

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

V zlatih črkah so tam zapisana slavna dela naših dedov. Prestolnica si bila kraljev, železna krona je še danes tvoj zaklad. Toda tvoji kronani kralji niso bili vselej tvoji prijatelji, ker so bili ptujci in zavidni tvoji sreči in tvoji slobodi. A Milan, ti nisi nikdar zatajil svoje narodnosti, in kakor si bil nekdanj prvoboritelj za krst častni, tako si sedaj za zlato slobodo.“ V pesniku so plavali po dušnem obzorju spomini iz milanske preteklosti; gledal je vesele in žalostne podobe, a vse so mu bile vzvišene. „Bili so hudi dnevi, ko je Friderik, Rdečebradec, podrl tvoje ozidje in pogazil tvoje hiše v prah: tvojega poguma pa ni mogel zatreti. Pri Legnanu so že stali Milanci na čelu italijanskih mest v boju za slobodo, in klanjala se jim je cesarska moč. Ono leto je zate častno leto, ker pripoznana je bila tebi sloboda, brez državnih davščin. Sloboden si bil do danes in sloboden ostani vedno!“ Pesnik nekoliko preneha, potem povzame iznova: „Bodeš-li tudi mogel braniti slobodo nasproti vsem sovragom? Čutim, da prihajajo težave od zunaj na te, in vidim, da tukaj gospod Barnaba Visconti ni brez skrbi za bodočnost tvojo. A proč s strahom! Zmagovit si bil doslej in tudi odsihdob ne zapusti sreča tvojega orožja. K starim zmagam priboriš še novih, in tako ne

I. Dika Lombardije.

talija, kako lepa si, prostrana naša domovina! Kamorkoli se ozre oko, odpiraš mu nova čuda. Starodavni Rim, kristijanom sveto mesto, kako častljivo je! In Napolj z okolico, mar ni to krasna dežela? Zares ne govore brez vzroka: Če si videl Napolj, lahko umreš. Kaj šele Venecija, pomorska kraljica, ki vladaš na morju in na suhi zemlji! Da, res, vsa Italija je lepa in slavna: a vendar ljubim nad vse drugo tebe, rajska moja Lombardija, in tebe, ponosni moj Milan, dika Lombardije.“ — Tako je sanjaril sam s seboj pesnik Antonio Loschi¹⁾, ljubljenec Milancev in pridvorni govornik Barnabe Viscontija, gospoda milanskega in cesarskega namestnika cele Lombardije. Bilo je pomladi l. 1354. Izprehajal se je v večernem hladu med mladimi brajdami in novim cvetjem ob mestnem ozidju. V roki je držal „Rime“ pesnika Petrarke, ponavljal vrste in zopet modroval:

„Ponosen si res, naš Milan, glavno mesto lombarško, ponosen na svojo slavno zgodovino.

ohraniš samo slobode, marveč povzdigneš še svojo moč in veljavo. Saj so pa tudi sposobni tvoji otroci, da segajo po najvišjih smotrih. O, vrli vitezi so med tvojim plemstvom in modri možje med tvojim starejšinstvom. Glavar tvoj, gospod Barnaba, pa ima oboje: viteško moč in državniško modrost. Da, moj Milan, ti si namenjen še za kaj boljšega, kakor si sedaj. Ako ne poide Milancem navdušenje in požrtvovalnost, ni se bati zate, moj Milan. To pa bodi moja skrb, da zanetim in upiham v vseh srcih plamen ljubezni do domovine.“

Pesnik je prenehal in zamišljen gledal na visoko, sivo mestno obzidje in na široke in globoke jarke, kateri so oklepali mesto. Vse to je bilo videti močno, nepremagljivo. Zadovoljen se je zibal pesnik v svoji domišljiji, pa se obrnil proti mestnim vratom. Od daleč mu je udarjal na uho šum in hrum vojaškega tabora; cesta, ki je vezala mesto z obširnimi predmestjem, „Campi santi“ imenovanim, bila je vsa živa vóz in ljudij. Meščani so hodili ven gledat in pozdravljat vojaške čete, katere

¹⁾ Izgovori: Lóski. Druga imena, tu navedena, izgovarjaj: Visconti = Viskonti; Legnano = Lenjano, Brescia = Brešja; Sforza = Sforca; Monza = Monca; Giacomo = Džakomo.

so dan na dan dohajale sem od vseh strani obširne Lombardije. Vmes so hiteli vojaki v mesto in nazaj v tabor po raznih opravkih. Nekateri so nosili orožja in streliva, drugi so vozili živež za ljudi in krmo za konje. Pesnik naš je opazoval to raznolično in živo gibanje in si že slikal v duhu nove zmage in nove pridobitve za ljubljeno Lombardijo. Iz tega zamaknjenja ga vzdrami stražnik z dolgo helebardo, ki je imela na zgornji strani nasajeno veliko sekuro, znamenje stražniškega posla. Stražnik je meril v dolgo haljo oblečenega pesnika od nog do glave, kar je kazalo, da ga ne pozna ali mu prav ne zaupa. To vedenje se je zdelo Loschiju razžaljivo, in že je hotel odločno izraziti svojo nevoljo, ko bi ne bil tega opravka prevzel neki vojak-pešec, milanski domačin, ki je z vojaško odločnostjo pokaral čuvaja zaradi nevljudnosti, češ, zakaj ne pozna tako slavnega pesnika in ljubljenca Milancev. Ko je vojak odšel in je naš pesnik počasno korakal po mestni cesti, doide ga krepek pozdrav mladega konjiškega častnika, kateri je prijahal na čilem arabcu iz tabora in hitel proti trgu. Antonio se ozre in vesel odzdravi:

„Pozdravljen, Ambrosio! Kaj je novega v taboru?“

„Mnogo, prav mnogo, dragi Antonio. Dan na dan prihajajo novi oddelki, in lepo število nas je že skupaj.“

„Ali je starih naših znancev že došel kdo?“

„Vsi so tukaj, ni jeden ni izostal. Prišel je Gaspare Tinela, in pravi, da hoče vkljub svoji obilnosti sukati meč. Tudi Baldassare iz Monze je prijahal, fino zlikan in nališpan kakor vedno.“

„Slišal sem o teh gospodih, pa videti ju še nisem imel sreče. Namenjen sem bil sedaj proti taboru, pa je za danes že prepozno. Je-li kdo prišel na novo danes?“

„Danes je prišel kastelan Bernardo iz Brescie s svojimi vitezi brez madeža, moj stari prijatelj. Jako sem vesel.“

„I meni je ljub, nadejam se, da se vidimo kmalu pri namestniku.“

„O gotovo, prav sedaj sem namenjen v grad, da mu sporočim novice iz tabora. Ne dvomim, da povabi gospoda kastelana na obed.“

„Torej na svidenje pri namestniku, zdrav!“

Častnik odjaše naprej, pustivši za seboj navdušenega pesnika.

Oko mladega vojaka se je semtertje uprlo na okno te ali one palače. Ali ga je zanimala njihova lepota, ali se je včasih nasmehnil radovednosti ljudij, ki so uro za uro gledali na ulice, ali je njegovo oko koga iskalo, kdo to neki vé!

Ko dospe na trg sv. Ambroža, zavije jo pred palačo Viscontijev, stanovanje gospoda Barnabe,

poglavarja milanskega in namestnika lombarškega. Častnik takoj razjaha, vrže vajeti slugi in stopi skozi mogočni, lepi portal v prostorno krasno vežo namestniške palače. Tudi tukaj so mu razne straže izkazovale zapovedane časti, on pa je brezskrbno korakal po širokih marmornih stopnicah v prvo nadstropje do sprejemnih sob namestnikovih. Po hodnikih so tiho begali semtertje pisano oblečeni sluge, in ob vratih so stali razni varihi telesne straže namestnikove. Častnik pristopi k jednemu, šepne mu tiho nekaj, in stražnik odpre duri v čakalnico, lepo opravljeno dvorano z mnogimi stoli in naslonjači, velikimi ogledali po stenah in svežim cvetjem na mizah. Ko odloži plašč in ogladi brke, ogleda se zadovoljno v zrcalu ter se približa kamorniku, da ga naznani namestniku. Za malo trenutkov izgine ta za težkimi zastori in kmalu se zopet prikaže z globokim poklonom, vabeč častnika, da vstopi h gospodu.

Moško vojaško, s čelado v roki, stopa skozi prvo dvorano proti drugi, kjer mu že pride namestnik naproti in ga prijazno povabi z roko v drugo sprejemno sobo za seboj. Namestnik obstoji pred marmorno mizo z raznimi zvezki obloženo in se ozre v častnika z malim poklonom, v znamenje, da čaka njegovega sporočila. Vojaško stoječ podá naš prišlec namestniku dnevno poročilo v imenu poveljnika taborskega:

„Presvetli gospod namestnik! Ambrosio vitez Sforza, polkovnik lahkih konjikov in generalni pobočnik vojske Vaše Svetlosti, naznanja pokorno, da šteje vojska danes 4000 mož pešcev domačega nabora, 200 lahkih lombarških konjikov, 500 težkih oklepnikov, 1500 fevdnih suličarjev in strelcev.“

„Dobro tako. So-li sedaj zbrani vsi, katerim je dolžnost priti?“

„Vsi iz Milana in Lombardije so pri svojih zastavah, gospod.“

„Kakovega duha so vojaki v taboru?“

„Nič hudega jim ni; vse je veselo in dobre volje. Visoka mezda jim daje priliko veseliti se, in meščani sami mnogo pripomorejo, ker jih radi obiskujejo in rajajo ž njimi.“

„Prav tako. Kakšno mnenje je v častniškem zboru o letošnji vojski?“

„Med častniki je to prepričanje, gospod, da niti toliko vojske ne bi bilo treba zbirati, ako ne gré za drugo, kakor da se ohrani mir v novo posedenih krajih in k večjemu nekaterim vročekrvnežem pohladé uporniške želje.“

„To je tudi moje prepričanje. Če pa pomislim, da utegnejo uporniki dobivati tudi od zunaj podpore, menim, da ne bode škodovalo, če postopamo odločneje.“

„Vsekako je res, gospod, in tudi prej končamo to delo, ako nas bode obilo.“

„Bodite torej pripravljeni, v kratkem odri-
nete na mejo. Česar še nedostaje, to preskrbite
v opravo vojske, da ne bomo ničesar pogre-
šali v potrebi. Kdo je prišel danes še v tabor?“

„Danes je prišel vitez Bernardo, kastelan iz
Brescie s svojimi oklepniki.“

„Povejte mu, da ga pričakujem jutri k poro-
čilu!“

„Storim, gospod.“

„Da se vidiva jutri pri obedu!“

Polkovnik se prikloni in odide. V čakalnici
vzame plašč, ogrne se, stopi bliže k oknu in,
zapenjajoč razne gumbe, gleda doli na vrt. Lep
prizor je videl tam. V senci rožnega grma je
sedela na naslonjaču gospa plemenite postave,
poleg nje dve mali deklici, kateri sta tekali od
matere do bližnje ograje okrog prijetnega rib-
njaka; tu sta dva ljubka dečka vozila v lahkem
čolnu deklico, mlado in krasno kakor povodna
vila. Bila je to družina gospoda Barnabe Vis-
contija, in dekle v ladijci njegova prvorojenka,
knežna Virida.

Našemu polkovniku se zjasni obraz, ko za-
gleda ta ljubomični prizor, vendar kmalu pre-
maga svojo radovednost, ker ni maral biti ne-
olikan in ker ga je klicala vojaška služba drugam.
Urno se obrne in odide na trg, zavihti se na
konja in odjaha v tabor pred mestom.

II. Državne skrbi.

Po odhodu generalnega pribočnika je hodil
namestnik nekaj časa nemiren gori in doli, pri-
jemal se za čelo in resno premišljeval. Večkrat
je obstal pri svoji mizi, odpiral predale, jemal
v roko razne listine in zopet pokladal nazaj.
Slednjič vzame v roko mal pergament, stisne
ga nekam jezno med prsti, potem pa sede v
naslonjač in gleda v listino. Čita, poneha in
zopet čita; videlo se mu je, da ga draži vsebina
te listine. Obraz mu je bil žareč, hitreje je sopol,
tudi zaškrtnal je vmes z zobmi. Kar vrže list
na mizo in pravi:

„Kako sem nespameten, da se jezim nad to
sumnjo! Prezirati hočem legata in njegovo pismo.
Niti vreden ni, da mu odgovorjam. Moja volja
je sicer bila, da mu odgovorim, kakor mu gre
za tako predrznost. Toda sedaj sem izprevidel,
da mi je kancelar svetoval prav, češ, naj se
delam, kakor da bi ne bil prejel ničesar. Pre-
drzno je, kar terja od mene: ‚Prvič naj izročim
Bologno in Ancono in, kar še zraven spada, v
roke kardinalu-legatu‘. Ha! Jaz kardinalu-legatu
nisem ničesar vzel in ničesar ne vrnem. Ako
pa hoče kaj imeti od mene, naj pride in si
vzame!“

„Drugič naj imenujem svoje pooblaščenice,
kateri morajo v tem mesecu priti v glavni stan

kardinala-legata, da se tam dogovoré o načinu
izročevanja in o odškodnini.‘ Kako je to mo-
gočno povedano, kakor da bi si Barnaba Vis-
conti dal od kogarkoli kaj zapovedovati, in zraven
kako zvito, ‚da se dogovoré o odškodnini.‘ Kdo
pa naj plača odškodnino, mar zopet jaz? Ni
slabo: izročiti pridobljene pokrajine in po vrhu
še plačati odškodnino! A — čakali bodele dolgo
moje odškodnine, to vam zatrjujem. In konec,
ta je čez vse: ‚Ako bi pa gospod namestnik
nikakor ne hotel pristati na te zahteve, potem
naj vé, da zadeva tudi njega cerkvena kazen,
katero je sv. oče izrekel zoper vse one, kateri
imajo kose cerkvene države v oblasti in se
trdovratno branijo, vrniti jih pravično.‘ To je
pretenje, pa Barnaba ni plašljivec, in sedaj še
celó ne sprejme teh zahtev. Kaj more meni
cerkvena kazen? Ne le, da je krivična, ker jaz
nisem nikdar vojeval zoper papeža ali cerkvene
čete, tudi brez moči je: koga pa hočejo po-
slati nad-mé? Mar li cesarja? Ha, ha! Ta bode
dobro premislil, predno sprejme tako častno
nalogo ‚križarske vojske‘ zoper svojega namest-
nika.“

Popolno prepričan o tej stvari pa namestnik
vendar le ni bil, zato je tako govoril bolj za
pogum, nego v pojasnilo. Zato je naposled
pristavil:

„Vendar bi rajši videl, da bi se razšlo brez
takih skrajnih sredstev.“

Barnaba potegne z roko čez čelo in se
obrne k peščeni uri, kakor bi pričakoval nekoga.
Spravi zmečkani pergament nazaj v predal in
ga skrbno zapre.

Kar vstopi tiho kamornik in naznani go-
spoda Ariga, namestniškega kancelarja.

„Naj pride“, zarezí namestnik.

Kmalu se odpró vrata in v dvorano pride
kancelar Arigo. Suh, tenek mož je, srednje po-
stave, umnega obraza, a iz očij mu sije nekaj,
kar ne vzbuja zaupanja vanj. Morda je mož
zvit in prekanjen; plemenita duša pač ne biva
v njem. Oblečen je v preprosto črno obleko,
za vratom bel ovratnik, na glavi žametast baret,
in drag pas okolu ledja. Malo se prikloni na-
mestniku, potem pa sede na prostor, menda
zanj pripravljen pri mizi, ne meneč se, kaj
poreče namestnik. Morda je bila med njima
že taka navada, ali pa še druga ožja vez.

Namestnik gleda srpo na kancelarja in na
liste, katere je bil prinesel s seboj in vpraša trdo:

„Kaj imate?“

„Imam raznega blaga, dobrega in slabega.“

„Ne blebetajte mi neumnostij, povejte, kaj
je!“

„Tu so najprej poročila iz Rima in iz glav-
nega stana gospoda Albornoza.“

„Vrag ga vzemi! Kaj imajo tam?“

„Tam se počasi pripravljajo na vojsko. Sklicali so vkupe nekaj čez dva tisoč vojakov pešcev in imajo poleg teh še okrog petsto konjikov.“

„Kaj hočejo s temi?“

„S temi vojaki hočejo iti v boj.“

„Bedasto, to ve vsakdo; pa zoper koga?“

„Zoper koga? O tem ni ničesar v poročilu. Mislimo si pa že lahko, da gré zoper nas.“

„Že dobro, naprej!“

„Ni še konec tega poročila. Naši romarji so bili silno pobožni, obiskali so vsako mesto, kjer je bilo slišati o vojakih.“

„Čemu to?“

„To pa zato, da so zvedeli mišljenje in upe bojnih čet.“

„Ali so mar slišali kaj pametnega?“

„Pametno vsigdar, ako se porabi dobro.“

„No, dejte, razložite svoje skrivnosti!“

„Naši romarji so slišali govorico med vojaki, da sam cesar pride z vojsko.“

„Ta je že jako zanimiva; imate-li še več takih novic?“

„Ako nečete, gospod namestnik, slišati takih podrobnih poročil, pa preidem na drugo. Tukaj je pismo grofa savojskega, vašega svaka.“

„Kaj hoče imeti zopet?“

„Prosi lepo vojaške pomoči zoper mnogoštevilne, predrzne roparje, katerih je neki vse polno ob njegovih mejah in kateri nadlegujejo njegove ljudi.“

„Pomaga naj si sam, saj ima čas in denar; naj si zbere vojsko in jih pobije! Ako se mu pa zdi škoda denarja, ondi mu pa tudi mi ne moremo pomagati. Naprej! Povejte kaj drugega.“

„Imam poročilo iz Benetek od našega upravnika, samo, če ima gospod namestnik še toliko potrpljenja, da more poslušati.“

„Premagovati se hočem, le berite.“

„Naš upravnik nam torej piše iz Benetek, da je bilo tam sklenjeno pred kratkim v tajni seji senatovi, da se postavi na noge tisoč mož strelcev in čelad s potrebnimi ladjami kot zavezna vojska papežu. V sklepu sicer ni bilo izrečeno, komu velja ta zveza, a javno mnenje kaže na Viscontija.“

„To ni težko verjeti; Benečani še niso preboleli zadnje izgube na Padu in sedaj iščejo maščevanja. Želim, da se opekó.“

„Dalje pripoveduje poročilo, da so še drugi v tej sveti zvezi. Imenujejo zopet cesarja in gospoda Padovanskega.“

Barnaba je jezno zvil obraz in v očeh mu je zabliskalo, vendar pa izpregovori še dosti mirno:

„O cesarju sem vam povedal, kaj mislim, Padovanca pa poznam, on je moj zakleti so-

vražnik in pripravljen vsigdar zavezati se z vsakaterim sovražnikom zoper mene. Pa le počakaj! Njegova srčna želja, da bi me ponižal ali celo ugonobil, ne izpolni se mu še ta pot.“

„Upajmo, da ne.“

„Kaj porečete vi na vse to? Ali se vam zdi verojetno, ali so to le gorke želje nekaterih nam sovražnih ljudij?“

Namestnik je hotel danes nenavadno mnogo imeti od svojega kancelarja, kar ni bila njegova navada. Sprejemal je njegova poročila suho in ukrepal je samooblastno. Sedaj pa se je videlo, kakor da se dá voditi svojemu slugi. Arigu je to prijalo, zato je takoj sklenil, nekoliko se še poigrati z zadrego svojega gospoda. Zato odgovori jako važno in premišljeno na njegovo vprašanje:

„Da so to resne stvari, ne dá se tajiti; zato povem svoje dobro premišljeno mnenje, katero je na kratko to-le: Kardinalu-legatu se je sponeslo spraviti skupaj vojno zavezo zoper Viscontija. K tej zavezi so pristopili vsi stari naši nasprotniki in tudi cesar. Cesar tega ni storil iz sovraštva, a ima druge razloge, katere bodedo zvedeli kmalu. Vsi ti zavezniki se oborožujejo in do vojske ni več daleč. O tem so prepričani tudi v naših novih pokrajinah, ker vsa zasebna poročila govore o nenavadnem gibanju po tamošnjih mestih. Oboroževanje Benečanov je uradno potrjeno, in iz Padove sem dobil po Giacomu, našem menjevalcu, gotovo novico, da je vzel gospod Carrara pri tamošnjih denarnih možeh novo posojilo za vojsko.“

„Carrara pomaga patrijarhu oglejskemu zoper Avstrijce, torej je naravno, da mu treba denarja, ker se vleče to urejevanje že dolgo časa.“

„Gospod namestnik se utegne še spominjati, da so sklenili premirje, torej lahko odpusti vojake in si prihrani troške.“

„To je res, pa kdo vé, koliko je še dolžan vojakom zaostale mezde? Zaostali dolg mora sedaj poravnati, ako hoče ohraniti te roparske druhalj za bodočnost.“

„Možno je sicer to, a izvestno je pač, da Carrara ne odpusti svojih čet, ampak ima pripravljene, da udari takoj.“

„Torej zaveza zoper nas?“

„Gotovo — po mojih mislih, katere potrjuje še to, da se vse to prečudno vjema s pismom Albornofovim. Očitno je bil kardinal že sklenil to zavezo, ko je poslal tisto pismo, in ta zavest, da ima mogočne zaveznike, narekovala mu je one grozeče besede.“

„Potem pa je ta zaveza zoper nas skoro kakor križarska vojska zoper Viscontija“, siknil je namestnik zaničljivo.

„Za sedaj še ni, toda postane, ako se zvrši cerkvena kazen, katero so zapretili gospodu namestniku.“

Namestnik je nekoliko prebledel; videti mu je bilo, da ima nekaj hudega na jeziku, pa pogoltnil je vse z jezo vred in je obrnil govornico na drugo stran, še dokaj miren.

„Kaj naj storimo nasproti tej zavezi? Ali ste premišljevali o tem?“

„To je dolžnost dobrega svetovalca; premišljeval sem in tudi našel pomoč. Kakor so se oni zavezali zoper nas, tako se zavezimo mi zoper nje! Klin s klinom!“

„Svèt ta ni ravno izvirno duhovit in ne bilo bi treba zanj uprav kancelarske modrosti, dragi moj Arigo“, dé namestnik porogljivo, „teže bode svetovati, kje bi iskali in dobili zaveznikov.“

„Kdor predlaga dober svèt, ima tudi sredstva zanj. Šele potem, ko smo slišali tudi o teh, smemo reči, ali je bil svet pameten ali ne.“

Namestnik je čutil, da ga je kancelar dobro zbadel, a nalašč je požrl nevoljo in dalje vprašal:

„Kje so torej naši zavezniki? Najprej znabiti ošabni Florentinci in še kaj enakih mogočnikov?“

„Florentinci bi bili dobri zavezniki, le škoda, da ima gospod namestnik premalo dobrih prijateljev tam doli. Vendar to nič ne dé, imamo bliže zanesljivih zaveznikov. Tukaj je naš sosed gospod grof savojski, bogat mož in mogočen in poleg tega še svak gospo . . .“

Namestnik mu pretрга besedo in srdito zakriči:

„Kancelar, vi ste norec ali pa hočete imeti mene za norca, a povem vam, da je to vaš pogin. Kaj kvasite o savojskem? Niste li pred trenutkom brali njegovega pisma, kjer prosi mene pomoči proti peščici lačnih roparjev, in tega sedaj predlagate za dobrega zaveznika?“

„Prosil sem gospoda namestnika, naj počaka tako dolgo s svojo sodbo, da mu razvijem celi načrt. Ako pa ga ni volja poslušati, tedaj mi je tudi prav.“

Barnaba je videl, da se je bil zopet preagnil, zato reče pomirjujoč:

„Govorite dalje, kar hočete.“

„Grof savojski bi bil naš dober zaveznik. Res je poslal k nam pismo za pomoč, pa uprav v tem pismu nahajam razlog za svojo trditev. Roparji mu delajo sitnosti. Očitno je, da jih mora biti mnogo in bojevitih. Takih ljudij pa je treba ravno za vojsko. Naprosimo torej grofa, da stopi s poglavarjem roparskim, Kuan mu je neki ime, v dogovor, pod kakšnimi uveti bi stopil v vojno službo.“

„Ne rečem vam, kancelar, da ne tiči nekaj duhovitega v tej sestavi; pa vi pozabljate, da se Barnaba Visconti ne veže z roparji.“

„Tega nisem prezrl, ker moj načrt ni, da mi neposredno najamemo to četo, to naj stori grof, s katerim jedinim hočemo biti v zvezi. Za posameznike med vojaki ne moremo skrbeti, ker sicer bi našli v vsakem kardelu kaj izmečka.“

Barnaba je vstal, šel nekolikokrat gori in doli po dvorani, zmajeval, ker se ni mogel privaditi tej misli; slednjič pa reče:

„Pustite me, da še preudarim! Koga imate še izbranega?“

„Drugi v zavezi bi bil naš sosed proti vshodu, gospod Cane della Scala iz Verone. Ta ima veljavo in moč. Verona je veliko mesto in Marka je bogata. Prejšnje čase so bile naše razmere ž njim prijateljske in zaveze pogostne, te bi se morale ponoviti.“

„Kar je bilo prejšnje čase, to je minulo. Cane je postal nezaupljiv in ni lahko občevati ž njim, ker sva postala najbližja sosed. — Ne vem, če ni tudi v tem vaš načrt piškav.“

„Gospod della Scala ima svoje razloge, da je nezaupljiv, to je treba odpraviti previdno, staro prijaznost oživiti in vse drugo pride samo ob sebi. Sicer pa je to stvar gospoda namestnika, o kateri naj premišlja. — Poročilo sem končal.“

Kancelar vstane in začne zbirati svoje papirje kakor za odhod. Namestnik hodi še semtertje, kakor bi nič ne pazil na drugo. Kar hipoma obstane pred kancelarjem in reče:

„Počakajte še malo!“

Kancelar obrne počasi pogled od svojih listin in čaka, kaj mu še pové namestnik. Barnaba pogleda srpo tje po strani na mizo in pravi:

„Kaj menite, kakšen vpliv bi imelo to na ljudi sploh in posebej na vojake, ako se razglasi cerkvena kazen?“

„Kakoršni so ljudje“, odgovori počasi kancelar, in nekaj mu zaigra v očeh in na finem, bledem licu, kakor onemu, kateri privošči zadrego bližnjiku. Barnaba sicer ni opazil, kaj se godi na kancelarjevem obrazu, čutil pa je iz dvoumnega odgovora, da nacikuje, zato ponosno odgovori:

„Mene ta stvar ne vzburja čisto nič, a ljudje so omahljivi in izkušnja nam kaže žalostnih vzgledov.“

„Gospod namestnik pametno sodi. Ljudje so različni sploh in tako tudi Milanci. Razdelimo jih lahko v tri razrede. V prvem, sicer majhnem, so oni, kateri bodo privoščili to zadrego namestniku in bodo dobili razne izkušnje v uporih in enakih rečeh. To so še stari nasprotniki Viscontijeve rodovine. V drugi vrsti imamo pa prave prijatelje, zveste v sreči in nesreči; pri teh ne bode škode, rajše nasprotno: še trdovratnejše ali stanovitnejše jih

bode napravila razglašena kazen, to je pravo seme gibelinsko. V tretji vrsti so pa oni, kateri so sedaj resnični privrženci Viscontijevi, ker vidijo, da naša vlada koristi vsestransko domovini; a začeli bi omahovati, ko bi jim bilo odločiti se ali za cerkev, ali za Viscontija. Teh je pač toliko, da se moramo ozirati nanje.“

„Ako bode treba, bodemo videli, sedaj še ni lahko najti pravega pomočka.“

„Najboljši pomoček po moji misli je hitra in velika zmaga. Ta zatre mahoma vse upornike in potrdi vse prave privržence; mlačnim pa vname novo navdušenje za slavo domovine. Naši pesniki bodo že skrbeli za to, da ljudem zapalijo glave s svojimi spevi o dobljeni zmagi.“

„Do cela moja misel! Zmaga poravna vse drugo. Zato pa skrbimo, da jo kmalu dobimo. Na vojaštvo se je treba sedaj ozirati najbolj. Za prostake me ni strah, da le poveljniki ostanejo stanovitni.“

„Ti se morajo prikleniti krepko na hišo in rodovino, in potem vzdržé vse.“

„Moja skrb je bila vedno ta, in menim, da nisem storil premalo.“

„Za navadne čase gotovo ne premalo, a v izrednih časih rabimo izredne pomočke. Sicer pa so trije že tako do skrajnosti vaši: Orsini, Baldassare in Tinela, pri teh ni treba pomislekov, težave utegnejo nastati pri konjiških poveljnikih, vitezih Sforzi in Bernardu iz Brescie. Za ta dva bode pa potreba boljših vezij.“

Barnaba pomolči za nekaj časa premišljujoč, potem pa pravi:

„Vaša misel o poveljnikih je prava, a kaj naj bi storil sedaj? Imate-li tudi tukaj dober svét pri rokah?“

„Za to ga nimam, vendar menim, da imata tudi ta dva velikana svojo ‚Ahilejevo peto‘, kakor pravi Antonio, in to je treba izvohati.“

„Dragi Arigo, vidite, da se ne morem sam neposredno lotiti te stvari; vam je lože. Ali bi ne hoteli . . .?“

„Volja gospoda namestnika je zame vsigdar zapoved, a vaše podpore mi je potreba.“

„Vso moč vam izročim, samo delajte, pa delajte hitro, ker časa nam ne preostaja! Kakor hitro more, naj odrine vojska na bojišče.“

„Da, treba je. Zato porabim prvo priliko za ta namen. Zdi se mi, da bi lahko prvi poskus napravili že pri prvem dvornem obedu. Seveda bi moral potem imeti tudi kancelar potrebnega vpliva na uravnavo obeda.“

„Ta vpliv sem vam že dovolil, pa še posebej povem dvornemu maršalu in drugim, da se bodo znali ravnati. Zanašam se na vašo prebrisanost tudi v tej stvari.“

Namestnik je pogledal na uro, spremil kancelarja iz dvorane, potem pa se urno umaknil v družinske prostore. Kancelar pa je med potom spravljal v red svoje papirje, kakor tudi v glavi svoje misli. „Da, v zadregi je. Ni čuda; taka stvar je zmêdla še večje junake, nego je on. Tako ponižno prijazen, kakor sedaj, ni po navadi. Pomagam naj mu jaz? Kaj pa hočem? Hvaležen sem mu, saj je storil marsikaj zame, dasi je mnogokrat siten. Boljšega gospoda ne dobim sedaj na stara leta. In nekaj sem tudi sam kriv, da je tak ta Barnaba. A sedaj se je treba resno lotiti dela, prikleniti vojne poveljnike na osebo — ne, na družino ali hišo Barnabovo. Ta stvar pa ni tako lahka. Na stare dni naj spletam še spletke! Včasih res nisem bil zadnji v tej reči, posihdob pa ne vem kako pojde.“

V take misli in načrte zatopljen je odšel veljavni kancelar mimo straž in dvorjanov, ne da bi se zmenil za njih poklone. (D.a.l.e.)

Selanov zet.

(Povest; spisal Slavoljub Dobrávec.)

I.

Prifurali so furmani
En sodček sladk'ga vinca;
Ko na sred' klanca so prišli,
Opešala jim ž'vinca.

Pripregli so konjiče tri,
Oj, pij ga, pij ga, furman ti,
Oj, pij ga, pij ga, furman ti,
Dokler ga je kaj videti!

Narodna.

To je bilo življenje! Ves božji dan so v večje gostilne ob cestah prihajali vozniki, pili, jedli, peli, igrali; ko so imeli dovolj, tedaj so pospali, vzbudili se in odhajaje se umikali novo-

došlim tovarišem, ki so ponavljali isto igro. Gostilničarji so imeli z raznovrstno kuho toliko dela, da čestokrat niso vedeli, ali je jutro, popoldne, ali večer ob zori. Lonci z mesom so

Rávbar: „Gospe! tih' in mámke,
Potrpíte málo sámke!
Zdaj ni čása podkupváti,
Sila se je vojskovati.“

„Méji žuga turški blisek,
Hóče nam požréti Sisek;
Turk če nam vzél Sisek bóde,
Nam naróbe vse, vse pójde!

Vam Ljubljana bo pokrájna,
Strán dolénjska turška drájna.“
Bóben zdaj mu zaropóče,
Da preslišat' ni mogóče.

Rávbar si vojakov zbêre,
Dol' pod Sisek ž njimi dêre.
Toljk' je Turka na terišču,
Koljkor mravelj na mravljšču.

Naprej v dér je Rávbar tékel,
Vel'kmu hlápcu: „Stópi — rekel
Zlézi na visóko drévce,
Glédaj dóbro na banderce!

„So banderci vídít béli,
Trdno mujo bómo iméli:
So banderci pa rudéči,
Nič ne bódimó bojéči!“

„Turka bómo pozobáli,
Kakor da bi čréšnje bráli;
Préd mirú ne bómo dáli,
Kakor ga ob tlá ne djáli“ —

Hlápec vídi vse rudéče, —
To strí Kránjce vse goréče. —
Tako v Turka se zagnáli,
Da so vsega posabljali.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

III. Viscontijeva rodbina.

Pohištvo milanskega vladarja je bilo obširno kakor malo mesto, in utrjeno kakor viteški grad. Raztezalo se je daleč ob trgu in oklepalo velike vrtove. V onem delu palače, ki je segal daleč v vrt, bile so družinske sobe Barnabove. Najbliže sprejemnih dvoran je stanoval sam, da je lahko občeval z ljudmi. Poleg njegovih pa so bili prostori za soprogo in otroke.

Prvorojenka Virida je bila v cvetu mladosti, a samostojna in ponosna, kakor prava kneginja; imela je sluge in kamornika, za tovarišico ji je bila pridejana gospica Izabela Nigra, hči senatorja in nekdanjega vojskovodje. Dva sina, Ludovik in Karol, sta imela za učitelja pesnika Antonija Loschija, sicer pa sta bila še pod materinim nadzorstvom, kakor tudi še dve mlajši sestri Antonija in Katarina.

Barnaba sam se ni mogel osebno mnogo pečati z izrejo svojih otrok, vendar je imel za to določen načrt, po katerem se je vedno ravnal. Večkrat se je hotel prepričati o njihovem napredku in zato je porabil vsako ugodno priliko, tudi družinske obede. Z malimi vprašanji se je prepričal o uspehih; ako so mu bili všeč, pohvalil in obdaril je otroke, ako ne, znal je grdo pogledati in občutljivo kaznovati.

Navadno se je zbrala najprej vsa družina in potem šele so oznanili očetu, da ga čakajo.

Danes so prišli prvi Loschi in njegova dva gojenca. Hodili so po vrtu, a, ko so mislili, da utegne skoro biti obed, šli so po lepih marmelnatih stopnicah na krasno verando ali vežo, prizidano k obednici. Razno ptuje cvetje je tam rastlo, na stojalih in mizah so bili kipi in knjige, kar je vse kazalo, da je to priljubljen prostor za družino. Iz olepšave se je videl duh renesanse, t. j. one dóbe, ki se je ravnala po starih grških in rimskih vzgledih. Tega duha je bil vzbudil humanizem, kateremu je bil goreče udan tudi gospod Barnaba z dvorjani vred. Na večji srednji mizi je bila zbirka s prelepimi slikami iz domače povestnice. To je bil podaril sloveč slikar Barnabovim sinovom, da bi podpiralo učenje mladih Viscontijev. Slike so kazale vedno le Italijo z Lombardijo in središčem Milanom, in v Milanu zopet se je vrtelo vse okrog hiše Viscontijev. Barnabu je bila zbirka jako všeč; večkrat je poskušal svoja sinka, ali razumeta podobe. Loschi je poznal to namero namestnikovo in zato je dečkoma večkrat razkladal podobe v tem zmislu. Porabil je tudi današnjo priliko za to, ko je videl, da so zgodnji v družinski dvorani. Sedel je k zbirki z dečkoma, pokazal list za listom in razlagaje vpraševal o pomenu prizorov. V ognju svoje zgovornosti ni zapazil, kako so se vrata na verando tiho odprla ter se je med njimi pokazal obraz mlade knežne. Ker sta se dečka ozrla, pogledal je tje

tudi Antonio, pa bilo je že prepozno, obraza ni bilo več.

V obednici pa sta tedaj hodili sem in tje knežna Virida in gospica Izabela. V mladostni brezskrbnosti sta se prav živahno pogovarjali. Izabela je pripovedovala dnevne novice, o vojaštvu v taboru, o novih vitezih, o vojnih pripravah po svetu in je končala zatrjujoč, kakor njen stari oče, senator Nigra, da se pripravljajo za veliko vojsko; zoper koga pojde, tega ni povedala, menda tudi ni popraševala o tem očeta. Knežna Virida je rada poslušala zgovorno Izabelo-tovarišico in vpletla vmes kako preprosto vprašanje. Zanimala se je zlasti za hrabre viteze, in kot taka ji je popisovala pred vsemi viteza Bernarda iz Brescie in Ambrosia Sforzo. Gospod kastelan, kakor so ga navadno klicali, imel je skoro orjaško postavo in silno moč. Nekoč je z jednim mahljejem pobil tri Benečane. Njegov konj je bil silen, visok in širok, njegova železna oprava bila je neverjetno težka. Vse to je omenjala tudi sedaj Izabela in le to še pristavila, da kastelan ne mara mnogo govoriti. Vendar je ta popis ugajal Viridi, ker je izrazila rahlo željo, videti tega velikana od blizu. V popisovanju viteza Sforze sicer ni mogla povedati takih nenavadnih rečij, ker je bil domačin in preveč znan, da bi se bile razširile o njem take bajke, a to je vedela, da je najlepši vitez med vojnimi poveljniki, nenavadno ročen in gibčen v orožju in jako bistrega uma, nekako rojen za velikega vojskovodjo. „Sicer pa upam, da bomo imeli kmalu čast videti vse te gospode, ker govoré o velikem pridvornem sprejemu, kamor pridejo glavni vitezi in tudi medve.“

Virida ni na to nič odgovorila, ampak zaobrnila je govorico na pesmi in pesnike, posebej še na Petrarko. Njegove pesmi je večkrat in rada čitala, nekatere je znala tudi na pamet. Tudi Izabela je častila tega pesnika in hitro naštela nekaj Petrarkovih lepih rim, pa tudi narekavala nekatere vrste. Vendar je bolj ljubila Boccaccia in s slastjo čitala njegove v nravnem oziru slabe proizvode.

„Boccaccio mi je še premalo znan“, pripomni Virida, „ker je volja očetova, da se ravnam po določenem redu in po navodu gospoda Antonia.“

Izabela je še dalje hvalila svojega ljubljenca, kar se odpró duri in vstopi knjeginja Matilda z dvema hčerkama. Naši dve gospici jo živahno pozdravita, gospa pa mirno in veličastno vrne pozdrave. Deklici je brž sprejela Izabela in ji zamotala v otroški pogovor, mati pa je sedla v naslonjač k odprtemu oknu, kamor se je bila pomaknila tudi Virida. S skrbnim očesom je gledala hčer in v materinski ljubavi ji je imela marsikaj povedati. Ko je govorica nekoliko zastala, zagle-

dala se je Virida v prizor, ki se je kazal skozi okno, namreč v lep kos Lombardije. Mirno je motrilo njeno črno oko veličastni prizor krasne pokrajine v večernem žaru. Večerno solnce ji je sijalo v lepo obličje, navdušenje ji je rdečilo lice, da je bila res videti krasna, kakor bi stala gorska vila med mladim cvetjem. Mati je zamišljena gledala svojo hčer; nekaj jo je skrbelo, ali njena, ali sreča hčerina, kdo vé.

Iz zamišljenosti vzdramita gospo oba sinka z vzgojiteljem Loschijem, vstopivša v sobano. Z dovršeno vljudnostjo se je klanjal Antonio, in tudi mlada kneza sta znala vesti se prav po šegi. Fino sta poljubila materi roko in pozdravila sestre in gospico Izabelo. Prav tedaj pa vstopi tudi namestnik med svojo družino. Po kratkem, pa gorkem pozdravu sedejo k mizi. Dasi se je kazala v vedenju in govorjenju imenitnost in nekaka visokost, vendar je prešinjala vso družino ljubezniva preprostost. Oče je kmalu priprijel sina, kako sta danes obrnila čas in česa se naučila. Ludovik, starejši, je imel že svojega konja in svoje orožje, pa učitelja za razne vaje. O teh je radostno pripovedoval očetu. Mlajši, Karol, še ni imel takega posla; po Barnabovem ukazu se je učil jezikov in slovstva. Domača zgodovina je bila pri obeh vsak dan na vrsti.

Oče je bil zadovoljen z obema, pohvalil je tudi še Karola in mu obljubil, da kmalu dobi konja in opravo. Prijazno se po tem razgovoru z dečkoma obrne k Loschiju:

„Ali ste zvršili svoj včerajšnji sklep ter pogledali vojaški tabor?“

„Gospod namestnik, moram priznati, da sem ga zvršil le na pol.“

„Zadržala vas je morda kaka nova misel, da ste pozabili druge.“

„Skoro da ste uganili, gospod namestnik. Res, da je srce polno navdušenja, toda misli niso prav jasne. Treba čakati. Upam, da mi to radi dovoljete, svetli gospod.“

„O da, zlasti ker bodete imeli priliko, da se vaše misli še razširijo. Kakih deset do štirinajst dnij ostane vojna še v taboru. Poveljnike pa bodete videli tukaj pri nas, kjer jim napravimo slovesen sprejem in gostijo. Nadejam se, da bodete za slovesnost sodelovali po svoje, gospod Antonio.“

„Dvorni maršal mi je izročil lepo vlogo, res lepo vlogo.“

„A tako?“ poseže gospica Izabela vmes, „vi imate zopet kaj posebnega in molčite o tem. To ni lepo, gospod Antonio.“

Te nekoliko-nemile besede Izabeline so pogrele pesnika, in ni vedel brž, kaj bi odgovoril, ker silno nerad bi se bil zameril lepi gospici

Izabeli. Iz zadrege ga reši namestnik sam, ko pravi:

„Vsi bode te imeli dosti prilike za delo in nadejam se, da storite, kar nam veleva dolžnost in čast.“

Obrnil se je s pogledom proti svoji soprogi, katera je molčé pritrčila besedam.

„Želim“ — nadaljeval je namestnik — „da ugodimo poveljnikom vsestransko. Kamor pridejo, povedó, da se na dvoru Viscontijev v Milanu cenijo in gojé vse lepe vede in umetnosti, da smo sposobni tekmovati tudi v tej reči s prevzetnimi Florentinci in Napoljci. Naj svet zve, da nismo barbari, ampak prosvetljeni, ki znamo tudi prosveto širiti med narod.“

Gospod Barnaba se je bil pri tem nekoliko razgrel, a v navadnem, pa jako ljubeznivem glasu nagovori hčer Virido:

„Kaj si pa ti delala danes, draga moja?“

Virida je bila z mislimi še v očetovem govoru, ko so jo zadele te besede; zato je odgovorila počasi: „Bila sem v svojem navadnem redu. Čitala sem in občudovala dela naših pesnikov in si kaj malega tudi zapamtila. Potem pa sem delala, kar še tebi ni znano, dragi oče: delala sem z nekaterimi tovarišicami zastavo za našo vojsko. Nadejam se, da mi tega ne zameriš. Čula pa sem od gospice Izabele, da bi bila nova zastava prav primerna, zato sva sklenili, da jo izdelava sami

z nekaterimi vrstnicami in podariva polku, ako ti to dovoliš.“

„Vrlo, vrlo!“ To je domoljubna gorečnost, ki me je iznenadila. Omenil mi je že polkovnik Sforza, da je zastava njegovega polka že obdelana in slaba, a zaradi mnogih drugih opravil nisem še mislil na to.“ V resnici je Barnaba že mislil na zastavo, toda v tej stvari so bile neke težave, katerih se je hotel ogibati.

„Bodite prepričani, gospod namestnik“, povzame Izabela, „da ne bode delala sramote poleg drugih zastav. Blago je dragoceno, dobili sva je iz Sicilije. Menda bode tudi delo všeč. Milanski grb je vdelan v vezeno. Kača je kakor živa, oči se ji svetijo, luske preminjajo, žrelo ima veliko, v njem je prestrašeno, nesrečno dete, ki stega ročici. Vsakogar, bode ganila ta slika. Vrhu vsega pa je ‚železna krona‘ lombarška natančno posneta po resnici.“

„Hvala, hvala! Radoveden sem, da

vidim to delo. Brez dvoma bom imel priliko občudovati spretnost vrlih mojih gospic.“

Izabela je povsila oči, Virida pa je odgovorila prostodušno:

„Nisva napravili vsega sami, pomagale so nama tudi druge milanske gospice, zlasti Margarita in Ana Sforzavi, obe spretni v takih delih. Sedaj pa imam še jedno prošnjo, ako dovoliš dragi oče!“

... da je bila res videti krasna ... (str. 45.)

„Kaj želiš, ljubo dete?“

Virida pogleda na tovarišico, kakor bi jo hotela prositi dovoljenja, potem pa reče:

„Slišala sem, da je treba zastavo blagosloviti, predno se izroči polku: pa dobro ne vem, kako je treba storiti.“

„Da, da, to je pač lahka stvar. Prepusti to meni!“

„Gospod namestnik, tudi jaz imam še jedno željo: da bi bili mi dve navzočni, ko se bode izročala zastava polku“, dostavi urna Izabela.

„Tudi to se zgodi, obetam vama.“

Namestnik vstane, ker se mu je zdelo že zadosti obedovanja in pogovarjanja, za njim vstanejo tudi drugi ter se poslové, zakaj za danes se ločijo. Otroci gredó še k zabavi, gospa k delu, namestnik pa stopi z Loschijem na verando na kratek pogovor. Urno popraša o raznih mestnih novicah manjšega pomena, kakoršnih njegov kancelar ne zapisuje v listine. Loschi je vedel mnogo teh rečij, ker je prihajal v

mnoge hiše in družine. Naposled je bil namestnik že prav prijazen in je skoro prosil pesnika, naj poskrbi, da se prav slovesno obnese dvorni sprejem na čast vojnim poveljnikom. Hvaležnost ni najmanjša njegova krepost, tako je sklenil in se poslovil odhajajoč v svoje sobane.

Loschi je ostal sam na verandi Viscontijeve palače. Čudno mu je vrelo po glavi. Sedaj je čas, da se izkaže in si pribori srečo. Vstala mu je pred očmi domača revna hiša, in v njej njegovi borni stariši, kateri živé skoro le ob podpori sinovi. Kaj bi maral, ko bi si mogel napraviti doma pohišstvo, podobno tukajšnjemu, ko bi imel zadosti dohodkov in ko bi naposled mogel uvesti na tak dom — tovarišico za celo življenje!

Še dolgo je mislil in sanjal o bodočnosti svoji in mesta milanskega, potem pa vstal s sklepom, da stori vse za gospoda namestnika.

(Dalje.)

Selanov zet.

(Povest; spisal Slavoljub Dobrávec.)

II.

Vsaka vas ima svoj glas.

Nar. pregovor.

Po teh dogodkih je preživel Šimen nekaj sitnih dnij. Oče sicer ni rentočil mnogo, le včasih je tožil, da se mu je sin pobabil, a s takim glasom, da nisi vedel, ali je zaničevalen, ali šaljiv. Mati je pač huje kazala žalost in nevoljo in sinu povedala marsikatero, a izpreobrniti ga le ni mogla. Naposled se mu je vzbudila misel, da bi šel od doma. Kam, tega ni vedel. Plašila ga je tudi misel, da bi z domom vred zapustil še Anico. In če bi ga potem ne hotela počakati? To se mu ni zdelo nemogoče. Torej bolje trpeti in — čakati. Bil ji je res udan strastno, zato tudi slepo. O duševnih svojstvih ni nikdar razmišljal. Ko mu je nekoč Anica rekla, da je malo izobražena in torej nesposobna za gospódo, lotil se je „Abecednika“, in jo začel o večernih urah učiti branja in pisanja. Uspehi so bili veliki. Šimen se je čudil, da zna tako učiti, njej pa je ugajalo tako šolanje in nadaljevala bi je bila poleg njega do jutra in še naprej. Ukaželjni deklici se je zdelo, da so to najsrečnejši trenotki.

Z osnovami za bodočnost se nobeden njiju ni trudil, saj jima je ponujala sedanjost vsega v obilju, in „kdor trenutka daš krepko uživa“,

pravijo, dosegel je že neko stopinjo — modrosti. Mladina je lahkomiselna.

Neko nedeljo potem sta stopala Matija in Selan skupaj od maše iz Podvelba. Mudilo se jima je domov, ker je bila božja služba nekam dolga. Mnogo nista godrnjala zastran tega, vendar bi bila rajša videla, ko bi bil napravil gospod bolj na kratko. Po maši je rad vsak kmalu doma. Naša znanca bi bila rada ugodila Bogu in seveda tudi — sebi, kar se ne dá z lahka spraviti v sklad. Vedela sta, da ni slabo delo, če je človek nekoliko dalj v cerkvi; dobro bi se jima vendar zdelo, ko bi bila nekoliko prej doma.

„Ko bo tvoj Šimen gospod, ta jo bo prej dovršil, kaj praviš, Matija?“ vpraša Selan tako nedolžno, da bi človek rekel, glej, res tako misli. Zastran tega je bil Matija v prav neprijetni zagati. Na to ni mogel sosedu prav nič odgovoriti. Kaj njemu ni znano, po kaj hodi njegov sin v hišo? Ugibal je, ali bi mu vse povedal, kakor je v resnici, ali bi ga pustil, naj vé, kar vé, in misli, kar hoče. Slednjič se poštenjak odloči, da še največ velja poštenost.

„Otresi se, otreša. Ne vem, ali bo Šimen kdaj pel novo mašo.“

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

IV. Namestnikovi vojskovodje.

Slovesni sprejem na dvoru gospoda Barnaba Viscontija je minul. Vse je očarala sijajna uredba in bogata oprava; srečne so imenovali one, kateri so smeli uživati take slasti. Drugače pa so sodili najbližji udeleženci. Kancelar Arigo je sedel drugo jutro po sprejemu poleg okna v svojem naslonjaču, zrl pred-se na starinski tlak in govoril sam s seboj. Pregledal je v mislih vse važne trenutke preteklega večera. Dobro mu je ostal v spominu izraz Orsinijevega obličja v onem hipu, ko mu je podaril namestnik čaroben grad ob gorskem jezeru. Niti hvaležnosti, niti iznenajenosti mu ni bilo videti na obličju. Bilo je nekaj nedoločnega, malomarnega; videlo se je, da je mož pričakoval kaj takega ali še boljšega. Arigo se je hotela vrvati misel, da je škoda za ta knežji dar, ker ni gotovo, je-li dosegel svoj namen ali ne. Z večjo zadovoljnostjo se je spominjal gospoda Gaspara Tinele. S posebno slastjo je užival jedi in pijače ter je bil pri tem ves zadovoljen. Dvorni maršal mu je znal popisovati z odlično spretnostjo dobrote brezskrbnega življenja v obilnosti. Gospod Gaspare ni vedel, kaj mu podarja namestnik, zato je le malo premenil obraz, ko mu je Barnaba obetal bogato plačilo. Kancelar je bil prepričan, da se bode dalo s tem poveljnikom ravnati lahko in dobro. Najbolje je bil zadovoljen z gospodom Baldessarom iz Monze, kateremu je naklonil namestnik le znamenje zaupanja in ne toliko gmotne vrednosti. Povzdignil ga je od stopinje navadnega vojaškega poveljnika za dvornega dostojanstvenika v svojem gradu v Monzi. Z veliko slastjo je sprejemal gospod Baldessaro častitke in poklone dvorjanov. „Tepec“, mislil si je Arigo, „ne veš, da te goljufajo.“ Vesel pa je bil vsejedno, ker se mu je posrečilo vsaj pri le-tem doseči docela svoj namen. S tem pa je bila tudi njegova zadovoljnost pri kraju, ker drugih uspehov ni mogel pokazati. S posebno marljivostjo je res pazil na viteza Ambrosia in Bernarda, pa ni mogel najti pravega povoda in ugodne prilike, da bi ju bil počastil. Tolažil se je danes s tem, da ni mogel in da ob drugi priliki popravi zamudo. Dvor mika in vleče take može, dvorske gospe si znajo pridobivati srca. Toda prav v tej točki ni vedel, kako bi računal. Po dolgem premišljevanju vstane, stopi k mizi in sklene poslati namestniku dobro poro-

čilo o vseh stvareh, če tudi se njemu samemu ni zdelo vse ugodno. Vedno jasneje mu je bilo, da je treba hitro zmagati in zato takoj poriniti vojsko na bojišče. S Savojskega so dohajala dobra poročila, iz Verone pa ni prišlo še nič določnega.

Ono jutro, ko je kancelar sestavljal poročila za namestnika, bila sta naša dva viteza Ambrosio in Bernardo na izprehodu. Molčé sta jahala po lepem milanskem polju v svežem zraku in premišljevala dogodke prejšnjega večera. Gospod kastelan je kazal z vedrim licem, da je vesel in zadovoljen, vitez Sforza pa je bil zamišljen in nenavadno tih. Ko prijahata čez širo polje v zelen gozdič, pridržita konja, da bi mirno sopla zdravi jutranji zrak. Ambrosio sname svojo vojaško čapko z glave, obrne se proti tovarišu in vpraša:

„Kako si se zabaval sinoči pri namestniku?“

„Sploh dobro. Vse je bilo krasno, izbrano, res prav knežje.“

„To je res, a kako ti je ugajalo, dragi moj Bernardo?“

„Nisem vaju take sijajnosti, zato nisem vselej dovolj domač v takih okoliščinah; preveč je treba paziti, da se človek ne zadene kje ob te zamotane dvorne običaje.“

„Ljudje ti niso ugajali, to je glavni vzrok, kaj ne, in utegne biti resnično. Marsikateri med dvorjani ne vzbuja zaupanja, in s takim človekom zabavati se ni lahka reč.“

„Morda si zadel. Povem ti, ko bi ne bilo poleg mene zgovornega kancelarjevega tajnika, bil bi se dolgočasil v tako obilni družbi. Ljubša mi je jedna ura pri vas v domačem krogu v preprosti zabavi, nego cel večer na taki sijajni pridvorni veselici.“

„Vem, da ne govoriš tega meni na ljubo“, odvrne razveseljen Ambrosio, „ker poznam te, da se ne hliniš; tebi le ugaja odkrita prijaznost, katero ti naši izkazujejo radi.“

„Prijazni so bili sicer tudi pri namestnikovih, pa vse je nekam umetno in hladno in ne poprime srca. V resnici sem bil v zadregi, kaj naj odgovarjam dvorjankam na razne lepe besede, s katerimi so me obsipale, večkrat čez pravo mero. Ako se pogovarjava doma pri vas z gospico Margarito po celo uro, ne pridem v zadrego za primeren odgovor; zlasti mala Ana me bolj gane z nedolžno živahnostjo, kakor naučene besede nekaterih dvornih gospej in gospic.“

„Ne smeš jim zameriti, vrli moj Bernardo, tako je dvorno življenje. Saj so za to, da delajo družbo gospodarju in njegovim gostom, danes temu, jutri drugemu, vselej z enako vneto in vljudnostjo. Drugega namena nimajo, zato je seveda njih vedenje in govorjenje bolj prazno. Kdor ima posebne namere, temu se dobro pozna v vedenju in govorjenju. Ali nisi videl, kako je bil sinoči namestnik zamišljen, kako je pazil na vse gibanje in kretanje svojih gostov? Kakor bi bilo dogovorjeno, vjemali so se razni pogovori kancelarjevi in maršalovi z onimi darovi, katere je naklanjal namestnik. In darovi — kako izbrani so bili! Vsak je dobil to, česar si je menda želel.“

„Tudi meni se je dozdevalo, da hoče namestnik porabiti to priliko in posebno počastiti svoje stare izkušene vojskovodje. Sicer se vrše take odlike navadno le po dobljenih zmagah, a namestnik nas je hotel vneti za hrabrost in zvestobo.“

„Tudi mene je to iznenadilo; popraševal sem samega sebe, ima-li namestnik kak povod, da dvomi o zvestobi svojih starih poveljnikov, pa nisem ga mogel najti. A nekaj je pač, česar še ne vemo mi, kar pa že vesta namestnik in kancelar, in ta skrita stvar je bila brez dvoma vzrok za to izredno slovesnost.“

„Opažali so tudi na soprogi namestnikovi in knežni Viridi posebno resnobo, rekel bi — zatajevanje.“

„Meni se to ni videlo posebno in nenavadno. Večkrat občujem ž njima. Mislim pa, da take stvari niso v zvezi z namestnikovimi načrti, ker nima navade, da bi drugim zaupal svoje skrbi. Jako me je zanimala knežna Virida. Sedaj je stopila prvič v javnost, zato ni čuda, če ni še tako spretna v občevanju, kakor n. pr. gospica Izabela. A vendar sem se čudil njenemu govorjenju. Kako gori za domovino, kako čuteče srce ima za njene branilce, kako se dviga kvišku njen duh! Da, Virida ima vzvišenega duha Viscontijev. Zdi se, da je ustvarjena za vladarico.“

Gospod kastelan je pazno poslušal besede prijateljve, katere je govoril s posebno vneto. Ni se mogel premagati, da bi ne bil prosto-dušno pripomnil:

„Glej, vidva sta se mnogo razgovarjala, več, nego je bilo videti.“

„Govorila nisva mnogo, a razodela mi je mnogo, ker vsaka nova misel, katero je izgovorila, posvetila je v njeno dušo. Takega mišljenja bi se ne bil nadejal pri tako mladi deklici. Le jedne stvari se bojim, da so namreč njeni vzori previsoki. Napravila si je namreč iz naših pesnikov nekak vzor knežje hčere. Navdušena je za to, da bi kot vladarica osrečevala z ljubeznivostjo svoje podložnike. Želi, da bi se reklo o

vsakem vladarju, kar so nekdanj rekli o cesarju Titu, da je ‚veselje in radost človeškega rodu‘.“

Med tem pogovorom sta prihajala kraj gozda. Treba je bilo vrniti se, da ne prideta prepozno k dnevnemu povelju v tabor. Vspodbodeta konja in v krepkem diru premerita prijazno milansko okolico. V tabor prišedša, zajahata k svojim oddelkoma, potem se napotita k glavni taborski straži. Tu je stal šotor taborskega poveljnika za čas njegove službe. Pred šotorom je že sedel na vojnem stolcu gospod Gaspare Tinela in roke na širokem pasu držeč mirno gledal na gospoda Baldessara, kateri mu je goreče razlagal ljubeznivost pridvorskih krasotic. Gaspara sicer ni to kaj zanimalo, pa dobrovoljno in potrpežljivo ga je poslušal, tudi mu je včasih pritrdil. Ko pristopita viteza Ambrosio in Bernardo in pozdravita s krepkim „Dobro jutro“, sprejme ju gospod Gaspare s šaljivim poklonom, da sta precj poznata, „čemur se pa ni čuditi po sinočnem sprejemu“. Gospod kastelan se takoj krepko postavi v bran, češ, da se gospod Gaspare moti, ker sta se že vrnila z jutranjega izprehoda. A gospod Gaspare se ni dal tako kratko odpraviti ter odvrne, da utegne tudi ta rani izprehod biti nasledek včerajšnje razburjenosti. Ker je kastelan zmajeval, priskoči mu na pomoč Ambrosio in pravi:

„Midva nimava posebnega vzroka, da bi bila razburjena, ker se nama ni pripetilo nič posebnega. Ko bi bil gospod namestnik podaril tukaj-le gospodu kastelanu bogato posestvo in meni dostojanstvo dvornega maršala, kakor je storil drugim, potem bi bilo drugače.“

Baldessara so te Ambrosiove besede nekoliko pogrele, zato odgovori skoro jezno:

„Ni lepo očitati komu darov namestnikove milosti; on že vé, kaj dela, in ako ni vsakdo prejel, česar želi in pričakuje, naj išče vzroka najprej sam pri sebi.“

„Motiš se, gospod Baldessare, ne zavidam ti nikakor tvoje sreče, niti ne ugovarjam, da ti ne pristojajo. Usluge, katere si storil namestniku v Monzi, vredne so plačila.“

Pogovor se je zasukal na neprijetno stran zaradi občutljivosti gospoda Baldessara. Ta gospod ni maral za viteza Ambrosia, in to je pokazal ob raznih prilikah. Tako je bilo tudi danes. A prepirala se nista dolgo, ker je prišel kmalu h glavni straži gospod Orsini, taborski poveljnik. Vojaki so stopili pod orožje in mu izkazali ukazane časti, on pa se je obrnil k polkovnikom, kateri so ga čakali pred šotorom. Dnevna povelja so bila kmalu razdeljena, potem pa povabi polkovnike na razgovor v šotoru. Ko vsi posedejo po lesenih sedežih, začne Orsini razpravljati položaj. „Najprej vam treba povedati, da še ne odrinemo takoj, kakor je bilo rečeno

prej, ampak počakamo še teden dnij, da dospe grof savojski s svojimi ljudmi. To mi je naznanil kancelar in potrdil tudi gospod namestnik. Pogajajo se tudi z Veronskim, pa do danes še ni odgovora. Vendar tega ne bomo čakali, ker se nam lahko pridruži med potjo. Iz tega pa razvidite, dragi mi tovariši, da utegne priti do hujših bojev, kakor smo mislili. Vem, da ste neustrašeni, da vam je pošten boj prava zabava, vendar naj uredi vsak svoje stvari doma tako, kakor je treba pred tako odločilnim korakom.“

Te besede Orsinijeve so iznenadile vse polkovnike. Doslej se je le govorilo, da je v nekaterih mestih sumljivo gibanje in pripravljanje za upor, katerim se je treba ustaviti za časa. Mislili so, da se bodo pomnožile posadke po pridobljenih mestih in bolje zavarovale meje. V ta namen pa je popolnoma zadostovala zbrana vojska. Vsi so se čudili, ko so zvedeli, da namestnik išče celó zaveznikov. Zato so hoteli več pojasnila od Orsinija, kateri je dobil ta poročila vsekako le od dvora. Prvi vstane Baldessare in pravi:

„Prav bi bilo, da naravnost povedó, s kom bomo imeli opraviti. Kdor nosi svojo kožo na sejem, želi poznati svoje nasprotnike, s katerimi se bode meril.“

Tem besedam Baldessarovim so pritrdili tudi drugi polkovniki.

Orsini se je izgovarjal, da ne vé nič gotovega in da ne more priseči, ali je tako, kakor sam misli, ali ne. Omenjal je, da se oborožujejo sosedje na okrog, da so stopili s papežem v zvezo Padovanci, Benečani in menda še drugi. Ker se pa ne vé, zoper koga so se zavezali, zato je treba, da se namestnik pripravi o pravem času.

To poročilo je bilo prenedoločno, da bi bilo moglo zadovoljiti poveljnike, zlasti ker so Ambrosio in drugi ugovarjali, da ima ta zaveza pač drugačen namen. Znano je bilo vsem, da hodi že leto in dan ciperski kralj od kneza do kneza ter jih nagovarja za zvezo proti Turkom v križarsko vojsko. Ker je dobival kralj od papeža najizdatnejšo podporo, bilo je verjetno, da se je napravila zaveza le zoper Turka.

Orsini temu ni oporekal, vendar pa je prav opomnil, da ni niti najmanjšega znamenja, da bi se namestnik pripravljal na vojsko zoper Turka. Mnogo verjetneje je, da se hoče braniti domačih sovražnikov, kateri lahko porabijo to priliko, da pod papeževim imenom udarijo na Viscontija in Milan.

Vitezmu Bernardu ni hotelo v glavo, zakaj bi se vojskovali s papežem, ker ni pravega vzroka. Orsini pa je trdil, da ima namestnik brez dvoma vzrokov dovolj, da jih pa neče še razglasiti. Ker so imeli polkovniki premalo raz-

logov za nadaljno sklepanje, pogodil je gospod Gaspare pravo, ko je rekel:

„Pustimo vse te skrbi gospodu namestniku in njegovemu modremu kancelarju! Za sedaj vemo, da gremo v boj. Čim hujši so boji, tem lepša je zmaga. Sedaj pa glejmo, da še te dni lepo veselo preživimo v mogočnem Milanu. Po apeninskih prepadih nam ne bode več tako ugodne prilike.“

Po teh krepkih besedah so polkovniki vstali in se burno razšli; nič prav zadovoljni niso bili. Najbolj vzburjena sta bila viteza Ambrosio in Bernardo, pa vsak iz drugega vzroka. Prvi se je bal, da bi ga kaka stvar ne odtrgala od namestnika, kateremu je bil sedaj bolj udan, kakor sicer — recimo naravnost — zaradi Viride. Drugi pa je samo želel, da bi prišel do dna tem homatijam. Porabil je, vsako priliko, da bi razvozlal te diplomatske spletke. Toda v prihodnjih dneh se ni zgodilo nič posebnega, le grof savojski je privedel svoje ljudi v Milan. Odločili so mu prostor v taboru in njegovim vojščakom priskrbeli vojnih potrebščin. Poveljnikom niso kaj ugajali ti novi tovariši. Že to jim ni bilo po volji, da grof ne pojde z njimi na bojišče; med častniki je bila le dvojica savojskih vitezov, pa še ta nista bila kar nič slavna. Vsi drugi s poveljnikom gospodom Kuanom vred so bili ptujci, ki niso lahko občevali z domačini. Na videz so bili sicer bojeviti, pa rahločutnim milanskim gospem so se zdeli divji in strašni. Tudi namestniku ni bilo vse prav, pa zatajil je nevoljo in slovesno sprejel grofa in njegove ljudi. Odločil je dan za odhod in običajne slovesnosti.

Zadnje ure so tekle. Treba je bilo jemati slovo. Milanskim vojakom je močnejše bilo srce, ker nihče ni vedel, kam gre, in še manj, ali pride nazaj k domačemu ognjišču.

V. Dva prijatelja.

V Sforzovi palači je bil danes poseben dan. Ljubljeni sin gospe vdove, vitez Ambrosio, je jemal slovo pred odhodom na bojišče. Pripravila je bila skrbna mati izboren obed in povabila poleg Ambrosievega tovariša viteza Bernarda tudi svojega sorodnika o. Tomaža, dominikana, modrega in častitljivega moža. Družina Sforzova je štela le pet udov: mater vdovo, umno, pobožno gospo, sina Ambrosia, dve hčeri, Margarito in Ano, pa starega oskrbnika Sforzovih sestev. Margarita je štela kakih dvajset let; bila je vitke rasti, plemenitega obličja, in posebno milih očij, iz katerih je sijala njena blaga duša; bila je tihe krotke nravi in globoko čutečega srca. Njena sestra Ana, ki ni imela še šestnajst let, bila je Margariti jako podobna, pa še nepopolno vzrasla. Kakor preprosto dekle je bila ži-

vahna in vesela, vendar nikdar ne čez mero. Zнала je razveseljevati tudi druge, zato je bila vsem ljuba in draga, res dober angel v družini. Mati je imela kot vdova in zaradi velikega imetja mnogo skrbi, sedaj za sina na ptujem, sedaj za hčeri doma, sedaj za posestva. Imela je sicer dobrega in vrlega oskrbnika svojih posestev, vendar je marsikaj opravljala tudi sama. V takih bridkih urah je prišla k njej vedno vesela Anka ter jo znala tako lepo razvedriti, da je pozabila vse skrbi in hvalila Boga za takega otroka. Tudi brat Ambrosio in Margarita sta ljubila sestro prav iskreno. Vedno je imela kako nedolžno vprašanje, ali je kaj povedala, ali opomnila to in ono, kar jo je zanimalo. Celó resnega gospoda kastelana je znala pridobiti záse, dasi ni bil prijatelj ženske družbe. Drugodi mu je večkrat pošla nitka v pogovorih, z Ano pa sta se razgovarjala, kakor bi bila skupaj vzrasla. Privadil se je bil Sforzove družine tako, da so mu bili obedi in drugi družinski shodi prijetna zabava in da mu je bilo skoro težko, ko je prišel čas ločitve.

Danes so sedeli vsi nekam tiho in zamišljeno, ni se mogel prav začeti živahen pogovor. Pogostoma je nastal neprijeten molk, tudi — živahni Ani je zastajala beseda. Polagoma je družba vendar oživela, pogovor se je zasukal na odhod, bojišče in vojsko. To je bilo dosti tvarine za razgovor, za razna vprašanja in razne odgovore. To priliko porabi mati, poprime besedo in pravi:

„Težka in grenka je ločitev, in zato je prav, da si jo olajšamo in osladimo. V ta namen sem želela razveseliti vas, ki ste mi tako dragi. Pojdi, dragi moj Ambrosio, ker mora tako biti, pojdi in bodi povsod tak, kakor se spodobi pravemu vitezu! Ohrani brez madeža svojo čast, usmiljуй se revežev in preganjancev, vest ti bodi vedno čista. Spominjaj se nas tudi na vojski, naša ljubezen in naše molitve te bodo spremljale povsod. Vam pa, cenjeni vitez Bernardo, priporočam svojega sina; bodite mu zvest tovariš v boju in dober svetovalec v stiskah. Obema pa želim prav iz srca, da bi se kmalu vrnila slavna in zdrava!“ Slovesna tihota je nastala, ko je mati nehala. Te ljube in primerne besede so se vsem vtisnile globoko v srce. Sestrama so zaigrale solze v očeh, mati je le težko premagovala jok, tudi moškim se je storilo milo. Ambrosio se kmalu ohrabri, zahvali mater za lepe opomine in ji zatrdi, da nikdar ne pozabi, kaj je dolžan svoji vesti, svoji rodbini, materi. Potem reče:

„Res govore mnogo o prihodnji vojni, a izvestnega ni ničesar. Poklicali so nas pod zastave, da ohranimo mir v zasedenih pokrajinah; upamo torej, da naloga naša ne bode težka in nevarna, da jo hitro dovršimo in se tudi kmalu

vrnemo. V težavah pa nas bode budil in veselil spomin, da na nas mislijo doma ljubeča srca in nam prosijo pomoči od zgoraj.“

Vsem so ugajale te besede; o. Tomaž je dobrohotno gledal krasnega mladeniča in nekaj mislil v svojem srcu. Tudi vitez Bernardo se je hotel hvaležnega izkazati za lepo poslovlilo in sploh za prijaznost v Sforzovi hiši, zato je sklenil povedati — četudi težko — nekoliko besedij za slovo:

„Neizmerno me je razveselilo voščilo plemenite gospe — mene, ptujca, ki nimam svojega človeka razven stare matere. Bog usliši vaše želje in vaše prošnje! Veliko sem dolžan tej gostoljubni hiši. Zato je moja prva viteška dolžnost, da se pokažem hvaležnega za te dobrote. Zvesto hočem na strani stati svojemu dragemu tovarišu in prijatelju in upam, da se oba srečno vrneva domov. Priporočam pa se tudi jaz v spomin in molitev, ker zaradi zmedenih razmer res ne moremo vedeti, kaj nas čaka.“

Mater je veselilo tesno prijateljstvo med njenim sinom in vitezem Bernardom. Hvaležno se je priklonila vitezu za to prijazno obljubo. Pogovor se je sukaj o nevarnostih in težavah preteče vojske, potem tudi o njenem pravem namenu. Vitez Bernardo vpraša o. Tomaža, kaj misli o namenu te vojske. Dominikan nekoliko pomisli, potem odgovori:

„Ni lahko reči kaj zanesljivega, ker ne poznam skrivnih dogodkov in naklepov. Mnogo znakov kaže, da med gospodom namestnikom in svetim očetom niso najboljše razmere, kakor že večkrat prej tudi niso bile. Ne vem, zakaj je sedaj prepir, a zdi se mi, da se gré za pokrajine cerkvene države, katere so prišle v roke gospodu namestniku. Znano vam je tudi, da ima kardinal Albornoz nalogo, da spravi v red cerkveno državo, ker sv. oče želi iz Avinjona vrniti se v Rim. Kaj je storil Albornoz v Rimu, Spoletu in drugod, vemo; sedaj hoče jednako ravnati tudi v Bologni in v krajih, ki spadajo k Marki. Upajmo, da se ta stvar razvozla mirno.“

Ambrosio je pritrjeval o. Tomažu, vitez Bernardo pa je še vedno premišljal, češ, čemu treba tolike vojske in toliko troškov, ako je upanje, da se vse poravna mirnim putem. Tudi tisti rek: „Si vis pacem, para bellum“ (če hočeš imeti mir, pripravljaj vojsko) mu ni bil dovolj odločilen za ta slučaj. Prišlo mu je tudi na misel vprašanje: Kaj potem, če se razbijejo pogajanja in pride do boja med papeževo in lombarško vojsko? Da bi se bojeval s papeževo vojsko, tega mu ne dopušča srce. Zato vpraša kar naravnost o. Tomaža:

„Je-li pravično in dovoljeno bojevati se s papeževimi četami?“

O. Tomaž prijazno pogleda viteza in pravi: „Na to vprašanje ne morem odgovoriti splošno niti da, niti ne. Ako ima papež, oziroma cerkvena država vojake, ima jih pač zato, da se v potrebi vojskujejo, torej sam na sebi ni izključen vsak boj s cerkvenimi četami. Pač pa je navadno treba soditi, da je tak boj krivičen, ker cerkvena država — to dobro veste — ne napada nikogar, ampak le brani, kar je dobila po darovih ali pogodbah v last. Na to se je treba ozirati tudi tukaj. Ako se kaže, da cerkvena država tirja le svoje jasne pravice, potem ni pravično ustavljati se ji, ako jih hoče pridobiti z orožjem.“

„To pa je ravno sedaj težavno določiti, kaj je pravično in kaj krivično. Vsa stvar je tako temna in skrivnostna, da nihče ne vé, pri čem je. Ti dvomljivi slučajji so najstrašnejši slučajji.“

„Res je, kar ste povedali“, odgovori pater, „dvomi so sitni; vendar imate dva pomočka zoper take dvome. Prvi je, da nadalje in natančneje preiščete, kaj je prav in kaj ni. Ako se pa le ne morete iznebiti dvoma, potem — — —“

„Potem pa prepustimo vladarju, da presodi to stvar, mi storimo le vojaško dolžnost.“ Te besede je izgovoril Ambrosio hitro; bal se je že, da o. Tomaž in tovariš Bernardo pritrirata pogovor tako daleč, da bode tudi njemu treba odločiti se na to ali drugo stran. Vendar s tem se ni rešil iz zadrege. O. Tomaž mu je sicer priznal, da je v obče prav povedal, vendar pa je treba pomniti: „Kdor se je že zavezal, da bode služil kakemu gospodu, ta sme res ostati v njegovi službi tudi, kadar dvomi o pravičnosti boja; ako pa še ni v službi, ne sme vstopiti prostovoljno, dokler se ne uveri o pravičnosti vojske. Te naše dolge razprave pa uprav. kažejo“, nadaljeval je, „da v našem slučaju še po pravici mislimo, da vojska ni za krivično stvar. Zato služita vidva brez sramote in greha gospodu Barnabu v tej vojni, ker sta se že zavezala.“

Tako so dognali to nekoliko sitno vprašanje, ki se jim je bilo vrinilo. Gospici hčeri sta bili

veseli, da je končan ta učeni razgovor. Prišle so na vrsto domače in milejše stvari, beseda je tekla ljubko in gladko.

Tako je potekal čas le prehitro. O. Tomaž se je prijazno poslovil od družbe, priporočil vitezoma, da naj se oglasita v času potrebe pri njegovih, kateri jima bodo radi pomagali ob vsaki priliki. Mati je prinesla malih spominkov za svojega sina in njegovega vernega tovariša. Bila sta dva mala medaljona v krasnih okvirih na zlatih verižicah. Urno vzame Margarita prvega in ga obesi svojemu nekoliko razburjenemu bratu okrog vratú. Drugi je bil za viteza Bernarda, to je vedela Margarita, vendar si ni upala obesiti mu ga okrog vratú. Pogledala je mater proseč, naj ji pomaga iz zadrege. Mati je ustregla tihi njeni prošnji in ponudila gospodu kastelanu medaljon božje Porodnice. Vzradoval se je vitez močno tega darú in nevedé, kako in kdaj, upognil je tudi on svoja mogočna pleča, da mu je gospica lahko in urno zapela predragi dar. Ves iz sebe zavrnil bi bil od veselja ta trenutek, pa zadržal je svoja čustva in zahvalil prav srčno mater in hčer.

Ambrosio je objel mater za slovo, poljubil sestri na čelo in se napravil na odhod. Tudi vitez Bernardo je podal vsem roko in jo krepko stisnil, nekoliko zmešan pri gospici Margariti, pa toliko odločneje pri mali Ani, kateri je skoro vroče postalo, ko je stisnil gospod kastelan njeno malo ročico v svoji krepki desnici.

„Na svidenje!“ — „Z Bogom“, je donelo sem in tje, in odšla sta viteza. Med vrati je še zaklical Ambrosio: „Ako naju hočete še enkrat videti, pridite v tabor jutri zjutraj, predno odide vojska na bojišče!“

Gospe so ostale same doma, vsaka tiho zamišljena v svoja čustva in skrbi, viteza pa sta hitela v tabor, kjer bode še nocoj o navzočnosti gospoda namestnika veliki vojni svet.

(Dalje.)

Pevec in svet.

Ko pesem svojo si napisal,
Nikari v svet ne hiti ž njó,
Dokler razumno nisi zbrisal,
Kar žali čustvo in uhó!

Peresa vzemi v róko pilo,
Na listov naj se bela tlá
Iskíe, usipljejo nemilo
Opilki sém, opilki tjá.

Kaj pevec se na tihem trudi,
Ne misli svet, ko bere stvar,
A pesmi se na tihem čudi,
Ki jo ustvaril je — napor.

Anton Medved.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

VI. Vojna zastava.

V vojaškem taboru je bilo živo in šumno, kakor je vselej, predno odide vojaštvo na bojišče. Koliko si imajo še povedati domačini in prijatelji, matere in sinovi, kaj šele žalostne neveste in izbrani ženini! Sem ter tam so stale gruče ljudi, vojakov in meščanov pomešanih, v živahnih pogovorih in ganljivih slovesih. Krčme so bile napolnjene, kjer so pri dobri kapljici in veseli godbi lože pozabili bridke ure ločitve. Ptujci, fevdniki in mezdniki so se zabavali po svoje, nekoliko bolj razbrzdano, ker niso bili nikakor tako mehkega srca kakor domačini.

Povsod po taboru so bile razpostavljene straže; glavna straža je stala pod orožjem v znamenje, da pričakuje poveljnika ali drugega dostojanstvenika. Blizu straže so stali pripravljene oddelki pešcev in konjikov za mnogovrstne potrebe. Dohajali so načelniki oddelkov v popolni vojaški opravi in se zbirali v poveljnikovem šotoru. Napovedan je bil veliki vojni svet. Vse je bilo pripravljeno, le namestnika še ni bilo. Radovedno so stražniki pogledovali, ali morda še ne prihaja. Kar zadoné trombe, in vse se obrne proti strani, s katere je prihajal na belcu in z malim spremstvom gospod Barnaba. Spremljala sta ga tudi kancelar Arigo in pribočnik vitez Ambrosio Sforza. Takoj po sprejemu vstopi v šotor, in prične se vojni svet. Zbrani polkovniki zvedó med drugimi poročili, da vojska jutri odrine proti Bologni, prej pa še dobi konjiški polk novo zastavo. Ko je bil vojni svet končan, prisežejo častniki zvestobo namestniku, potem, ko jih je don Antonio, vojaški duhovnik, nagovoril prav krepko in navdušeno. Na to poprime besedo Barnaba:

„Jaz sam jutri ne pojdem z vami, ker imam še posla mnogo doma in ker za sedaj še ni nevarnosti. Ako bode pozneje potrebno, pridem za vami, kjer bodem bratovsko z vami prenašal vse težave in se boril za domovino.“

Te besede so prav neprijetno ganile polkovnike, ker take novice niso pričakovali. Barnaba je to opazil, pa se je delal, kakor bi ne videl, in je ukazoval dalje: „Mesto sebe postavljam in imenujem gospoda viteza Orsinija za vrhovnega poveljnika celi vojski in mu v znamenje poveljniške oblasti poklanjam maršalsko palico.“

Orsini je z vojaškim poklonom molčé sprejel to znamenje oblasti, namestnik pa se je obrnil

do drugih polkovnikov in jim naročil, da sprejmejo in slušajo Orsinija kakor njega samega. Molčé se poklonijo v znamenje, da hočejo to storiti.

„Ako pridejo veronske pomožne čete, morajo se tudi te pokoriti vrhovnemu poveljniku. Temu in vojnemu zboru prepuščam, da primerno razstavi čete po Romagni in Marki. Napadati ni treba, dokler vam ne pošljem novih ukazov. Pomnožite posadke po mestih, koder bode treba, in zavarujte skrbno meje na jugu in na severu. Ako pride nenadno do boja, glejte, da hitro in odločno zmagate. Naročila vam bodo dohajala redno iz Milana, in pričakujem prav tako rednih iz glavnega stana. Skrbite za red in jedinstvo med vojaki in postopajte previdno proti meščanom po ondotnih mestih.“

Kancelar Arigo je imel že pripravljena potrebna pisma za ondotne gosposke in oklice za ljudstvo; vse te so sedaj podpisali, zapečatili in izročili gospodu Orsiniju.

Barnaba je sprejel še po vrsti vsakega poveljnika posebej; vsakemu je kaj povedal, vsakega v nemal za hrabrost. Kakor v slovo je vsakemu še stisnil roko. Potem zasede urno konja, veli Ambrosiu, naj ga spremi v mesto, in odjaše med glasnimi klici zbrane vojne iz tabora proti domu. Solnce je žarno zahajalo.

Med potjo je bil namestnik jako mehak in prijazen. Opomnil je, da polkovniki niso z veseljem sprejeli novice, da sam ostane doma. Toda sedaj ne more drugače, nujni opravki mu ne pusté nikamor. Naročal je torej vitez Ambrosiu, naj ostane na strani Orsiniju kot generalni pribočnik ter naj skrbi vestno, da se bode godilo vse dobro in srečno. „V vaših rokah je sedaj sreča domovine, v vaših rokah bramba družin in njih imetja. Mnogo sovražnikov ima Milan, kateri čakajo le ugodne prilike, da bi se maščevali; ne smemo jim dati povoda s slabotnim ravnanjem. Zaupam trdno svoji vojni, da ohrani red in obrani meje. Spomin drage matere, na ljubljene sestre vas bode bodril v težavah bojnega življenja, upam, da tudi spomin Barnabe Viscontija in njegove rodbine vam ne bode hladil domovinske gorečnosti. Skrb za svojce prepustite meni, skrbel bom zanje, kakor za svojo hišo, vi pa nasprotno delajte za nas, kakor bi bili vaše krvi.“

Ambrosio je zahvalil namestnika za to prijazno skrb in za veliko zaupanje, katero stavi

vanj. Obljubil mu je prav trdno, da se hoče z vsjo odločnostjo in vnemo poprijeti vojnih poslov.

Namestniku je bila všeč obljava, opomnil ga je še jedenkrat, naj mu pošilja redno in natančnih poročil, morda tudi v zasebnih pismih do matere, česar bi ne kazalo povedati v službenih poročilih.

Med tem so prihajali pred namestnikovo palačo. Razni sluge in dvorniki so čakali gospoda, straže so stopile v orožje in tudi spremljajoči konjiki so stopili v red. Nad vhodom je bil velik pomol, ki je umetno slonel ob prednji strani in bil krasno ozaljšan. Tu gori je pričakovala očeta Barnabova družina. Ko sta zagledala sinova spremstvo, pozdravila sta veselo prišlece, zlasti jima je bil všeč vitez Sforza. Knežna Virida, ki je tudi sedela na pomolu, krotila je le težko svoja živahna brata. Ko pa namestnik izgine skozi vrata in se vitez Sforza obrne na odhod, zakličeta knežiča vitezu Ambrosiu prav zaupno in domače, naj ju vzame s seboj v tabor in na vojsko.

„Jaz imam konja in znam jahati in sukati meč“, govoril je 13letni Ludovik, „zato lahko grem z vami in vašimi konjiki.“

„Meni je tudi obljubil oče konja, ako bo dem priden. Vzemite še mene!“ zaprosi mladi Karol.

„Za danes je prepozno“, odvrne Ambrosio ljubkima dečkoma. „Kadar pa zopet pridem, takrat vzamem tebe in brata in . . .“

„Pa še Virido“, seže mu v besedo knežič, a Virida hitro objame brata in ga stisne k sebi, da ne bi nadalje tako besedoval. Ambrosio pa se veselo nasmeje in dokonča svoje besede, rekoč:

„ . . . in kdor bode rad šel z menoj. Na zdravje! Na svidenje!“

Po teh besedah se spoštljivo prikloni in opazi v mraku, kako se mu je na lahno priklonila tudi mlada knežna Virida. Našemu vitezu se je zdela ta odlika neprecenljiva, srce se mu ugreje, krepko vspodbode konja, kakor bi bilo treba iti nad zvite trume sovražnikov, in urno zdirja s svojimi konjiki proti taboru. Marsikatero oko je pazno zrlo za njim, a misel vseh, ki so ga videli, bila je ta, da je Ambrosio Sforza najlepši in najbolj junaški milanski vitez. Morda je tako mislila tudi Virida.

V taboru je bilo nastalo takoj po odhodu namestnikovem čudno razmerje. Kar nagloma se je bil izpremenil vitez Orsini skoro iz tovariša v vrhovnega poveljnika. On sam ni pričakoval tega, in še manj drugi polkovniki. Najprej mu je častital Gaspare Tinela in sicer iz srca, kakor je bilo videti. Njemu je bilo vse jedno, kdo je poveljnik, samo da se začne kmalu boj, in da se v boju pridobi kaj plena ali drugačnega dobička. Drugi je pristopil gospod Kuan, polkovnik savojskih zaveznih čet. Bil je šele

teden dni v taboru, vendar toliko je že presodil bojne tovariše, da sta mu Orsini in Baldessaro najbolj ugajala, najmanj pa je maral za viteza Ambrosia in Bernarda. Gospod kastelan je stal tih in zamišljen, ker ta prememba mu ni bila po načrtu, in ni vedel, kaj bi storil v novih razmerah, Baldessaro pa je bil kolikor toliko nevoljen, ker se je štel jednako in še bolj sposobnega, kakor je Orsini. Novi maršal pa je bil jako previden in se delal, kakor da je še vedno prejšnji tovariš. Upal je, da se s časom polkovniki sami ob sebi privadijo novih razmer. Ko se vrne v tabor vitez Sforza, nagovori ga Orsini prijazno in poprosi, naj ga podpira prijateljsko v težavnem poslu.

„Sluga sem vam“, odgovori Ambrosio, „ker je tako določil gospod vojvoda in namestnik; le ukazujte, da se prepričate o moji pokorščini!“

Ko je gospod kastelan videl, da je Ambrosio tako voljno sprejel to naredbo, ni se ji protivil, vendar je na tihem ponovil svoj prejšnji sklep, da se ne dá od nikogar voditi po krivih potih, tudi od Orsinija ne.

Orsini je še sestavil in razdelil ukaz na čete, v katerem se jim je predstavil kot maršala, opomnil vojake reda in pokorščine in obljubil plačila za hrabrost in zvestobo. Določil je polkovnikom službe za noč in jutranji odhod in naznanil čas, kdaj naj so oddelki pripravljeni, da sprejmejo pred odhodom še jedenkrat milanskega vojvodo. Viteza Ambrosia kot najmlajšega je zadela danes služba taborskega nadzornišva.

Polkovniki so se vojaško poslovili od maršala in odšli k svojim polkom. Noč je legla na tabor, polagoma je šum ponehal, vojaki so legli k počitku. Ambrosio pa ni šel počivat, ampak se je kmalu vrnil od svojih konjikov k taborski glavni straži, da oddá povelja za noč. Ukazal je straže postaviti dvakrat gosteje, kakor po navadi; med njimi naj je neprestana zveza. Kogar dobé, da gre iz tabora, vprašajo naj, kdo je in kam gré; ko se pa vrne, naj pride najprej do glavne straže in šele potem k svojemu oddelku. Vsaka straža naj nemudoma naznani, kdo je šel iz tabora. Pregledal je sam vse straže in se prepričal, da se je vse zgodilo, kakor je bil ukazal. Potem je stopil v šotor, naslonil se na mizo in se zamislil. Mnogo mu je bilo na tem, da zvé, kdo je kriv raznih zločinov poslednjih dni, ki so se dogodili okrog Milana, in katere so mnogi pridevali vojakom. Vse je kazalo na to, da so med savojskimi mezdniki pravi hudo delci. Zato je sklenil nocojšnjo noč zaslediti zločince in jih prav ostro kaznovati. Poleg te skrbi mu je prihajal na misel namestnik s tako prijaznimi besedami, njegova družina in pred vsemi — Virida. Sam ni vedel, kako mu je

bilo pri srcu, a to je čutil, da ga vežejo prav mile, vendar krepke vezi z gospodom Barnabom in da ga te vnemajo za junaška dela. Tu ga vzdrami hoja pred šotorom; vodnik nočne straže je prišel poročat z nekoliko vojaki. Naznanil je, da je povsod vse mirno, le mimo straže proti vodi je prišlo pet mož s posodami za vodo; rekli so, da so od lahkih konjikov.

Ambrosio jim zopet naroči, naj ostro pazijo in hitro vse naznanijo. Ko odidejo poročevalci, vzame Ambrosio sam od straže dva moža in gre proti ležišču lahkih konjikov. To je bil njegov polk, zato je vse poznal. Poišče čuvaja in ga vpraša, je-li kdo šel od čete proč iz tabora. Čuvaj mu pové, da ne. Vendar mu Ambrosio ni verjel prav trdno, marveč je šel prepričat se sam. Vse je ležalo mirno in spalo, pogrešal ni nikogar. A zakaj je straža videla pet mož, ki so šli iz tabora in trdili, da so izmed lahkih konjikov? Ko pregledajo še orodje, res najdejo, da posode niso v redu, in da ni vseh tukaj. Kdo jih je vzel? Čuvaj ni vedel, kdo; jasno je pa bilo, da je bil tat nekdo iz tabora, ker notri ni bilo žive duše. Ambrosio torej ukaže, naj ostro pazijo, kdo in kdaj prinese posodo nazaj, da ga urno primejo in izročé glavni straži.

Vrnivši se v šotor nasloni se ob mizo in zaziblje v sanjarjenje. Domišljija ga je vodila na dvor Barnabov, tako, kakor je bil tam pred nekaj dnevi. V svetli dvorani mu je sedela nasproti knežna Virida in pogovarjala sta se tako domače, kakor brat in sestra. Predočeval si je njene lastnosti: ni prevzetna, a je visoka; ni ničemerna, a je slavoljubna; ni sebična, marveč gorí za domovino. Kako bode torej vesela, kadar zvé o novih zmagah, in kako bode odlikovala najhrabrejše viteze!

Lepe slike so mu rojile po glavi, in v tem ga je objel spanec. Sanjalo se mu je, da je na bojišču; hrabro se bori, zmaguje, zastava vihra, sedaj-le pobegne sovražnik. . . . Kar na hip se obrne sreča. Nov sovražnik pritisne, zastava omahne in pade. Hitro priskoči, da jo reši, a pri tem pade s konjem. Tu zagrmi močen glas: „Stoj!“

Ambrosio se vzbudi, vstane hitro in stopi ven, kjer so ravno prišle patrolje s sporočili. Povedale so, da prihaja čim dalje več vojakov mimo straže do vode. Ker se bode kmalu danilo, ni lahko braniti jim. Ambrosio to izprevidi in gre sam do straže, da bi videl, kako je. A ne najde nič sumljivega; le dva savojska vojaka mu pripeljejo njegovi ljudje, kateri so ju bili zalotili pri posodah. Ambrosio je takoj mislil, da so napravili tudi nocoj kako hudobijo, a ni mogel tega preiskovati nadalje.

Maršal Orsini je bil že oblečen pred šotorom, ko dojde k njemu vitez Ambrosio s sporočili.

Pové mu tudi svoj sum o savojskih tovariših, a Orsini se ni maral danes pečati s tem, tolažil ga je, da pozneje ne bode prilike in ne časa za take neredne.

Ambrosio se vrne h glavni straži, pokliče vse straže nazaj, premeni glavno stražo, potem odide k svojemu polku, da se pripravi na odhod.

Solnce je že visoko na obnebjju. Po taboru je vse živo: tu pospravljajo razne stvarí, tam likajo sebe in konje, drugod že stopajo v vrste, častniki hodijo sem in tje, grajajo, opominjajo, hvalijo, kakor se jim zdi potrebno. Polkovniki so danes v veliki bojni opravi, vojaki si nadevajo orožje: vse se pripravlja za glavni vojaški pregled.

Orsini z maršalsko palico v roki je že pregledal svoj polk, kateremu sedaj zapoveduje njegov namestnik stotnik Jurij; ponosno stopa mimo drugih polkov pešcev in konjikov.

Ob 10. uri dopoldne je bilo vse v redu in čakalo vojvode z dvorom vred. Vojna je stala v dveh vrstah, spredaj pešci, zadaj pa konjiki. Zastave so vihrale v zraku, orožje se je svetilo v solncu. Polkovniki z maršalom so stali v krasnih opravah pred vojsko in se pogovarjali. Polég ceste v senci visokih dreves je stal prostoren oder. Namenjen je bil véliki milanski gospódi, ki bode pri blagoslavljanju zastave. Prihajalo je čim dalje več ljudij, vendar reda niso motili, ker so se nekateri vojaki urno sukali in odkazovali vsakemu določeno mesto.

„O, don Antonio, ali ste vendar-le prišli?“ reče malo nagajivo gospod Baldessaro prišlemu vojaškemu duhovniku.

„Prišel sem, kakor vidite, častni gospodje“, reče duhovnik in pristopi k polkovnikom. Ti so ga imeli zaradi vljudnosti in srčnosti vsi radi, zato so mu drug za drugim podali roko v pozdrav.

„Kaj pa namestnik in nadškof?“ vpraša Orsini. „Slišali smo, da sta se sprla, in zato že mislili, da vas morda ne bodo pustili z nami.“

„Ne vem, koliko je na tem. Vendar upam, da razpor ni resen; jaz sem dobil poziv, da odrinem, in sedaj sem zopet med vami, drugega ne vem.“

„Dobro, dobro, gospod Antonio, vi ste naš tovariš, vodili bodete naše duše; saj veste, vojak je lahkomišljen“, posmeje se Ambrosio in prijazno pogleda častitljivega duhovnika.

„Čast je to za me, za vas pa lepo, vitez Ambrosio, da se ozirate tudi na duhovno moč v boju. Vsak po svoje: Vi z roko, jaz pa z besedo in molitvijo.“

Med tem razgovorom se je bila zbrala že neštevilna množica. Na odru je bilo jako živo. Tu zadoni tromba: vojvoda se bliža z dvornim spremstvom. Polkovniki stopijo na čelo svojim

polkom, maršal Orsini dá poyelje za pozdrav milanskega poglavarja. Spremstvo obstane blizu odra, vojvoda-namestnik pa prijaše v vojni opravi vojni na čelo, kjer ga pozdravijo vrste s klici, prapori pa se pripognejo v znamenje pokorščine. Namestnik sprejme oznanilo od maršala, potem objahata oba vse čete. Barnaba je bil zadovoljen in je pohvalil lepo vnanjščino cele vojne.

Med tem je bilo za blagoslavljanje zastave vse pripravljeno. Don Antonio opravi obrede,

Nato stopi mlada knežna pred zastavo, obrne se k vitezu . . .

potem pristopijo oni, ki so imeli ob tej priliki pravico zabiti žeblje v drog. Dragi čitatelj to pač lahko umeva, saj je še dandanes ta navada.

Prvi žebelj zabije don Antonio v imenu sv. Trojice, drugi knežna Virida kot botra, tretji zabijejo namestnik, maršal in vitez Ambrosio kot polkovnik in čuvaj nove zastave. Na to stopi mlada knežna pred zastavo, obrne se k vitezu Sforzi in ga nagovori:

„Sprejmite, cenjeni vitez Sforza, to novo blagoslovljeno zastavo iz naših rok! Podoba naj Vam bode naše domovine in njenih otrók. Borite se hrabro pod to zastavo, mislite si, da se

bojujete za domovino, za njeno slavo in srečo in za njene prebivalce! Mislite tudi na one, kateri so vam zastavo izročili, da se zmagoslavni povrnete ž njo domov, nam v srečo in veselje.“

Viteza Ambrosia so prevzele te besede. Vendar se kmalu otrese zadrege in odvrne prav krepko:

„Potrudili se bomo, jaz in moji sobojevniki pri lahki konjici, izkazati se vredne zaupanja, katero stavite v nas. Najljutejši boj nam bode prijeten, ko se bomo spominjali, da gleda na nas domovina, da nam zaupa njen gospod in da čutijo z nami plemenita srca milanskih gospoj in gospic.“

Viteško se pokloni knežni in veli praporščaku, naj zastavo dvigne in se postavi ž njo pred polk. Lahno je zaplapolala lepa zastava in se zablestela v solčnih žarkih, navdušenje je priklopelo do vrhunca in klicanja in pozdravljanja ni bilo ne konca ne kraja.

Ko se poleže nepopisni šum, stopi don Antonio v sredo med polke na določeni prostor in nagovori vojake:

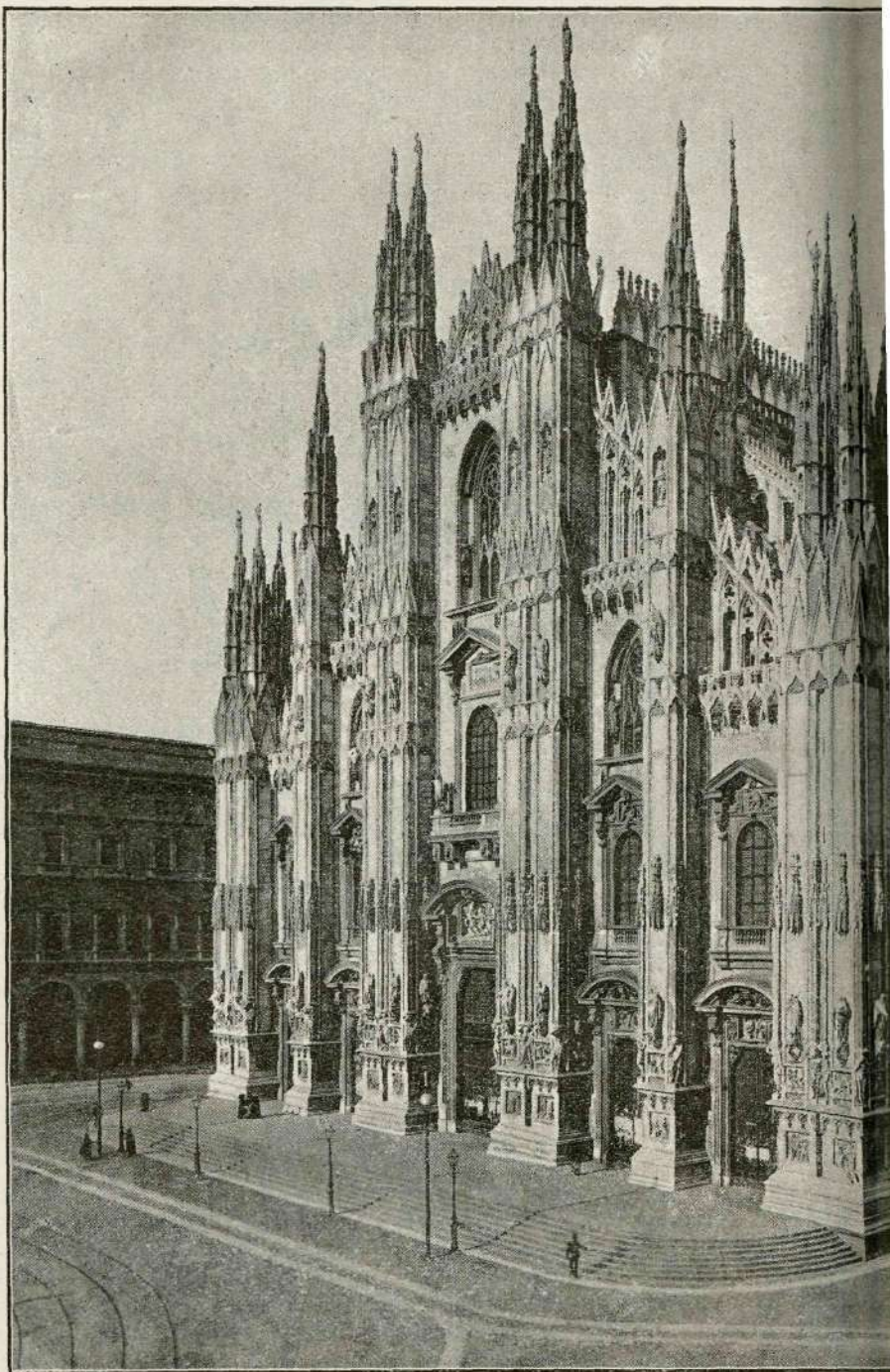
„Dragi vojaki in vojni tovariši! Prišel je čas, da odrinete v boj. Zapustiti je treba domače hiše, da služite domovini. Vsak izmed nas želi videti domovino srečno in slavno in zato gre rad zanjo v boj, kjer zastavi zanjo vse svoje moči, ako bode treba, tudi svojo srčno kri. Ta želja mora živo goreti v srcu vsakega izmed nas, ta želja se mora vspeti do navdušenja, kadar bode treba kaj

junaškega storiti za dom in vladarja. Dragi vojaki! Slovesen je trenutek. Domovina gleda na vas, gospod vojvoda in namestnik rimskega cesarja v naši Italiji izroča vam skrb zanjo. Kažite se vsigdar zveste sinove svoje lepe domovine, vršite točno svojo službo, podpirajte prijateljsko drug drugega: tako se bodo težave manjšale, uspehi pa množili. Čim večja bode vaša hrabrost, tem lepša bode zmaga.

Vse to pa dosežemo le z natančno pokorščino do vladarja in njegovih poveljnikov. Da jim bode neomahljivo zvesti, prisegli bodete sedaj vpričo Boga in vse množice.“

Don Antonio je počasi izgovarjal prisego, in vojaki so govorili za njim z vzdignjenimi prsti. Slovesna tihota je vladala med tem. A sedaj so že donela povelja vse križem in čete so se jele gibati. Gospod namestnik se je postavil ob strani odra, da so morali vojaki tik mimo milanske gospode. Veličasten je bil sprevod. Godba zaigra, in Orsini kot maršal pripelje vojsko mimo namestnika. Ko odkoraka prva četa mimo odra, pridruži se Orsini namestnikovemu spremstvu, da bi gledal razvrščeno vojsko. Za Orsinijem je pripeljal vitez Gaspere Tinela svoj lombarški polk; dobrovoljno se je smehljaj na svojem vrancu. Bolj vzburjen je privedel Baldesaro svoje fevdnike, z globokočutnim poklonom je pozdravil namestnika in gospe na odru. Kuan je temno gledal izpod čela in prevzetno korakal na čelu svojim mezdnikom. Pehota je odšla, in konjištvo se prikaže v lahkem teku. Na čelu lahkih konjikov prijaha vitez Ambrosio na čilem arabcu. Moško se je držal na konju v bojni opravi. Perjanec je vihral v zraku, plašč je visel čez rame z dragim kamenom spet na prsih. Orožje in oklepi so se svetili v solncu. Nova zastava je živahno vihrala, ko so prikorakali mimo odra. Glasno je pozdravljalo ljudstvo lepi polk in njenega načelnika. Gospé so mahale z rokami in ruticami. Virida je lahko zardela ob tem prizoru, roke stisnila na prsih, a ničesar ne izpregovorila. — Poslednji pripelje gospod kastelan svoje oklepnike. Lepa četa je bila, če tudi ne mnogoštevilna. Na močnem žrebcu je sedel kastelan kakor železen stolp. Težki oklep mu je bil kakor pena, železna čelada kakor igrača. Vizir je imel odprt in s polnim veselim obrazom je gledal po ljudeh. Moško je pozdravil gospoda namestnika, ljubeznivo pa gospe, med katerimi je kmalu našel Sforzovo družino. Kako bi je ne bil pozdravil! Na prsih se mu je svetil zlati medaljon, darilo Margaritino. Brez dvoma so gospe to opazile. Veselo ploskanje in burno pozdravljanje je spremljalo tudi kastelanove ju-

nake pri odhodu na bojišče s tisoč voščili za prihodnje zmage. — Bil je to lep dan v zgodovini milanskega mesta, lep v življenju mlade

Milanska stolna cerkev

knežne. Ko se je vrnila namestnikova družina domov, ni se mogel premagati oče, da ne bi stopil k njej, pobožal jo z ljubkim nasmehom

po licu in ji rekel: „Danes je bil dan za te, ljuba hči, danes si se pokazala vredno našega rodú, Viscontiji smo na to ponosni in upamo,

Viride. Budila mu je prav Virida upanje, da se po njej poslavi rodbina Viscontijev, ali morda povspne do novih častij in večje veljave. Zato je bil tudi zanj današnji dan vesel in slaven dan. A ni veselja brez grenkobe; namestnik si ni mogel prikrivati, da se na obzorju njegove bodočnosti kopičijo pogubni oblaki, na katere se je oziral le s skrbjo in strahom.

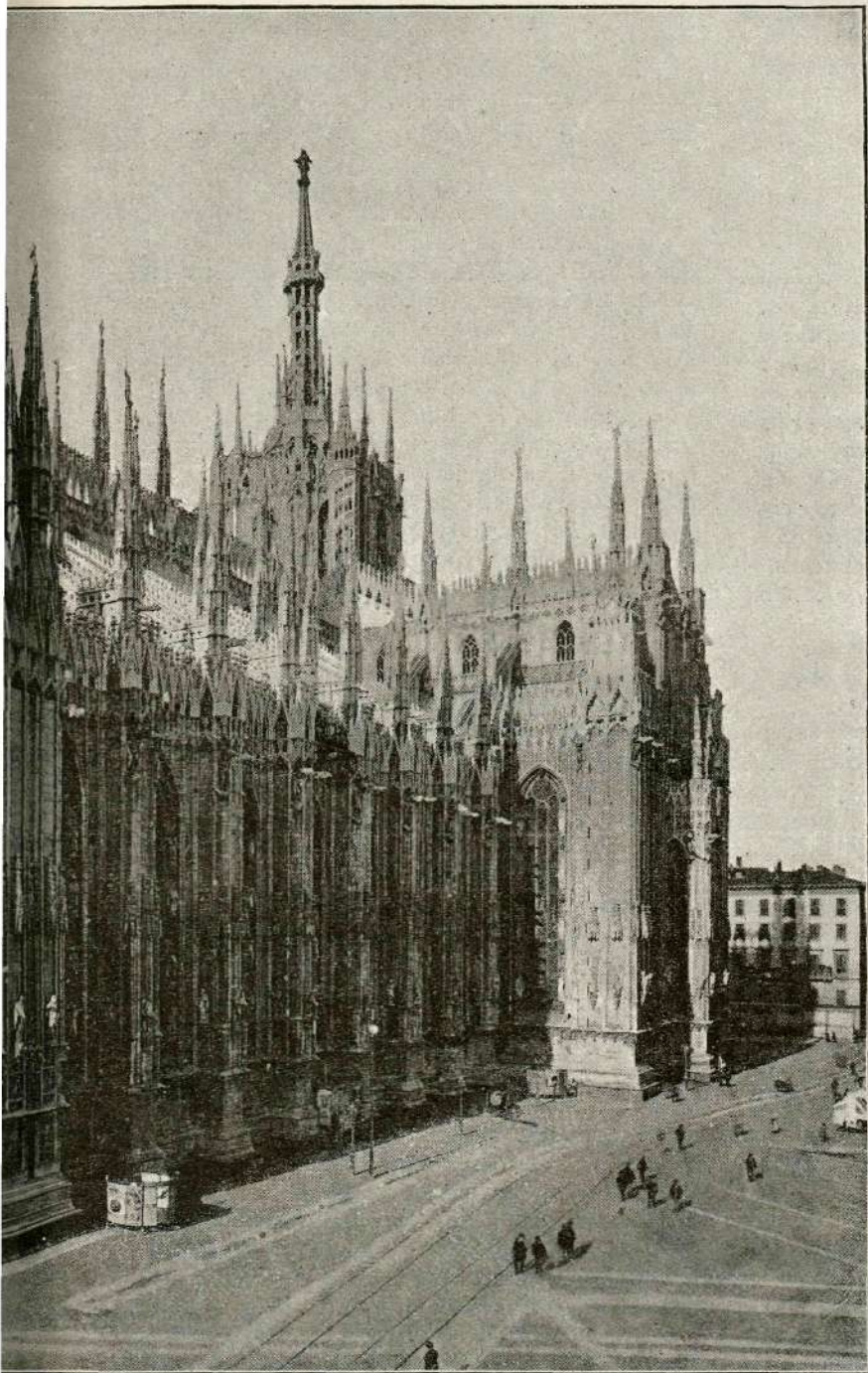
VII. Začetek vojske.

Po odhodu vojske na bojišče je bilo po ulicah in trgih milanskega mesta nekoliko mirneje; tem burneje pa je bilo v srcih milanskih meščanov. Skoro vsaka hiša in rodbina je imela koga pri vojski, zato je radovedna pričakovala poročil. Tudi v palači gospoda Barnaba so radovedno sprejemali poročila. Vsekako so se godile važne reči, zakaj namestnik in kancelar sta delala skoro noč in dan. Trudila sta se, da bi po mirni poti razdrla zavezo, ki se je bila sklenila skoro gotovo proti Milanu samemu, ali pa, da bi dobila kaj zaveznikov. Skoro nič se jima ni posrečilo. V Veroni ni bilo mnogo uspeha, dasi bi bil ta zaveznik posebno imeniten zaradi Padovancev. Le toliko sta dosegla, da se gospod della Scala ni pridružil nasprotnikom. Jednako so odvrnili razne milanske predloge tudi drugod. Neki poseben strah je odvrčeval od milanske zaveze vsakega državnika, katerega se je lotil namestnikov kancelar. Tudi je Arigo namignil Barnabi, naj napravi kako dedno zvezo z Veronci in naj izkuša skleniti kak politiški zakon. A vse to ni nič ganilo Veroncev.

V sredi raznih poskusov iznenadi milanskega vojvoda poslanstvo iz glavnega stana kardinala-legata. Doneslo je pismo od gospoda Albornoz. Namestniku se je zdelo, kaj utegne biti v pismu, zato je takoj odredil, da je sprejme drugi dan v slovesnem zaslisanju. Tisti dan sta prišla

da ne bode tvoja zvezda temnejša, kakor tvojega očeta in tvojih bratov.“ — Barnaba je bil navdušen zaradi pogumnega nagovora mlade

tudi poslanca iz Padove in Benetek. Ker so prišli vsi z obilnim spremstvom, vzbudili so splošno pozornost po Milanu. Meščanje so ugibali razne

rkve. (Po fotografiji.)

stvari, zvedeli pa niso ničesar. — Drugi dan so bili zbrani vsi tajni svétniki namestnikovi v posvetovalni dvorani njegove palače. Poslance so slovesno uvédli, drug za drugim so prišli na vrsto. Poslanec kardinalov podá namestniku zapечатeno pismo. Barnaba pogleda naslov in pečat in dá pismo kancelarju Arigu, naj je prečita. Pismo se je glasilo tako-le:

*Gospodu Barnabu Viscontiju,
cesarskemu namestniku v Lombardiji, gospodarju v Milanu itd.*

V imenu svojega gospoda sv. očeta papeža Urbana V. Vam naznanjam, da dné 1. vel. travna prestopim meje in si vzamem cerkvene pokrajine z vojsko, ker jih z lepo niste hoteli dati. Na moje poslednje pismo se Vam ni zdelo vredno odgovoriti, za moje svarilo se niste zmenili. Čast svete stolice torej tirja, da z orožjem v roki iščem pravice in tirjam zadoščenja papežu, svojemu gospodu. Cerkevna kazen, izobčenje, je nasledek te trdovratne upornosti. S tem je pogajanje od moje strani končano, govori naj orožje.

*Albornož,
kardinal-legat.*

Barnaba je trla jeza, ko je poslušal pismo, a premagoval se je. Zato je odgovoril dokaj mirno, rekoč:

„Mi ne napadamo nikogar, a branili se bomo, kolikor moremo. Nikomur nismo delali škode in sile; kjer so nas prosili, tam smo pomagali, in zato nismo zaslužili kazni. Pokrajine, katere zahteva kardinal za papeža, dobili smo poštenim potem, zato jih hočemo tudi pošteno braniti. Povejte torej kardinalu, da smo pripravljene, naj pride, kadar mu drago.“

Svetovalci namestnikovi so dokazovali, da so vse te pokrajine pošteno pridobljene. Ker so pa poslanci odgovorili, da nimajo naloge pogajati se, ampak samo izročiti pismo in sprejeti odgovor, sklenili so, da sprejmó napovedano vojsko.

Benečanski poslanec je v imenu vojvoda (dožeta) in starejšinstva prinesel pismo gospodu Barnabu in milanskemu starejšinstvu. Benečani so napovedali v njem Milancem vojsko kot zavezniki papeževi, ki ne smejo mirno gledati, ako se zavezniku godi krivica. Poslancem so milanski svetovalci ugovarjali, da še velja mirovna pogodba z Milanom, da torej ne morejo jednostransko prelomiti teh ukrepov. Vendar niso ti ugovori sedaj nič več veljali, ko je bil napovedan boj z glavnim nasprotnikom; Benečani so bili dolžni pomagati mu. Beneški poslanci

so odšli veseli, da so tako lahko opravili svojo nalogo. Prav tako kakor Benečanom se je godilo tudi Padovancem. Slišati so morali dokaj grenkega očitanja, naposled pa so tudi njim potrdili, da so donesli resnično pisma in napovedali vojsko.

Barnaba in njegov kancelar sta pričakovala, da se stvari tako zasučejo, kakor se je tudi zgodilo. Iz raznih poročil sta vedela, kaj se napravlja.

Kar so obravnavali pri namestniku, zvedelo se je kmalu po mestu. Nekaj so povedali razni poslanci, nekaj tajni svétniki namestnikovi. Drugi dan je vedel ves Milan, da se kmalu začne strašna vojska na tri strani. Na Benečane in Padovance so bili jezni vsi Milanci, za vojsko s papežem niso bili tako vneti. Največjo sitnost in zadrego je to napravilo v nadškofovi palači. Nadškof, Viljem Pustrela, je bil dober mož, papežu udan, sicer pa jako vnet za vedo in umetnost. Zoprno mu je bilo, če ga je kaj motilo, zlasti pa še tako resne stvari. Že doslej je imel sitno nalogo Barnabu Viscontiju sporočati papeževe dopise o raznih poslih, a znal se je sukati tako modro, da sta ostala z namestnikom še vedno na videz prijatelja. To pot pa je prišla glavna teža na rame nadškofu samemu. Ob enem z napovedano vojsko je prišel nadškofu ukaz, da naj namestnika javno izobči iz cerkve, ker se trdovratno protivi papeževim zahtevam. Kaj takega mu dosedaj še ni prišlo na vrsto. Da to ne bode namestniku všeč, mislil si je lahko; da je Barnaba nagel in krut človek, to je vedel, a slušati je hotel in moral povelje sv. očeta, naj pride, kar hoče. To pa se je dalo zvršiti na dva načina: ali s tem, da se papeževo pismo v cerkvi javno prečita zbranemu ljudstvu, ali pa, da se pribije na velika vrata škofijske cerkve v Milanu. Drugo pot si je izbral nadškof in jo tudi zvršil takoj naslednjo viharno noč, ne da bi bili čuvaji kancelarjevi kaj zapazili. Šele zjutraj, ko je že mnogo ljudstva pismo videlo in bralo, umaknili so je Arigovi sluge. Nasledkov ni bilo posebno hudih; ali gospod namestnik ni imel časa misliti na maščevanje, ali pa mu je Arigo stvar nekoliko polepšal, ostalo je vse v miru med nadškofom in namestnikom. Toliko več pa je bilo o tem govorice v mestu po hišah in družčinah. V nekoliko dneh so vedeli v vsaki hiši, kaj je zadelo namestnika Viscontija. Kakor je bil kancelar napovedal, tako se je tudi zgodilo. Nasprotniki Viscontijev sploh in posebej Barnabovi, med katerimi so bili celó njegovi sorodniki, privoščili so mu to zadrego in so že ugibali, kako bi to obrnili v svojo korist. Namestnikovi vohuni so mu to zvesto poročali, zato je bil Barnaba jako oprezen in previden pri vsakem delu in posebno ob javnih prilikah.

Največje težave bi bile nastale za nadškofa in duhovščino, ko bi se namestnik ne bil zmenil za cerkveno kazen. Nadškof je bil sicer iz srca rodoljuben in je obžaloval vsako zadrego domovine, katera jo je mogla ponižati; želel je živeti z zakonito posvetno gosposko v prijateljstvu, toda odločno je hotel biti pokoren papežu, in zato je sklenil na vsak način zabraniti namestniku vhod v prestolno cerkev, kakor nekdanj tudi sv. Ambrož ni pustil cesarju Teodoziju stopiti v cerkev. Po sreči pa Barnaba ni maral sile delati, ker se mu ni zdelo varno; kadar je bila kaka cerkvena slovesnost, umaknil se je v Monzo, kamor je tudi sicer večkrat krenil. Nekateri so hoteli vedeti, da zbira tam novo vojsko, drugi

pa so rekli, da je to v zvezi z ondotnimi ječami in jetniki.

Tudi v Sforzovo palačo je prišla novica o izobčenem namestniku. Mati Ambrosieva je bila zaradi tega jako potrta. Da bode to škodovalo tudi vojski, ni si mogla prikrivati. Bala se je za sina Ambrosia. Težko je čakala o Tomaža, da mu potoži svoje težave in poprosi dobrega sveta. Tega ni dobila dolgo. Tudi samostanske očete je pretresla nekoliko ta novica, in zato so čakali, da se svet pomiri; potem so hoteli pametno delovati na ljudi, da bi v tako burnih časih ne prišla domovina v večjo nevarnost.

(Dalje.)

„V pustiv je šla.“

(Dogodba. — Spisal Podgoričan.)

Matija Novljan v •Hudem Koncu in Mica Novljanova roj. Strók z Babjih Gredij sta mož in žena. Ko bi hotel natančneje pozvedovati, zvedel bi lahko, kdaj sta stopila v zakon. Ker pa ni toliko važno, ne maram pozvedovati; zvezana sta že, meni ju ni treba šele ženiti. Opisovati vse trnjeve poti, po katerih sta se ubijala toliko časa, da sta se našla in vzela, pa tudi nečem, da bi mi kdo ne očital — kar se zgodi tako rado — da ljudi opravljam.

I.

Minulo je dobro leto po poroki. Pri Novljanovih je že tekla okajena rodbinska zibel, v kateri se je zibal bodoči gospodar. Srečna mati, mlada Novljanka, je prepevala veselo, kadar ga je devala v zibel. Stara Novljanka ga je varovala urokov in drugih nezgod, katere so nevarne otrokom. In srečni oče, Matija Novljan, visel bi bil najrajši nad zibeljo in mu igral, da bi se Novljanček smejal.

„Micika, meni je podoben“, dejal je često ženi prav ljubeznivo.

„Ej, ti nič ne veš: moje oči ima, pa moja usta“, ugovarjala mu je žena in se radostno smejala.

Mož pa pogleduje ženo in sina, da bi se prepričal, ali je res tako. Potem pa, ko se ni mogel prepričati, dejal je odločno:

„Pa naj bo! Nos je pa moj! Pa reci, da ni res!“

In stisnil je sinčka za drobni noseček, da je otrok zajokal.

„Oh, še odtrgal mu ga boš s svojo debelo roko“, posvarila ga je ona in ga pahnila od otroka.

Mlada Novljan in Novljanka sta se imela rada. Ljudje, ki vse zvedó in vidijo, niso vedeli povedati nič hudega.

Včasih sta si prišla res malo navskriž, toda poravnala sta kmalu, in bilo je zopet dobro. Stara dva sta živela sicer na kotu, vendar sta jedla pri mladih, ker sta delala. Précej nista mislila iti na kot. Ko je pa mlada prijela takoj burkle, ko se je primožila, dejala je stara:

„Nama ne bode merila želodcev!“

In prenesla sta stara dva svoje reči v drugi konec. Celó kuhala sta si v začetku sama.

Eh, stari se neradi umikajo mlajšim, in hišna mati le z veliko nevoljo in jezo izroči burkle sinahi. Večje nezgode pa ni bilo.

Stara Novljanka je pazila vedno, kako kuha sinaha, ali varčuje z moko in soljo, ali se ji smilijo drva in druge reči. Mica je to opazila in zato je varčevala z vsem. Ko je pa stara izpredvidela, da sinaha ne gospodinji prenapačno, omedila se je in ji je bila poslej dobra, kolikor je mogla.

Novljan je bil prodal tele mesarju. V nedeljo predpoldnem mu je naštel mesar kupnino. Novljan vesel spravi denar. Popoldne po nauku krene v gostilno, da ga izpije polič ali dva, ker je dobro prodal tele. Vest mu je sicer dejala:

„Po njo pojdi!“

Toda odgovarjalo mu je nekaj:

„Kdo bode pa pri otroku? Sam bodi edenkrat vesel!“

Novljan je poslušal zli glas, stopil sam v gostilno in sedel k mizi. Brž se je lesketalo rujno vince v steklenici in kozarcu. Prihajali so še sosedge in znanci, in pričelo se je popivanje.

Te svoje pesmi lepo priporoča sam pesnik v pesmi „Knjižici toj“ pojoč:

Knjigo mala titnjaj, rasti,
U zlato se sva odjeni,
Budi duhu izvor slasti,
Budi oku cviet zeleni!

Gledaj biti u voljici
Slovenskomu liepu čedu¹⁾
I Srbkinji, Hrvatici,
Što te sve tri razumiedu.

Te svoje domoljubne „Kriesnice“, ki so prava dika hrvaškega pesništva, nadaljeval je v Zemunu in sremskih Karlovcih, ter je l. 1865.

¹⁾ Otroku.

izdal II. del in leta 1866. v „Naše gore listu“ III. del. Med temi zopet poje Hrvatici:

Tudjem kroju ti nedvoriš
Ni jezika neznaš ina,
Sva si naša, a što zboriš¹⁾
Prekrasna je hrvaština.

Istega leta podaje tudi lep nauk nezvesti ženi:

Djeci svojoj majka si nevaljala²⁾,
Od hiene ti si mrža,
Taj što s tobom bezposlicu sprovodi,
Od dužnosti dušu tvoju zavodi,

zatorej béži od njega:

Da se propast pod tobom neotvori.

V Karlovcu je tudi nekaj mesecev sam urejeval list „Glasonoša“.

(Konec.)

¹⁾ Govoriš. — ²⁾ Ničvredna.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

VIII. Albornož in Visconti.

Italija je bila v 14. veku jako zanimiva dežela. Tedaj je še krepko gorel v plemenitih dušah ogenj mlade slobode; pošteno tekmovanje na polju vede in umetnosti in svetovne trgovine je še osrečevalo hiše z bogastvom in venčalo glave s slavo. Oni slavni časi so bili, ko je slava Dantejeva kakor svetla zvezda svetila nad Florencijo, in ko sta Petrarca in Boccaccio s svojimi poezijami razveseljevala svoje rojake.

V drugi polovici 14. veka smo, ko je vladal cerkev božjo papež Urban V., na cesarskem prestolu pa je sedel cesar Karol IV., modri kralj češke države. Italija tiste dōbe sicer ni bila združena v jedno državo, le cesar je imel nekako idealno oblast nad krščanskimi knezi, kateri so bili sicer čisto neodvisni. Vladali pa so: Sicilijo kralj Friderik III. iz hiše aragonske, Napolju je zapovedovala kraljica Ivana iz rodbine anžovske, poročena z Andrejem, kraljičem ogerskim. Jeden pas srednje Italije z Rimom je zavzemala cerkvena država, katera je imela več pokrajin, kakor vojvodstvo Spoleto, marko ankonsko, eksarhat Raveno, Pentapolis in Romagno: vse te skozi ob jadranskem morju do reke Pada.

Ob času naše povesti pa je bila cerkvena država v velikem neredu. Na zahodni strani Apenin je bila mogočna ljudovlada mesta Florencije, poleg te so bila še nekatera druga slobodna mesta. V oni prostorni in rodovitni pla-

njavi, katero opasujejo visoke planine kakor mogočen zid, in kjer se pretakajo reke Pad, Ticin, Mincio, Adiža s Sočo kakor srebrne niti, bilo je za one dōbe več gospodarjev. Najbliže Slovencem, deloma celó njihov gospodar v cerkvenih in državnih rečeh, je bil patrijarh oglejski, tedaj Ludovik I. della Torre iz rodbine milanske. Njegov mogočni sosed pa je bil Frančišek Carrara, gospod v Padovi in pokrajini. Dalje proti zahodu je bila marka Verona, v kateri je gospodaril Cane della Scala. Prav na meji proti Francozom je bila grofija savojska; vso drugo lombarško planjavo je pa vladala hiša Viscontijev iz Milana.

Viscontiji so prišli do prvaštva in vlade onim potem, kakor većinoma poglavarji drugih italskih mest. Po dolgotrajnih medsebojnih bojih je slednjič zmagala jedna rodbina nad vsemi drugimi, in tej je pripadlo samo po sebi prvaštvo. V Milanu sta se kosali rodbini Visconti in della Torre; prva se je obdržala po mnogih težavah, nasprotniki pa so se upognili ali so pobegnili.

Ker je bil Milan najmogočnejše lombarško mesto, imel je že sam ob sebi neko prvaštvo, še več pa so mu pridobili prebrisani in vojeviti Viscontiji. Polagoma so bila vsa sosedna mesta odvisna od Milana, in vojna, katero je sedaj postavil na noge Barnaba Visconti, nabirala se je iz več odvisnih mest, katera so: Piacenza, Parma, Bologna, Lodi, Bobbio, Cremona, Crema, Bergamo, Brescia, Como, Novara, Vercelli, Asti,

Tortona in Alessandria. Zadnja leta se je udala tudi Pavia, kjer je vladal Barnabov brat Galeazzo Visconti. Vedno bolj so se širile meje lombarške. Ker so Viscontiji dobili od cesarja še naslov in oblast „cesarskega namestnika cele Lombardije“, bilo jim je to prav ugodno za njih skriti namen: vedno bolj pomnožiti svojo oblast, dokler bi bila dovolj močna in se lahko branila proti vsakomur, tudi — cesarju. Odkar je dobil Barnaba Visconti v roke vojaško oblast, širilo se je milansko gospodarstvo vidoma. Mnogim sosedom je bilo že tesno v njegovi sosesčini. Celó „ponosna“ Genova se je morala ukloniti Viscontiju; le Venecija se ga je branila krepko, dasi ne vselej srečno. Tako so vihrali boji po Italiji in bili so povsod nemiri.

Nič bolje ni bilo v cerkveni državi. Poskušali so razni oblastniki tudi tukaj vsesti se ljudstvu na pleča in zatreti slobodno vladost mest. To se jim je polagoma posrečilo tem lože zato, ker papežev ni bilo v Rimu in v Italiji že od l. 1305. Kadar ni gospodarja doma, redko je pravi red pri družini. Papeževi uradniki, večinoma škofje, niso imeli za taka težavna opravila vselej dovolj vojaškega duha in državniške modrosti, zato so mnogi predrzneži čisto pozabili, da imajo nad seboj gospoda. Tako je prišlo, da se je res mnogo mest odločilo od cerkvene države in postavilo na lastne noge. Kot samostojni gospodarji so se po navadi tedanjega časa med seboj vojskovali in prepirali in tako množili zmešnjave. V takih razmerah je uspeval najbolje oni, ki je bil najmočnejši in najprevidnejši, in tak je bil brez dvojbe gospod Barnaba Visconti. Porabil je vsako priliko, da se je mešal v tuje stvari, in skrbel je potem že sam za to, da mu ni več ušlo iz rok, kar je zgrabil. V teh prepirnih časih so se obračale stranke, boreče se v tem in onem mestu cerkvene države za prvaštvo, do Viscontija za pomoč in posredovanje. Nikdar ni odrekel nikomur take prošnje, a nasprotno se ga niso mogli nikjer več odkrižati, kjer so ga klicali na pomoč. Tako je počasi prišlo več kosov cerkvene države v Barnabovo roke. Papeži so sicer ugovarjali, a za samo besedo se Barnaba ni menil veliko, drugih močnejših sredstev pa tedaj niso imeli za brambo. Bivali so sredi ptuje dežele Francoske, v Avignonu, in tu niso imeli nikakoršne vojaške sile. Zato je delal Barnaba brez kazni, kar je hotel, ker mu ni bil nihče kos. A vedno ni moglo biti tako; nevarnost se je pokazala, da razpade do kraja cerkvena država, ako ne ukrenejo na papeževem dvoru kaj odločnega. To je izprevidel že papež Inocencij VI. († 1362.), zato je sklenil urediti cerkveno državo, pregnati samosilnike in vrniti se v Rim. A predno je vse to zvršil, umrl je, in njegov naslednik Urban V. je prevzel to težavno nalogo.

Treba je bilo izbrati v ta namen moža, ki bi bil sposoben za to nalogo, in tak je bil res kardinal Egidij Albornoz. Tega je poslal papež kot „legata (poslanca) a latere“ v Italijo, da mu pripravi pot za vrnitev. Ljudstvo je pozdravilo to novico z veseljem, ker je zdihovalo pod ptujim jarmom sebičnih in pa čestokrat krutih oblastnikov, res tiranov. Zato je šlo legatu to težavno opravilo še zadosti urno in srečno od rok. V Rimu in okolici je bil kmalu mir in stari red, in vse je bilo zadovoljno; težave pa so rasle tem bolj, čim bliže sta prihajala Visconti in Albornoz. Vse je kazalo, da pride do boja, in radoveden je bil svet, na katero stran se nagne zmaga. Oba dva sta bila slavna in izkušena vojskovodja, za velike reči je šlo v tem boju. Barnaba je že vojeval v mnogih bojih in skoro vselej zmagal, a nasprotniki niso bili le mali poglavarji italijanskih mest, ampak močnici vladarici na morju, Genova in Venecija. Pred Albornozom pa je tudi šla nenavadna slava. Telesno je bil viteške postave, po rojstvu potomec kraljeve španske hiše. Izobražen je bil za tiste čase jako: v tem je bil nad vsemi tedanjimi knezi. Pridobil si je bil velike vojaške in poveljniške izkušnosti v bojih v Španiji s silovitimi Mavri. Večkrat je njegov pogum odločil zmago; nekoč je osebno rešil življenje svojemu kralju v najhujšem boju. Domovina, kateri je toliko storil, bila mu je nehvaležna. Kralj ga je sovražil zaradi njegove odkrite besede, s katero mu je po pravici očital pregrehe; mnogi so mu zavidali slavo in srečo. Umaknil se je iz doma in prišel v Avignon na dvor papežev, kjer so ga sprejeli z velikim veseljem. Kmalu je prišla prilika, da zopet pokaže svojo hrabrost in umnost, in sicer v korist cerkve. Kot kardinala-legata ga pošlje papež v Italijo, da poravnava zmešnjave in uvêde red. Ni bila lahka ta naloga: Albornoz jo je dovršil sijajno. Sedaj pa ga je čakal poslednji in najhujši popravek — z močnim in drznim Barnabom Viscontijem.

Kardinal se je pripravljaval počasi in previdno. Ni sicer upal, da si pridobi od Barnaba svoje pravice z lepa, vendar je izvolil to pot najprej, da bi se mu ne očitalo pozneje, kakor da bi bil prelival kri brez potrebe. Moč Barnabova je bila velika; kardinal ni mogel zbrati jednake vojske, ne da bi bil obremenil ljudstva. Tega pa ni rad storil; saj je prav to najbolj dražilo meščane, da so morali plačevati tako velike davke. Zato si je izvolil drugo pot: poiskal si je zaveznikov proti Barnabu Viscontiju.

Sovražnikov je imel Barnaba mnogo; želeli so, da bi ga kdo premagal in ukrotil, toda nihče se ni maral poskusiti z njim. Vedeli so dobro, da bi jim bilo gorjé, ko bi jih premagal; vedeli so, kaj čaka one, ki pridejo Barnabu v roke.

Saj so o tem pričali prazni prestoli in temne ječe v Monzi. Albornoz je znal izbrati takih zaveznikov, kateri se niso tako močno bali Viscontija. Poskusil je najprej v Benetkah, kjer je tisti čas vladal dože Lorenzo Celso. Benečani so bili sovražni Barnabu, ker jim je napravil že mnogo škode in zadreg. Zato so bili voljni vsigdar iti v boj zoper Viscontija; „njegova izguba, naš dobiček“, bilo je njih geslo. Za zaveznika je dobil kardinal tudi Frančiška Carrara, gospoda v Padovi. Bil je to dober zaveznik, ker je imel obilno vojsko in dobre poveljnike. Verona pa se ni mogla odločiti na nobeno stran, ostala je nevtralna. V Benetkah so se dogovorili zavezniki o vsem vojnem načrtu in sklenili, naj pripravi do 1. vel. travna vsak svoje ljudi in jih ima ob meji proti Romagnu. Ko je bilo to vse urejeno, pošlje kardinal ono znano pismo do Barnaba Viscontija, v katerem ga opomni, da je več kosov cerkvene države v njegovi posesti, in ga pozove v imenu svetega očeta, naj pové, kdaj in kako jih hoče vrniti. Kakor vemo, razjezilo je to pismo Barnaba, in odgovoril je kardinalu s tem, da je porinil svojo vojsko v dotične pokrajine, kar je bilo znamenje, da jih ne misli izročiti mirnim potem.

Kakor je Barnaba po svojih upravniki in vohunih vse pozvedel, kaj delajo njegovi nasprotniki, tako pa tudi legatu ni bilo neznano, da se oborožuje gospod Barnaba. Izprevidel je, da vsekako mora priti do vojske, zato je vse pripravil, da se boj odloči urno in srečno.

Ko je bil potekel obrok, določen za mirno pogajanje, in se Barnaba niti zmenil ni za predloge, katere mu je bil legat postavil v papeževem imenu, bilo je treba z orožjem v rokah vzeti si cerkveno last. Albornoz pomakne svoje čete proti meji in ob enem pošlje v Milan poslanstvo, da napové vojsko za 1. dan velikega travna. Dogovorjeno je bilo, da tudi Benečani in Padovani na isti dan napovedó vojsko gospodu Barnabu Viscontiju.

Predno je prišel poslanec s tem pismom v Milan, zvedel je že kardinal, da so Barnabove čete zasedle preporne pokrajine. Treba je bilo torej natanko določiti bojni red, po katerem bodo ravnali zavezniki, da se ubranijo Viscontiju in ga kmalu prisilijo do miru. Ker je Barnaba ostal v Milanu in ga ni bilo pri vojski, bilo je to zaveznikom ugodno, kajti Orsini, začasni maršal, ni bil na glasu, da je dober vojskovodja. Slišalo se je, da ni prave jedinosti med lombarškimi polkovniki. Zavezniki so se opirali tudi na to, da bode Barnaba izkušal iz Milana sém obdržati vrhovno vodstvo cele vojske, kar bode seveda oviralo vse gibanje vojske in napravljalo zadrege. Bodisi tako ali drugače, tedaj

so bile razmere za zaveznike ugodne, in hoteli so jih porabiti čim najpreje.

Glavno načelo kardinalu-legatu je bilo: sovrážno moč razdeliti in razdeljene kose streti. Ugodno je bilo zanj to, da je prodiral od juga proti severu, zavezniki pa nasprotno od severa proti jugu. Ker je Barnaba ukazal v bojnem svetu zavarovati in braniti meje, razvilo se je skoro samo po sebi stališče bojnih vrst po kardinalovem namenu.

Še drugače so oslabili milanski poveljniki svoje moči. Širila se je po mestih govorica, da pride kmalu legat. Milanski poveljniki so torej mislili, da je najbolje pomnožiti posadke in obdržati mesta z močno roko v svoji oblasti. Ker je bil gospod Barnaba sam tudi enakih mislij, odcepilo se je veliko vojaštva od glavne vojne, ki je bila čim dalje bolj nezmožna za večji boj s krepkim sovražnikom.

Vsi zavezniki so bili dogovorjeni, da bodo počasi in previdno prodirali proti Faenzi ali Forliju. Godi pa naj se tako previdno, da sovrážnik ne zvé bojnih naklepov in jih ne prekrži. Vsi trije zavezniki so bili po vednih selih v tesni zvezi in so postopali jednotno.

S 1. dnem vel. travna se je vojska začela na vseh mejah. Barnaba je sporočil maršalu Orsiniju, da so mu napovedali vojsko kardinal-legat, Benetke in Padova. Ukazal je, naj se drži bojnega reda, kakor so ga sestavili doma pred odhodom, naj brani, da zavezniki ne prestopijo meje, in se v obče bolj brani, kakor napada. Vse pripetljaje naj mu sporoči mahoma. V pismu na Orsinija je tudi stalo, da naj polkovnikom pové le toliko, kolikor je ravno treba, da vedó, s katerim sovražnikom imajo opraviti.

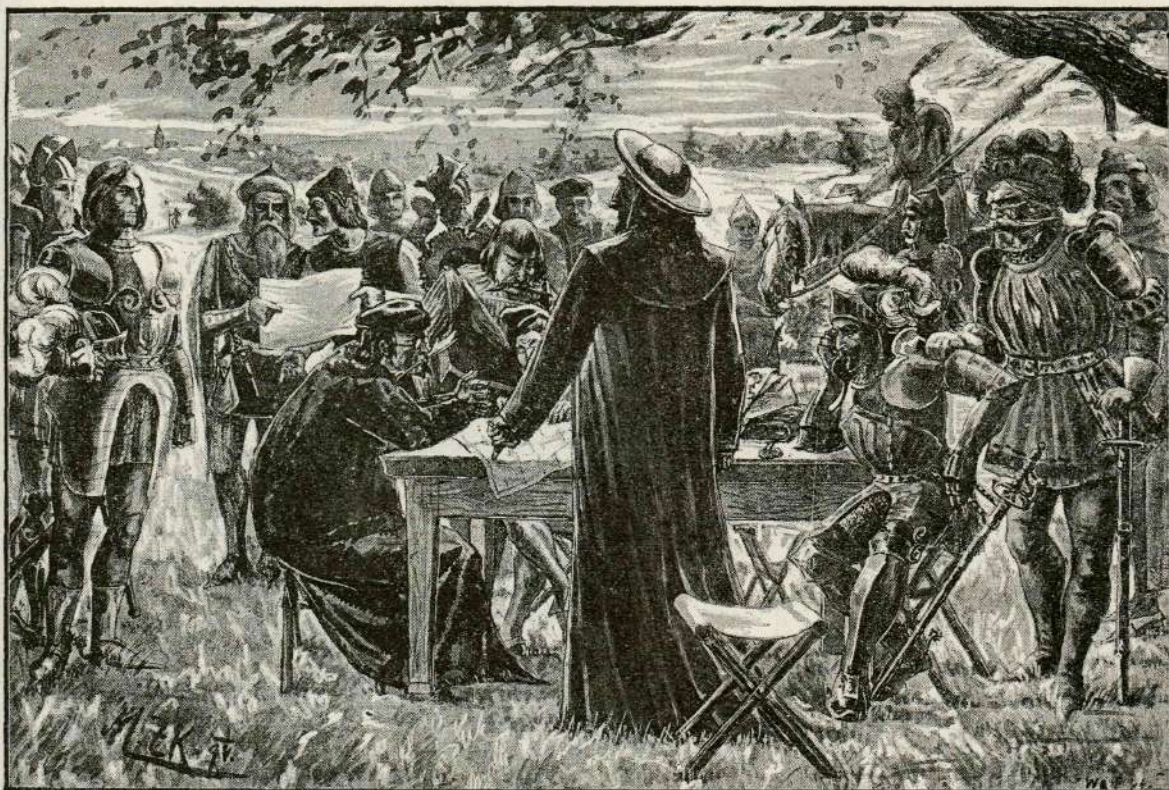
IX. Četovanje.

Maršal Orsini je prišel z vojsko jako urno v lepo mesto Bologno in tam postavil svoj glavni stan. Najprej je mesto utrdil in preskrbel obilo z živežem, potem pa začel četovati skozi Romagnu. Vsa večja mesta in trdnejše gradove so obiskovali njegovi oddelki. Ljudstvo jih je sprejemalo bolj ali manj veselo, kakor je bilo na strani Viscontijevi ali papeževi. Semtertje so naleteli na sumljive ljudi, mnogo so jih dovédli v glavni stan k maršalu. Tam so jih znali izpraševati o vsem, kar so hoteli zvedeti; ako niso povedali sami, prisilili so jih z bičem ali natezalnico. Iz vseh poročil pa je maršal Orsini videl, da je čim dalje več nemira med ljudmi, ker pričakujejo vsi, da se kmalu izpremené sedanje razmere.

To četovanje je dokazalo, da raste moč sovražnikova; na raznih krajih so že prestopile mejo male čete, prebrodile pokrajine, pa se

spretno unikale milanski vojni. — Nekega dne pokliče maršal gospoda kastelana in ga pošlje četovat ob desnem bregu Pada doli proti morju. Naroči mu, naj pregleda posadke, naj preišče, kaj dela sovražnik in kje misli udariti na Milance. Vitez Bernardo izbere sto oklepnikov in sto strelcev na konjih in odrine iz Bologne doli proti Padu. Polagoma se svet znižuje in prehaja v lepo rodovitno padovsko nižavo. Za četovanje pa je bilo tukaj jako neugodno. Reka Pad se cepi proti izlivu v mnogo večjih in manjših vej, katere so med seboj in z drugimi

malimi rekami v zvezi po mnogih jarkih in prekopih. Še ob lepem vremenu in po letu ni bilo lahko gibati se z večjo četo po tem kraju, kaj šele ob slabem vremenu in blizu sovražnika! Do reke Rena je prišel Bernardo brez težave, ni bilo sledú o sovražniku; kraji so bili pod varstvom Bologne. Onstran Rena pa so se težave množile, četa je prišla do prekopov, kateri vežejo primorski Pad z Renom. Po velikem prekopu gre voda od Ferrare, katera je v prijateljstvu z Barnabom, do Pontenuova. Ves svet preko tega prekopa je medvodje, razcepljeno

Albornoz in njegov generalni štab.

in razdeljeno na sto kosov in delov; prekopi in jarki se razpletajo kakor mreža na vse strani. Morska voda stopa daleč v deželo, in slabo zavarovane reke često prestopajo bregove. Malih jezer in lagun je tukaj na tisoče; ob nalivih se vidi vsa planjava kakor velikansko jezero, iz katerega molí le malo suhe zemlje. Tedaj je težko najti pota, vedno preti človeku nevarnost, da zaide in pogine v vodi ali blatu.

Trudna in zdelana se ustavi četa gospoda Kastelana v malem mestecu ob Padu. Vitez Bernardo preišče vse, kar se je dalo, in pozvé, da so bili tukaj že sovražni Padovanci. Osem

starejšin ukaže prijeti in odvesti v grad kot poroke za zvestobo mesta. Posadko pomnoži in ji naroči, naj ostro pazi in urno poroči o kaki nevarnosti v glavni stan.

Vitez Bernardo se je delal, da se misli drugi dan vrniti proti Bologni, a drugega jutra ukaže udariti čez vodo proti velikemu toku Volanskega Pada. V tem kraju ni bilo mest, le vasi in ribiška selišča so stala sem ter tje med drevjem. Ceste so bile slabe in blatne. Kar so srečali, ustavili so in izpraševali o sovražnikih. Sumljive ljudi so prijeli in odvedli s seboj. Ljudstvo je bilo Milancem sovražno, udano pa Padovancem.

Proti poldnevu prihajajo v vas Rivo. Strah na obrazu Rivljanov je kazal, da nimajo dobre vesti. Glavar in starejšinstvo prideta pred kastešana in se mu ponižno priklonita.

„Velemožni gospod, sluge smo gospoda Barnaba, dobrega našega vladarja, in se klanjamo tebi, njegovemu vojskovodju, in te prosimo varstva in obrambe.“

„To je res, da ste sluge dobrega gospoda, a slabo mu služite, ker vidim, da je vaše ljudstvo s sovražnikom.“

„Mogočni gospod naj nam odpusti to napako, pa v sili smo in nikdo nas ne brani sovražnega meča. Zato na videz lepo ravnamo s Padovanci, da nam ne vzamejo siloma, kar še imamo režeži.“

„To so le slepila! Vaša dolžnost je bila, ustaviti se sovražnikom, in ako mu niste kos sami, prositi od najbližnje posadke pomoči. Vi pa ste radovoljni šli na roke sovražniku, in to je vredno kazni.“

„Milost, gospod, imej z nami, ker se hočemo naprej zvesto ravnati po tvojih ukazih; le ne odtegni nam svoje mogočne roke!“

„Da, zvesteje bodete odslej služili gospodu namestniku, in kot porok za to mi bodete vi, katere povedem s seboj v Bologno.“

Vitez ukaže glavarja in štiri starejšine prijeti in zapreti, da jih odpelje s seboj v glavni stan.

Med to obravnavo pride v hipu novica, da se bliža vasi četa konjikov.

„Zastavite jim pot v vas in zadržujte jih tako dolgo, da pridem k vam“, zapové Bernardo. Glavarja in starejšine so zaprli, vitez pa se je zavihtel na svojega konja in odjahal na čelu konjikov proti sovražniku.

Prvi napad so bili že odbili. Ker se Padovanci niso nadejali tukaj sovražnih konjikov, prijeli so četo le slabo. Ko pa zapazijo, da imajo pred seboj le malo krdelo, primejo vnovič in potisnejo oklepniške nazaj v vas med hiše. V tem trenutku pride Bernardo in zasloni svoje vojake, toda spozna hitro, da so v slabem položaju, ker se ne morejo gibati in sovražnika ne prijeti od strani. Zato ukaže strelcem zasesti stranske prihode in paziti na domače prebivalce.

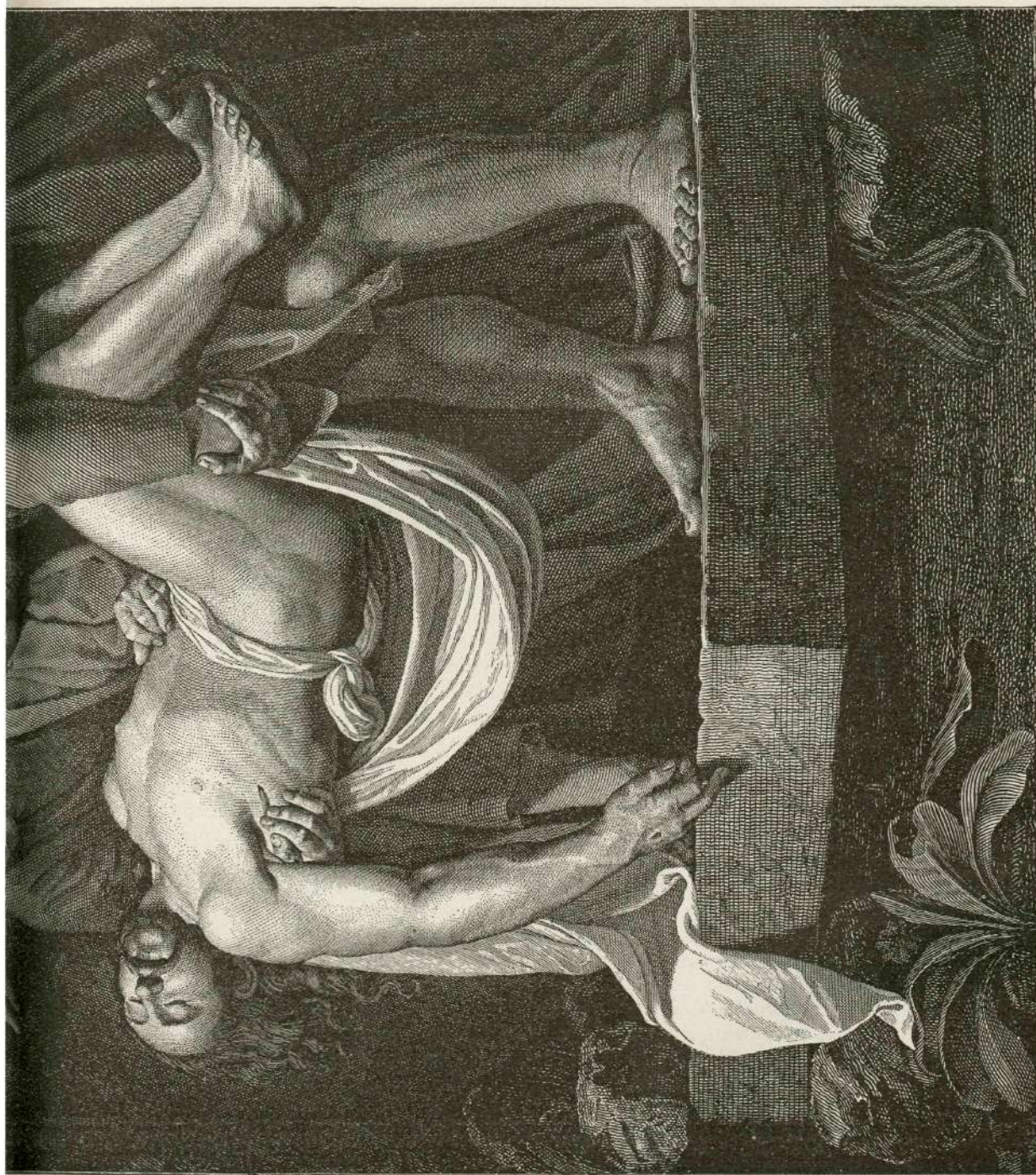
Predno pa so to storili, že so se prerinili sovražni konjiki med hiše in z nekaterih ugodnih mest h krati z

domačini napadali oklepniške. Strelci zažgô hiše in celo krdelo se umakne nazaj bolj v sredo vasi. Tukaj je bil nekak trg z malo cerkvijo in pokopališčem. Strelci zasedejo ograjo in zavarujejo obe strani in hrbet oklepnišk. Sovražno konjištvo pritisne za oklepniški in vname se hud boj. Srdito so naletovali Padovanci na oklep-

nike in se spopadali ž njimi: padel je na tej, padel na oni strani konjik ali konj. Bila je na bokih gonja gori in doli, le središče, kjer je stal sam vitez Bernardo, ni se ganilo. Kdor je naskočil, padel je, srečen je bil, kdor je odšel Bernardovemu meču. To je opazil sovražni poveljnik in hotel podreti ta jez. Kot vihra skoči

na Bernardovo krdelce, kar zaječali so konji in zabrnelo je železje pri navalu. Bernardo spozna takoj, da ima junaškega nasprotnika pred seboj, ker urno je sukal meč in napadal tako silno, da se je gospod kastelan iz početka le branil. Tega pa bi ne bil mogel dolgo, ker dim in iskre od gorečih hiš so se čim dalje huje valile

Pokòp Jezusov. (Slikal M. A. Caravaggi ok. l. 1600. v Rimu.)

proti bojišču. Treba je bilo torej boj urno končati. Bernardo silno vspodbode konja, da se visoko vspne, nasprotnik se hoče za hip umakniti, toda bliskoma zazvižga Bernardova sablja nad njegovo glavo. Le z največjo urnostjo je odšel smrti. Začel se je sam umikati in braniti. Skoro vse je gledalo ta boj obeh poveljnikov; hitro je rasla srčnost oklepnikov, ko so zrlj junaškega svojega poveljnika. Bližal se je odločilni trenutek, da podere nasprotnika: kar zadene sovražna sulica Bernardovega konja, da se nagne na stran in tudi vitez omahne. Takoj ga napade sovražnik, toda Bernardovi tovariši ga zaslonijo, da se zopet zavihti na konja. V istem hipu završi tudi oblak pušic med padovanske konjike: kakih 40 strelcev je preskočilo ograjo in se zagnalo nad sovražnika. Bernardo udari sedaj še huje na sovražno konjico in jo potisne v goreče ulice nesrečne vasi.

Boj je bil končan, zmagovit za Milance, a bil je že skrajni čas, ker v goreči vasi ni bilo več obstanka. Pobrli so ranjence in jetnike, vzeli več konj in polovili še nekoliko razkropljenih sovražnikov; na to so se urno umaknili iz goreče vasi.

Od porokov in ujetih vojakov je zvedel Bernardo, da so Padovanci pripravljeni na boj in imajo pehoto in konjištvo na desni strani Pada. Najboljše viteze je postavil gospod Carrara na čelo svoji vojski: Gerardo da Rubiera je maršal, Melan načelnik pehote, Manno Donato pa poveljnik konjice. Prav z Donatijem je torej imel posla v Rivu, kar je sicer slutil že med bojem, če tudi ga ni videl zaradi vizirja v obraz. Nekoliko je zazeblo viteza Bernarda pri srcu, ko je primerjal Orsinija z Rubierom, pa zanašal se je na vrlo milansko moštvo in jahal vesel naprej po lagunah.

Ogledati je hotel cesto, katero misli sovražnik izbrati proti Bologni. Motilo ga je le to, da se sovražnik giblje bolj ob morju, kakor na notranjo stran. Kaj, ko bi se Padovanci še ne bili združili z Benečani, ampak bi vsaka vojna zase prodirala v Romagno, tukaj pa bi se hotele združiti vse moči? Ta misel je bila tem verjetnejša, ker padovanski vojaki niso nič vedeli o Benečanih.

Njegov sklep je bil storjen, da tudi on krene s svojo četo čez močvirje po cesti proti Argenti. Nevarnosti na tej poti je poznal. Močvirje, uporno ljudstvo, sovražnik za petami, pomoči od nikoder: to ni bilo vabljivo. Vendar je hotel za trdno zvedeti, kod so se namenili prodirati sovražniki. Dve stvari sta mu bili pa ugodni, da je namreč imel vse ljudi na konjih brez priprege in se je zato pomikal urno, in pa to, da utegne tretji dan že zadeti na domače čete Sforzove, katere so na četovanju proti Raveni.

Da bi zamudil sovražnika, podiral je za seboj vse mostove in odpeljal ladije in brodove s seboj na drugo stran, ali jih zažgal. Čim dalje bolj se je kazalo, da je ljudstvo že povsem na sovražni strani. Vse se je skrivalo po trsju in obrežnih šumah; kar so jih imeli srečati ali doiti po vaseh, sprejemali so jih s strahom, ali pa se jim celó ustavljali sovražno.

Proti večeru prihajajo v malo luko na obširni laguni. Pred vasjo so bile straže, a ko se jim približajo Milanci, izginejo urno v vas in se potaknejo po bližnjih hišah. Naglo pridirjajo konjiki do srede vasi in zagledajo pred seboj veliko poslopje s padovansko zastavo na strehi. Jasno jim je bilo, da je tukaj že sovražna posadka in ljudstvo na njeni strani. Prenočiti tukaj ni bilo varno, ker utegnejo priti že po noči Padovanci; boj bi bil pretežak. Bernardo ukaže naskočiti trdnjavo z vso silo in obljubi plačilo onemu, kateri sname sovražno zastavo. To poslopje je imelo obzidano dvorišče, a zadnja stran poslopja je stala ob vodnem jarku. Urno skočijo nekateri strelci v čolne in zaveslajo pod zid; ker tukaj ni bilo obrambe, zlezejo na streho, in jeden preseka drog z mečem, da zahrešči v vetru in se podere na tla. Velik krik nastane, a zastave ne morejo sovražniki več rešiti. Boj se je začel že po sosednih hišah, kjer je nastal tudi požar, zato pokliče gospod kastelan svoje konjike skupaj, zapusti mesto in odjaše z nekaterimi ujetniki dalje v noč proti Argenti.

Na malem otoku so prenočili. Kopa ribiških koč je bila prazna, vse je bilo zbežalo na ladije in se poskrilo po trsju in šumi. Oklepniki poderó most za seboj, postavijo straže, pripravijo si borno večerjo ter se pospravijo k zaželenemu počitku. Vitez Bernardo je sedel na leseni klopici pred ribiško koč, gledal je proti severu rdeči žar gorečega mesteca ter poslušal šumenje bičja in trsja po močvirju in glasove nočnih ptic. Nekaj težkega mu je leglo na prsi in se mu ovilo okrog srca. Na četovanju je spoznal, da vlada Barnabova ni priljubljena med narodom, da izgublja dan za dnevom več tal, in konec ne more biti dvomljiv. Prišli so mu na misel tudi pogovori z o. Tomažem v Milanu. Nič zadovoljen ni bil sam s seboj in s to vojsko.

Jednako mu je ginilo zaupanje v zmožnosti Orsinijeve. Da ima oster meč in urno pest, to je res, ima-li pa tudi svojstva za poveljnika, o tem se dosedaj še ni prepričal. Če ga primerja s padovanskim načelnikom, mora si reči, da mu milanski ni kos. Tudi to mu ni bilo po volji, da tiči Barnaba v Milanu in neče priti na bojišče, ko skoro pride do odločilne bitke. Toda vnema si tudi pogum, spominja se Barnabu dane besede, tovariša Ambrosia, medaljona, — in ob tem spominu odpne oklep,

izvleče podobo in jo goreče pritisne na ustni. Čutil je potrebo, da se potolaži z versko tolažbo; zato se mu izvije goreča molitev iz srca, in to ga umiri. Opravljen leže na trdo ležišče in zaspi. Kako dolgo je spal, ni vedel; a ko se vzbudi, delal se je dan. Slišal je klice straž in peketa konjskih kopit. Bliskoma je po koncu, stopi pred hišo in vpraša straže, kaj je.

„Gospod polkovnik, med trsjem so priplavale ladije in hočejo izkrcati ljudi na otok: naši strelci pa jim branijo in konjiški oddelek jih podpira.“

„Ali ste koga izmed njih ujeli?“

„Jednega ranjenca, gospod; tam ga držé pred kočjo.“

„Kaj ste zvedeli od njega?“

Gospod kastelan ni poslušal odgovora, krenil je sam k straži in jel izpraševati ujetnika. Ta pa ni vedel povedati drugega, kakor da je prišlo malo krdelo konjikov v mesto, tam so se posvetovali in sklenili poslati ljudi na ladijah na otok, da zamudé sovražnike, dokler ne pride cela vojska za njimi.

Bernardo se je nasmehnil in zagodrnjal sam pri sebi: „Načrt ni slab, a nismo tako neumni, da bi ga vam pomagali zvršiti na tem otoku.“ Takoj ukaže konje osedlati in biti pripravljenim v pol uri na odhod. Seli raznesó povelje, Bernardo pa zajaše konja in gré gledat svoje strelce, kako se kratkočasijo s povodnimi sovražniki. Tu in tam je završala pušica in zaječal mož, a bilo jih je vedno več, kakor bi lezli iz vode. Na vseh straneh so že zasedli obrežje in se zbirali k napadu. Sedaj dá Bernardo znamenje

svojim oklepnikom, da se vržejo na te zasledovalce. Kakor žabe od strahu poskačejo v čolne ali pa kar v vodo. Kdor ni bil uren, zadela ga je težka sablja.

Ko je bil otok izpraznjen, odjahalo je počasi kastelanovo krdelo z otoka po cesti proti Argenti. Tudi tukaj so za seboj podrli mostove. Nikdo jih ni nadlegoval, ko so odhajali, vendar je Bernardo čutil, da se umika sovražniku — v domači deželi. Previdno pa zmerno se je pomikala četa naprej po blatni cesti in lovila novice in oglednike iz raznih krajev. Proti poldnevu so prišli iz lagun na suh in obdelan svet; tu so začutili milansko oblast. Srečali so že domače četice, in prišli v mesta z domačimi posadkami. Na potu je slišal vitez Bernardo, da se je že vrnil Sforza s četovanja in je prejšnji dan šel skozi Argento. Po kratkem oddihu so jahali naprej in so dospeli pod noč v Argento.

Argenta je bilo precejšno mesto s trdnjavo ob primorskem Padu blizu pritoka reke Idice. Utrjeno je bilo dovolj, a ni imelo močne posadke, da se upre sovražnemu napadu. V pogovoru s poveljnikom posadke je zvedel mnenje viteza Ambrosia o bojnem načrtu sovražnikom. To mnenje se je dobro vjemalo z njegovimi nazori. Opomnil je poveljnika, da se bliža nevarnost in naročil, naj bo previden. Svoje strelce je pustil v Argenti za posadko, sam pa se je vrnil v Bologno, kamor je došel proti noči. Tukaj so ga že čakala nova opravila.

(Dalje.)

„V pustiv je šla.“

(Dogodba. — Spisal Podgoričan.)

(Konec.)

III.

Matija je spal nenavadno dolgo. Ko se vzbudi, imel je težko glavo in bil je res nekam potr. Ozrè se po hiši, ni-li žena notri. Ali čudno in nenavadno se mu je danes videlo vse, dasi je še jedenkrat premel zaspane oči. Žene ni bilo. Postelja je bila še lepo zrahljana, zibeli z otrokom pa ni bilo nikjer, dasi je pretaknil z očmi vse kote in stične.

„Kam bi bila šla z otrokom?“ premišlja, ko se preoblači in misli na prejšnji dan. Spomnil se je pač, da je bil v gostilni, a kaj se je zgodilo potem, tega se že ni več spominjal. V veži začuje hojo, katero spozna za materino. Gre ven.

„Kje je pa ona?“ vpraša nekaj nemiren.

„Oh, ali še tega ne veš? Kam je izginila, ne veš? V pustiv je šla!“ pové starka važno in precéj zaničljivo.

„V pustiv je šla?“ začudi se mladi Novljan neprijetno iznenajen. „V pustiv je šla? Kdaj pa? Zakaj?“

„Sinoči je šla. Précej po večerji se je odpravila. Vpila sem sicer za njo, toda ni hotela nazaj. Hudo je zamerljiva in od sile svojeglava. — Veš, lepo pa tudi ni, da te ves božji dan ni domov in te mora iskati po gostilnah“, pripoveduje in kara mati.

Sin pa ni vedel, ali bi se jezil in klel, ali bi bil žalosten.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

X. Na bojišču.

Brž, ko pripelje vitez Bernardo v Bologno svoje trdne oklepnike, stopi k maršalu s poročili o četovanju. Pové odkrito, kar je videl in zvedel; tudi pristavi svoje misli o bodočem vojnem gibanju. Med tem pogovorom dojdeta tudi poklicana polkovnika Gaspare Tinela in Ambrosio Sforza v vojno posvetovanje.

Orsini naznani kratko, kakšno je stanje, in kaj meni ukreniti v prihodnje. „Gotovo je, da mislijo zavezniki od več strani in vsak zase prodreti v deželo in nas zgrabiti vsi ob enem. Naša naloga je ta, da jim zabranimo združiti se, potem jih potolčemo vsakega posebej. Moč sovražna ni preobilna. Padovani pridejo z 2500 možmi. Benečani jih pripeljejo okoli 1200, in Albornož jih nima čez 3000. Vsa naša moč pa šteje združena nad 5000 vojakov; poleg tega smo na domačih znanih tleh, ljudi imamo vajene in utrjene: torej mislim, da se nam ni bati nič hudega.“

Najprej se oglasi Gaspare kot starosta in pravi:

„Meni je prav, kar je predložil maršal; treba je, da pridemo hitro v boj; to je glavna stvar, sicer segnijemo v tem močvirju, zarjavi nam orožje in opešajo moči. Števíla sovražnikov se ne bojim, le zaslonite mi hrbet in ne bo tako goste vrste, da je ne prederem.“

Tovariši se mu namuzajo, maršal pa pripomni:

„Kmalu dojde prilika, da poskusimo meče; upam, da dotlej ne zarjavé.“

Vitez Bernardo povzame drugi besedo:

„Tudi jaz mislim, da nam je treba iti v boj. Prepričal sem se na četovanju, da nam razne reči niso ugodne, naša veljava in oblasti gine dan na dan. Mnogo so tega krivi živahni in delavni sovražni odposlanci, še več pa odločno in nasilno postopanje sovražnih čet. Ljudstvo ne mara za nas, oklepa se sovražnikov, ker upa, da nas zmorejo. Kadar pa zmagamo mi, takoj bode vse na naši strani. Treba je pa najprej zaveznikom zabraniti, da se ne zedinijo. Po mojih mislih je za ta namen najvažnejše mesto Argenta. Močna posadka ima v oblasti obe cesti, proti Ferrari in Ravenni: ne bode torej lahko memo priti z večjo vojsko. Sedanja posadka pa nikakor ne zadostuje tej nalogi, zato jo je treba izdatno pomnožiti. Padovanci pojdejo gotovo čez močvirje, kar je zanje

sicer težka, toda varna pot. Le na kakih dveh krajih jim moremo zapreti pot, ako smo pripravljene. Če tega ne storimo, pridejo v treh ali štirih dneh brez boja pod Argento in se združijo z Benečani. Zato je moj drugi svēt ta, da se pomaknemo z vso vojsko doli k lagunam in tam ustavimo Padovance, ki gredó proti Argenti. Ako nam bode sreča ugodna, potopimo vso padovansko vojsko v močvirju.“

Vitez Bernardo je govoril navdušeno in prepričevalno, zato pogleda maršal kakor v zadregi svojega pribočnika viteza Ambrosia, kaj poreče o teh predlogih. Ambrosio je razumel maršalov pogled in je takoj izpregovoril:

„V glavni reči smo vsi z maršalom jedini, da se zabrani zaveznikom zjedinjenje in se hitro premagajo posamič. Toda kako? Iz poročil volunov in iz tega, kar smo zvedeli in videli na četovanju, smemo sklepati za trdno, da prestopijo sovražniki mejo vsak zase in na svojem kraju: Benečani posebej, Padovanci posebej. Manjša je benečanska sila, in to udržati in potlačiti ni težko. Če pridejo do naše zemlje z ladijami, zapodimo jih samo nazaj, ker preganjati bi jih ne mogli s svojimi slabejšimi ladijami. Tudi Padovance udržimo in poženemo same, ako jih primemo s celo močjo. Ker so sedaj vse sovražne vojske na naših tleh, ne morejo se nam več čisto umakniti, sedaj lahko zmagamo. Kje jih počakamo in primemo, to je treba dobro preudariti in tega še ne moremo določiti. Morda zvémó že jutri, kam se obrnejo, in potem se odločimo za pravi načrt. Argenta je za ta boj važna, to pripozna vsakdo, če tudi se sovražnik morebiti ne misli ukvarjati z obleganjem. Za naše čete pa mora biti mesto središče, ako se pokaže, da se hočejo tukaj združiti zavezniki. Argenta je s posadko tako močna, da je mala vojska benečanska z naskokom ne vzame; predno pa jo prisili z obleganjem, da se udá, dojdemo že dvakrat na pomoč. Vendar nimam nič zoper to, da se Argenta utrdi močnejše in naša vojska pomakne bliže k mestu. A ne smemo pozabiti svojih čet, ki so nastavljene proti Spoletu in imajo pred seboj močnejšega sovražnika. Do danes so res dohajala samo ugodna poročila; pa kdo vé, kako se zasučejo razmere! Morda bo treba kmalu poslati pomoči od tod, in zato naj je za sedaj Bologna glavno središče našega vojevanja.“

Konec vsega razgovaranja je bil, da ide polkovnik Gaspare Tinela z jednim polkom

pešcev do srede pota proti Argenti, ter se utabori v mestu Budrio ali njegovi okolici; druga vojska pa še ostane v Bologni.

Polkovnika Bernardo in Tinela sta se poslovila, prvi je bil truden in zdelan ter potreben pokoja, drugi pa se je hotel pripraviti za jutrajšnji odhod. Ambrosio je še ostal pri maršalu; mislila sta o raznih slučajih, ki bi se utegnili pripetiti. Poročila iz južnih krajev so bila sicer ugodna, vendar Ambrosio ni zaupal Kuanu. Zlasti to je vzbujalo sum, da je Kuan večkrat udaril čez mejo na sovražno zemljo, če tudi mu je bilo to prepovedano. Kdo vé, ali ni iskal samo plena? Ambrosio je izrazil ta strah tudi maršalu, toda ta je mislil, da sedaj še ni vzroka bati se kake neprilike od te strani.

Ambrosio je molčal in se poslovil od maršala, ker je ura šla že na polnoč. Prišedši v svoje stanovanje, leže počivat, toda še dolgo ga je mučil nemir. Videl je v vojnem svetu, da ni sporazumljenja med poveljniki, ker premalo zaupajo maršalu; videl je, da sta Bernardo in Tinela nezadovoljna. Tudi njega se je lotil nekak strah, kakor da čaka vojske nesreča, a otresel se ga je in slednjič zaspal.

Zjutraj je bil zgodaj na nogah. Trebalo je odpraviti poročila na namestnika in pisma v Milan. Poročila je izdelal po sinočnem posvetovanju in ja pokazal maršalu; pismo pa je napisal po svojih mislih, povedal o junaškem vitezu Bernardu na četovanju in šaljivo pristanvil, kaj je sanjal po noči.

Urni seli so odšli s pismi proti Milanu. Med tem se je postavil določeni polk v bojni red in čakal le še povelja za odhod. Maršal naznani polkovniku, kaj namerja storiti čez dan in drugo jutro, kje bode glavni stan, kamor naj pošilja svoja poročila. Med glasnimi klici je odrinil vrli polk iz Bologne proti Argenti.

Dobili so tudi drugi polki povelja, da naj imajo vse pripravljeno za odhod, ker bode morda treba odriniti še danes sovražniku nasproti. Vse se je pripravljalo in govorilo o boju in sovražniku, dasi niti niso vedeli, s kom in kje se bodo bíli.

Vitez Bernardo je bil nestrpen, hodil je sem in tje, kakor po žrjavici. Maršalova počasnost in neodločnost mu ni bila všeč; še celó tovarišu Ambrosiu je zameril, da se vjema z Orsinijem. Bal se je, da jih sovražniki ne prehité, vzemó Argento in se tam zjedinijo. Zmaga bi bila potem dokaj težka. „Čas izgubljen, vse izgubljeno“, ponavljal je vedno in nemiren pričakoval, kaj še pride.

Dopoldné donesó seli poročila, da so prestopili Benečani in Padovanci meje, in sicer oni blizu Ravenne ob dolnjem Primorskem Padu, ti pa čez veletok Pada Volanskega. Benečani

so močni okrog 1200 mož, Padovanci pa čez 2000 mož z obilno konjico. Iz dosedanega prodiranja se še ni dalo spoznati, ali pojdejo Padovanci po cesti na Bologno, ali pa čez močvirje na Argento. Gospod kastelan je trdil, da pojdejo na Argento, a maršal se ni hotel takoj odločiti na njegovo besedo. Slednjič se vzdigne vsa vojska iz Bologne proti Argenti, zapustivša obilno posadko v mestu. A kmalu obstane v prvi vasi, ker so dohajala nova poročila. Ta poročila so bila tako nedoločna, da ni bilo moči izprevideti, kaj počno Padovanci: ta so trdila, da gredó na Bologno, druga pa, da so jo krenili na Argento. Ni kazalo storiti nič drugega, kakor odposlati močno četo proti Padovancem. Vodil jo je Ambrosio. Tako je stala sedaj Barnabova vojska razstavljena na bolognskem polju.

Najbliže sovražnika je stal polkovnik Gaspare Tinela s tisoč možmi pehote blizu Argente. V sredi med Argento in Bologno je stal maršal z glavno vojsko okoli 2000 mož. Na meji proti Toskani v hribih sta stala polkovnika Kuan s 1000 in Baldessare s 1500 fevdniki. Vojska je bila sicer ugodno razstavljena; dala bi se bila umno še ob pravem času združiti zoper sovražnika, a nevarnost tudi ni bila majhna, da bi sovražnik ne zgrabil in pobil posameznih oddeikov.

Orsini je vedel to, a iz Milana je bil dobil ukaz, držati se Bologne. Sedaj je bil čas, da bi bil prišel namestnik sam na bojišče, pa ni ga bilo. Minul je ta dan brez posebnih novic. Gospodu kastelanu je bilo vidno nestrpnije. Čez noč in zjutraj rano so došla nova poročila. Iz Argente so poročili, da Benečani urno napredujejo, da jih spremljajo ladije po reki, da so vzeli že več obrežnih mest in pregnali posadke, katere so se rešile v Argento. V dveh dneh pridejo do mesta, ako se jim nihče ne ustavi.

Polkovnik Gaspare je pisal: „Patrolje sem poslal daleč v močvirje, kjer so srečali že sprednje straže sovražnikov. Ukazal sem tamošnjim posadkam počasi se umikati proti glavni cesti, jutri večer že utegnemo priti v dotiko s sovražnimi četami.“

Od Ambrosieve čete je prišlo poročilo: „Padovanska vojska se je razdelila: pehota in priprega gre skozi lagune na Argento, konjištvo in nekaj strelcev je kot pobočno okrilje na cesti ob robu lagun. Imajo dobre vodnike, pomikajo se hitro. Imeli smo ž njimi male praske, pa zaradi noči in močvirja se ni dalo opraviti nič prida. Jutri bomo poskušali zadrževati jih in motiti, da pripravite napad na glavno vojsko.“

Maršal je z gospodom kastelanom preudarjal ta poročila in premišljal, kaj bi bilo storiti.

„Bíti se moramo, ker so nas uklenili že od dveh strani. Treba pomakniti se bliže h Gaspa-

rovemu polku, ker njega zadene prvi vihar. Če takoj odrinemo, dospemo popoldne tje in lahko se udarimo.“

Ta svèt je bil čisto umesten, zato se Orsini ni več ustavljal. Dal je povelje, da se pripravijo na odhod.

Med tem prihaja jezdec ves poten in prašen od polkovnika Baldessara s pismom na maršala. Maršal prečita, prebledi in podá list vitezu Bernardu. Kastelan vzame pismo in čita glasno:

Velemožni gospod poveljnik!

Albornož je prodril Kuanove straže na sedlu pri Borgu, njegov polk je razpršil na vse strani. Kar ni padlo, ujeli so sovražniki ali pa razkropili po gorah. Albornož prodira na cesti proti Ceseni in ima s seboj okrog 1000 mož pehote in 500 konjиков. Moje stališče je nevarno, ljudstvo je uporno. Prosim nagle pomoči in novih ukazov.

*Baldessare,
polkovnik.*

Vitez Bernardo je prebral pismo, a niti ganil ni z obrazom, samo izpregovoril je: „Sedaj odrinimo!“

„Seveda odrinemo, a treba je odgovoriti Baldessaru. Sporočim in ukažem mu tako-le:

Zberi ostanke Kuanovega polka in združi jih s svojim. Privzemi še posadke onih mest, kjer ni nevarnosti; tako pomnožiš svoje čete na 2000 in potem slédi Albornožu za petami, da mu braniš hitro prodirati. V treh dneh smo na potu proti Vam.

Orsini.

Sel je pripovedoval, da je podil konja celi dan in celo noč skoro neprestano. Albornožova vojska pač ne pride v štirih dneh tako daleč, ko bi imela tudi mirno pot.

Ni bil še odšel ta sel, kar pridejo konjiki iz Cervie in še drugih obmorskih mest s poročilom, da je upor po mestih, ker so čula, da so že Benečani zasedli Romagno in papeževa vojska prodira proti Bologni. Prosijo maršala pomoči. Orsini jih potolaži, naj potrpe dva ali tri dni, potem jim pošlje pomoči.

Ob takih obravnavah je poteklo mnogo časa. Bilo je skoro poldne, ko se je napotila vojska. Spredaj so šli kastelanovi oklepniki, za temi milanska pehota in zadej polovica lahkých konjиков. Vroč in soparen dan meseca velikega travna je bil; čutilo se je, da so blizu lagune, težko so dihali vojaki pod razgretim železjem in konji so nevoljni prskali. Vitez Bernardo je jahal pred četo, zatopljen v težke misli, in neka

vročina ga je izpreletavala. Kar mu prihaja nasproti patrolja lahkých konjиков z ujetniki. Kastelan zvé od teh, da je bila zjutraj huda praska pri selu Pontenéri, kjer so Sforzovi najprej zmagovali in dobili več ujetnikov, poslednjič pa se umaknili, ker je bil sovražnik močnejši. Kastelan je pazno poslušal to novico, potem pa jim ukazal, naj gredó do maršala. Sam pri sebi je računal: „Od Pontenéra do Argente ne more biti dalje, nego je do sém. Ako je moglo to krdelce z ujetniki priti sém, prišli so Padovanci do Argente in v tem času že utegne vršati boj pod Argento, mi pa lazimo po tej prašni cesti.“ Junak se je stresel, zdirjal naprej, da se je vzdignil prah. Okoli dveh popoldne so se ustavili in kuhali. Žival in ljudje so bili potrebni oddiha in krepčila. Vitezu ni dišalo nič. Komaj je čakal, da mine za to odločena ura. V mislih je bil pod Argento in se boril s sovražnikom.

Iz tega sanjarenja ga premotijo novi konjiki, kateri mu naznanijo, da so pod Argento v boju Milanci in Padovanci. Milancem gre trda, ker jih je premalo. Zlasti jih tare sovražna konjica. Ako ne pride urna pomoč, omagajo Milanci in mesto pride v roko sovražniku.

Vitez si je ugrizel brado, ukazal konjikom, naj gredó do maršala, zasedel konja in trombe so zapele za odhod. V silnem diru je drvila četa oklepnikov po ravni cesti proti Argenti. Bila je dolga pot, štiri ure za pešce in za spočitega konja čez uro, kaj šele za težke konjike! A na to ni nihče pazil, drvili so proti Argenti kakor vihar.

Okrog Argente je med tem divjal boj. Sforza je sledil od Pontenéra padovansko konjico proti Argenti, a ni mislil, da stoji tam samo polkovnik Gaspere s svojim polkom. Privoščil je svojim utrujenim ljudem nekoliko počitka, ker so težko še gibali. A kako se ustraši, ko vidi, da milanske vojske še ni pred Argento, in da strašni Donatovi dragonci stiskajo lombarško pehoto. Udari na nje in dá za hip duška pehota, da se za silo zopet zbere in postavi v bojne vrste. A zapazil je tudi sovražnik, da je tukaj le mala četa, ne pa cela lombarška vojska. Kmalu naskočijo z nova in boj se ponovi. Hudo klanje se začne. Treba je bilo gledati in bítí se na vse strani. Lombardi so se držali hrabro, a sovražnikov je bilo več. Sovražni častniki spazijo, da je konjiški poveljnik spredaj v bojni vrsti blizu zastave in boj tam najhujši. Poskušajo svojo srečo, a proti Ambrosiu ne opravijo nič. To je jezilo polkovnika Donata. Požene konja v sredo gneče in se spoprime z Ambrosiem. Vrste so bile redke, jeden Milanec je stal zoper dva ali tri sovražnike. Ambrosio je mahal poleg zastave in vedno pazil nanjo. Sovražniki so se

zdeli slednjič že dovolj močni, da vzamejo zastavo, ker so videli, da pešajo moči milanskim vojakom. Sklenejo nenadoma in z vso silo udariti na milanske čete in jih zdrobiti. Ambrosio hitro zapazi to namero in pomakne svoje vojake skupaj. Tudi sovražnik se oddahne in zbere moči za zadnji udarec. Milanska vojska je bila obkoljena od treh strani, položaj je bil silno nevaren. Pehota gospoda Gaspara se je bila že jako skrčila. Polkovnik Gaspare sam je bil ves krvav; ni mislil nič drugega, kakor da častno pade za domovino.

Tu se začne na sovražni strani nanavadno gibanje; prednje straže benečanske so došle; torej dojde kmalu obilna pomoč. Z nova udarijo na milanske čete in jih poskušajo zajeti, a ni šlo, dokler je stala na krilu lahka konjica. Manno Donato napravi torej pravilen naskok na Ambrosieve konjike, a odbijali so hrabro in srečno posamezna krdela, dokler se sam poveljnik Manno ne zakadi v boj. Tedaj pa se umaknejo Milanci, zastava omahne, pa zopet se postavi po koncu. Večkrat je bila že v sredi sovražnih jezdecev, pa vselej se je zopet srečno izvila. Vitez Ambrosio je bil kakor strela, meč mu je švigal kakor blisek. Padali so jezdec na obeh straneh. Mannu se posreči, da se zarine kakor zagozda v milanske vrste in prodere do zastave. Mah na mah se križajo ostrine in zastava omahne ranjenemu konjiku iz rok. Že planejo nanjo Padovanci vriščoč in kričoč, a ravno tako urna je bila Ambrosieva pomoč. V hipu je podrl najbližjega nasprotnika in se zagnal na sovražno gručo. Kamor je mahnil, lila je kri in omahnil je vojak. Kmalu razžene gručo, z jedno roko pograbi zastavo, z drugo seka okrog sebe. Sovražnik pa še huje pritisne; od vseh strani leté udarci na Ambrosievo glavo. Mnogo jih odbije, a vmes ga marsikateri zadene hudo. Junak ni pazil v boju na svoje rane, ampak le na sovražnika in na zastavo. Toda — prevzame ga silna vročina, pred očmi se mu stemni. Zaslíši sicer glas tromb in topot konj, a ne more spoznati, od kod prihaja.

Gospod kastelan je došel na bojišče. Ko vidi nevarnost za zastavo, zakadi se z oklepniki v sovražne vrste in ob pravem času dospe do oslabljenega Ambrosia. Poln ran in hudo krvaveč se zgrudi ta sredi svojih prijateljev.

Ob istem času so prišli oklepniki v boj; udarila je tudi posadka iz mesta v pomoč Gasparovemu polku na desnem krilu. Boj je divjal naprej in se še bolj oživil, ko so dospele prve benečanske čete na bojišče. Cela sovražna vojska, ki je štela čez 3000 mož, borila se je z maloštevilnimi Milanci. Benečani so takoj porabili ugodno priliko, da so zastavili posadki pot v mesto. Ob jednom so planili proti mestnim

vratom, posekali slabo stražo in kmalu so bili — v mestu. Še nekaj trenutkov, in sovražna zastava je zavihrala na mestnem ozidju.

Ko vidijo Milanci, kako urno in nesrečno zanje se je zasukal boj, izgine jim pogum, umaknejo se — zroč z nepopisno žalostjo na mesto, v katerem se je sovražnik veselil svoje zmage in njih poraza.

Ob mraku je nastalo premirje. Dospele so glavne čete Orsinijeve do Argente, a bilo je prepozno. Vsa hrabrost Milancev je bila zaman, bitka izgubljena.

XI. Pravica zmaga.

Poglejmo sedaj, kako se je godilo med tem Barnabovi vojski na jugu.

Kuan je imel stražo na apeninskih prelazih, Baldessare pa je pazil na gibanje po Marki. Kuanovi ljudje so zasedli trdnjave po prelazih in čuvali ceste. Pošiljal je tudi male čete na ogled čez mejo cerkvene dežele. To četovanje je bilo strašno za mirne prebivalce apeninskih dolin. Kuanovi vojaki so postopali kruto: obdolžili so vas za vasjo, da se meša v vojne reči, da skriva vohune, da podpira vojake in jednake reči. Nakladali so jim velike kazni in jemali ljudi in blago za poroštvo. Bridke tožbe so se kopičile v taboru Albornozovem. Zato je sklenil rešiti ljudstvo nadloge. Previdno se je pomaknil gori po tiberski dolini blizu milanskih posadek. Kmalu je razvidel Kuanovo početanje in sklenil, obrniti si to v korist.

Kuanovo četovanje se je vršilo dokaj redno. Prišle so njegove čete vsak dan v drug kraj in ravnale povsod jednako. Vzele so s seboj vse, kar je imelo kaj vrednosti zanje; kdor se je branil, tega so ali ubili ali odvedli s seboj. V isti kraj niso hodili dvakrat, ker bi drugič ne imeli po kaj.

Vsak dan so dohajale tožbe o tem roparskem početju k Albornozu. Nekega dne pridejo tudi poslanci iz Villanove, malega mesta ob stranskem pritoku reke Tibere. Prosili so nujno pomoči, ker gotovo jih obiščejo v kratkem sovražne čete. Albornoz jim obljubi pomoč in jim naroči, kako naj se vedó proti sovražnikom. Sam pa se pomakne s svojim polki po drugi dolini prav gori pod apeninske gore in prelaze. Vse je bilo pripravljeno za ponočni prehod čez gore. Gornjani so stali za kažipote po skrivnih in nevarnih gorskih stezah. Proti noči naznanijo vohuni Albornozu, da se je odpravila večja sovražna četa od prelaza nad Borgom in udarila po tiberski dolini. Kardinal pomakne tiho svoje polke proti glavnemu prelazu pri Borgu in jih zadrži v gorskih zakotjih, dokler ne odide sovražnik

v dolino. Na vseh bregih in jarkih so stale straže
in vohuni so se plazili okoli.

V trdnjavi na sedlu je sedelo okrog dvesto
Kuanovih vojakov; sam polkovnik je imel niže

Kapela božjega groba v veliki cerkvi v Jeruzalemu.

v ravnini svoje šotorišče, prihajal je le včasih gori
do trdnjave na ogled. Zapovedovali so tukaj

gori njegovi častniki. Najsrčnejši med njimi je
bil Grannaro, Kuanov ljubljenec. Njemu se je

četovanje vselej najbolj posrečilo, in Kuan mu je zaupal popolnoma. Tudi nocoj je imel Grannaro stražo na gorskem prelazu pri Borgu. Ker ni bilo o sovražniku čez dan nič sluha, šel je stotnik Grannaro proti večeru na navadno roparsko delo. Vzel je večino posadke s seboj, le kakih 30 mož je ostalo za stražo na trdnjavi. Veseli in brezskrbni so kořakali ti najemniki po strmi cesti proti dolini in se nadejali, da se jim obnese i nocojšnji pohod.

Po odhodu krutega Grannara je zavladalo na trdnjavi veselo življenje. Jedi in pijače je bilo tukaj dosti, in posadka je hotela porabiti lepo priliko. Ko so se najedli in napili, hoteli so imeti tudi ples. Odpravijo torej nekaj vojakov v bližnje selo, da dovedejo v trdnjavo nekoliko mladenk in kakega godca. To pa ni šlo prav gladko: prišli so za ženskimi njih očetje, bratje in ženini, in začele so se razne borbe pri vratih trdnjave. Da bi jih pomirili, ponujali so jim vina in mesa in precěj po domače ravnali ž njimi. Proti polnoči je bilo vse veselo in vinjeno, straže so stražile le malomarno. Vsak trenutek je kdo prišel ali odšel iz trdnjave memo straže brez ovire.

To so izvohale Albornozove patrolje in mu hitro naznanile. Kmalu pride nekaj strelcev po kmečko oblečenih in se postavi ob zidu trdnjave. Več možakov je bilo v glasnem razgovoru s stražami. Jedni so silili v trdnjavo, drugi zabavljali vojakom. Ko se zopet odpró vrata, pride kopa deklet v društvu vojakov, kateri so jim neslano nagajali. Vnel se je prepir, in prišlo bi bilo do pretepa, ko bi se ne bili seljaki bali drugega dné.

Med to družbo so se pomešali tudi preoblečeni vojaki in prišli brez ovire skozi odprta vrata v trdnjavo. Ni še potihnil šum pri vratih, kar se zasveti baklja na ozidju. Stražniki vrtoglavi gledajo ta svit in ugibljejo, kaj pomeni. Kmalu pa jim je bilo jasno: kakor bi bili vzrasli iz zemlje, pokažejo se oboroženi vojaki ter planejo k vratom. Seljaki pobegnejo, vojaki zakričé, a kmalu padejo pobiti po tleh in napadovalci se vsujejo skozi vrata v trdnjavo, kjer jih sprejmó njih tovariši. Boj s posadko ni bil hud; kmalu so zagorele baklje na vseh vogalih v znamenje, da je trdnjava vzeta. Počasi je prilezla Albornozova vojska na sedlo in šla memo trdnjave na drugo stran v Romagna.

Med tem je gospodaril Grannaro v Villanovi, kjer se mu ni niti sanjalo, kaj se godi na prelazu in kaj čaka nocoj še njega. Stavil je visoke zahteve, starašinstvo je ponujalo malo; tako je vse kazalo, da se ne sporazumejo. Stotnik zapreti, da požge to gnezdo, ako mu takoj ne dadó, kar zahteva. Krik in vik po mestu je rasel čim dalje bolj. Na več krajih so se bili že sprli

vojaki in meščani, kateri so se ustavljali nasilstvu.

Vojaki začnó že razbijati vrata in siliti v hiše. Kar se pokažejo na hip luči na oknih mestne hiše in drugih hiš. Vse mesto je bilo v malo trenutkih razsvetljeno. Kuanovi so gledali, kaj to pomeni, in se smejali, češ, sedaj bomo delali vsaj pri luči. A kar zagrmi hrup sém od mestnih vrat in začuje se konjski peket. Po glavni cesti sém se pa udere četa konjikov na trg. Od vseh stranij se glasi: „Udri, udri!“

Grannaro se je streznil na hip. Videl je, da je zajet, a hotel je drago prodati svoje življenje.

Branil se je dobro, a bilo je njegovih premalo: združeni meščani in vojaki so jih vse pobili ali polovili. Hvaležni meščani so pogostili rešitelje, a tem se je mudilo nazaj. Še pred svitom so zapustili kraj in se vrnili k svoji vojski. Boječé so se bližali prelazu, a že od daleč so zapazili papeževo zastavo na trdnjavi. Veseli zaukajo in se ustavijo pred vratmi, kjer se pokrepčajo in dobé nadaljne ukaze. Po kratkem oddihljaju se pomaknejo za vojsko. Med potjo tudi zvedó, da je Albornozova vojna zgrabila Kuanovce prav pod šotoriščem Kuanovim. Sovražnika je potolkla popolnoma in skoro živega ujela polkovnika.

Sedaj je stal Albornoz s krepko in zmagovito vojsko v Romagni. Prihajala so mu poročila, da je Kuanov oddelek popolnoma razbit, da se jih je le malo rešilo in bežalo proti mestu Urbinu, kjer stoji polkovnik Baldessare z močno posadko. Prelazi so vsi prosti, ker so jih vojaki popustili od straha.

Drugi dan po onem dogodku v Villanovi je prišel kardinal Albornoz po ravnini do trdnjave Sto. Leone. Tukaj je postavil svoj glavni stan. Poslal je poslance in vohune pa tudi mala krdela v bližnja mesta in vasi. Hitro se je vse premenilo po deželi. Ljudje so veseli sprejemali papeževo vojsko, ker strah jih je bilo Kuanove, tako čudne govornice so šle o njem med ljudmi.

Kjer je imel Barnaba male posadke, umaknile so se ali pa udale, mnogo vojakov je padlo v boju. Vsa pokrajina je bila po koncu, splošen je bil upor zoper Milance. Postajalo je nevarno tudi za Baldessara, zato je hitro poslal sela v glavni stan k maršalu Orsiniju prosit pomoči.

Med tem je Albornoz sporočil svojim zaveznikom, da je srečno prodril v Romagna in stoji pod St. Leonom, nasprotno pa je tudi sam sprejel važno novico, da so se Benečani in Padovanci srečno zjediniili po hudem boju z Barnabovimi polki pri Argenti. Na to poročilo legat takoj

mahne z vojsko čez hribe memo gradú St. Archangelo proti Ceseni. Zajedno pa naroči zavezni vojski, naj poskuša prodreti čez Borgo na Faenzo, da se tam blizu kje vsi združijo.

Albornoz je imel prosto pot in se je pomikal urno naprej; ne tako pa združena vojska benečansko-padovanska, katera je stala pri Argenti.

Po oni za Milance nesrečni bitki pri Argenti je nastalo samo po sebi kratko premirje. Orsini se je umaknil nekoliko nazaj proti Bologni, ker ni mogel oblegati Argente. Ranjence so spravili v Bologno. Med ranjenci je bil tudi vitez Ambrosio Sforza. V hudem boju pri Argenti je dobil več ran, nekatere celó globoke in hude. Vendar so upali, da ozdravi, ako pride v dobro in skrbno postrežbo, kar pa se je dalo dobiti le v Bologni.

Orsini s svojimi polkovniki je bil v zadregi, kaj bi storil. Po dolgem posvetovanju sklenejo poslednjič poklicati polkovnika Baldessara z vso njegovo vojsko k Bologni, med tem pa skrbno paziti na sovražno gibanje. Ako se ganejo zavezni iz Argente, primejo jih takoj z vso silo, in kadar pride Baldessare, napadejo vse sovražne čete.

Poslali so tudi gospodu Barnabu v Milan poročilo v tem zmislu, kjer so mu namignili, naj pride sam na bojišče in dovêde s seboj novih vojakov.

Novice z vseh strani so bile neugodne. To in ono mesto se je uprlo, tam so pregnali posadko, drugod jo zajeli ali pobili. Maršal je obetal pomoč sem in tje, a niti v Rimini in Ceseno je ni mogel poslati. Dan na dan je bilo stanje za milansko vojsko neugodnejše. Celó v Bologni je pihala neugodna sapa.

Vitez Bernardo je poslušal novice z nevoljo in razburjenostjo. Vse veselje do vojske je izgubil. Maršalu je bil zameril, da je s svojo počasnostjo zakrivil nesrečo pri Argenti, kjer bi bil njegov tovariš in prijatelj skoro padel ali vsaj prišel v sovražne roke. Blagroval je vendar Ambrosia, da je ranjen in se je tako častno rešil iz tega nesrečnega boja, kjer preti le sramota.

Naposled pride najneugodnejše poročilo, da se je uprla Milancem tudi Faenza, katera je bila ključ na cesti do Bologne prav na oni strani, koder je prodiral Albornoz s svojo vojsko, in koder je moral priti Baldessare s svojimi polki.

„Kaj naj storimo sedaj?“ vpraša maršal Orsini v vojnem svetu. Razni polkovniki so svetovali to in ono, združili pa so se naposled vsi v tem načrtu, da zavarujejo obe cesti proti Argenti in Faenzi, tako obvarujejo Bologno in ustavijo sovražnike.

Milanska vojska se je takoj pomaknila nekoliko nazaj proti Bologni, zasedla kraj med

obema cestama ter čakala, kako se razplete bojevanje.

V Argenti je prevzel poveljništvo združene vojske vitez Gerardo da Rubiera, padovanski vojskovodja; njegovi polkovniki so bili Melan in Manno Donato, pa benečanski poveljnik Gradenido.

Rubiera je urno pa spretno uredil svoje polke in takoj poslal poročila legatu. Nепrestano so šle patrolje semtertje in prenašale nizanila in bojne načrte. Slednjič so se dogovorili, da ne pojdejo proti Bologni, ampak da se združijo drugje in potem ponudijo Milanecem boj.

Albornoz je sklical svoje poveljnike in zapupnike v posvet, da izdelajo pripraven načrt.

Na polju pod trdnjavo santarchangelsko je taborila papeževa vojska v širnem kolobaru. Pod širokim hrastom so se zbrali kardinalovi svetovalci in previdno sklenili tako-le: „Obe vojski se vzdigneta ob istem času ter kreneta proti Faenzi. Ogibati se je na tej poti vseh večjih nepotrebnih bojev, braniti se samo za potrebo, dokler se jima ne posreči sstrniti pri Faenzi vseh čet. Potem napadejo sovražnika z vso silo in ga prisilijo k odločilnemu boju.

Da se ne utruji potrpežljivi čitatelj, treba, da povemo sedaj ob kratkem, kako se je končal boj, v katerem so se zgrabili Milanci in papeževi zavezni. Rubiera je hitel po težavni poti proti Faenzi, vzel med potoma Masso Lombardo, zadel med Lugo in Faenzo na Milance, pa se umaknil po hudem boju s ceste na Forlijansko stran.

Milanski poveljniki sklenejo, da takoj drugi dan po tem uspehu zopet poiščejo sovražnika, primejo ga in več ne izpusté. Ako pa bi Albornoz že med tem prišel s svojo vojsko, naslonijo se na Faenzo ali pa Forli in počakajo, da pride Baldessare: potem primejo vsi skupaj sovražnika in ne odnehajo, dokler ga ne zmorejo.

Albornoz je stal isti večer na višinah nad mestom Forlijem, opazoval gibanje sovražnih čet in prodiranje zveznih vojsk in delal načrte za glavno bitvo. Za bojišče si je izbral ravnino med mestom Forlijem in gorami. Pregledal in preudaril je vse slučaje, potem s svojimi polkovniki sestavil bojni načrt in ga poslal v glavni stan zveznih trum.

Tako je bilo vse pripravljeno za boj. Milanci so šteli pičlih 3000 mož pešcev in konjnikov, drugo je bilo ujeto ali že padlo v boju. Pričakovali so tudi še Baldessarovih čet okoli 2000 pešcev in nekoliko konjnikov. Zaveznika pa sta imela na polju malo proč od mesta okoli 3000 mož, konjnikov in pešcev. Za hip sta bila torej močnejša, kakor Barnabova vojska, vendar bi bila slabša, ko bi došel Baldessare o pravem času.

(Dalje.)

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Zgodaj zjutraj drugega dne — proti koncu vel. travna je bilo — je že stopala lombarška vojska sovražniku nasproti. Brez ovire so prebrodili reko Imone in se razvili v bojne vrste. Danes se sovražniki niso umikali, stali so že pripravljeni in čakali napada. Obojestranski konjiki so začeli dražiti in napadati. Lombarška konjica je bila precēj močnejša, in Manno Donato je imel iz početka težak posel. Lahki lombarški konjiki so prhali po polju sem in tje, hipoma so nadlegovali desno krilo, zopet čez nekaj trenutkov prijemali levo, ali celó poskušali za hrbtom napravljati nered. Le škoda je bila, da niso imeli več viteza Ambrosia na čelu. Gospod kastelan je vodil mirno svojih 300 oklepnikov in čakal ugodnega trenutka za napad.

Med tem je prišla tudi pehota do boja. Polkovnik Gaspare Tinela se je bojeval v središču; desno krilo je vodil maršal sam, tu sem so bili prirejeni tudi lahki konjiki; na levem krilu je stal gospod kastelan s svojimi oklepniki in nekoliko strelcev je bilo, pribeglih iz zasedenih mest.

Orsini je imel načrt, združene Benečane in Padovance poriniti nazaj in vreči na mesto Forli in tam jih premagati in streti. Izprva mu je šlo dobro po načrtu. Pehota njegova se je krepko borila in Gasparov polk se je vjedel globoko v sovražne vrste, tako, da je moral maršal skrbeti, da mu ga ne obokolijo in odločijo. Krepko pritisnejo torej njegovi vojaki in sovražne vrste se začno po malem umikati. Lahki konjiki so izkušali krilo objeti, in s težavo so jih odganjali Padovanci. Rubiera je spoznal nevarnost svojega stališča, a zanašal se je na pravočasno pomoč. Res se pokažejo proti poldnevu Albornozi konjiki. 500 mož močen polk je priplaval po polju in se vrgel v boj. S tem je bilo levo krilo obremenjeno in lombarška konjica je morala skrbeti sama zase in za svojo pehoto. Spopadli so se večkrat in izkazali so se papeževi izborne jezdece. Vendar je to izdalo le malo. Na desnem krilu ni uspeval Manno Donato proti kastelanu. Osebnost se je ogibal viteza Bernarda, in njegovi konjiki so bili po številu in moči za lombarškimi. Mislil je, kaj bi bilo storiti, da se jih reši hitro in lahko, pa ni se mu ponudila prilika. Polagoma se umikajoč so prišli do male reke, katera teče s hribov čez polje; to je bilo deloma ugodno zanje, ker niso jim mogli lahko za hrbet, a

deloma je bilo nevarno, za slučaj namreč, ko bi se trebalo še umikati.

Kmalu popoldne je privršala od morja sem nevihta; gromelo in treskalo je in ulil se je dež, da se ni nikamor videlo. Ponehalo je za čas bojevanje. Rubiera je sklenil s svojimi polkovniki, da se ne umaknejo več nazaj, ker je stališče zanje ugodno in ker mora še to popoldne priti Albornoz sam na bojišče.

Ko se je prevlekla nevihta, ponovil se je boj z novo srditostjo, ker čas je bil drag za Milance, da zmagajo, predno pride Albornoz; tudi zavezniki niso hoteli zapustiti pridobljenega stališča. Borba je divje vihrala. Gaspare je bil že ves utrujen, mnogo jih je posekal, a vročina in delo sta ga prevzela. Orsinijevi oddelki so hlabro stali in napredovali, da je bil poveljnik sam bolj zadaj, ker je vodil celo vojsko. Najbolj so trpeli Benečani. To so bili sami mezdniki pod domačimi častniki in se niso bojevali tako hlabro kakor drugi. Gospod kastelan sklene zatorej poskusiti skozi Benečane prodreti in razcepiti sovražno vojsko na dva dela, manjši del pa potisniti v vodo. Po dogovoru napadejo strelci Benečane in odskočijo nazaj, v ta prostor pa uderó nenadoma lombarški oklepniki. Benečani so že hoteli pobegniti, a padovanski konjiki so prijeli oklepnike od strani in Rubiera je podprl z reservo omahujoče Benečane. Bernardo je divjal kakor lev; kjer je bil večji roj, tje se je zakadil, in kamor je zadel, tam je vse odnehalo.

Manno je videl, da se je zasukalo na slabo, in dasi nerad, vendar je udaril na kastelana. Začel se je dvoboj dveh junakov vitezov. S tem je sicer oprostil Benečane, ali Manno je imel sedaj dovolj posla s kastelanom; tem prosteje so delali tudi drugi oklepniki, ker jim ni zastavljal povsod pota grozni Manno.

Borenje je bilo vedno bolj vroče, zibalo se je sem in tje, vendar so vidno napredovali Milanci tako, da sta se Manno in kastelan borila že sredi milanskih vrst, kar je bilo za onega nevarno. Mala peščica tovarišev ga ni mogla več zaslanjati, odločiti se je moralo urno, kaj bode, sicer ga ujamejo živega. Manno dá znamenje in, kot bi trenil, vržejo se vsi na kastelana ter ga nekateri ranijo. A s tem so se približali udarcem svojih nasprotnikov, in res jih je večina ta poskus plačala z glavo. Manno se je hotel sedaj hitro umakniti, pa v gneči ni mogel: težka sablja kastelanova ga zadene čez glavo, da se krvav zgrudi

na tla. Ko je bil padel Manno, prodirali so Milanci urno na levem krilu in rinili nasprotnike proti reki.

A desno krilo ni bilo tako srečno; 200 lahkih konjikov ni moglo krotiti celega polka Albornozone izvrstne konjice, zlasti, ko niso imeli več viteškega poveljnika. Vse odločnosti Orsinijeve je bilo potreba, da je vzdrževal red v bojnih vrstah, in slednjič je moral poslati kastelana v podporo desnemu krilu. Sedaj se sreča nekoliko zasuča, a predno se bitka odloči, naznanijo trobente prihod Albornozone celotne vojske. Združeni vojski sta odnehali napadati in tudi Orsini ni več prodiral. Pomaknil je svoje čete nazaj na varen kraj in se začel pripravljati za drugi dan, za dan odločitve.

Vojaki so se utaborili in pripravljali jedi, poveljniki so sedli v vojni svet.

V šotoru kardinala-legata je bil nocoj prvič skupni vojni svet. Častitljivi in bojevitni možje so sedeli okrog kardinala. Hvaležno stisne Albornoze gospodu da Rubiera roko in mu izreče priznanje za toliko srčnost. Potem ga poprosi, naj pové svoje izkušnje današnjega dne, na podlagi katerih se določi bojni načrt za jutri. Rubiera pravi: „Naši nasprotniki so izvrstni borilci; ako pojde jutri samo hrabrost zoper hrabrost, bomo imeli težak dan. Poveljnika Orsinija dobro poznam; on je hraber in lokav mož, posebno previden pa in bister ni v svojih sklepih, zato se je sicer pod Barnabom védel dobro, pri Argenti pa je slabo vodil; včeraj je imel srečo, dasi je večkrat ukazoval manj dosledno. Zato menim, da nam je računati, da ga zmotimo in ujamemo s hitrostjo in spretnostjo.“

Kardinal-legat sestavi nato res spreten načrt, katerega odobré vsi poveljniki in mu zakličejo: „Živel naš poveljnik kardinal Albornoze!“

Nastal je mir v obeh taborih, le nočne straže in patrolje so lazile okrog in ustavljale druga drugo. Noč je hitro pohajala in začelo se je daniti tam za morjem. Z zoro oživita tudi oba tabora in se pripravita na odločilni — poslednji boj.

Dopoldne se ni odločila bitka na nobeno stran. Milanci so se bolj branili, a izgubljali so mnogo vojakov.

Proti poldnevu pride polkovnik Baldessare in pripelje okrog 1500 vojakov. Lepo število je bilo in hvaležno so je sprejeli Lombardi. Bili so preveč utrujeni, da bi takoj posegli v boj, nadomestili so pa vsaj reservo, katero je Orsini pomaknil v bojne vrste. Po bojnem načrtu je sedaj zgrabil sovražnika in ni se več vračal, ako se je umikal. Tako se je razvil popoldne resen in silovit boj na celi vrsti. Gospod Gaspore je bil tako bojevit, da je kar lomil nasprotne vrste in zašel daleč v sredo sovražnih čet, katere so to zapazile in poskušale ločiti ga od drugih

polkov. Pritisnile so močne reserve od vseh strani nanj, in kmalu je bil v sredi sovražnikov. Orsini je izprevidel, da je polk izgubljen, ako ga ne reši urno. Požene se z vso silo na sovražne vrste, da bi jih potisnil nazaj in oprostil zajeti polk, pa sovražnik je bil pripravljen na to in se ni dal pregnati. Treba je bilo poklicati večji del reserve, da zamaši vrzel in oprostí hrbet Gasparovemu polku. Baldessare se zažene v boj in krepko maha po nasprotnikih, toda stvari so se presukale. Ta skupni napad milanskih čet in poraba skoro cele reserve je razgalila krili in razpostavila hrbet nevarnosti, kar je Albornoze tudi porabil. Milanske čete so bile v vedno večjem neredu, veliko vojakov je padlo. Vendar se niso umikali toliko, da bi se pokazali kot premagane.

Ob mraku je ponehalo bojevanje. Pobirali so vsak svoje ranjence in urejevali svoja krdela. Z bridko žalostjo je zapazil Orsini, da je izgubil več nego polovico svoje vojske. Od 700 konjikov jih je bilo komaj 200 še za rabo. Drugega lombarškega polka ni bilo več, vrlega polkovnika Gaspara Tinela tudi ne. Druge vrste so bile redke, število bojevnikov se je skrčilo. Ranjencev je bilo pa jako veliko. Orsini je ugibal, kaj bi bilo sedaj storiti.

Med vsemi predlogi je bil najprimernejši ta, da se Milanci zapró v trdno mesto Forli in se dadó oblegati, dokler ne pride pomoč iz Milana. A treba je bilo o tem poročiti namestniku v Milan. Kdo pojde skozi sovražne vrste in pones domov to sporočilo?

Gospod kastelan se spomni prijatelja Ambrosia in se ponudi, da gré s svojimi oklepniki in si preseka pot skozi sovražnika. Orsini je privolil, ker na planem se ni več mogel bojevati, v ozidju pa ni potreboval konjištva. Uredil je potrebne ukaze, in Bernardo je sklenil oditi še ponoči.

Orsini in Baldessare mu dasta še mnogo ustnih naročil, in kastelan odide k svojim konjikom. „Nocoj gremo na četovanje. Ob dveh naj bodo konji osedlani, vse naj se vrši tiho. Vzemite s seboj, kar treba, ker se morebiti več ne vrnemo.“ Pripravljeno je bilo tudi krdelo strelcev, da jim pomorejo hitreje priti skozi vrste.

Nemiren je hodil kastelan semtertje ter čakal določene ure. „Nevarno je to početje, a zgoditi se mora, že iz ljubezni do prijatelja, kateri je v nevarnosti.“ Ura je bila dve čez polnoč. Konjiki so stali v vrstah in vodili konje za uzde. Oddelek strelcev se je tiho plazil proti sovražnim stražam na cesti proti Faenzi. Kmalu udari na čuvaje; po kratkem kriku nastane zopet tihota. A že so vstajali na desni in levi oddečki. Strelci se razdelé na dve strani in napadajo najbližje

sovražnike. Toda bilo je nasprotnikov vedno več. Tu udarijo nanje konjiki in jih razganjajo.

„Za menoj!“ klical je kastelan in planil sedaj sem, sedaj tje. Nič se mu ni moglo ustavljeti. Res je izgubil nekaj oklepnikov, a predrl je srečno sovražne vrste, in to je bila glavna stvar. Strelci so kmalu popustili napadanje in se zopet vrnili. Albornoza vojska pa je bila vsa po koncu in je čakala napada; ko pa so čakali zaman, dal je pozvedeti, kaj dela sovražnik. Pokazalo se je, da je le oddelek sovražnih konjikov predrl bojne vrste. Ker je Albornoz pričakoval novih bojev, ni se dalje menil za oklepnike in je začel z dnevom pomikati se proti milanskemu taboru. Tu pa ni našel nič odpora; vsa milanska vojska je šla v mesto Forli, in trebalo je mesto prisiliti na udajo.

Vitez Bernardo je srečno prišel do Faenze, katero so bili Milanci ukrotili še pred bitvijo. Tu je bilo zopet vse po koncu. Vzel je posadko s seboj in je krenil proti Bologni, kjer je našel mesto v velikem neredu in posadko v skrbeh.

Ni ji prinesel dobrih novic, vendar je mogel vsaj nekaj storiti za varnost mesta in ranjencev. Žalostno je bilo svidenje z Ambrosiem. Ležal je bolan v dominikanskem samostanu. Rane so ga zelo bolele.

Vitez Bernardo je bil sedaj poveljnik mesta Bologne. Odpravil je posle v Milan z maršalovimi pismi in s svojimi listi. Sestavil je med tem iz posadke, svojih konjikov in pribeglih vojakov in drugih prostovoljcev precejšno četo, katera se je še mogla braniti v sili. Vedno je pošiljal patrolje na vse strani in posle celó doli do Forlija, a kaj izdatnega vendar-le ni mogel opraviti. Sedel je po cele ure pri postelji svojega tovariša, kateremu se je obračalo polagoma na bolje.

XII. Med upom in strahom.

Mučen čas čakanja in bojazni se je naselil v Milanu in Lombardiji v mesecu vel. travnu, ko je stala vojska pred sovražnikom. Z bojišča ni bilo še posebnih novic. Orsinijeva poročila so bila suhoparna in skoro vedno jednaka. Opisoval je četovanje po Romagni in prikladal poročila iz mejnih krajev. Iz početka ni bilo o sovražniku ničesar slišati, v poslednjih poročilih pa je maršal naznanil, da se je sovražnik pokazal in da pride skoro do večjih bojev. Vsako novo poročilo je bilo točneje in zanimiveje. Prišlo je tu in tam do malih prasek in bojev med prednimi sovražnimi stražami in milanskimi posadkami; četovanje se je razvijalo in sovražna moč se je polagoma kazala. Orsinijeva poročila niso bila sestavljena v lepem zlogu, ampak na kratko je povedal namestniku namen in uspeh vsake čete in omenil osebe, katere so se posebej

odlikovale. Tudi od Ambrosia so dohajala pisma materi in sestrama. Kadar so prišli seli z bojišča, bilo je po Milanu vse na nogah, vse je tiščalo pred palačo namestnikovo. Pri Sforzovih je bilo tudi nenavadno gibanje.

Najprej sta prečitati sestri Ambrosievo pismo in se pogovorili z materjo o vseh podrobnostih, potem pa sta hiteli v palačo. da bi tam pokazali pismo, pa tudi sami zvedeli še kaj več o bratu, o vitezu Bernardu in vsej vojni.

Barnaba je sprejemal poročila od kancelarja Ariga in potem pravil svoji družini, v kolikor se mu je zdelo primerno. Pri obedu je rad povedal domačim kako novico z bojišča in se veselil njih živahnega zanimanja. Vse, tudi male reči so jim bile važne; delali so načrte in si vzbujali nade o bodočnosti milanski.

„Don Antonio, kadar se vrne naša vojska zmagovita z bojišča, tedaj ji napravimo sijajen sprejem“, tako je nagovorila knežna Virida pesnika Loschija, gredoč po obedu na verando.

„Moja misel je prav taka, prevzvišena knežna; vse mesto mora tedaj sodelovati.“

„Dobro, vsak imej svoje opravilo in vsak vojak svoje plačilo. Prav posebno pa nam treba skrbeti za poveljnike, ker na teh sloni odgovornost in uspeh. Tem pokažemo, kako zna ceniti Milan zaslužne vojne načelnike.“

„Brez dvojbe moramo storiti še več, kakor na večer pred odhodom vojske. Biti mora sijajno zmagoslavje.“

„Da, da, sijajno, dragi Antonio. Vaši spevi pa naj sporočé poznim časom o nekdanji milanski slavi!“

Antonio je zardel, Virida pa se je poslovila in šla z Izabelo po belih stopnicah v lepi vrt. Kmalu prideta tudi Sforzovi gospici, Margarita in Ana, za njima pa še druge plemenite Milanke, da jih je bil, dejali bi, lep venec.

„O, naše svetovalke in tovarišice, pozdravljam vas, dobro došle!“, pozdravljala jih je vesela Virida.

„Dobro došle“, pristavljala je Izabela.

„Tudi me pozdravljamo plemenito knežna in gospico Izabelo“, govorile so došle gospice in se klanjale knežni Viridi. A ta se je urno obrnila k obema Sforzovima in ji vprašala:

„Kaj ne, vrlji gospici, donesli sta nam veselih poročil? Ali je brat Ambrosio zdrav?“

„Ali je kaj pozdravov zame?“ vpraša nemudoma Izabela, predno sta mogli še oni odgovoriti.

„Poglejta in prečitajta“, reče živahna Ana in ponudi knežni pismo bratovo.

Virida sede na klopico, odvije pismo, druge pa jo obstopijo. Iz početka so bili navadni izrazi dvorljivosti in ljubavi, potem pa je začel

pisati dogodke na bojišču. O sovražnikih je pisal: „Minule dni smo se prvokrat srečali s sovražniki na četovanju. Niso strašni in ne množevalni. Benečani imajo kakih 1200 mož pešcev raznega orožja. Padovanci pa imajo celo vojsko na nogah, pehoto in konjico okrog 2500 mož vsega skupaj.“

„Naša vojska je mnogo močnejša, ker šteje čez 4000 mož brez tamošnjih posadek, torej res ni treba imeti skrbi zaradi njih števila“, pravi knežna.

„Ali kaj potem, ko pridejo Albornozone čete, o katerih se ne vé, koliko jih je? Potem utegnejo biti sovražniki močnejši od naših“, pripomni Izabela. Na ta ugovor niso imele odgovora, zato je čitala Virida: „O Albornozi ni slišati še nič, a vse kaže, da prihodnje dni tudi on poskusi prodreti v Romagno. Kako se mu to posreči, pisal bom v prihodnjem listu.“

„Tu vidiš Izabela, da niti načelniki ne vedó, kako je z Albornozi: kaj bi pa me! A tako strašen ni, kakor govoré.“

Izabela je molčé prikimala, in Virida je nadaljevala: „Četovali smo na vse strani in preiskali vso deželo. Za Vas to ni zanimivo, zato le povem, da sem bil s svojimi konjiki in oddelkom strelcev na četovanju prav doli ob morju in pri mestu Ravenni. Trikrat smo zadeli na bregovih Padovih ob sovražno vojsko, pa vselej so se sijajno izkazali moji konjiki. Ne vem, komu bi pripisoval njih izredno urnost in srčnost. Mene saj je najbolj vnemala zastava naša; ko sem gledal na zastavo, gledal sem v duhu one, kateri so jo izgotovili, in ob tej misli so izgubile vse težave in nevarnosti. Tiste besede, katere sem slišal na dan blagoslovljenja iz ust visoke knežne, doné mi še vedno prijetno v spominu in mi lajšajo bojne težave.“

Viridi se je tresel glas, ko je čitala te besede, srce ji je bilo močno. Veličastna navdušenost posveti na njenih licih, da vzklikne:

„Vrli so ti junaki in pravi vitez je njihov polkovnik. Živeli!“

„Živeli!“ zakličéjo za knežno vse gospice.

Nadalje je opisal Ambrosio četovanje gopoda kastelana proti Padovancem in vpletel jako spretno in vkusno bolj zanimive dogodke. Virida je brala ta odstavek skoro pobožno, da se ji je na glasu poznalo, kako spoštuje junaka, čegar hrabre čine opisuje Ambrosio.

Ker nam je četovanje gopoda kastelana že znano, ne ponavljamo ga, ampak le povemo, da so naše gospice slastno poslušale vneto poročilo.

„Odločilni boj je blizu“, čitala je proti koncu knežna; „dneva in kraja danes še ni moč določiti. Nade imamo najboljše, vendar vojna sreča je opoteča, zato Vas spominjam tiste obljube,

katere ste mi dale ob odhodu, da se me namreč hočete spominjati pogosto in moliti za nas. Naj izpolnjuje zlasti moja draga Anica svojo obljubo in naj večkrat prosi pred podobo Madone dobrega uspeha.“

Anica pa ni zardela, marveč je povabila vse tovarišice, naj jo v tem podpirajo. Ta želja je ganila knežno in Izabelo. Nista bili brez vere, vendar na dvoru Barnabovem ni bilo versko življenje posebno goreče. Očetove ostre besede proti cerkvi in papežu niso bile neuspešne. Vernost je bila le bolj za silo: sedaj pa prosi ta mala Anica, naj bi ž njo v cerkvi molili za srečo vojske in vojakov! Virida ni rekla, da ne pojde, vendar se ji ni zdelo, da pomaga molitev bližnjemu tudi tam, kjer si ne moremo sami. Naposled naprosijo Margarito, naj odpiše bratu in mu zatrdi, da bodo vse storile, kar le morejo za domačo vojno. Knežna ji je še posebej naročila pozdrave vitezu Ambrosiu zato, ker je njemu in celemu polku tako v čislil nova zastava.

Še dolgo so se razgovarjale plemenite Milanke o vojni; ali pa jim je bila bolj na srcu domovina, kakor dragi domačini, ki so stali na bojišču, to je težko določiti.

V istem času je tudi namestnik premišljal o vojni in njenih vspehih, pa snoval brez števila načrtov.

Barnaba je preživel sploh težke ure, odkar je bil poslal vojno na bojišče. Tlačila ga je najprej cerkvena kazen, tlačile so ga pa še druge skrbi.

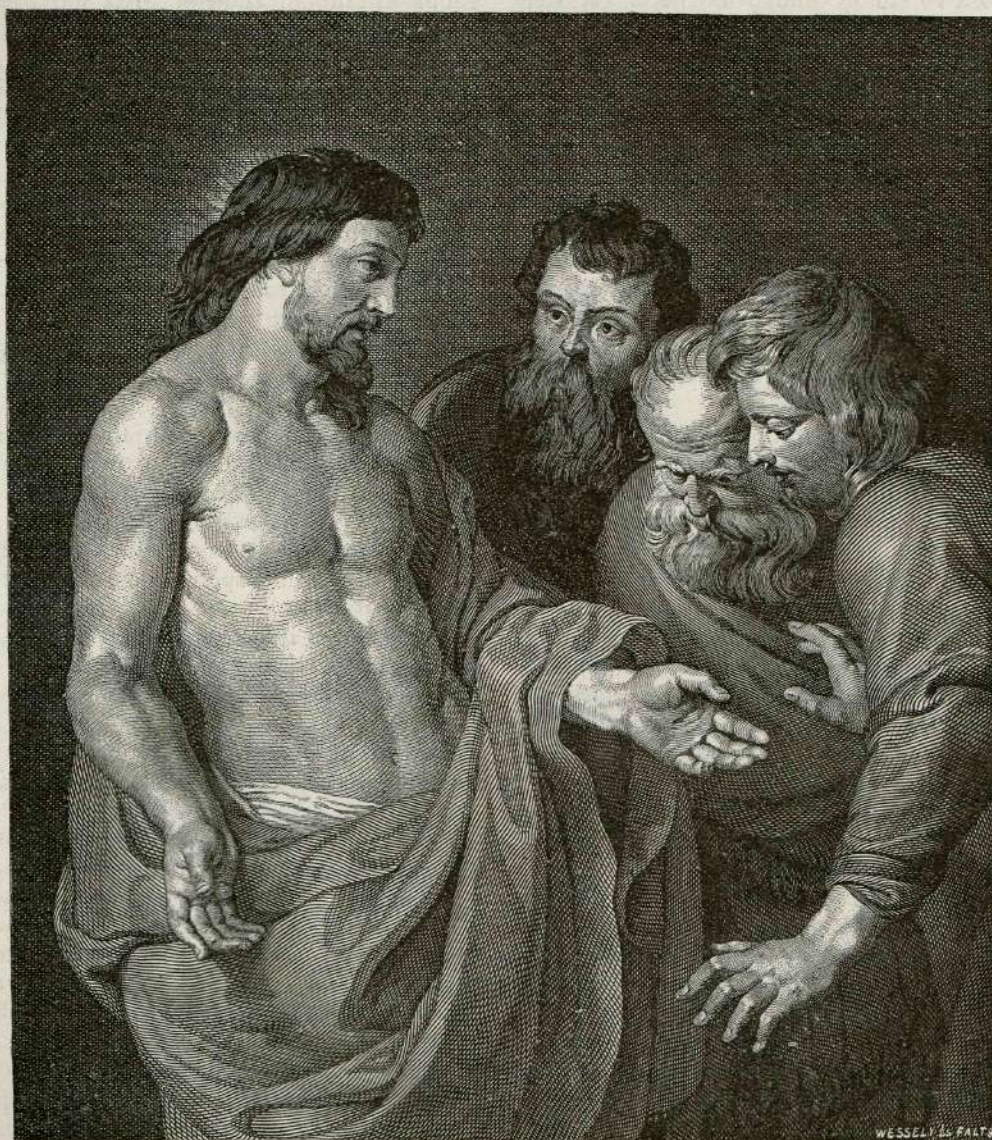
Staro nasprotstvo strank v Milanu še ni bilo izmrlo. Prijatelji družine della Torre so še živeli v mestu in se na tihem nadejali prevrata. Poleg te bil je eden rodbine della Torre, oglejski patrijarh, neposreden knez rimskega cesarstva, Barnabu po dostojanstvu sovrstnik in papežev prijatelj.

Barnaba je bil celó nekoliko zapleten v boje, katere je imel patrijarh Ludovik z avstrijskim vojvodom, ker je po malem podpiral vojvoda Rudolfa IV. proti patrijarhu, dasi v obče ni ljubil vojvoda, kakor tudi ne Nemcev.

Ker se je sreča nagibala na patrijarhovo stran, raslo je tudi upanje njegovih skrivnih prijateljev v Milanu. Vendar so bile vse nade zastonj, dokler je imel Barnaba močno vojno v Lombardiji. Zadnji čas pa se je stvar zasukala neugodno za namestnika. Ginilo je zaupanje doma in zvestoba se je manjšala med ljudstvom. Trebalo je le še slabih poročil z bojišča in upor bi se bil vnel v Milanu samem. To je vedel namestnik in si prizadeval ustaviti se taki nesreči o pravem času. V ta namen je najprej moral ostati doma, da je gledal in pazil od blizu, kaj delajo njegovi nasprotniki. Nabiral je tudi skrivaj malo vojsko, katero je imel zbrano v Monzi. Posebno pridno

pa je delovala njegova skrivna policija, katera je prišla in zaprla več meščanov in vitezov v Milanu in jih odvedla v temne ječe v Monzi. Tam so čakali obsodbe, ker oprostili so le malo-katerega jetnika.

Med ljudstvom je šumelo čim dalje bolj. To je vznemirjalo namestnika, ko je zamišljen hodil po svojih sobah sem in tje. Donašali so vedno nova poročila o nemirih po mestu. — Kancelar Arigo je imel svoj poseben oddelek v

Nevernost sv. Tomaža. (Slikal Rubens.)

svojem uradu za domače stvari. Skrivni svetovalci tega urada so bili znani le njemu in namestniku, meščani pa so ugibali, da ta ali oni ima neke zveze z dvorom.

Poslednje dni je zasačila skrivna policija malo zaroto v hiši meščana Conti-ja. Contijeva hiša je bila sicer v davnih časih na strani hiše della

Torre, a pri javnem pobratimstvu se je pomirila z Viscontiji in jim ostala zvesta dolgo časa. A Barnaba je bil sam kriv, da si je napravil hudega sovražnika.

Bil je nekoliko časa Contijem nenavadno prijazen. Večkrat je dohajal v hišo in jo obsipaval z obilnimi darovi. A slednjič se je po-

kazalo, česa je iskal Barnaba. Lepa Lavra, sestra gospoda Contija, je dražila oči njegove. Ker pa to občevanje ni ostalo skrito, legla je sramota ne samo na namestnika, ampak tudi na sicer pošteno hišo Contijevo. To je Contija bolelo neizrekljivo, zlasti še, ko mu je umrla sestra Lavra. Molčé je nosil jezo v srcu in čakal ugodnega časa za maščevanje. Tak čas se mu je zdel prav tedaj, ko je bilo sicer nemirno med meščani. Ker je nekaterikrat tudi izrazil jezo svojo vpricho drugih, prišlo je to Barnabu na ušesa.

Skrbno je dal zbirati razne dokaze zoper njega, in nekega večera, ko se je vračal z malim spremstvom pozno v mesto, primejo njega in njegove spremljevalce in odpeljejo v Monzo.

Ko se je drugi dan razširila novica, da so bogatega Contija zaprli kot sumljivega upornika, zavrelo je po vsem Milanu. Mnogi so se bali za svojo kožo in zato so sklenili, da ga rešijo iz ječe.

Conti, njegova sinova in nekaj prijateljev je sedelo zaprtih v Monzi. Ugibali so, kaj misli Barnaba ž njimi storiti, posebne kazni se pa niso bali.

Nepričakovano kmalu pride Barnaba sam v Monzo in pokliče jetnike pred sodišče. Tožili so jih, da so uporniki, da hočejo s silo izpodrinuti postavnega vladarja, da porablja zadrego domovine in vojske za svoje namene in so torej krivi veleizdaje.

Izgovori Contijevi mu niso nič pomagali. Obsodili so na smrt njega in njegova dva sinova, druge pa v dosmrtno ječo. Kazen se je imela izvršiti takoj prihodnji dan.

Conti ni mogel iz početka tega niti verjeti, kmalu je pa izprevidel, da je resnica. Domislil se je starih razmer, preudaril maščevalnost in siloviti značaj Barnabov, in posvetilo se mu je, da je njegova hiša namestniku jako na poti. Zase mu ni bilo toliko hudo, a da morajo njegovi otroci ž njim umreti, to ga je bolelo strašno. Dolgo v noč se je mučil na trdem ležišču, dokler ga nista omamila trud in žalost s kratkim nemirnim spanjem. Zjutraj je sprejel duhovnika in potem čakal smrti. Barnaba sam je bil pričujoč. Conti je izprevidel, da je namestnika vodila bolj strast nego pravica. Dasi mu je pred smrtjo odpustil hudo krivico, vendar si ni mogel kaj, da bi mu ne bil zaklical v obraz:

„Ti, Barnaba, si bil nekdanj prijatelj moj in moje hiše, a po tvoji krivdi se je prijateljstvo

izpremenilo v sovraštvo. Tvoja dolžnost je bila poravnati storjeno krivico, a ti si obsodil mene in moja otroka v smrt. Oblast imaš sedaj, pride pa povračilo, in morda prideš tudi ti sèm, kjer sem jaz sedaj. Sovražnik pride nad te in lahko umori prav na tem kraju tebe in tvoje sinove s tisto pravico, kakor ti mene in moja sinova. Odpuščam ti, kličem te pa pred sodbo pravičnega Boga.“

Barnaba je s tiho grozo poslušal ta govor, potem je dal znamenje, in odvedli so jih na morišče. Sam pa se je vrnil takoj v Milan in čakal daljnega razvoja.

V Milanu je ta novica pretresla vse meščanstvo. Nekatere je res ohladila, da niso bili voljni nasprotovati še dalje namestniku, a druge je razburila in jim vzela vse spoštovanje do njega, zakaj vsi so bili prepričani, da tolike kazni ni zaslužil Conti. Pritožiti so se hoteli najprej pri cesarju zoper njega. To je Barnaba zvedel po svojih skrivnih vohunih, in ni ga malo ustrašilo, a skoro še bolj so ga mučile one zadnje Contijeve besede. Kadar je bil sam, premišljal je to in vedno bolj se je bal napovedane usode.

V take misli vtopljen je hodil tudi danes gori in doli po svojih sobanah, ko kamornik naznani kancelarja Ariga. Barnaba prikima in sede. Takoj na to vstopi kancelar in po navadi gre na svoj prostor.

„Kaj ste prinesli dobrega?“

„Je-li dobro ali ne, tega še ne vem, a nanzanjam vam, gospod namestnik, da je prišlo poslanstvo s cesarskega dvora s pismi do vas.“

Ta novica ni bila všeč namestniku, zato reče zavzet:

„S cesarskega dvora, praviš?“

„Tako je.“

„Kaj pa hočejo pri nas?“

„Tega ne vem, ker hočejo to vam osebno sporočiti. Vsekako je kaj nenavadno važnega, ker poslanci so odlični vitezi in imajo sijajno spremstvo.“

Barnaba nekoliko pomisli, potem pa reče:

„Sprejem jih jutri predpoldnem v veliki dvorani. Vi in dvorni maršal bodite pričujoči, drugih prič ni treba. Pojdite in sporočite to poslanstvu! Poskrbite tudi, da jih pogosté sijajno, dokler so na mojem dvoru.“

Kancelar se pokloni in odide.

(Dalje.)

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Z veliko častjo je sprejel Barnaba cesarjeve poslance. Sprejemna dvorana njegove palače je bila primerno okrašena. Barnaba je sedel na svojem prestolu, poleg njega sta bila kancelar in dvorni maršal. Z vojaškimi častmi in raznim bliščem privedejo poslance v dvorano, potem pa se umakne vse domače spremstvo. Grof Werner sredi drugih vitezov podá namestniku cesarsko pismo. Barnaba je sprejme s častjo in je ponudi kancelarju, da je prečita.

V pismu naznanja cesar svojemu namestniku v Milanu in po Lombardiji, da pride v kratkem času v Italijo na potovanju v Rim, kjer bode cesarica slovesno kronana. Za ta čas naj skrbi, da bode vse pripravljeno za cesarsko spremstvo in državno vojsko. Pred vsem pa zahteva cesar od namestnika v Milanu, da napravi mir po svojih pokrajinah in ustavi vsak prepir in boj zoper kogar koli v Italiji.

Nadalje izraža cesar nevoljo, ker je slišal, da se hoče Barnaba Visconti vojskovati s papežem. Naj pomni gospod namestnik, da je papež cesarjev prijatelj in zaveznik, da bode imel torej namestnik s cesarjem samim posla, ako takoj ne sluša njegovih besed in ne zvrši danih ukazov.

Napósled še priporoča cesar poslance namestnikovi prijaznosti in mu zatrjuje svojo cesarsko milost, nadejajoč se, da izpolni natanko njegova povelja.

Kancelar je bral to cesarsko pismo počasi in slovesno, a ni ga ganilo skoro nič; tem bolj pa je pograbilo namestnika. V bolj neprilicnem času, kakor sedaj, ni se mogel cesar vtikati v njegove posle. Sedaj ustaviti vojsko, to se pravi: izgubiti vse pokrajine. Toda, če ne stori tega, pokaže se cesarjevega nasprotnika. Kaj bi storil v tej zadregi? Premaga hudo nevoljo in v navidezni ponižnosti zaradi cesarjevih poslancev izpregovori tako-le:

„Velika čast in nenavadno odlikovanje mi je, da je presvetli cesar poslal tako odlično poslanstvo do svojega namestnika v Milanu. Novica, da pride cesar v Italijo, razveselila je mene in razveselila bode vso Lombardijo, da, vso Italijo. Storil bom, kar je v moji moči, da napravim sprejem cesarju in cesarici veličasten po vsi Lombardiji. Tudi mir bode zavladal povsodi po naših krajih, predno cesar pride čez gore. Vse moje prizadevanje gre le na to, da se ohrani mir in v miru sreča pod-

ložnikov. Kadar sem prijel za orožje, storil sem le zato, da ukrotim predrzneže, ki so kalili mir. Sporočite torej, spoštovani gospodje, presvetlemu cesarju izraz moje ponižne pokorščine in najzvestejše udanosti in zatrdite mu, da se izpolnijo vsa njegova povelja z največjo natančnostjo. Moj kancelar Vam bode napravil potrebnih listin, katere ponese svetlemu cesarju, mojemu gospodu, v jamstvo naše prepokorne službe.“

Cesarjevi poslanci so bili veseli dobrega sprejema, ker so slišali marsikaj nepovoljnega o tem Viscontiju. Zadrževali so jih v Milanu več dni in poskušali pridobiti jih za namestnika, da bi zanj ugodno govorili pri cesarju. Ko so odšli poslanci, premišljala sta gospod Barnaba in kancelar, kaj bi bilo na to storiti. Ustavljati se cesarju ne kaže. Če tudi se ni bati, da bi cesar takoj prišel čez gore v Italijo, toda zvedel bode vendar-le, da se Barnaba, njegov namestnik v Milanu, ni zmenil za njegove ukaze. Ker je sovražnikov veliko, utegnili bi cesarja pregovoriti, da mu odvzame vso oblast in ga celó kaznuje še drugače.

Kmalu dojde Milancem z dvora naznanilo, da pride cesar v Italijo in pojde skozi Milan. Druga naročila so seveda previdno zamolčali. Vendar so jeli polagoma po Milanu govoriti še o drugih stvareh, katere je cesar naročil namestniku. Pravili so kar očitno, da cesar ni več ž njim zadovoljen, da pride z vojsko, da ga odstavi in postavi drugega namestnika. Marsikdo je prišel za plačilo takih novic v Monzo, toda govorice le niso utihnile.

Ko bi bilo v takem sitnem stanju prišlo poročilo o pridobljeni zmagi, bila bi vsa zadrega končana. Toda takega poročila le ni hotelo biti, če tudi se je mesec veliki traven bližal koncu.

Že so mu prihajale misli, da bi sam šel v Bologno in prevzel poveljništvo vojske, pa zopet si ni upal zapustiti Milana, ker je videl povsodi nasprotnike in tekmece. Tu mu dojde poročilo o nesrečni bitvi pri Argenti, o Albornozovem prodiranju in o Kuanovem porazu. Vendar je izrazil poročevalec upanje, da si pridobé Milanci kmalu odločilno zmago, če tudi bodo težko pogrešali ranjenega viteza Sforza.

„Arigo, to so slabe novice“, reče Barnaba, prečitavši Orsinijevo pismo.

„Tudi meni niso všeč, gospod!“

„Orsini je zakrivil ta poraz, ker ni prijel z vso močjo sovražnika. Tako je izgubil brez dobička mnogo najboljših vojakov in sovražnikom

dal priliko, da se zedinijo. To je napravil jako slabo.“

„Škoda za polkovnika Sforza, vrl junak je“, pristavi Arigo.

„Res škoda, pa saj je le ranjen, in upajmo, da kmalu okreva.“

„Orsini brez njega ne bode delal dobro, to je jasno.“

„Ves načrt Orsinijev je slab“, huduje se Barnaba. „Ko bi mogel biti sam pri vojni, upam, da bi šlo hitro drugače, toda daleč je do nje; predno bi prišel v tabor, odločilo bi se že tako ali tako.“

„Kuan je slabo čuval gorske prelaze; ni bilo dobro, da so ga dali tje gori“, méni kancelar.

„Taki so vaši zavezniki, katere ste mi priporočali! Niso nam v pomoč, ampak v sramoto. Kdo vé, ali niso pobegnili nalašč, ali se dali podkupiti? Ne umevam, da bi cel polk ne mogel braniti utrjenega prelaza.“

Arigo je molcé prenesel to očitaje in vprašal namestnika, kdaj misli odposlati novih ukazov na bojišče, ker treba poprej vse pripraviti.

„Tako j nocoj še naj odidejo, ako ne bode že prepozno. Napišite, moja volja je, da brez odlašanja in čakanja zgrabijo sovražnika.“ O cesarskih pismih in o miru ni ničesar dal sporočiti, četudi je bil to slovesno obljubil cesarskim poslancem.

Pri obedu se je Barnabu poznalo, da ima slabe novice. Bil je malobeseden in zadirljiv, le težko so iz njega spravili, kaj se godi na bojišču. Zato je bila radovednost knežne in Izabele tem večja. Težko sta pričakovali Sforzovih sestrah, da zvesta iz pisma Ambrosievega, kaj se je zgodilo. A kako se začudita, ko zagledata namestu veselih obrazov znamenja, da sta se obe jokali.

„Kaj je?“ zakličeta obe. „Povejta, kaj se je zgodilo?“

„Nesreča, velika nesreča, plemenita knežna“, odgovorita sestri.

„Ali so sovražniki zmagali naše, ali je brat Ambrosio padel v boju?“

„Skoro, da je tako.“

Margarita je povedala na kratko nesrečo pri Argenti, zlasti nesrečo svojega brata. Solze so zalivale obe sestri ob tem poročilu.

Knežno je močno presunila ta novica, da je vzdihnila, kakor vzdihnemo, kadar nas zadene huda izguba. Vse tiste zlate gradove, katere je stavila na tega odličnega viteza in hrabrega poveljnika, podrla je hipoma ta nemila novica. Saj si je bila vse tako lepo naslikala, kako bode nekega dné prišel ta krasni vitez na čelu zmagovalne vojske, ovenčan z znaki slave,

in ji položil pred noge toliko in toliko premaganih pokrajin, toliko prisvojenih mest in gradov.

„Kako pa se je to zgodilo?“ popraša Izabela.

Margarita pokaže pismo kastelanovo, kjer je bila popisana bitka in hrabrost Ambrosieva. Pazno in sočutno sta poslušali knežna in Izabela to sicer preprosto pa presrečno narisano poročilo. Čudili sta se velikemu trudu in junnaški hrabrosti Ambrosievi. Bernardo ne hvali brez vzroka, to so vedele vse. Najbolj pa je ganilo knežno, kar je sporočil o zastavi, njeni nevarnosti in, kako jo je rešil skoro s svojim življenjem Ambrosio.

Zvedela je tudi, da leži sedaj Ambrosio ranjen v Bologni pri dominikanih, kjer ima dobro postrežbo. „Zato upam“, pisal je Bernardo na koncu pisma, „da kmalu okreva moj najmilejši prijatelj. Bog ga ne bo zapustil, saj vem, kako molite vse, da bi se kmalu srečno vrnil domov.“

Pri zadnjih besedah se je storilo inako vsem; tudi knežni so prišle solze v oči, in ni jih skrivala. Spoznala je, da ni prazna čast, katera goni te junake v boj, spoznala je, da mora biti nekaj višjega in plemenitejšega, da je ta čudna moč ljubezen: ljubezen do domovine in do onih, katere so pustili doma. Zdelo se ji je, da je nekako povzdignjena in sorodna tem mučencem za dom in rojake. Iz teh mislij se je kmalu vzdramila knežna:

„Kaj nam je sedaj storiti?“ vpraša tovarišice. „Tje doli iti in ranjencem streči, to je pretežko in neprimerno za nas; a kar moremo storiti doma, to hočemo, to moramo stóriti zanje“, sklène knežna in si obriše iz očíj svetle solze.

„Naša mati nam je povedala“, pravi Ana, „česa je potreba ranjencem. To bodeva midve preskrbeli in poslali tje doli. Zraven pa bodeva pisali gospodu kastelanu, naj poskrbi za ranjenega brata in mu obljubili, da mu stotero povrneva to ljubav.“ Takoj pripomni knežna, da bode tudi ona pridejala temu daru, kolikor bo le mogla, da pa bode pisala Orsiniju, naj pošlje ranjence domov čim najpreje. Doma jim hočejo streči vse z združenimi močmi, dokler ne ozdravijo v korist domovini.

S temi načrti so se razšle nekoliko potolažene, vendar s težkimi srci, ker njih mlada srca niso bila vajena, da bi jih varale lepe nade.

Barnaba je bil tem bolj v skrbeh za svoje stališče, čim bolj je njegov brat v Paviji, Galeazzo Visconti, prežal na vsako priliko, da bi ga izpodrinil. Prav sedaj pa, ko so se množile namestniku zapreke in so se nad njim kopičili pogubni oblaki, oglašal se je tudi Galeazzo čim dalje odločneje. Barnaba bi bil rad postavil na noge malo vojsko, da bi jo imel za svojo brambo,

toda deloma je bilo sedaj na bojišču vse, kar se je dalo dobiti, deloma je potreboval nekaj vojakov tudi v Monzi. Da bi nabiral zopet vojakov, ko je hotel imeti cesar mir v Italiji, bilo bi jako nevarno.

Lahko si torej mislimo, kako željno je pričakoval sela s poročilom o milanski zmagi.

seben. Poslanec je donesel pismo z vprašanjem, ali ne bi hotel namestnik dati svoje hčere knežne Viride njegovemu bratu Leopoldu v zakon. Barnaba je iznenadila ta ponudba; vendar vsestransko mu ni bila všeč. Bila sta res z vojvodom znana kot zaveznika proti patrijarhu oglejskemu, a trdnejše ni bilo to prijateljstvo,

in na tako zvezo ni mislil nihče v njegovi rodbini. Le jedna misel mu je ugajala v tej stvari, misel na mogočnost avstrijskega vojvoda, kateri bi mu bil v stiski lahko dober zaveznik. Sklenil je torej poslanca pridržati nekoliko časa na dvoru, da se zvé, kako je z vojsko. Treba je bilo o tem govoriti seveda najprej z Virido, a tega ni maral takoj storiti. Naročil je tudi kancelarju, naj preudarija, katere nasledke bi imela zanj taka zveza.

Dan potem dojde po mučnem pričakovanju poročilo z bojišča. Bili so trije kastelanovi seli iz Bologne. Vse je kazalo, da niso donesli nič veselega.

Hudo je utripalo srce namestniku in plašno je gledal, ko je odpiral kancelar usodno kastelanovo pismo.

Vročje in mrzlo mu je prihajalo, ko je čital z votlim glasom o zmagi Albornozovi pri Forliju, o strašni izgubi vojakov, kako je Bernardo sam predrl sovražne čete, da pošlje poročilo v Milan in poprosi pomoči za oblegance v Forliju. Tu je obšla Barnaba skoro omotica, a zopet ga je

zgrabil hud srd nad Orsinijem in poveljniki, češ, da so krivi nesreče. Krčevito se je držal stola, njegovo obličje je izražalo razna čustva. Ali ni morebiti to začetek kazni božje? Ta misel se ga poloti in ga potlači popolnoma. Hipoma je bil njegov pogum izginil in skoro s prosečim glasom vpraša kancelarja, s čim bi se dalo še kaj rešiti.

Krčevito se je držal stola, njegovo obličje je izražalo razna čustva...

Vsak dan se mu je zdel kakor pol večnosti; veselega oznanila le ni hotelo biti. Dojde pa mu nepričakovano neko drugo poslanstvo.

Nekega dopoldne sporoče Barnabu, da je došel poslanec od avstrijskega vojvoda Rudolfa. Radoveden ga sprejme namestnik takoj in sicer bolj natihoma, ker je imel le majhno spremstvo in je bil njegov posel le bolj za-

Arigo je bil sicer zvit mož, vendar tudi hvalen svojemu gospodu: zato je bil takoj pripravljen zopet potruditi se za njegove koristi. Malo pomisli ter pravi:

„Treba je postopati in ravnati previdno; upam, da spravimo še vse na pravi tir. Prvo je, da napravimo z Albornožom premirje, sklicujoč se na cesarski ukaz. Ni dvomiti, da ga sprejme. Med premirjem se bomo dogovarjali, seveda počasi, in kakor bode kazalo najbolje.“

„Premirje bi bilo dobro, dragi moj Arigo, ali ne verjamem, da ga sprejme zmagoviti Albornož. Cesarsko pismo res tirja sploh mir v Italiji, vendar je očitno obrnjeno proti nam, kakor se vidi iz vsega, posebno še iz naslova.“

„Res je, gospod namestnik, a Albornož ne dobi tega pisma v roko. Sicer so mu že iz Avignona sporočili, kaj jim je cesar obljubil, vendar sem prepričan, da se bode moral na to ozirati in premirje sprejeti.“

„Da bi le res tako storil! A obravnavati ž njim bode jako težavno. Silil in gonil bode, in ker smo brez vojske, narekaval nam bode pogoje, katere treba kar sprejeti. In ti pogoji, Arigo, ne bodo ugodni. Poznam Albornoža.“

„Gospod namestnik, te obravnave se bodo vršile vse pismeno in na dve strani: z Albornožom v Bologni in s papežem v Avignonu. To nam bo dalo časa in prilike, da poskusimo vse svoje doslej uspešne pomočke.“

„To bi bilo; toda kdo vé, ali sprejme papež naše ponudbe? Saj veste, da smo v cerkveni kazni, in s takimi ne občujejo.“

„To mi je znano, a prav to nam dá še dober povod, da se obrnemo do papeža. Gospod namestnik, veste, da je papeževa posebna želja napraviti križarsko vojsko zoper Turka? Tej nameri je vsaka borba v Italiji in sploh v Evropi na potu, zato papež v plemeniti nesebičnosti rad prezrè male dobičke, da le doseže svoj veliki namen.“

Barnaba je sicer nekoliko nepovoljno zadela ta hvala papeževa, ker je bila skrita graja proti njemu, vendar je bil v tem sitnem slučaju vesel teh lepih lastnostij papeževih in je rad dovolil kancelarju, naj poskusi srečo.

Treba je pa bilo poskrbeti tudi za dom, za Milan in za Lombardijo. Tu je precèj vrelo: ko bi se zvedelo, da je domača vojska pobita, kaj bi se zgodilo? To skrb razodene namestnik kancelarju:

„Kaj nam je storiti, da ohranimo mir in red v mestu in po deželi?“

„Nekaj časa zadržujmo te novice z bojišča, med tem pa razglasimo zvezo z avstrijskima vojvodoma.“

„A ta zveza še ni gotova, celó dvomljiva, zlasti če Rudolf zvé za naše izgube in naše stiske. Rudolf gleda vedno le na državne koristi.“

„To bodi naša skrb. Jutri odpravimo njegovega poslanca in mu damo poročil o naših razmerah. Predno dobi drugih poročil, minulo bo mnogo časa, in razmere se bodo zboljšale izdatno.“

„Dobro, a začasno smo vendar-le brez prave varnosti, ker Avstrija je daleč in vojvodova pomoč počasna: mi pa potrebujemo tukaj trdne zaslonbe. Ona peščica vojakov v Monzi ne more veljati za pravo podporo.“

„Moj svèt je ta, da pokličimo oddelek vojske iz Bologne domov. Pride naj vitez Bernardo s konjiki; ob tej priliki pripelje s seboj ranjence in ujetnike. To bo za silo dovolj.“

Dolgo je Barnaba premišljeval ta svèt in nič kaj rad ga ni sprejel. Dobro je vedel, da je njegovo stališče tem slabše, čim več vojakov vzame z bojišča. Nadalje se je bal, da vojaki vse raztrobijo, kako se je godilo na bojišču, ter bo težje urediti javno mnenje po svoji volji. A ker ni vedel drugega pomočka, udal se je in naročil kancelarju, naj napravi potrebna pisma.

Potem je šel potrti Barnaba v sobane svoje soproge, da se tam dogovori ž njo, kaj sporoči jutri Rudolfovemu poslancu. Ko vstopi Barnaba, zavzame se soproga, ker ni bila njegova navada, da bi o tem času prihajal v njene prostore, še bolj pa jo je prestrašilo propalo, blede lice njegovo.

„Kaj prinaša dobrega moj svetli soprog in knez? Bojim se, da je kaj hudega“, nagovori kneginja namestnika.

„Prihajam zaradi vojvoda Rudolfa in najine hčere. Jutri odrine poslanec nazaj na Dunaj, treba mu dati določen odgovor. Kako ste sklenili, ljuba soproga, ali damo Leopoldu hčer Virido, ali ne?“

„O tem nisem mnogo premišljevala, ker nisem vedela, da se tako mudi.“

„Moja želja je bila, da se omoži kje v Italiji v naši soseščini, kjer bi nam koristila zveza s ptujim dvorom. A težko je odreči prošnjo tako mogočnemu vladarju, ki je cesarjev zet. Zato sem se udal in privoljujem, da gré Virida za Leopoldom v Avstrijo.“

„Če vi tako mislite, gospod moj, potem tudi jaz ne ugovarjam. Vendar siliti ne smeva svoje hčere, zato menim, da je treba vprašati njo poprej, predno damo določno besedo.“

„Siliti menim da ne bode treba. Saj je dekle še mlado in ne more imeti nobenih zvez. Kar ji nasvetuje mati, to sprejame radovoljno.“

„Dasi je to resnično, treba je vendar-le vprašati jo. Ne, otroka svojega ne bi hotela siliti nikdar.“

„Toda, če se ustavi? Kdo vé, kake misli je dobila od Izabele? Izabela se mi zdi preveč vzbujena, in to ni dobro za dekleta te starosti. Ne, ustavljati se ne smé; namestu jedne zadrege bi imel dve. Pa vsekako, vprašajte jo in sicer čim najhitreje, da sestavim odgovor nadvojvodu Rudolfu, ženinovemu bratu.“

„To menim tudi jaz, ne vem pa ne, se ve v njenem občevanju z Izabelo pridejo na vrsto tudi take stvari, zato je pametno poprašati jo, kaj misli.“

Bernardo je odšel, soproga pa je premišljevala, kaj ga tare, ker je videla tako upadlo njegovo obličje. Da ni to sama skrb za hčer, o tem je bila prepričana; a kaj ga teži, ni hotel razodeti sam, vprašati pa si ni upala. Z nekoliko težkim srcem je šla poiskat svojo hčer.

XIII. Virida na poskušnji.

Vzgoja knežne Viride je bila skrbna in vsestranska, a prava vendar ni bila. Dali so ji bili sicer duhovskega učitelja, a globoko vernega duha in trdnega prepričanja si ni pridobila. Imela je sicer cerkvene služabnike, zlasti dostojanstvenike v časti, pa bolj zaradi zunanjega blišča in svetne veljave, kakor zaradi njihovega cerkvenega značaja. V domači hiši ni videla lepih vzgledov. Roditeljica njena je bila sicer plemenita gospa in ljubeča mati, pa je trpela pri soprogu, kar ji je grenilo življenje.

Barnaba, njenega očeta, smo spoznavali že od raznih strani. Res se je trudil za nekako zunanjo poštenost, a skrivaj je bil udan raznim strastem, posebno pohotnosti. Ta njegova strast je bila kriva raznih spletk in govoric, ki so naposled prihajale na uho tudi soprogi. Celó Virida ni bila med samim mladostnim cvetjem, kakor si lahko mislimo; vendar se je njeno srce nagibalo še najbolj k častiželjnosti in je zaničevalo druge slabosti.

V poslednjem času je bila prišla tudi v večjo družbo in seveda tudi v dotiko z moškimi svetom. Izprva je cenila vsakega moškega po zaslugah, kakoršne so ji popisovali; polagoma jih je jela opazovati drugače, vzbudilo se ji je nekako poprej nepoznano hrepenenje, da bi ž njimi govorila in občevala, zlasti pa, da bi dobila takega viteza in junaka, kakoršnega so opevali pesniki.

Kdo bi se torej čudil, da se je vtisnila slika plemenitega Ambrosia globoko v spomin in srce mlade knežne in da so njegova pisma še okreplila rahlo čustvo, ki je njeno srce nagibalo k njegovemu!

Kakor že mnogokrat poprej, tako je premišljevala Virida tudi danes o hrabrem ranjenem vitezu, ki je rešil s smrtno nevarnostjo in neizrekljivo srčnostjo njeno zastavo, o vitezu, ki je vreden občudovanja in ljubezni, ki se pa kmalu povrne v ljubo domačijo. Da, Milan je lahko ponosen zaradi Ambrosia Sforza, pa on bode gotovo tudi poslavil domovino! Srečna ona, ki mu bode na strani! Tako je mislila Virida in sanjala marsikaj, česar si ni mogla misliti jasno in določno. Kar vstopi mati kneginja, pogleda ljubeznivo svojo hčer in jo vpraša:

„Kaj si tako zamišljena, draga moja Virida?“

Virida se je nekoliko zganila, potem pa je odkrito povedala:

„Mislila sem o vojski in o naših znancih in prijateljih. Vitez Ambrosio je ranjen, skrbi me, ali ima dovolj postrežbe, ali ne.“

„Lepo je, da imaš skrb za take reči, in hvaležni ti bodo, kadar zvedó, koliko si se trudila zanje. Upajmo pa, da so tvoje skrbi nepotrebne, ker se izide vse v srečo domovini in očetu.“

„Oh, mati, da bi se skoro vrnili! Da bi bila priča lepih slovesnostij, katere se bodo vršile potem v Milanu!“

„To ti ne odide, draga moja, a danes imam s teboj govoriti o drugih rečeh; rada bi, da mi poveš prav odkrito svoje misli.“

Virida je nekoliko čudeč se pogledala mater, potem pa odvrnila:

„Kaj želite od mene, draga mati?“

„Znano ti je, da je prišel poslanec k nam z avstrijskega dvora od nadvojvoda s prošnjo in željo, da stopi z našo hišo in rodbino v tesnejšo prijateljsko zvezo, in méni, da bi se to najbolje zgodilo z ženitvijo. Ta želja se mu pa ne more izpolniti, ako mu ti ne dovoliš priti, da te povabi s seboj na avstrijski dvor.“

Te besede so čudno iznenadile knežno. Kaj takega ni pričakovala nikdar. O namenu avstrijskega poslanca tudi še ni bila zvedela ničesar. Zato je bila vsa zmešana in je tresoč se odvrnila:

„Oh mati! Saj ne poznam vojvoda, ne avstrijskega dvora in ne vé, kaj bi tam delala.“

„Za sedaj še ni treba misliti tako daleč; ako le dovoliš, da vojvoda pride in se s teboj pogovori, to je dovolj. Ko bi se ne sporazumela, ostaneš tukaj doma.“

„Če je taka, pa naj pride vojvoda in naj pripelje s seboj mnogo vitezov, da bom sama sodila, ali so res taki junaki, kakor govore o njih.“

„Dobro, to sporočim očetu, da naznani vojvodu, ti pa se pripravi, da jih sprejmeš dostojno, kadar pridejo.“

Mati se je poslovila in odšla. Virida pa je ostala sama v mislih o novih razmerah. Ni se

zavedala, kaj je storila s tem privoljenjem, katero ji je nepripravljeni prišlo iz ust. Le to je vedela, da pridejo imenitni vitezi, prav samo zaradi nje, mislila je le o velikih slavnostih; dalje še ni segala z radovednostjo. Vendar so jo že te misli zamudile dolgo. Navadni čas za izprehod je bil že prišel, in ker je ni bilo od nikoder, prišla jo je iskat Izabela. Ko jo najde vso zamišljeno, vpraša jo hitro, kaj se ji je dogodilo.

„Ne morem ti hitro povedati, pa nekaj posebno novega je, morebiti se počasi pogovoriva. Idiva na vrt!“

„Prav tako, tam naju že čakajo gospice, in v družbi se dá tako lepo kramljati, zlasti, če je kaj novega.“

„Ne vem, je-li ta stvar že za družbo.“

„Oho, torej je prava skrivnost!“

„Skoro je tako, vendar tebi jo razodenem, da mi daš dober svet. Pa sedaj je premalo časa, kadar bova sami zvečer v sobi, potem začnem.“

„Dobro, a jako sem radovedna, kaj je neki? Zakaj bi ne povedala takoj?“

„Ne, ne morem; potrpi, saj povem vse.“

Med pogovorom sta prišli do navadnega prostora na vrtu. Sforzove in še nekatere druge so jih že pričakovale na klopeh v senci. Bile so pa vse tako tihe, kakor bi jih ne bilo, in Virida je zapazila, da sta sestri žalostni, zato ji po pozdravu vpraša sočutno:

„Ali se je mar Ambrosiu shujšalo, ker sta tako tihi in žalostni?“

„To ne, svetla knežna, a gospod kastelan nam piše in iz pisma se razvidi, da jim ne gré dobro na bojišču.“

„Kaj pa piše gospod kastelan?“

„Piše, da je prišel v Bologno s svojimi oklepniki po jako težavnem in nevarnem potu od Forlija čez Faenzo naravnost skozi sovražne vrste.“

„Kaj gleda on na nevarnost, da je le srečno prišel! Ali o bratu nič ne piše?“

„Pač, pravi, da se mu boljša in se rane celijo.“

„Vidita, hvala Bogu, tudi to je dobro in veselo za nas, kaj še hočeta več!“

„A pristavlja tudi, da bi bilo dobro, ko bi prišel brat Ambrosio domov, ker to bi bilo zanj varneje in bi mu bolj ugajala družba.“

„Rekli sta zadnjič, da ima dobro postrežbo; ali se je kaj premenilo?“

„Ne, prevzvišena, še je v samostanu; in očetje mu strežejo skrbno. Toda vitez sili na bojišče k drugim vojakom, če tudi je še slab. Boli ga, da ne more delati za vojsko. To ga muči in dela nezadovoljnega. Zato misli gospod kastelan, da bi bilo najbolje, ko bi prišel domov, češ, da bi tukaj okrevaj preje.“

„Da, tako bi bilo res prav. Doma ozdravi hitro, vse mu bomo stregle.“

„A gospod kastelan méni, da se to ne smé zgoditi brez dovoljenja gospoda namestnika.“

„Ako je taka, poprosim očeta dovoljenja.“

„Lepo prosiva, knežna, da se potrudite za to pri očetu.“ Tako in jednako je govorila sedaj ta, sedaj ona sestra Ambrosieva. Veselje se jima je pövrnilo, ko jima je zasijala nada, da pride brat kmalu domov in to veselje sta šli kmalu naznanit domov svoji materi.

Pri obedu je hotela Virida sporočiti želje Sforzovih gospic zastran Ambrosia. Ko je pa videla očetovo resno in blede obličje, ni si takoj upala s prošnjo na dan, ker se je bala, da ne bi naletela slabo. Poznala je očeta, da je v jezi oster in krut, kakor je v miru dober in mil. Bilo je skoro tiho med obedom; mala kneza sta poskušala kaj govoriti, pa ko jima ni nikdo odgovarjal, umolknila sta tudi ona dva. Slednjič se vendar le premaga Barnaba in vpraša prijazno svojo hčer, kako ji je in kaj je delala.

„Bila sem na vrtu z Izabelo v družbi Sforzovih gospic, katere so mi pokazale pismo gospoda kastelana iz Bologne do Sforzovih.“

Barnaba jo nekam prestrašeno pogleda in popraša:

„Kaj piše gospod kastelan iz Bologne?“

Virida je povedala, kar je slišala, in je k sklepu pristavila željo Sforzovih sestrá, da bi smel priti Ambrosio domov.

Barnaba se je vidno oddahnil, ko je videl, da je vitez Bernardo pisal jako previdno, zato je odgovoril:

„Zaradi tebe in Sforzovih bodi! Kadar vojska dopusti, naročim gospodu kastelanu, da spremi viteza Ambrosia in druge ranjence domov v Milan. Med tem pa hočem, da ne govoriča preveč o vojski, ker se lahko napačne reči razglasé med ljudi.“

Vsi so se spogledali in tiho pritrdili njegovemu povelju, potem so vstali in se razšli.

Izabela je vsa gorela od radovednosti, kaj ji bode povedala knežna. Kmalu pride skrivaj v njene sobe in jo poprosi, naj ji razodene skrivnost.

„Najprej mi obljubi, Izabela, da boš molčala o tem, kar ti razodenem!“

„Obljubim, draga knežna.“

„Povedali so mi danes, da je poslal avstrijski vojvoda poslanca k nam s prošnjo, da bi jaz šla na avstrijski dvor k vojvodu Leopoldu.“

„Kaj si na to odgovorila?“ vpraša hitro Izabela.

„Odgovorila sem, naj pride, da se spoznava in sporazumeva.“

„Vrlo si odgovorila, draga Virida. Najprej je treba spoznati se, potem šele zavezati se.“

„Izabela, morebiti že poznaš Leopolda? Kakšen je neki? Ali je velik in lep vitez?“

„Ne poznam ga še, ker je še mlad, štirinajst let star, a slišala sem, da je dober mladenič. Velik vitez še ni, pa morda bo in bo torej vrl mlad ženin.“

„Oho, kaj govoriš! Štirinajst let star in pa ženin? Kaj ti je prišlo na um?“

„Meni nič. Povedala sem, kar je res. Pa kaj je to čudnega? Saj bodeta še čakala; on bo velik in junak. Pa to pomisli, kako je mogočen, ker

Avstrijani so jako mogočni, in skoro cesarske rodovine je, njegov brat pa je cesarjev zet. Morda bo celo cesar, kadar umrje sedanji, in ti boš cesarica. Vedno sem mislila, da boš še kaj posebnega. Oh, Virida, Virida!“

Izabela je znala udariti na prave strune Viridinega srca. Blišč slave in veličastva je zasijal pred njenimi dušnimi očmi in ji srce omamil. Nič ni odgovorila, marveč pritisnila Izabelo k sebi in skrila obraz na njenih prsih.

(Dalje.)

Hudi časi.

(Povest. — Spisal Fr. D.)

(Dalje.)

III.

Svetovalec Gregorič, po obrtu čislan strojar, je bil prišel neznansko srdit in razburjen domov. Kaj se je menil za pritrjevanje in kimanje meščanov, da on je mož, ki ima pogum, da takih svetovalcev treba! Kaj se je menil za policaja Korenčka, ki je tako pridno širil njegovo slavo!

„Je li res Gregorič rekel, da bi bilo najbolje pobiti Francoze?“ vprašal ga je zaupno ta in oni.

„I kdo pa!“ zatrjeval je skrivnostno Korenček. „Sam sem ga slišal, ko sem stal poleg njega. Ampak to se ne sme govoriti.“

„To se razumeje. In komisarja ste dobro speljali.“

„Bogme! A Gregorič je mož“, in to je šlo od ust do ust, da se je najedenkrat govorilo po vsem mestu, da je Gregorič sam nabijal uporne liste po vratih, in da ga je bil spazil Korenček, ki pa ne sme o tem govoriti.

„Vrag vzemi vse skupaj!“ zarobantil je Gregorič doma, ko je zagledal na hodniku po vrsti obešene štiri vojaške puške nad tornistri in slišal, kako se krohočejo pri kvartanju v največji njegovi sobi ptuji vojaki. Mirila ga je mlada žena z detetom na roki, ki je stegovalo ročice po hudem očetu. A ta se je obrnil proč, zakaj moral se je znositi nad čimer si bodi. Kdo pa premišljuje vedno v jezi! In kaj nas razjezi huje nego čustvo, da se ne moremo znositi nad krivcem! Tedaj stresemo možko svojo strast nad popolnoma nedolžnimi osebami ali stvarmi. Uradnik se znosi, če ga graja višje oblastvo, nad rodbino; učitelj nad deco, namesto nad krajnim šolskim svetom; lovec pretepe svojega psa; jezdec muči konja. Če si ne upamo lotiti se kake osebe, in če druge žive stvari ni pri rokah, vrže se ura ob steno ali pobije kaj drugega, tako da smo veseli drugi dan, če ni bilo posebno dragoceno.

„Taka gneča! Še razprostreti se človek ne more. Tega ne prenesem, ne prenesem“, srdil se je Gregorič v jedno mer, porinil mizo v kot, prevrnil stol in zaprl okno, da je polovica šip prižvenketala na ulico. Jezno je vzdignil pest proti sobi, iz katere mu je zvenel na uho kakor roganje krohot francoskih vojakov. A zunaj so visele puške tako mirno, tako oblastno, tako zaničevalno, da je omahnila gospodarju roka, da se je vsedel v onemogli jezi in si podprl glavo s komolcema.

„Ali so Birkovi berači že izpraznili gornje stanovanje?“ vprašal je čez dolgo časa.

„Ne še“, dejala je žena. „Rekla sem jim, da je danes zadnji dan in da potrebujemo sami prostora. A mislim, da še ne vedó, kam bi šli stanovat.“

„Kaj to nam mar!“

„In smilijo se mi tudi. Kaj, če bi jih pustili še gori? Mi se stisnemo skupaj, in tebe tako ni mnogo doma.“

„A jaz ne morem poslušati teh razbojnikov tukaj“, dejal je oni skoz zobe in mignil z glavo proti steni. „To je moja smrt. Jaz moram proč, stran, da jih ne bom slišal; in Birki morajo ven, ven!“ In zapel si je suknjo in vzela palico, da ide po stopnicah gor. Žena ga je zadrževala, naj še počaka, samo jeden dan še. Zaman.

Pod streho je bila majhna, borno opravljena sobica, stanovanje Martina Birka, poprej kresijskega tajnika, sedaj brez službe. Pri malem oknu je sedela in šivala s tresočo roko blede, revno oblečena žena; deklica stara štiri ali pet let je gledala skozi okno na trg, kjer so se vežbali vojaki, in fantek, par let starejši, je sedel na podnožniku poleg matere in paral staro obleko. Martin Birk pa je hodil s povešeno glavo, roki na hrbtu, zamišljen po sobi.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

XIV. Pogajanja in uspehi.

Združena vojna se je pripravljala na obleganje mesta Forlija in lombarške vojske. Nasipali so jarke in stavili utrdbe okrog mesta. Albornož pa se je posvetoval s svojim štabom, kaj bi storil, da se čim najhitreje konča vojska. Kar pride iz Milana ponudba, naj se sklene premirje. Vsi se začudijo, da se hoče Visconti pogajati. Pričakovali so, da pride Barnaba sam z novimi četami na bojišče in se poskusi z njimi. Nekateri častniki mu niso zaupali, češ da hoče samo časa za nove priprave, zato so silili, da se nadaljuje vojska. Drugi pa so sklepali, da je v hudih stiskah, ker se je ponižal. Kardinal-legat mu sicer tudi ni zaupal, a ker je Barnaba naznanil, da je odposlal poslanca tudi do papeža v Avignon, ni kazalo drugega, kakor počakati. Sporočil je Orsiniju Barnabov predlog za premirje, potem odgovoril namestnikovemu poslancu, da sprejme premirje za mesec dnij. Ob enem naj se začne mirovna pogajanja, ali pa se ponovi vojska, ako sv. oče ne določi drugače. Barnabovi poslanci se vrnejo v Milan, kardinal pa pošlje svoje ljudi do papeža, da mu natanko razložijo uspehe vojske in ga pouče o Barnabovih naklepih.

V Milanu so težko čakali odgovora iz kardinalovega tabora. Ko pride ugoden odgovor, razveseli se namestnik in njegov kancelar zaradi tega uspeha. A s tem še ni bilo storjeno dovolj; treba je bilo priliko dobro porabiti. Hotela sta si zopet utrditi omajano stališče in potem se pogajati z nasprotniki.

Prvi znameniti dogodek po sklenjenem premirju je bil, da se je vrnil iz Bologne gospod kastelan z ranjenci in ujetniki. Zanimiv je bil ta prizor. Prijahali so oklepniki, na čelu jim vitez Bernardo, zadaj pa dolga vrsta sovražnih vojakov in večje število vozov z ranjenci. Barnaba in dvorjani z brezštevilnimi meščani so jih sprejeli navdušeno. Gospod kastelan je sedel mogočno na svojem konju in gledal mirno po gledalcih; prijazno je odzdravljaj množici na vse strani in iskal z očmi znancev. Pred namestnikovo palačo je bilo zbrano vse, kar mu je bilo še udano. Na pomolu je bila namestnikova rodbina z nekaterimi plemiči ter gledala na trg.

Gospod kastelan je imel s seboj okrog dvesto konjikov in nekaj stotin ujetnikov. Jetnike so potaknili po mestnih vojašnicah in stražnicah, ranjence pa so poslali domov ali pa odnesli v javne bolnišnice. Dokaj ganljivih prizorov je

bilo videti na trgu pred namestnikovo palačo. Oče in mati sta iskala sina, sestra svojega brata, drugi zopet prijatelje in znance. Veselje se je mešalo z žalostjo, pozdravljanje z jokanjem.

Virida in Izabela sta gledali s pomola na trg in nestrpno pričakovali, kdaj pripeljejo mimo tudi Ambrosia; a ni ga bilo. Spremili so ga namreč kar domov, kakor si je želel sam, da bi se izognil zvedavim pogledom množice.

Ko so došli vsi na trg, razjašejo konje in gredo na dvorišče velike palače, kjer jih je že čakalo potrebno pokrepilo; gospod kastelan pa gre k namestniku, da mu podá službena poročila.

Namestnik je sprejel viteza preprijazno, ponudil mu sedež in ga vprašal, kako je v Bologni in drugod na bojišču.

„Gospod namestnik, v Bologni sem pustil za načelnika stotnika s 300 možmi, da bodo vzdrževali red med premirjem. Drugod po pokrajinah je pa različno. Nekoliko mest je še v naših rokah, a večina jih je v sovražnikovih. Maršal je v Forliju, pa ne bode dolgo, če ne dobi pomoči. Storili smo, kar smo mogli, a zmagali nismo.“

„Vso čast in priznanje vam, gospod polkovnik, in celi vojski! Kar ni bilo usojeno, ne dá se doseči. Upajmo, da pridejo boljši časi in nam bo zopet sreča mila.“

„Skoro da je bila res kazen božja, da nismo zmagali, če tudi smo se bojevali, dokler smo mogli.“

Namestnika so zbolele te odkrite besede vitezove; vedel je dobro, kaj misli, ker je poznal njegove nazore o tej nesrečni vojski; zato je izpregovoril:

„Pozabimo, kar je bilo in skrbimo za prihodnost!“

„Gospod namestnik, ker pride za premirjem redno mir, ne boste več potrebovali mene in moje službe na bojišču, zato prosim odpusta, da se vrnem k svoji stari materi, katera me že težko pogreša.“

„Ne silim vas nazaj na bojišče, pač pa vas prosim, da ostanete še nekoliko tednov pri meni v Milanu kot vrhovni poveljnik vseh čet, dokler ne uredim razmer s sovražnikom.“

Vitez je nekoliko pomislil, potem privolil v namestnikovo željo. Saj je imel tudi sam še opravke v Milanu.

Ko pride kastelan k svojim oklepnikom na dvorišče, bili so že vsi veseli in dobre volje. Stregle so jim dvorne in druge gospe in gospice.

To lepo priliko je porabila tudi Virida, da je zvedela več podrobnostij o Ambrosiu. Ko pride do nje vitez Bernardo, pozdravi ga kot starega znanca in mu hitro častita zaradi izredne hrabrosti v vojski. Vitez je vrnil hvalo z zahvalo, nekoliko okorno sicer, vendar se mu je videlo, da mu je pohvala déla dobro.

Ko so tudi njemu ponudili jedil in pijače, postavi svoje oklepnike v red in jim naznani namestnikov ukaz, da ostanejo še za sedaj skupaj v službi pod njegovim poveljništvom. Vojaki so odšli na svoje taborišče, vitez pa v palačo Sforzovo.

Če bi hoteli pripovedovati vse po natančnem časovnem redu, muditi bi se morali sedaj pri ranjenem Ambrosiu in pri Viridi, da bi videli, kaj je storila zanj. Toda ker smo se zamotali v Barnabove naklepe in spletke, razmotajmo najprej ta sitni voz.

Mirovna pogajanja so se vršila meseca rožnika.

V Avignonu niso Barnabu nič prav zaupali, in ker je bil izobčen, niso marali izprva ž njim občevati. A kmalu je zmagala ljubezen do sprave. Zaradi vojske proti Turkom so želeli mirú povsodi po Evropi, in papež je želel pogoditi se z Barnabom. Naročil je kardinal-legatu, da sklene pravi mir z Viscontijem. Obe stranki sta imenovali pooblaščenca, in ti so se dogovarjali v Milanu.

Albornoz je tirjal, da odstopi Visconti vse papeževe dežele in plača zaveznikom primerno vojno odškodnino. Barnaba pa je hotel odstopiti le marko Ancono in Pentapolis, Romagno z Bologno pa obdržati zase. Tudi odškodnine ni maral plačati, češ, da boj še ni končan in da uspeh ni bil gotov. Po precéj dolgem dogovarjanju je kardinal odpustil odškodnino, a zahteval na vsak način Bologno, sicer začne vojsko takoj po premirju. V silnih zadregah je bil Barnaba in na vse strani je mislil, kje bi dobil pomoči. Tu mu dá kancelar svēt, naj si pridobi veronskega kneza Cane della Scala in potem kardinalove pooblaščenca, da nekoliko pritisnejo nanj in ga omečijo. Res se mu to posreči prav dobro. Pooblaščenca z Veroncem vred poprosijo kardinala, naj nekoliko popusti v zahtevah, zlasti, ker bi se v novo vojsko vtaknil še kdo drugi in ker ima Barnaba menda novega zaveznika — avstrijskega vojvoda.

Največ preglavice je delalo mesto Bologna z okolico. Barnaba je nikakor ni hotel popustiti in se opiral na to, da so jo njegovi predniki kupili za 50.000 zlatov.

Albornoz je bil že nevoljen. Tudi iz Avignona so ga priganjali, naj kmalu sklene mir. Padovanci so silili domov, Benečanom tudi ni

bila prav ta negotovost. Vendar kardinal ni hotel odjenjati. Sporočil je v Milan, da hoče Bologno, bodisi z lepa ali z grda.

V tej stiski se obrne Barnaba zopet naravnost v Avignon do papeža s predlogom, da odstopi tudi Bologno, pa ne kot prisvojeno mesto, ampak za neko kupno ceno, kakor so jo tudi nekdanj Viscontiji dobili za denar, ne pa vzeli s silo. Ta obravnava naj se torej loči od mirovnega pogajanja.

Res je bilo, da so Viscontiji dali svoj čas za Bologno ono vsoto, pa ne papežu, ampak nekemu domačemu samosilniku. A da bi pospešili to stvar, naročé Albornozu, naj se pogodi z Barnabom za odškodnino. Pričakovati je bilo, da bode Barnaba tirjal toliko, kolikor so Viscontiji dali za mesto, toda zahteval je mnogo več, nekaj zato, da se je stvar zavlekla, nekaj pa zato, ker je potreboval denarja. Z Dunaja je dobil poročilo, da zahteva Rudolf 100.000 zlatov dote s knežno Virido. Tudi je imel več poguma, ker vojska med patrijarhom in Padovancem na jedni strani, Avstrijci in zavezniki na drugi strani se je že začenjala: imel je torej novo upanje, da kaj doseže.

Albornoz je bil zoper kakoršnokoli odškodnino, ker bi bil lahko dobil mesto s silo, toda zmagala je volja papeževa, da naj odštejejo Barnabu Viscontiju zahtevano vsoto, on pa naj izroči Bologno in vse druge pokrajine v roke kardinalu-legatu.

V mirovni pogodbi je bilo tudi izrečeno, da odveže papež Barnaba Viscontija od cenzure in vseh cerkvenih kaznij in njihovih nasledkov. Pogodbo so pooblaščenca podpisali v Milanu, papež in Barnaba Visconti sta jo potrdila. Tako je bil za sedaj še dosti hitro končan prepir med papežem in Viscontijem.

Skrajni čas je bil za namestnika, ker nemilost in jeza cesarjeva mu je pretila. Poklical je svojega namestnika v Lombardiji pred sodbo na državni zbor. To je bila zanj neprijetna novica; vedel je, da ima mnogo sovražnikov, kateri bodo vse poskusili, da ga poderó. Treba je bilo torej o pravem času priskrbeti si močnih prijateljev pri cesarju. In kakorkoli je mislil, vedno je prišel na to, da boljšega zaveznika ne more dobiti, kakor je avstrijski vojvoda Rudolf. Ne le, da je mogočen in srčen — zakaj upal si je ustaviti se tudi cesarju, — on je tudi cesarjev zet, in to velja nekaj. Ako torej vzame njegov brat Leopold Virido, ni se več bati, da bi cesar kaj žalega ukrenil zoper Rudolfovega sorodnika.

To je bilo jasno, kakor beli dan, zato je Barnaba hitel, da bi to stvar uredil čim najpreje.

Najprej sporoči na Dunaj, da privoli tudi v to vsoto za doto, da se le sklene pogodba.

Drugo težavno opravilo je bilo, da se pridobi Virida za namen očetov in privoli v zakon. A prav na tej strani je bila nastala Barnabovemu namenu precejšna zapreka in tudi zadrega, kakoršne bi se ne bil nadejal.

Da jo spoznamo, treba nam je nekoliko vrniti se in pogledati, kaj delata naša znanca Ambrosio in Bernardo in kako je z Virido.

XV. Virida in Ambrosio.

Ambrosio je prebival doma pri rodbini. Ljubeznivo so mu stregli vsi, in vitez Bernardo mu je bil zvest tovariš. Prihajali so često sorodniki in znanci, in pogovor se je navadno zasukal na vojsko in pretekle boje. Ambrosio se ni rad hvalil, vendar je živo risal svoje dogodke z bojišča; kadar je pa mislil preskočiti svoje zasluge in hrabre čine, posegel je vmes gospod kastelan in dostavil izpuščene stvari. To so bile srečne in prijetne ure za vse domače in za Bernarda posebej. Ambrosiu se je urno boljšalo, moči so se mu vračale in prešinjalo ga je novo veselje do življenja.

S tiho zadovoljnostjo je gledala mati ta dobri napredek in hvalila Boga za to; sestri pa sta se glasno veselili in pravili vitez Bernardu, kako sta ga zdravili danes, kako včeraj, in koliko je že bolje bratu.

Kakor drugod, tako so se tudi na dvoru živo zanimali za Ambrosievo zdravje. Barnaba je še mnogo pričakoval od Ambrosia za svojo hišo in domovino; hči Virida pa je poslušala tudi svoje srce, in to ji je govorilo o Ambrosiu prav mnogokrat. Da bi mu bila šla streč, tega niti ni mogla, niti ni bilo potrebno; pogostoma pa mu je poslala po sestrah pozdrave in izražala veselje, da se hitro zdravi. Delala je načrt, kako bi napravila njemu, kadar ozdravi, in njegovemu tovarišu spodobno in zaslužno proslavo.

Izprva je mislila, da bi se slovesnost napravila na dvoru, kakor pred odhodom na vojsko. Toda videla je, da se oče ne zanima za to stvar. Dasi ni mogel nikomur očitati, da ni storil na bojišču svoje dolžnosti, vendar uspehi niso bili taki, kakoršnih si je želel, zato mu je bil nekako zopern spomin na vojsko. Torej se po-prime knežna z drugimi gospicami misli, da bi se slovesnost najlože priredila pri Sforzovih, in sicer na velikem, lepem vrtu Sforzove palače.

Po navadi in vkusu tedanjega časa je bilo, da so slavili imenitne može, bodisi junake, bodisi učenjake in pesnike s tem, da so jih venčali. Tako slovesnost sklenejo prirediti tudi milanske plemičke, njim na čelu Virida. Venec naj bi dobila dva junaka, Ambrosio in Bernardo.

Pesnik Loschi je dobil nalogo, da proslavi v lepih spevih oba junaka. Ni mu bilo težko dobiti tvarine: sestri Ambrosievi sta mu dali raznih podobnih poročil, mnogoga pa je že vedel iz službenih naznanil, ki so dohajala dvoru med vojsko. Bilo mu je to delo jako po godu, saj je imel najlepšo priliko pokazati svojo pesniško moč in nadarjenost. Kadar bi Ambrosio ozdravel, naj bi se slovesnost priredila kar nepričakovano, da bi tembolj oveselila oba junaka.

Tri tedne potem, ko se je bil Ambrosio vrnil domov, bilo je za slovesnost že vse prirejeno, pa tudi Ambrosio je bil — lahko se je reklo — zdrav popolnoma. Milanci so ga gledali, kako je ob strani viteza Bernarda počasi jahal po trgu milanskem in kazali nanj, češ, ta je junak, ki se je boril za domovino s čudovito hrabrostjo in je dal zanjo skoro svoje življenje. Došel je torej čas za slavnostni dan. Bilo je v prvi polovici meseca malega srpana. Huda popoldanska vročina je pojemala, prijetni hlad je vabil Milance izpod strehe pod milo nebo, ki je bilo prav tako vabljivo za meščane nekdanj, kakor je dandanes. Ambrosio je sicer vedel, da se na tistem nekaj pripravlja in da je namenjeno njemu, vendar ni bil odveč radoveden. A ko se je nekaj dnij delalo na domačem vrtu, ko so nastale lope in so se razpeli nekaki pol zakriti šotori, lotila se ga je nestrpnost, in sestra Ana je bila nekaterikrat prav v škripcih. A znala si je pomagati in bratu ni povedala jasno, kaj se pripravlja. Določeni dan pa ga je prišla sama, češ, doslej si me ti napadal in sem se jaz branila, a sedaj je vrsta na meni, da te napadem. In sukala ga je tako, da se ji je naposled čisto udal, oblekel vojaško obleko, pripel si na prsi znamenja svoje odlike in tak — sprejel Bernarda, ki je bil tudi menda v enakem položaju in se rad ali nerad udal, da je storil isto, kar Ambrosio.

Ko sta se oba mudila v Ambrosievi sobi in šalila, pride k njima v slovesnem sprevodu vrsta krasno oblečenih dečkov, in jeden ju povabi, naj gresta z njimi. Dečki, večinoma mladi plemiči, vodijo oba junaka na okrašeni vrt, kjer je bilo zbranih mnogo milanskih odličnjakov in velika vrsta bogato oblečenih milanskih gospej in gospic. Med vsemi se je odlikovala Virida: bila je v lahni, toda dolgi svilnati obleki; na glavi je imela blesteč dijamem, pod katerim je z zlatom vezeno ogrinjalo ovijalo glavo in se prostiralo po ramah. Ko prideta na vrt oba junaka, ni bilo pozdravljanja ne konca ne kraja. Postavijo ju pod visok, na pol odprt šotor, nad katerim je bil pritrjen domači milanski grb. Tu sta bila napravljena sedeža za oba, drug poleg drugega.

Ko se poleže prva navdušenost, stopi pesnik Loschi na vzvišeni oder in začne s pesniškimi

besedami slaviti junaštvo Ambrosievo pred Argento. Ko pa pové, kako je branil zastavo svojega polka, dvigne se pred poslušalci zastava in zaplapola v zraku. Navdušenost je priklopela do vrhunca. V žalnih besedah je nadalje opeval njegove rane za domovino, naposled pa zopet v veselju voščil njemu in njegovemu rodu slavo in srečo. — Jednako je opeval tudi viteza Bernarda, le da je govoril krajše. Primerjal je go-

spoda kastelana z močnim Ajantom, ki se je boril pod Trojo. „Kakor pa je rimsko ljudstvo nekđaj odlikovalo svoje hrabre junake z lovorovim vencem, tako bomo tudi mi tukaj položili lovorova venca na glavi dveh naših junakov. Če tudi ni zmagala naša vojna, a zmagovala je, zmagovala bode vselej hrabrost naših junakov.“ Tako nekako je sklenil Antonio Loschi in si pridobil burno pohvalo.

Kdo je naučil ptičice peti? (Po akvarelni sliki.)

Sedaj vstane Virida s svojega sedeža in takoj se vse pomiri. Rdečica ji je oblivala lice; razgrne neko zavito stvar — in prikaže se lovorov venec. Lahno ga prime, stopi proti Ambrosiu, ki se ves iznenajen skloni, da mu knežna na glavo položi to dično odliko. Pozdravljanje in čestitanje jima je donelo od vseh strani. Vse je bilo radovedno, kdo podá venec Bernardu, kar stopi Margarita iz vrste gospic, nese drugi lovorov venec in ga dene na glavo vitezu Bernardu. Tudi sedaj ni bilo pozdravljanju konca.

Povabljeni gosti so radovedno pričakovali, kaj bodeta storila oba slavljenca in kako se bode dalje obnesla slovesnost. Res ni bila za slavljenca majhna zadrega. Toda — na kar niso mislili drugi, mislila je bistra Ana Sforzova. Imela je pripravljen še tretji venec. Ko se približa pesnik Loschi, da bi častital vitezoma, seveda tudi, da bi prejel od njiju zahvalo za svoj spev, pristopi urno gospica Ana, držeč v roki lovorov venec, in zakliče pogumno: „Čast tudi našemu pesniku, Antoniu Loschiju!“ in

predno se je ta prav zavedel, kaj se godi, imel je že lovorov venec na glavi.

Ta nepričakovana odlika, ki se je rodila jedino le v glavici umne in srčne Ane, bila je vsem neizrekljivo po godu, najbolj pa še mlademu Antoniu. Prevzela ga je hipoma navdušenost in z vzvišenimi besedami je izrazil veselje s tem, da je slavo in hvalo izrekel vsej Sforzovi družini in ji prerokoval slavne dneve v slavnem Milanu.

Tako se je končal bistveni del te slavnosti. A že je legel mrak na zemljo. Na vrtu prižgó brez števila lučic, povabljeni se začnó deloma izprehajati, deloma ostanejo v malih gručah, deloma posedejo po stolih in klopeh, katerih je bilo vse polno po vrtu. Krasno oblečeni služabniki so nosili razne sladčice na okrog in ponujali gostom, drugi pa so točili drage pijače iz raznih dežel: iz napoljske okolice, iz Španije in z jutrovskih otokov.

Ambrosio je bil nocoj ves srečen. V bleščečem paviljonu je sedel na strani knežne Viride, ponavljal zahvalo za toliko odliko in govoril o težavah pa tudi prijetnostih v vojski. Virida pa je bila zaverovana v njegovo pripo-

vedovanje tako, da ji je gospa mati Sforzova večkrat ponovila prošnjo, naj bi se pač nekoliko pokrepčala in okusila domače izdelke. Tudi Izabela, ki je sedela poleg knežne, ni si mogla kaj, da ne bi je včasih vzdramila in opomnila gostoljubnosti Sforzove hiše.

Bil je res prijeten večer in zabava tem živahnjša, čim prostejša je bila. Treba je poznati laško živahnost, in bralec si mora predočiti ponosnega duha Milancev, da si vsaj nekoliko po resnici lahko misli zadovoljnost zaradi proslave, ki je veljala vsemu Milanu in vsaj za to priliko izgnala iz spomina nesrečo v pretekli vojski.

Slovesnost je trajala še dolgo; petje, godba, govori, improvizovane igre so se vrstile z napitnicami in z uživanjem raznih in dragocenih jedil; slišati so bili tudi glasovi, da bi Ambrosio in Virida bila lepa in častna dvojica, čast in veselje vsemu Milanu. Med najživahnjšo zabavo pa dojde dvorno spremstvo po Virido in dvorne gospe, in knežna vstane, da se posloví. Slovo je bilo prisrčno. Ambrosio, ovenčan z lovorom, spremi knežno do dvornega voza, gostje pa so klicali slavo Ambrosiu in Viridi. (Dalje.)

Hudi časi.

(Povest. — Spisal Fr. D.)

(Dalje.)

V.

Drugo jutro je bilo v mestu videti le še malo vojakov. Kam da je bila večina odšla, to se je kmalu zvedelo od ljudij, ki so prihajali od onstran Gorjancev in pripovedovali, da so se uprli kmetje po Metliškem in Kočevskem. Ta novica ni posebno razburila duhov; trezno so presojali meščanje vso stvar in milovali kmete, ki bodo morali drago plačati nepremišljeno, pre-nagljeno početje. A vse drugače jih je razdražilo, ko so se jeli nalepljati po ogljih pozivi in se je po mestu razbobnalo, da je treba vsakega ptujca, ki ostane čez noč v mestu, naznaniti okrožnemu glavarstvu; da se morajo hiše zapirati ob devetih, da ne smejo ljudje v gručah hoditi in postajati po ulicah, in da mora vsakdo, ki ni še oddal strelnega orožja, oddati je v 24 urah pod smrtno kaznijo. Obča je bila nevolja; saj so si bili meščanje v svesti, da niso zaslužili tako ostrih naredb, in rogali so se sem ter tje, je-li že gruča, če stojita dva človeka skupaj; sme-li še mož hoditi z ženo skupaj, in na koliko delov se mora razdeliti številna rodbina, da ne

bo gruče. A utihnili so ti samopašni pogovori, ko se je prikazal na trgu komisar Apert s francoskim tajnikom, in so za njim prišli štirje vojaki z bajoneti na puškah. Dva vojaka sta korakala po jedni strani, dva po drugi, po sredi trga pa se je izprehajal gospod Apert in zaničljivo gledal okrog, ponosen na svojo moč. Kdor si je upal ziniti kaj nepristojnega, tega so klicali v okrožno glavarstvo in naložili mu denarno globo ali zapor, nekaterim tudi palice. Tišina je zavladala po mestu. S temnimi obrazi so lazili ljudje po ulicah, tiho se pozdravljali, sporazumno si namigavali in pazili v javnosti na vsako besedo; doma, med seboj so zabavljali tem huje.

Ko pa je bila ura osem zvečer, napotil se je Birk v proštijo k francoskemu tajništvu. Tako ponosno ni stopal kakor prejšnje dni v urad; hodil je tiho in oprezno, oziral se krog sebe in premišljeval, kaj bode rekel, če ga kdo sreča in vpraša, kam gre. A pot ni bila dolga; šel je skoz vrt, odprl mala vratica, a sluga mu je pokazal potem v prvo nadstropje v malo, precéj prazno sobico, kjer sta goreli na mizi dve sveči.

Ureh.

Spoznati nisem ga po glasu mogel.

Ana

(Otonu).

To vaš je sin. Kako je jarno pel!

Ureh. On, ki je čustva svoja v lep izraz
Oblekel, ki iz naših srdec vsehS krilatim je napevom slavní rod
Počastil, on zasluži tudi slavo.**Vsi**

(razven Hinka).

Poživi Bog te, pevec Vučelin,
In zárod, ki si peval mu v spomin!(Tilda vrže cvetico, katero Vučelin ujame in se ji ljubo
pokloni. Hinek ga srepro pogleda in zacepetá.)*Zavesa pade.*

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Slavnost na Sforzovem vrtu se je zdela gostom jako važna. Sklepali so o raznih posledicah. Da bi se vzela vitez Ambrosio Sforza in knežna Virida — to bi po njih mislih ne bilo nemogoča in nezaslišana stvar. Po rodu sta bila oba iz starodavne milanske meščanske rodbine, po bogastvu pa tudi nista bila mnogo narazen. Saj ni še dolgo, kar so si bili Viscontiji in Sforzovi jednaki, pred 50 leti namreč, ko je rodbina della Torre gospodovala Milanu. Le sreča je nanesla, da so splavali Viscontiji na površje, in milost cesarjeva jih vzdržuje. A vse to je le od danes do jutri: zato nima Barnaba nič vzroka, in to ne daje Viscontiju pravice, povzdigovati se čez svoje milanske rojake. Take zaroke so bile tudi običajne v Milanu in drugih italijanskih mestih, kjer so dajali glavarji radi svoje hčere imenitnejšim meščanom v zakon.

Taka govorica je šla urno po meščanskih hišah in prav to se je začelo obravnavati tudi v Sforzovi družini. Ko ni bilo drugega dné Ambrosia doma, pride kastelan v posêt. Razgovor se zasučé takoj na prejšnji večer.

„Hvaležna sem Bogu“, pravi mati, „da je imel Ambrosio zopet vesel in zadovoljen dan; bolezen ga je tlačila le hudo.“

„Vsi smo jako hvaležni vaši hiši in zlasti vam, plemenita gospa, za ta lepi večer. Videl sem, da so ga bili vsi gosti veseli. To je nov uspeh, ki si ga je pridobila slavna Sforzova hiša“, pravi gospod kastelan.

„Bili smo res vsi veseli, a meni se zdi in neprijetna slutnja me muči, da utegnejo dozoriti iz tega veselja tudi grenki sadovi“, pristavi gospica Margarita. „Poslednji čas so res razmere naše do namestnika in njegove družine izredno prijazne. Kaj, če se to izpreobrne? Potem nam ostanejo le še spomini nekdanjih dni.“

„Ne toži, sestra, dokler ti ni potreba! Kaj bo v prihodnjosti, to je v božjih rokah. Čemu bi se plašili s tem, česar ni?“

„Draga Anica, to je res, pa mnogokrat smo sami krivi, če nam gre narobe, ker ravnamo nespametno.“

„Ne razumem, kakšna misel ti hodi po glavi, Margarita, saj smo bili včeraj in poprej vsi tako zadovoljni, Ambrosio je zdrav in vesel, namestnikovi so nam dobri, česa bi si še želeli?“

„Vendar, vendar — ali nisi videla, da Ambrosieva nagnjenost do Viride pomenja več, kakor samo vljudnost in viteško udanost.“

„Ej, če bi tudi bilo kaj več!“ odvrne kastelan, „vitez Ambrosio se že sme ozreti tudi tako visoko.“

„Oh — ali ne veste, v kakih razmerah je gospod namestnik do Avstrije? Ali ne veste, da se dogovarjajo o zaroki knežne z vojvodom Leopoldom?“

„Meni se ne vidi tukaj nič nenavadnega“, reče Bernardo. „Vsako boljše dekle ima več snubcev in izmed njih si izbere tistega, ki ji je najbolj po srcu. Ako snubi vojvoda Leopold, dobro, zato še ni treba odstopiti Ambrosiu. Naj knežna prosto voli: kateri ji je bolj všeč, temu naj podá roko.“

„Ko bi se tu sodilo le po prednostih, da, upala bi za brata. Toda na dvorih se pletejo vse drugačne stvari. Težko, da bo tu sreča za ljubega brata.“

„Priznavam, gospica, da mislite previdno. Res je na dvorih večkrat čudno. Vojvoda Rudolf je razdril zaroko, katera je bila med njegovim bratom Leopoldom in grofico Katarino, ko mu je drugod obetalo več koristi. A, mislim, naš gospod namestnik tudi vé, kaj mu je Ambrosio Sforza. Avstrija je daleč tam, Ambrosio pa je tukaj in je junak, ki velja za pol vojne.“

Mati je viteza pazno poslušala in resno odgovorila:

„Kar se tiče mojega sina, zdi se mi stvar res težka. Sicer pa se ne bom nagibala na nobeno stran. Zgodi se volja božja!“

Kastelan je razkladal še nadalje, da se lahko vse izide prav ugodno za Ambrosia, ker v resnici ni z avstrijskim dvorom nikake zaveze, Virida niti videla ni onega ženina, a z Ambrosiem je bila jako prijazna in sicer očitno.

To je bilo resnično, in tudi mati ni ugovarjala več. Sklenila je za sina storiti, kar se le dá, pokazati bogastvo Sforzove hiše, nastopati povsod sijajno in tako pokazati, da se ne straši avstrijskih snubcev.

Naposled so se vsi udali v to misel, in kastelan je obljubil, da bode delal z vsemi močmi za prijatelja.

Tudi na namestnikovem dvoru je ostal ta večer v glavi in srcu vsem povablencem. Knežna je bila srečna zaradi veselja, ki ga je užila; o nasledkih ni premišljevala. Loschi je bil še drugi dan ves iz sebe zaradi tolike časti, ki ga je bila doletela. Dvorske gospe so imele obilno razgovarjanja o vseh posameznostih. Jedina Izabela ni bila več srečna po tem večeru. Poznala je sicer že prej viteza Sforza, a tako od blizu še ni občevala z njim, kakor ob tej priliki. Nič posebnega ni mogla povzematati zase iz njegovega vedenja, a jasno ji je bilo, da je najboljši milanski vitez, in zavidala ga je oni, katera ga bode dobila. Ker je bila bistroumna za take srčne zveze, razvidela je hitro srčno razmerje Ambrosievo in Viridino, in to jo je grizlo prav močno.

Prvi hip je bila Izabela z veseljem sprejela novico o zaroki knežne z vojvodom Leopoldom, kakor vse, kar je bilo novega, ker ni imela nade premišljevatati o nasledkih. Sedaj pa je sodila stvar še z drugega stališča. Če bi ji bila sreča mila in ji hotela nakloniti Ambrosia, tedaj ji je na poti njegova prijaznost do Viride: torej zahteva njena sreča, da gre Virida v Avstrijo.

Take misli so jo vznemirjale, in njena mlada glava je snovala načrte brez konca in kraja; njeno srce pa je bilo čim dalje bolj v oblasti živahnega nagnjenja do Ambrosia.

Kdo bi si bil mislil, da se bo dal bojeviti gospod kastelan vneti še za kaj drugega, kakor za junaška dela v vojski! Zanimal se je za Ambrosievo srčno stran tako živo, kakor bi bilo treba Argento osloboditi sovražne posadke. Trden je bil njegov sklep, da stori, kar bo mogel, za srečo svojega najmilejšega prijatelja. Saj je slišal iz njegovih ust samih, da mu je res knežna vzor ženskega bitja, da bi jedino le ona mogla osrečiti njegovo življenje, da pa ne prezira hudih zaprek, ki se bodo ustavljale tej nameri.

Kastelan je prihajal kot poveljnik vojske često na dvor. Ni bilo težko najti prilike, da dela za prijatelja. Treba je bilo najti pravih sredstev in sposobnih posredovalcev. Najbolj se je zanašal na pesnika Loschija in na kneginjo.

Don Loschi je videl takoj po slavnostnem večeru, da se Izabela nekam čudno vêde proti njemu, da ga celó prezira. Drugi dan po večerji se ji je hotel bližati in zvedeti vzrok njene mrzloti.

„Gospica častita, moji duši tako mila, kaj vam je, da mi kažete svojo nemilost? Ali sem vas žalil? Ali sem kaj opustil, kar bi bil moral storiti?“ tako jo je nagovoril, ko se mu je posrečilo na verandi dobiti jo samo.

Izabela je bila vsa zamišljena. Nevoljno je pogledala Loschija in mu odvrnila kratko:

„Mislila sem, da vam zadostuje venec, ki ste ga prejeli sinoči. Česa si še želite? Ali vam ni dovolj prijazna Ana Sforzova!“

„Za Boga, kaj mislite! Ana Sforzova!“

„No, katera pa? Ana Sforzova? Ali niste vi njen junak?“

Ubogí Loschi je bil ves zmeden. Vedel je, da ni imela Ana nikakega namena, kakor pohvaliti njegovo pesniško zaslugo. Da ga je prišla Izabela s te strani, spravilo ga je v veliko zadrego. Zares, Izabela je bila presukana v takih stvareh.

„Gospica, ali tako mislite?“ reče počasi.

„Kar mislim, mislim“, odgovori urno Izabela in odhiti h knežni, pustivši Loschija potrtega in žalostnega, ker si ni mogel očitati nobene krivde.

Kako po volji je bilo pesniku, da je dobil drugi dan viteza Bernarda! Ni si mogel kaj, da ne bi mu potožil svojih težav.

„Ej, ni čuda, da je vse zmešano pri vas“, seže mu Bernardo v pripovedovanje, „ta zveza z Avstrijo, ki se snuje na vašem dvoru, odnesla vam bo še marsikak sad, ki vam sedaj zori, in pokvarila marsikako veselje. Glejte, Izabela pojde gotovo tudi v Avstrijo s knežno.“

Ta misel se je zdela Loschiju jako verjetna, dasi prav bridka.

„Kaj, če je zaradi tega taka in ne mara več za prejšnjega prijatelja? Ne, v Avstrijo ne sme, tudi knežna ne sme!“ zatrdi odločno Loschi, ne pomislivši, da bodo njega vprašali pač pičlo malo. Odslej je bil Loschi hud nasprotnik Avstrije in Rudolfa, pa odločen zaveznik Bernardov.

Še več upanja je opiral Bernardo na kneginjo mater. Saj ona hoče hčerino srečo in jo bo rada dovolila Ambrosiu, ako se hči sama odloči zanj.

Mater kneginjo je bilo teže dobiti ob taki priliki, da bi se mogel z njo razgovarjati o taki

stvari. Bernardo je mnogo mislil, naposled pa moral le Loschija prositi, naj posreduje. Zares je pesnik imel toliko srčnosti in razodel knežinji željo Sforzovih, toda ta je iz več vzrokov odklonila posredovanje. Poznala je predobro svojega soproga in tudi hčer.

Ko je kastelan izprevidel, da na ta način ne pride do namena, sklene to stvar sprožiti naravnost pri namestniku in ustaviti se avstrijskim nameram, kar bi se le dalo. Sreča mu je bila ugodna, da je došel v palačo hkrati z veronskim gospodom della Scala. Ker je Barnaba sprejemal svojega sosedo jako slovesno, bil je pri sprejemu tudi Bernardo.

Barnaba predstavi med drugimi Veroncu tudi Bernarda in omeni njegove zasluge. Potem ga vpraša:

„Kako vam ugaja v Milanu, vitez Bernardo?“

„Dobro, gospod namestnik, le da mi je skoro nekoliko dolgčas. Saj veste, vojak misli rad o vojski.“

„Vrlo, gospod kastelan! No, morda bo v kratkem kaj dela za vas. Kakor že veste, vnela se je zopet vojna med patrijarhom in Rudolfom. Utegnejo se stvari zasukati tako, da dobite kmalu posla.“

„To je že stara, pa za vojvoda ne posebno častna stvar“, odvrne Bernardo. „Mislim, da patrijarh ni začel boja.“

„Furlanski klativitezi so napadli patrijarhove posadke, in to je bil povod. Kdo je podpiral viteze, tega ne vem“, dostavi gospod della Scala.

„Očitno sicer ni, toda če se vpraša, komu v korist so to storili, ni težko najti začetnika tega boja“, krepko poudari kastelan. „Sicer pa jim je žal, da so začeli, ker Padovanci . . .“

„Da, da Padovanci in patrijarh!“ zakliče Barnaba. „Saj vemo, zakaj se družijo! Zakaj neki, kakor da bi ponižali Milan?“

„Deloma je to res, gospod namestnik, a meni se zdi, da je manjše zlo v zvezi z rojaki bojevati se za domovino, kakor pomagati ptujcu zoper domačina. Krivice, katere so Nemci že stoletja sem napravili v Italiji, te so neprimerno večje, kakor le medsebojne viteške razprtije. Koli-kokrat so Nemci že ponižali naše mesto in tlačili Italijo! A Padovanci so vendar-le rojaki naši.“ Sicer pa smo dovolj močni, da se nam ni bati Padovancev in patrijarha.“

„Dragi moj vitez Bernardo, to so res lepe misli, nabrali ste jih iz pesnikov, toda v istini je stvar drugačna, in potrebe naše zahtevajo, da se ravnamo po okoliščinah. Mi potrebujemo zveze z Avstrijo, prav sedaj je potrebujemo. Avstrija ni isto kar Nemčija“, razloži Barnaba.

„Dovolite, gospod namestnik, da naravnost povem svoje prepričanje! Za zvezo z nemško Avstrijo se ne morem ogrevati, ker vojvoda išče

le svojega dobička. Dokler mu je šlo po sreči, bil je zoper nas; saj se tega še lahko spominjate. Sedaj, ko ne more zmoči patrijarha, hoče biti z nami in želi, da mu pomagamo; drugo pot bode pa zopet proti nam.“

„Vidite, gospod kastelan, to je lahko umeti. Saj se preminja vsako prijateljstvo. Glejmo torej, da utrdimo prijateljstvo z Avstrijo, kar se bo zgodilo najbolje z medsebojno družinsko zvezo. In upam, da veste, kaj se snuje med Milanom in avstrijskim dvorom.“

„O vem“, odgovori Bernardo. „Bog daj, da bi bilo v srečo tudi mladi knežni!“

S tem se je končal razgovor, ker se je Barnaba obrnil do dveh plemičev, ki sta bila prišla tudi iz Verone.

Gospod kastelan je videl vedno bolje, da bo težko šlo z njegovim načrtom, in da treba Ambrosiu samemu nastopiti, ako naj ima prizadevanje kaj uspeha.

Lepega jutra sta zopet jahala prijatelja v milansko okolico, kakor pred vojsko. Takrat sta bila polna upov, danes so bili ti upi večinoma že strti, bodočnost jima je bila negotova. Bernardo ni doslej hotel govoriti z Ambrosiem o njegovi razmeri z Virido, danes je pa želel zvedeti za trdno, kaj misli o tem njegov prijatelj.

„Ambrosio“, začne po nekotikem molku in zadrži konja, „Ambrosio, ali smem vprašati o neki stvari, v katero se prav za prav ne vtikam po nobeni pravici, toda prijateljstvo me žene; ne zameri!“

Ambrosio tudi pridrži konja, in oba jahata prav počasi.

„O Bernardo, ali ne veš, da ima prijatelj prijatelju srce odkrito? Kar le želiš, vprašaj, in rad odgovorim.“

„Torej bodi! Vem, Ambrosio, da ti je knežna Virida več, kakor hči tvojega vladarja; vendar pa še ne vem, ali misliš resnobno o zakonski zvezi, ali pa namerjaš ravnati le nekako viteško in biti povsod zmagovalec?“

Ambrosiu je zaigral lahek smehljaj na obrazu ob tem vprašanju, a vedel je, da ga vpraša prijatelj resnobno.

„Kaj bi tajil, Bernardo, da Virido spoštujem, da, ljubim. Vendar si ne prikrivam, da je teže pridobiti si tako družico za življenje, kakor pa zmagati v hudem boju.“

„Prav misliš, Ambrosio, zakaj Virida ima premetenega očeta, ki ne gleda na želje hčérine, ampak na svoj dobiček. Barnaba jo bo žrtvoval — ali vsaj hotel žrtvovati svojim sebičnim nameram.“

„No, kar se tega tiče, Bernardo, mislim, da brez dobička bi ne bilo, ko bi jo dal meni.“

„Ne zameri, prijatelj, nisem mislil tako. Pa, da povem naravnost, glej, Virida ima snubca

in sicer veljavnega vojvoda iz avstrijske hiše — ne vem, kako pravijo —.“

„— Habsburške“ — seže vmes Ambrosio.

„Da, tako je, ti si učen, Ambrosio, jaz pa si ne morem zapomniti čudnih nemških imen; torej takega snubača ima, in mogočni Rudolf se poteguje zanj.“

„Znano mi je tudi to, ni davno, kar sem zvedel. Toda mislim, da brez Viridinega pri-voljenja se ne bo sklepala nikaka zveza. In Vi-rida — — —.“

Dolenjski poštni voz v pokoju. (Fr. A.)

„Virida je mlado dekle; volja njena je slaba.“

„Volja njena je trdna. Upam, da bo v tem slučaju še bolj kakor za kaj drugega.“

„Ali ti je morda že kaj omenila o tem? Bila sta oni-le večer jako zaupna.“

„Tako daleč nisva prišla. Zdela bi se mi bila zloraba slovesnosti, če bi bil iskal sreče zase.“

„No, nekoliko vendar. Vsaj tako smo sodili.“

„Res je, dejal bi, da si smem biti svest njene prijaznosti. Upam, da misli name in da bi se

„DOM in SVET“ 1894, št. 12.

me ne branila, ko bi jo prosil njene roke in bi se ji ne ustavljal nihče.“

„Prav to je. Povem ti odkrito, da se bo na vse kriplje ustavljal oče. Meni samemu je rekel, da hoče utrditi zvezo z Avstrijo in sicer z zakonom, s svojo hčerjo.“

Ambrosio se je grizel v ustnici; videlo se mu je, da ne vé, kaj bi odgovoril. Zato je nadaljeval Bernardo:

„Jaz sem se trudil že zato, ker sem poznal tvoje želje. Dosegel pa nisem še nič. Ako hočemo, da se nam pojasni vsa stvar, treba, da sam stopiš pred namestnika in ga prosiš za hčer.“

Ambrosio se je stresel in nekoliko obledel. Težak korak, in vendar potreben. A hipoma mu pride na misel druga pot.

„Pač bi bilo najbolje, da bi šel očeta prosit sam. Toda navadna pot je ta, da gre kdo drug vprašat, ali sme priti snubec. Knezi pošiljajo poslanstva, zame pa bi bil — mislim — namestu najodličnejšega poslanstva, — ti dragi Bernardo.“

Kastelan nekoliko pomolči potem odgovori: „Da, res je. vsaj zate ložje. Bodi torej, sprejemem poslanstvo in naročilo tvoje; da bi bilo le v srečo!“

Tako sta se razgovarjala prijatelja, ko sta se porazumela popolnoma, in Bernardo je imel težavno nalogo, vprašati očeta Viridinega, ali jo sme priti snubit prvi vitez milanski, prvi plemič cele Lombarške — Ambrosio Sforza.

Drugi dan je bil Bernardo najkrasneje opravljen v prednji sobi namestnikove sprejemalnice. Ko stopi pred Barnaba, bil je v zadregi kakor še nikdar. Kar šla mu ni beseda iz ust. Smehljaje mu podá namestnik roko in ga po navadnih vojaških izrazih vpraša, kaj je posebnega, da mu že skoro obraz naznanja važno stvar.

„Zares važna je, gospod namestnik, važna za jednega izmed vaših najzvestejših služabnikov in za prvega junaka v naši vojni.“

Barnaba se bridko zasmaja. „Radoveden sem, kaj je“, vpraša urno namestnik.

„Visoki vojvoda, ne zamerite zvestemu podaniku drznosti, katere se lepo oklepa ljubezen do vas. Vitez Ambrosio vam želi postati sin v pravem pomenu, želi dobiti v zakon vašo hčer.“

Barnaba je gledal viteza s široko odprtimi očmi in tudi usta je malone odprl, kakor človek, ki je iznenajen. Izprva ga je obletela nevolja in jeza, pa kmalu se je umaknila drugi misli. Ambrosio bi vendar ne bil najslabši zet, in bolje

je, da ima hči več snubačev, kakor nobenega. A bila mu je vsa stvar tako nova, da ni mogel takoj izpregovoriti niti besedice.

„Gospod namestnik, tega ni storila častihlepnost, ampak čista ljubezen. Virida bi dobila moža, ki bi jo ljubil in vse rad storil za nje-nega očeta.“

„No, to mora tudi tako, če ostane, kar je“, odvrne Barnaba trdo in nekoliko zaničljivo. „Sicer pa, gospod kastelan, Virida že ima ženin, saj veste. Torej . . .“

„Vzvišeni gospod, ali ni škoda žrtvovati lepe ljubezni takim namenom, ki se bodo uresničili le težko?“

Namestnik je bil mož, ki ni rad trpel, da bi mu ugovarjali podložniki. „Gospod kastelan“, reče mu, „želim, da bi se v te reči ne vtikali. Vitez Ambrosio pa naj gleda nekoliko niže okrog sebe, milanskih deklet je dosti.“

Bernardo je čutil poniževalne besede, a bil je pripravljen na vse. „Gospod namestnik, prosim odpustite“, reče pohlevno, „ljubim prijatelja in cenim nad vse vrline tega junaka. Zato sem šel na to težko pot. Če je pa sklenjeno drugače, zgodi se volja božja in dopolni se sreča vaše hiše!“

Glas kastelanov se je tresel; to je omečilo namestnika in nagnilo, da je odslovil Bernarda prijazneje, kakor bi bil storil morda drugič v enakih okoliščinah.

„Torej nič“, reče Bernardo sam sebi, jahajoč mogočno z namestnikovega dvora. Barnaba pa si je med tem ponavljal: „Kaj mu je prišlo na um! Ne bi bilo slabo zanj, ne“, in je hodil gori in doli po sobani. —

„Oh, mati, naj ostanem v Milanu“, ihtela je istega dne proti večeru Virida in se oklepala matere kneginje. „Tako daleč ne grem, ne da bi vedela, kako je v onih krajih! In pa — da bi jaz bila že druga nevesta, katero je imel Leopold? Oh mati, ne, ne!“

Virida je bila vsa objokana, mati pa prestrašena. Polagoma je zvedela, kaj je vzrok takega vedenja. Virida je bila zvedela malo poprej iz razgovora dvorskih gospej, da je imel Leopold že drugo nevesto, grofico Katarino, a da jo je popustil, ker upa v Milanu več dobička.

Ni bilo materi lahko utolažiti jo. Razlagala ji je, da je storil samo zato, ker ga je privabil glas o njej, o Viridi in veljavi očetovi, da si naj zato šteje tudi to v srečo in razlaga ugodno.

Isti večer sta imela kneginja in Barnaba precj dolg razgovor. Barnaba ji je povedal o snubitvi Ambrosievi in ji naročil, naj za vselej izbije hčeri iz glave vsako misel, ki bi se vjemala z Ambrosievo željo. Dasi je bila tudi mati nekoliko iznenajena zaradi Ambrosieve srčnosti,

vendar si ni tajila, da bi za hčer taka zveza ne bila nesreča. A kaj si hoče!

Virida je zardela, ko je kneginja drugi dan po ovinkih prišla na to stvar in jo vprašala, kaj misli o Ambrosiu. A ni se posrečilo materi, da bi ji povedala povelje očetovo kar naravnost, tako, da ne bi ji skalila mirú nedolžnega srca. Treba je bilo ta posel izročiti Izabeli, ki ga je sprejela z veseljem zato, ker se je vjemal ž njenimi nameni.

Ko sta bili zvečer sami, zagleda Izabela solze v očeh Viridinih. Ljubeznivo jo pogleda in vpraša sočutno, kaj jo teži.

„Oh, ta nesrečna možitev! Že začetek je tako težak: kaj šele, če bi bila omožena!“

„Ni rože brez trnja, ni ljubezni brez grenkosti. A nikar se jih ne ustraši! Saj sva brali, koliko so pretrpele viteške neveste za svoje ženine.“

„Srčnost bi že bila, a da pripovedujejo o tej zvezi to in ono, to me boli. Slišala sem, kako so govorile gospe, in to me je zbódló. In še kneginja-mati me ni prav potolažila.“

„Ne brigaj se za to. Vsakega ženina grajajo, tako tudi Leopolda, tudi, če je najboljši junak.“

„Pa tudi to je bridko, da se pogajajo zame, kakor za blago; to je poniževalno.“

„Ne, ne, to ni pogajanje. Ako ti stvar ne ugaja, lahko jo podereš. Kdo te more siliti?“

„Siliti me ne more nihče; a očetu se vendar ne smem ustavljati. Potem pomisli: Pome pride menda star mož z majhnim ženinom, v spremstvu nekaj starih vitezov. Pomisli, kaj je to poleg viteza Bernarda, Orsinija ali —“, malo se je obotavljala izgovoriti.

„Ali viteza Ambrosia, ki te snubi“, dostavi Izabela. „Vso čast našim vitezom, vendar ne boj se, da bi avstrijski prišli pote s slabotnimi ljudmi! Saj vedó, da je šega in navada, v tekmah poskusiti se, in da ima le oni pravico do neveste, kdor ima čast zmáge.“

„Ko bi vsaj vedela, kakšni so; doma vem, kaj imam, za tam pa ne vem ničesar.“

„Doma veš, da imaš pred seboj brhke, hrabre viteze, to je res. Ali so pa ti vitezi tudi prav tako plemeniti, kakor ti misliš o njih, to je pa druga stvar. Da se gospod kastelan ne poteza zastonj za viteza Sforza, veruješ mi lahko. Saj veš, da bode Margarita njegova žena, in ž njo vred dobi lepo doto; vitez Ambrosio bi pa lože odštel deset ali še več tisoč zlatov, ako bi mu jih knežna Virida prinesla v hišo. Tega seveda ti ne vidiš.“

Knežna je zmajala z lepo glavico, čutila je, da govori strast iz Izabele. Zato je mirno pristavila, da Ambrosiu ne bode treba iskati drugod denarja za doto svoji sestri.

Hinek

(se vzdrami).

Ne moti me!

Aloj.

Pomagati vam hočem.

Hinek.

Kaj gleviš? Ali se ti meša, Aloj?

Aloj.

Prinesel bodem vam zlata na kupe.

Hinek.

Po kaj si prišel?

Aloj.

Našel sem zaklad.

Ne, našel nisem, zvedel sem le zanj.

Hinek.

Opremi konja! Ideva domov.

(Odideta).

Zavesa pade.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVI. Nadvojvoda Rudolf IV.

Nemški kralj Rudolf Habsburški je pridobil Avstrijo za svojo rodovino. Leta 1282. je poveril svojim sinovoma Albrehtu in Rudolfu dežele Avstrijo, Štajersko in Kranjsko, katere so ostale od tistihmal vedno v oblasti Habsburžanov. Albrehta so volili za kralja, a že l. 1308. ga je zavratno umoril njegov stričnik Ivan. Zapustil je šest sinov. Prvi sin Rudolf je bil kralj češki, pa je umrl brez dedičev. Bolj znano pa je iz zgodovine ime Friderika Lepega. Prevzel je po očetovi smrti vladno v Avstriji, Leopold II., njegov brat, pa ob Renu. Friderik se je mnogo prizadeval za kraljevsko krono, pa mu ni šlo po sreči; voljen je bil mesto njega Henrik Luksemburžan, kateri je potrdil vojvodom njihova posestva. Ko je cesar Henrik umrl l. 1313., izkušal je Friderik zopet zasesti kraljevski prestol, pa na poti mu je bil Ludovik Bavarec, kateri je dobil od volilnih knezov jeden glas več, kakor on. Mnogo je bilo bojev, pa za Friderika večinoma nesrečnih; vendar je toliko dosegel, da ga je sprejel Ludovik l. 1325. za sovladarja. Imel je le čast brez oblasti do svoje smrti l. 1330. Sin je bil umrl že pred njim, tako tudi brata Leopold in Henrik. Ostala sta torej le še brata Albreht in Oton. Ta dva sta se zavezala s češkim kraljem v obrambo zoper cesarja, da ju je pustil v miru. Polagoma pa so se celó zblížali in zvezali zoper mogočnega češkega kralja Ivana, ki je hotel Tirolsko in Koroško spraviti v svojo oblast. Leta 1335. je umrl vojvoda Henrik Koroški ter je poveril Koroško vojvodoma. Vneli so se novi boji, vendar je naposled ostalo Koroško vojvodoma, Tirolsko pa Margareti, imenovani Maultaš. L. 1339. je umrl vojvoda Oton in kmalu za njim

njegova dva sina; tako je ostal Albreht sam gospodar vseh avstrijskih dežel. Mnogo je pridobil in marsikaj uredil, ko ga je dohitela smrt l. 1358. Zapustil je štiri sinove. Prvorojeni je bil Rudolf IV., drugi Friderik II., (u. 1362.), tretji Albreht III. s kito in četrti ženin Viridin — Leopold III.

Rudolf, rojen dné 1. listopada leta 1339., je vladal vse avstrijske dežele zase in v imenu svojih bratov. Nadarjen je bil jako, tudi izobražen za oni čas. Kazal je mnogo spretnosti pri gospodarstvu in vladi. Poročen je bil (leta 1353.) s Katarino, hčerjo cesarja Karola IV., kar je bilo zanj velika prednost pred drugimi knezi. Pridel si je naslov „nadvojvoda“, kar mu je napravilo sitnosti pri cesarju. Na dunajskem dvoru je bilo opravljeno vse po kraljevo, za dobre namene je podarjal mnogo. Friderik Kreuzpek, hraber junak, je bil njegov prvi lovec, Jurij Hauser njegov stavbar, ko so gradili cerkev sv. Štefana, Henrik Kumpf iz Hessena in Kristof Horn pa sta izdelovala podobe in sohe. Jako se je trudil, da bi si pridobil Tirolsko. To se mu sicer ni posrečilo, dokler je živel, pač pa se je srečno zvršilo po njegovi smrti, ker je bil zaročil svojo sestro z Majnhardom Tirolskim. Povišati avstrijsko moč, to je bil glavni namen njegovega življenja.

Rudolf se je mnogo vojskoval na vse strani; dasi mu ni šlo vselej po sreči, vendar ni izgubil poguma in tako res dosegel lepih uspehov. Posebno je želel razširiti svoje posestvo proti jugu do morja, pa to je bilo še pretežavno. Bili sta mu na poti dve mali državi, če smemo tako reči: beneška in oglejska. Benečani so bili takrat močni, pa tudi jako vladeželjni. V Ogleju pa je vladal patrijarh, ki je bil pravi državni knez, podložen samo cesarju, nadvojvodu pa

skoro jednak v veljavi in oblasti. Imel je razsežne pokrajine v svoji oblasti, ne le po Furlanski in Goriški, ampak tudi po Kranjski in Štajerski tje do reke Drave. Slovenska in istrska marka sta bili v njegovi oblasti in navadno dani v fevd mejnim grofom. Svoja posestva je patrijarh razdelil med plemiče, da so mu ob vojnem času služili zoper sovražnika. Mnogo gradov so bili patrijarhi dobili v dar od cesarjev in drugih knezov, mnogo so jih pozidali sami in vse te razdelili med sebi zveste viteze. Ti so bili lastniki gradú in okolice in imeli so tlako in desetino. Vse, kar bi imel dobivati patrijarh, uživali so oni. Svojemu gospodu so bili udani in so večinoma izkušali delati po njegovih dobrih namenih.

V bojih z Rudolfom, kateri je bil vojvoda Kranjski, to je gorenjski, in sosed patrijarhov, imeli so ti vitezi in grajščaki prestati marsikaj hudega; mnogi so izgubili celó svoje posestvo.

Boj med Rudolfom in patrijarhom je trajal več let. Najbližji povod je bil kak mal prepir dveh sosednih vitezov ali kak roparski napad na ptuje trgovce. Rudolf pa si je prizadeval utrditi svoje stališče ob Adriji. Imel je že grad in mesto Pordenone sredi patrijarhovih dežel; Trst je bil kakor nalašč zanj in po Furlaniji je bilo več lepih krajev, ki so ga mikali.

Rudolf je napadel patrijarha z obilno močjo skoro nepripravljenega, in ker so mu pomagali nekateri domači furlanski plemiči, zmagoval je zapored v vseh bitkah in naposled pripravil patrijarha, da se mu je udal na milost in nemilost. Premirje so sklenili 15. kimovca l. 1361., mirovne obravnave pa bi se imele po Rudolfovi želji vršiti na Dunaju, kamor je moral patrijarh potovati in ž njim vred prvi furlanski vitezi kot poroki.

Na Dunaju se patrijarhu ni godilo dobro. Dasi ne zvrčamo vse krivde na Rudolfa, kateri je bil med bivanjem patrijarhovim na Dunaju večkrat po cele mesece odsoten, vendar se ne dá ugovarjati, da je vojvoda vedel za patrijarhovo stanje in mu ni pomogel. Šele splošna nevolja sosednih knezov je pripravila Rudolfa, da je slednjič sklenil mir dné 2. velikega travna l. 1363.

Da določbe te mirovne pogodbe niso bile ugodne za patrijarha, mislimo si lahko. Privoliti je moral vojvodu, kar je hotel imeti, ker se mu ni mogel ustavljati. Patrijarh je odstopil vse svoje fevde po Štajerskem in po Kranjskem in plačal še po vrhu Rudolfu vojno odškodnino. Rudolf si je poleg tega izgovoril pristo pot skozi patrijarhove pokrajine do Pordenona in pravico, da ima svoje posadke po oglejskih mestih. Furlanski vitezi-poroki so razjarjeni šli domov in

pripovedovali, kaj se godi na Dunaju. Patrijarh pa je rad ali nerad podpisal to mirovno pogodbo in se vrnil potr in bolan na svoje bivališče v Videm. To mirovno pogodbo je bilo treba predložiti nekakemu deželnemu zboru furlanskemu, kateri pa je seveda ni maral sprejeti. Poniževalna in kruta se jim je zdela, zato so sklenili, rajši se braniti, nego privoliti vanjo. Patrijarhu je bilo to prav; smatral je pogodbo za neveljavno, ker je bila prisiljena. Tudi grof goriški je bil istega mnenja, zato so Furlani silili v patrijarha, naj to pogodbo odpové Rudolfu. Nadvojvoda se je srdil, toda kaj je hotel sedaj storiti! Imel je skrbi na Tirolskem, vojsko z Bavarci, razpor s cesarjem, vse ob enem. Zato ni mogel hitro planiti na Furlansko in zgrabiti nasprotnika. Podal se je na pogajanja. A to je šlo silno počasi. Kralj ogrski je bil posrednik med bojevalcema in je poslal svojega zaupnika do patrijarha. Patrijarh je bil oprezen in zaupnika poslal dalje do gospoda Carrare, svojega zaveznika; ta ga je lepo sprejel in počastil, a naposled mu povedal, da le patrijarh more kaj ukreniti. Ker je jednako odgovoril tudi goriški grof, razbilo se je vse dolgotrajno pogajanje; zaupnik se je vrnil domov. Kralj ogrski je obljubil, da pride prihodnjo spomlad sam v Furlanijo in poskusi poravnati ta razpor s patrijarhom.

Med tem pa so se oboroževali na obeh straneh in pripravljali na boj. Rudolf je ukazal svojemu glavarju na Koroškem, naj zbere vojsko in udari na Furlansko. Ta vojska je bila hrabra in imela dobrega vodnika, vendar to pot niso imeli sreče. Rudolf jim je dal malo denarja, ker je moral vzeti na posodo od grofa Celjskega 5000 zlatov, za katere mu je zastavil mesto Kamnik z mitnico.

Nabrali so torej vojakov le za silo, in to jim je hodilo na pot. Sovražniki tudi niso leno gledali, ampak so skrbno pripravljani čakali boja. Rudolfu je škodilo pa še največ to, da so odpadli od njega poprej udani mu vitezi in plemiči in prestopili k patrijarhu. Silovito so napadli Avstrijci trdnjavo sv. Danijela, a bili so odbiti. Udarijo sem, udarijo tje, pa skoro vselej se morajo umakniti. Rudolf torej ukaže, naj hiti pomočna četa iz Ljubljane čez Goriško in pride patrijarhu za hrbet. Pa tudi to se mu ni posrečilo. Četa je bila iz navadnih mezdnikov, za denar nabranih; le malo je bilo vitezov. Slednjič je Rudolf zedinil s furlansko vojno svojo četo in prijel patrijarhovo vojsko. Sreča mu ni bila mila. Padovanci so se krepko borili in pognali avstrijsko krdelce nazaj čez mejo. Zasedli so več nadvojvodovih krajev; grofija Pordenone, kakor tudi Feltre in Beluno so bili na tem, da jih vzame sovražnik. Hrabri Rubiera je prodiral zmago-

vito, in Rudolf ni imel na bojišču junakov, da bi mu bili kos.

Bistri um Rudolfov je videl daleč v prihodnjost; spoznal je, da izgubi ves vpliv na jugu, če propade; v nevarnost prideta Trst in Gorica in morda še drugi kraji. Hotel je dobiti denarja za vojsko, bodisi kakor in kjerkoli. Tu mu pride na misel Visconti, ki je imel neki veliko moč in mnogo denarja. Takoj sklene, da stopi v dogovor zastran zakonske zveze med Leopoldom in Viscontijevo hčerjo Virido. Kako se mu je obnesel ta načrt, o tem smo že slišali. Ko je bila zaroka že dogovorjena, priklopela je tudi sila na bojišču do vrha. Zato ustavi Rudolf bojevanje, skliče urno v Št. Vidu na Koroškem svoje junake in jim razodene, da pojdejo na Laško v Milan snubit nevesto za brata vojvodo Leopolda. Imenitna, pa ne lahka pot! V Milanu bode treba pokazati, da so Avstrijci junaki, ki si znajo priboriti nevesto. Napovedane so bile velike tekme ali viteške igre. Rudolf urno razpošlje vabilo najslavnejšim junakom po avstrijskih deželah, in kmalu se je zbralo lepo število kakih 50 vitezov na svatovski pohod. V starem Št. Vidu so se shajali, razgovarjali in čakali dneva za odhod. Stari Kreuzpek jim je bil starosta; prehodil je že pol sveta, boril in vojskoval se je že z móslimi, Rusi in pogani, vse skrivnosti viteških bojev in vse zvijače je poznal, dasi osebno ni več mogel nastopati na tekmovališču. Zraven njega so bili hrabri junaki iz vseh pokrajin avstrijskih: Grof Herman Celjski, Volk Turjaški, Ureh Ravbar, Lambergar, Ostrovhrar in mnogo drugih junakov, pravi cvet viteštva avstrijskega. Rudolf jih je bil jako vesel. Z lepimi nadami so nastopili daljno pot čez Tirolsko in Veronsko proti Milanu. Nadvojvoda je sporočil Viscontiju, da pride. Zato je Barnaba takoj preskrbel vse, kar bi bilo vitezom v čast in postrežbo. Izbral je izmed svojih zvestih vitezov najboljše junake ter jih poslal Rudolfu in njegovemu spremstvu nasproti. V Veroni so jih počakali pri gospodu Canu della Scala; gospod iz Modene, Feltrino, Barnabov nezakonski sin, vojak in pravi divjak, je bil načelnik tega spremstva. Z velikim šumom in hrumom so šli po Lombardiji in prišli v Milan, to začarano mesto, smoter svojega želenja in pričakovanja.

Vse mesto je bilo na nogah, ko so prihajali snubci, mnogotera beseda se je slišala iz ust lepih milanskih gospâ o teh nemških vitezih. Iskale so ženina, pa ni ga bilo lahko dobiti. Oprava njegova se ni mnogo ločila od oprave drugih vitezov, postava njegova pa je bila za petnajstletnega mladeniča že dokaj visoka.

Barnaba z dvorniki jim je jahal nasproti do mestnih vrat; kneginja, knežna in druge dvorne gospe so jih pričakovale v namestnikovi palači.

V spremstvu Barnabovem so bili pravi junaki, med njimi tudi vitez Bernardo. Veselo so se pozdravljali z obeh strani in se opazovali. Ko zagledajo avstrijski vitezi močnega Bernarda, ugajal jim je jako, in Herman Celjski šepne svojemu tovarišu Ravbarju: „Ti, tale nam bode delal preglavice.“

Na dvoru so jih jako gostoljubno sprejeli, odločili jim stanovanje in postrežbo, ter jih za ta dan pustili v miru, da se odpočijejo.

Barnaba je takoj stopil k svoji rodbini ter ji naznanil, da želita nadvojvoda Rudolf in njegov brat pokloniti se gospe.

Kneginja z vsem spremstvom odide v sprejemno dvorano in sede na vzvišen sedež; knežna je sedla poleg matere na desno, na obe strani so se razvrstile dvorne gospe. Virida je bila v prosti, pa dragi obleki. Rdečica jo je obličala, srce ji je bilo urno, ker sedaj-le bo zagledala onega, kateremu je namenjena za tovarišico, za sovladarico. Mati opazi hčerino vzbujenost ter reče:

„Umiri se, draga moja, da vsprejmeš dostojno tako visoke goste!“

„Da, hočem, mati, a bojim se, da on ne bi bil tak, kakor sem si ga mislila.“

„Ne boj se tega; več, kakor pričakuješ, bodeš videla, zatrjujem.“

Kamorniki napovedó prihod visokih bratov: Barnaba ju pripelje v dvorano in predstavi najprej nadvojvoda Rudolfa in potem njegovega brata kneginji in knežni.

Kakor blisek je šinil urno Viridin pogled po vstopajočih vojvodih, in njeno srce je bilo potolaženo. Postava in oprava je bila lepa in junaška. Rudolf je bil krasen mož in pravi vitez, brat njegov pa ljubezniv mladenič, rmenkastih las, pa krepkih potez in odločnih očij.

Z viteško spretnostjo in ljubeznivostjo je pozdravil nadvojvoda mater in hčer in jima razodel svoje veselje, da je mogel v takem poslu priti na slavni milanski dvor.

Vojvoda Leopolda je sprejela kneginja z materinsko ljubeznivostjo in ga nagovarjala, naj bode kakor doma. Nato pa sta ga oče in mati peljala pred knežno, kateri se pokloni globoko. Molčé, z mirno pa nepopisno milobo mu Virida poda roko, katero Leopold nekoliko boječ, pa vendar vesel stisne in poljubi.

Po kratkem in prijaznem razgovoru je kneginja pustila vojvoda k potrebnemu počitku, obetajoč za prihodnje dni, da jima bo bivanje v Milanu prijetno in srečno.

XVII. Zaroka.

Da se zaroči Viscontijeva hči s avstrijskim vojvodom, to je zašumelo po vsej Lombardiji,

in to res ni bila vsakdanja stvar. Torej je bilo treba ta dogodek tudi primerno proslavljati, in zato so se delale velike priprave. Vedno bolj praznično je bilo mestno lice, in namestnikova palača se je izpremenila v mal raj. Prihajali so od vseh strani povabljeni slavni pevci, govorniki in umetniki, in z Viscontijevih dežel so se najlepši, najhrabrejši vitezi zgrinjali v Milanu. Avstrijski gostje so dobivali znancev dan za dnevom vedno več; živeli so skoro v nepretrganem praznovanju. Mesto Milan je tekmovalo z italijanskim viteštvom, da bi pokazalo gostom sijaj in moč lombarške stolice. Avstrijci so stanovali v namestnikovi palači, nekateri tudi pri drugih, Viscontiju udanih rodbinah milanskih.

Dasi so jim Italijani vedno skrbeli za zabavo, vendar so si naši dobro ogledali vse dohajajoče viteze in izkušali spoznati vse njihove namene in naklepe.

Shajali so se redno pri svojem mojstru, starem Kreuzpeku, kateri je bil središče in ognjišče za razne nakane in načrte. Čez dva ali tri dni je poznal že prav dobro razmere na dvoru in precenil viteze. Na kancelarja se ni zanašal, zdel se mu je prezvit in skrit, pač pa je izprevidel, da jim je lahko Feltrino jako koristen. Vêdel se je posebno oblastno, a premeten ni bil, na dvoru pa je veljal veliko. Vendar Kreuzpek ni poznal njegovih rodovinskih razmer. Le na dvorne gospe je imel premalo vpliva in tega nedostatka še ni mogel premagati. Ravno je iskal poti do njih, ko pride na posete vitez Ravbar.

„Pozdravljen, starina! Kaj premišljuješ v tem brlogu?“

„Pozdravljen tudi ti, prijatelj, pri meni v dvorni palači! Imenitno, dasi ne posebno lepo stanovanje! Pa kaj hočeš, mnogo nas je, in pripravili so nam, kar so mogli. Kako pa stanuješ ti, brate?“

„Izborno, imam lepe sobe in vrt in, kar je čez vse veliko vredno, prijetno družbo.“

„No, to me veseli; ako se ne motim, bivaš pri senatorju Nigrju, starem poveljniku Barnabovem, in ta zna pripovedovati o svojih hrabrih činih, kaj ne, prav z laško zgovornostjo?“

„Dobro si si zapomnil moje stanovanje. Saj pravim, ti misliš za nas vse. Da, res je Nigra zgovoren človek in lepo pripoveduje, pa še vse kaj boljšega imam. Poznaš-li dvorno gospico Izabelo, tovarišico knežne Viride, tisto živo črno-oko dekle? Tista je hči tega Nigra in pride večkrat pogledat k očetju in ob jednom pozdravit nas goste.“

„To mi je novo, pa me jako zanima in nam utegne še koristiti. Le glej, da si pridobiš in ohraniš prijateljstvo te gospice! Nevarna ti menda ne bode, saj si zavarovan doma.“

„Bodi brez skrbi zaradi tega. Zaupanje njeno pa sem si že pridobil, ker mi je razodela že celo kopo skrivnostij.“

„Prav, da mi poveš. Zvedel sem že tudi sam, da je med milanskimi senatorji mladi vitez Ambrosio Sforza, bogat, lep in hraber, tudi med snubci knežne Viride. Barnaba bi ga imel morda rad, pa stvar mu ni po godu iz političkih razlogov. On potrebuje močne zaslombe nasproti cesarju, kakoršno mu daje le nadvojvoda Rudolf, ne pa senator Sforza. Ako se knežna ni preveč zagledala vanj, bodemo jo dobili. O tem pa bi ravno rad imel zanesljivih poročil ter sem sedaj premišljal, kje bi jih dobil.“

„Izvrstno! Izabela, tovarišica knežne, gotovo zna za vse skrivnosti, in mislim, da ne bode težko izvabiti jih iz nje.“

„Stori to, dragi moj, pa previdno, in ob jednom pozvedi, kako je gospica z nami: ali nam želi uspehov, ali ne.“

„Storim z veseljem. A sedaj bi rad zvedel, kdaj gremo gledat svoje konje in opravo, če je srečno došla.“

„Vse je došlo srečno. Ravnati treba previdno, ker Lahom ni treba vedeti vsega. Kako se pa godi tovarišem našim? Nekaterih kar ni na izpregled; grofa Hermana in Volka Turjaškega že nisem videl dva dni.“

„Vsi so zdravi in dobre volje, godi se jim še predobro, tako, da bi se pomehkužili, ko bi dolgo ostali v Milanu. Sedaj so zbrani pri vinu in me še čakajo. Naročili so mi, da povabim tudi tebe na pogovor.“

„Grem s teboj, pa rečem ti, da pazimo in ne dajmo Lahom prilike, da bi se iz nas norčevali. Vedi, da imajo junake med seboj, kakoršnih se nisem nadejal.“

„O, te sem videl tudi jaz in sem opozoril Hermana. On pa nič ne mara za to in zabavlja Lahom, posebno, kadar dobi nekoliko vina v glavo.“

„To treba zabraniti. Pa idiva!“

Kreuzpek in Ravbar sta šla čez nekatere stopnice in ozko dvorišče in vstopila v nizko dvorano, kjer sta našla mnogo vitezov in več kranjskih in štajerskih vmes. Glasno pozdravita družbo.

„Dobro došla, Kreuzpek, Ravbar! Vrlo, sedita k nam, da okusita kapljico“, kliče Herman Celjski. Ob jednom ponudi krepko majoliko staremu Kreuzpeku. A ta se je nekoliko brani.

„Počasi, počasi, sicer napravimo v Milanu sušo, ako ga homo tako vlekli.“

„Kaj hočeš! Pa to je čudno vino, to laško“, seže vmes Ostrovhrar.

„E, ali piješ doma sam mošt, da se ti zdi to vino tako hudo? A rečem ti, da je temu lahu naš ljutomerčan kos, seveda star mora biti“, moško reče grof Herman Celjski.

„E, ni, pa ni“, odgovori Ostrovrhar, „prehodil sem veliko sveta; pa takega vina še nisem pil.“

„Prehodil si ga, a le po vaših koroških gozdih, kjer pijete mrzlo pivo, brrr, človeka kar strese mraz, če misli na tisto pijačo. Torej pijva le tega, to ti pravim, le pijva ga“, reče Herman in krepko potegne iz vrča.

„Ti hvališ ljutomerčana, ti, ki ne poznaš našega dolenjca, našega metličana“, zakliče Ravbar.

„Ne prepirajte se za vino, tovariši“, poseže vmes stari Kreuzpek, „pijte, ako ste žejni, potem pa dajte, da se domenimo o tem, za kar smo se sešli.“

„Dobro, poslušajmo Kreuzpeka“, pritrdijo.

„Znano vam je, dragi mi tovariši, da so ob takih zaročnih slavnostih v navadi viteške igre. Take igre, tekme, so določili tudi tukaj, in lombarški vitezi nam bodo stopili nasproti. Navada je, da se prej dogovoré, kako se bodo borili, da imajo tudi vitezi kaj užitka, ne pa samo gledajoča množica.“

„Pametno govoriš“, pritrdijo vsi navzoči Avstrijci.

„Ali je torej gotovo, da se bomo bili v tekmah?“ vpraša hlastno mladi Libenjski.

„Tekme so določene za trdno“, pojasni Kreuzpek, „le način in red treba še določiti: ali peš, ali na konjih ali oboje, in dalje, bodo-li posamezni borilci nastopali, ali v krdelih.“

Govorili so sedaj vse vprek: nekateri so bili za ta način, drugi za drugega. Tu povzame zopet besedo umni Kreuzpek:

„Slavni vitezi, lahko veste, da bi se mi bojevali najlože peš, prvič, ker smo tega najbolj vajeni, drugič pa, ker so naši konji še vedno trudni in se skoro ne morejo meriti s čilimi in brzimi laškimi konji. Toda gotovo je, da se bodo Lahii bojevali rajši na konjih. Sami ne moremo tega odločiti, marveč moramo vprašati nje. Pač pa mi pritrdite vsi, da ravnamo najplemeniteje, ako jim damo na izber način tekmovanja. Da pa nam to ne bo v škodo, sestavimo mešan odbor iz naših in laških vitezov, da odloči potrebne stvari in sestavi red. Ali ne tako, vitezi!“

Gromovito priznanje se je oglasilo modrim besedam starega viteza. Takoj so izvolili nekaj avstrijskih vitezov, da naj se dogovoré z laškimi o potrebnih naredbah. Poleg Kreuzpeka so bili tudi Herman Celjski, Ravbar in Turjaški v odboru, ker so govorili dobro laški jezik. Naši vitezi so se ta dan še nekaj časa zabavali, potem pa odšli; da ukrenejo, kako bi se dogovorili z Milanci o tekmah.

Drugi dan se je odbor že sešel in posve-toval. Lahii so bili silno živahni in zahtevali marsikaj, da je Celjskemu kar uhajala potrpežljivost in je že stiskal pest, toda Kreuzpek ga

je miril s krotkimi pogledi. Po dolgem razporu se je določilo — kar so mislili Avstrijci že poprej —, da se poskusijo vsi le na konjih, češ, za tako priliko je spodobno le tako borenje, ker le tako je zares viteško.

Ta razgovor bi bil skoro napravil nov prepir med grofom Hermanom in gospodom Feltrinom zastran hitrosti grofovega konja. V ognju je hotel grof zastaviti svoje orožje in celó konja, če ga kdo prehití v diru.

Gospod Feltrino ga je takoj prijel za besedo in vprašal, ali je mar prijahal na dveh konjih; pa pogled starega Kreuzpeka je zopet opozoril mladega junaka, da je govoril nepremišljeno in da treba bolje brzdati jezik.

Določili so potem še nekatere posameznosti, red, pregledali glavne viteze, ki bodo tekmovali, in naposled sklenili, da Orsini predloži te sklepe namestniku.

Takoj tisti dan po obedu dobi Kreuzpek že potrjen predloženi načrt. Čudil se je pa, ko mu je naznanil dvorski sel celo vrsto drugih vojnih iger, katere naj bi se vršile še pred glavno igro „v čast snubcev in tovarišev“. Kreuzpek je videl zvito nakano Orsinijevo in Feltrinovo:

„Oho, to ni slabo! Poprej bi podili konje, potem pa stopili z utrujenimi konji na tekmovališče! Zares zvite buče ste Lahii, pa nas ne bodete prekanili.“

Sporočil je po selu na dvor, da imajo laški vitezi med seboj lahko kakoršne koli igre, toda avstrijski se jih ne bodo udeležili. „Ne bi bilo častno — tako je dal naznaniti —, da bi se poprej vadili in urili, marveč oni hočejo pokazati, kaj znajo, pokazati pa samo v glavni tekmi.“

Odgovor ta je bil tako odločen in krepak, da mu niso mogli nič več ugovarjati, če jim je bilo kaj marí pravega viteštva.

Med raznimi pogovori, katere so imeli avstrijski vitezi v onih dnevih, opomnil je Kreuzpek vse tovariše, naj si natanko ogledajo torišče za tekmo. V takem boju je treba paziti na vsako stopinjo; toda ravnati treba previdno, da ne bi Lahii sumili ničesar.

Kako so se čudili kmalu potem, ko so jahali nekega dné skupaj po okolici in se ustavili na torišču — prejšnjem vojaškem taboru! Bilo je todi vse posuto z drobnim peskom, palec na debelo in videti je bilo ravno kakor po mizi, dasi so bili poprej po sredi znatni jarki.

V veselicah so minevali dnevi in približal se je odločilni dan, vsem zaželen; nadvojvodu, da pride prej domov do svojih opravil, Leopoldu, da dobi nevesto, Kreuzpeku pa, da zvrši svojo nalogo viteško in častno.

Najbolj se je bal za mlada viteza Hermana in Volka, katerá sta skoro ysak dan napravila

kako predrzno spletko ali zabavo. No, tolažilo ga je le to, da sta bila izredno hrabra junaka.

Na večer pred veliko tekmo so bili vitezi pri dvornem maršalu na gostiji in se zabavali. Avstrijci so hvalili laško vino in laške žene, Lahi pa moč in oblast nemških gospodov.

Grof Herman je godrnjal in nekaj pripovedoval svojima sosedoma na desno ali na levo. Niti vinu, niti ženskim ni priznaval prednosti pred avstrijskimi, zlasti štajerskimi in kranjskimi. Volk Turjaški ga je podpihoval in Ravbar mu je pritrjeval krepko in glasno.

Orsini napije gostom in reče, da si smejo srečo voščiti zaradi take neveste in tolike dote, ker lepše nima Avstrija in take dota niti cesarjeva hči.

Herman grdo pogleda in pravi: „Samo zaradi tega bi ne bili prišli tako daleč, ker tako deklet se dobi tudi pri nas, dota pa — kdo vé, kakšna bo.“

Gospoda Feltrina so zbudle te besede, potegnili se je za svojo polsestro in rekel, naj bi si bili doma izbrali nevesto, ne pa hodili tako daljno pot.

Kreuzpek je z očmi lovil Hermana, naj se zatajuje, pa že se je oglašil Turjaški:

„Volja našega gospoda je bila, da gremo k vam po nevesto. Kar je drugega, to ni naša skrb. Da pa si znamo tako nevesto tudi priboriti, to vam pokažemo jutri.“

„Treba že bode“, oglašil se Baldessare, „le skrbite, da zmorete.“

„To nam ne dela preglavice, vi pa glejte, da nam postavite viteze nasproti!“

„Menim, da bode te pomnili, kdaj ste bili v Milanu na snubcih.“

„Nismo danes prvič na taki poti.“

Lahi so bili že vroči; gospod Feltrino je gledal izpod čela kakor tiger, in Herman je dregnil Volka in mu šepnil: „Glej ga, gleda kakor vrag iz vrča in ima lase kakor Absalom“, in se je poredno nasmejal. Feltrino je sedel na žerjavici; Barnaba se je bal, da ne bi vzrojil in planil v Hermana.

„Gospodje, lahko noč, spite mirno! Jutranji dan naj vam ne vzbuja skrbi in ne dela hudih sanj, ha, ha, ha“, zakliče Feltrino smejoč se s svojimi tovariši in odide skozi široka vrata v lepo palačo.

Herman in tovariši so pograbili za meče, pa oni so se bili že odmaknili. Grof si ni mogel kaj, da ne bi zaklical za onimi:

„Gospod Feltrino, v pesku se leži najmekkeje, in tam vam posteljem jutri.“ Nato so se razšli na razna prenočišča.

Ravbar je našel doma še vse na nogah. Pogledal je najprej konje in našel sluge dobre volje pri kupici.

Potem odide v svoje sobe, kjer ga obišče gospodar Nigra in mu sporoči pozdrav Izabelin, češ, da želi njemu in tovarišem sreče in zmage za jutrajšnji dan; prav tisto da sporoča tudi knežna.

Vitez je bil vesel teh poročil, ker je spoznal, da je Izabela ž njim, in da na dvoru tudi želé Avstrijcem sreče. Ganjen je zahvalil gospodarja in se spravil k počitku. Daleč od doma v resnih opravkih je vzdihnil k Bogu, da bi se srečno končalo to opravilo.

Lepo jutro se je porodilo iz hladne noči. Vitezi so se pripravljali na boritev. Na torišču je bilo vse lepo pripravljeno: prostor je bil ograjen, tla posuta z belim peskom. Ob ograji so stali razni odri, večji in manjši, postavljeni za gledalce. Malo višji izmed drugih je bil oder za dvorno gospodo in za razsojevalce pod obširnim nebom.

Tekma je bila določena na dva oddelka: najprej naj bi se borili posamezniki zoper posameznike, popoldne pa četa zoper četo. Ker so bili vsi pričujoči vitezi odločeni za to častno bojevanje kot potomci vsaj štirih plemenitih prednikov, zato naj bi vsak zmagovalec dobil v last nasprotnikovega konja z opravo; konj naj bi bil zamena za osebo premaganega junaka. Razsodniki določijo, kdo je zmagal; ko bi zmagovalec ne sprejel konja, tedaj sme terjati kaj drugega, kar mu prisodi razsodišče.

V razsodišče so bili zbrani grof Savojski, gospod veronski Cane della Scala in vitez Kreuzpek; darila pa je delila knežna Virida in imela ob enem tudi pravico glasovanja pri razsodišču. Dogovorili so se, da ne sme nikdo rabiti ostrega orožja, ampak le ono, katero potrdi razsodništvo. To je bilo domenjeno in razglašeno.

Avstrijci pod Kreuzpekom se snidejo zjutraj v posvete. Starosta jih opozori na potrebne stvari in razodene nekatere laške zvijače. Prosil je Hermana in Volka, naj bodeta hladna in previdna, da se ne pripeti kaka nesreča.

Potem si izberó čile konje in lepo opravo, pa moško odjašejo proti torišču.

Lahi so imeli posvetovanje pri Feltrinu. Tukaj je bilo zbrano lepo število lombarških vitezov, med katerimi se je posebno odlikoval Ambrosio. Poslednji čas je malo nastopal v javnosti, še manj pa je silil na dvor, kar umevamo prav lahko. A danes je bil v zboru vitezov najlepši in najbogatejši.

Feltrino se je pogajal z Orsinijem, Bernardom in Ambrosiem, kako bi zadrege in izgube pripravili Avstrijcem. Razodel jim je nekatere zvijače in goljufige na torišču, na katere naj dobro pazijo in si jih obrnejo v prid. Ambrosio in tovariši pa niso kaj marali za tega surovega človeka, in so se mu upognili le zaradi potrebe.

Lep dan sredi vinotoka je bil v Milanu; vse mesto je bilo na nogah in je vrelo ven proti tekmovališču: gospoda v kočijah, drugi peš hité, da vidijo igre, kakoršnih niso še videli v Milanu. Pri tekmovališču je bilo že vse pripravljeno za ljudi in živali. Na odrih je bilo polno gledalcev, meščanov in deželanov; največ je bilo takih, ki so se osebno zanimali za borilce. Klicarji so stali na mnogih mestih, da pazijo na red, služabniki so švigali sem in tje, da so raznašali ukaze. Čim dalje več lepih vitezov se je nabiralo; bilo je šumno, kakor ob morju, kadar udarjajo ob breg valovi. Včasih se je zaslišal kak močnejši glas, tedaj je vse za hip potihnilo, a potem je bil hrup še hujši. Naposled se pripeljejo še dvorne gospe, kneginja in knežna s spremstvom, in prijahata tudi avstrijska brata vojvoda v leskeči opravi poleg namestnika Barnaba, ki je bil ta dan oblečen v široko bogato obleko, da je bil podoben kakemu rimskemu imperatorju. Razsojevalci zasedejo svoje prostore in knežna dá znamenje, naj se začnó igre.

Ograje se odpró, na torišče prijahata prva viteza. Po navadnem pozdravu trčita v boju, in Lah podere Avstrijca, kateremu se je nekoliko spodrsnilo v pesku.

Kreuzpek je nevoljno godrnjal čez laško zvijačo, potem pa nekaj povedal svojim tovarišem; laški gledalci pa so zadovoljno pozdravljali zmagovalca. Lah se je po koncu nosil in po prvi zmagi ni hotel iti s torišča; iskal je še drugega nasprotnika. Toda napuh pride pred padcem, pravi pregovor, in to je izkusil tudi Lah. Osojski je prijahal, urno se je sukajl okrog Laha, pesek se je dvigal, konja sta puhala — hipoma ni bilo Laha na konju. Kreuzpek se namuzne, občinstvo pa utihne. Moško je odjahal Osojski, Lah pa se je izgubil tiho.

Ta poraz so hoteli Lahi urno popraviti in gospod Feltrino se ponudi, da takoj nastopi proti Avstrijcem. S Feltrinom poskusiti se — za to ni imel vsakdo srčnosti, vendar vitez Ravbar ni hotel zamenjati prostora z drugim, torej se postavi proti Feltrinu. V dolgem boju sta zdrobila kopje, pa odločilo se ni. Feltrino je hotel nadaljevati boj, pa sodniki so odklonili.

Vsi so pazno spremljali gibanje in borenje vitezov; čim slavnejši so bili junaki, tem večja je bila pozornost. Meščani ob ograji in plemstvo na odru je ugibalo, kam se nagne zmaga.

Kar naznani klicar dva nova borilca: viteza Volka Turjaškega in viteza Bernarda, kastelana iz Brescie. Močna junaka, lepa oprava: pozornost je bila splošna. Najbolj so se zanimali na odru, kjer je bila zbrana Sforzova družina s prijatelji in znanci. Živahno so gledali vsi vsako gibanje, noben mahljej jim ni ušel. Kastelan

je delal čudeže, in dasi ni mogel vreči Volka s konja, vendar mu je raztrgal jopič in zlomil kopje. Razsojevalci so mu prisodili zmago s pristavkom, da naj odjenja od daljnega boja. Vsi so bili veseli, najbolj pa gospica Margarita.

Hrum in šum se je bil nekoliko polegel, častitanje gospodu kastelanu zvršilo, ko naznani klicar viteza Ambrosia Sforza. Zopet je vse utihnilo; ljudstvo je že vedelo, da Ambrosio snubi knežno, in mu jo je privoščilo, ker je bil jako priljubljen meščanom. Vsi so ga hoteli videti, ko je zajahal na torišče. Bil je opravljen kakor knez; glasno čudenje je nastalo med gledalci. Vojvoda Rudolf ga je pazno gledal in rekel sam pri sebi: „Krasen junak je to.“ Vojvodu Leopoldu pa je bilo skoro tesno pri srcu, ker po postavi mu ni bil enak.

Knežno je čudno izpreletel ta pogled in ta prizor; kakor očarana je gledala viteza in ni vedela, kako ji je. Lahno in veličastno se je poklonil gospodi, potem pa pozdravil njo. Nato se obrne proti svojemu nasprotniku, kateri je ravno prijahal čez ograjo. Bil je štajerski vitez Fric Lichtensteinski. Krepko sta se sprla, pa ni bil kos Sforzu. Odletela sta mu sulica in čelada v pesek.

Glasno odobravanje je sledilo tej prvi zmagi.

Tudi Kurt iz Mosburga ni bil srečnejši; po polurnem boju je sédel v pesek. Gromovit plask je bil plačilo zmagovalcu.

Dobro je delo materi in sestrama, da se je Ambrosio boril tako krepko in umno; gospod kastelan jim je odobravoč razlagal umetno borenje bratovo. Vojvoda sta bila vznemirjena, knežna pa ni vedela, na katero stran bi se nagnila. Narodni ponos ji je vnmaj željo, da bi zmagal Ambrosio, toda tudi snubcem ni mogla privoščiti nesreče. Bila je vsa zmešana, vrh tega jo je še dražila z opazkami Izabela.

Ko je vitez Ambrosio dalje časa čakal novega nasprotnika, govorili so že Lahi, da se ne upa noben avstrijski vitez stopiti mu nasproti. Kar zapoje tromba in skozi ograjo prijahala grof Herman Celjski, krasen mladenič v bogati opravi na ognjevitem vrancu. Dolgi svetli lasje so mu v kodrih vihrali izpod bleščeče se čelade po širokih plečih, in njegove oči so se iskriale pod naličnikom. Hladnokrvno je jahal ob ograji in se predrzno oziral po gledalcih na odru. Ambrosio pa je gledal nekoliko razgret novega nasprotnika. Saj mu je bilo za nevesto, Hermanu samo za čast pred Milanci. Stari Kreuzpek je bil dobro poučil grofa, kako naj se véde. „S konja ne spraviš viteza Sforza, torej opusti to misel! Tudi bi bilo nevarno to poskušati, ker utegneš sam priti konju pod noge. Pač pa mu lahko snameš čelado z glave, seveda z nekoliko zvijačo.“

Kreuzpek si je bil pridobil na jutrovem in drugod mnogo takih zvižaj, in te si je Herman slastno prisvojil. V mnogih poskusih so se mu že bile obnesle, tako zvani dvojni mahljej mu je bil pridobil zmago tudi nad najspretnjšimi borilci. Nikdar ni zgrešil čelade nasprotnikove. Tudi mu je bil Kreuzpek pokazal nevarna mesta na torišču ter mu naročil, naj se jih skrbno ogiblje.

Klicarji privêdejo grofa pred dvorni oder in ga predstavijo namestniku in gospem z vsemi naslovi in častmi.

Prevzetno je jahal grof mimo odrov, kakor bi mu vsa ta množica ne bila nič. Strmé je vse gledalo nanj. Ambrosio pa je veličastno in mirno čakal boja, nekoliko ostro mereč Hermana in vojvoda na odru. Pa že sta se približala; vljudno se poklonita občinstvu, potem pa si podasta roke v znamenje spoštovanja in prijateljstva.

Tromba zapoje in viteza se postavita na bojno stališče. Konja urno poskočita, in oči se jima zasvetijo; s kopjem v desnici se spustita viteza drug proti drugemu. Hitro sta švigala drug mimo drugega, da se je videlo samo gibanje orožja in drzni skoki konj, in slišalo le drskanje orožja in kopja po oklepah. Herman je iskal dobrega stališča, pa vitez Sforza tudi ni maral slabega, zato sta se vrtila tako dolgo, da sta prišla v postransko, skoro obema ugodno stališče. Grof Herman se je natančno ravnal po nasvetih starega Kreuzpeka, ker je videl, da ima jako spretnega borilca pred seboj. Iz početka se je samo branil; ko je pa čutil, da mu nasprotnik čim dalje tem huje sili do živega, in da zna vsak hip na nov način begati nasprotnika, sklene, da ga napade sam in tako pridobi prostejše roke. Urno premeni stališče in napade nasprotnika z drznim mahljejem. A prav tako spretno se je branil Ambrosio. Šum med gledalci se je polegel, skoro si niso upali dihati, videč, da sedaj se bode odločila usoda Ambrosieva.

„Kaj pomenja to?“ vpraša knežna znanega nam Baldessara, ki je sedel poleg nje in ji razkladal način bojevanja.

„To je bila mala zvižaja, svetla kneginja; grof Herman se je hotel iznebiti napadov in prisiliti nasprotnika, da se brani. Avstrijski grof je jako spreten, pa dvomim, da bi bil kos našemu vitezu.“

Barnaba se je pogovarjal z vojvodom Rudolfom o grofu Hermanu in slišal ugodne reči o njegovi hrabrosti in spretnosti. Zadovoljno se je namuznil in gledal mirno borilca. Vojvoda Leopold je nekoliko otožno sedel poleg neveste, ker zdelo se mu je, da mu jo utegne iztrgati ta bojeviti Lah.

Borenje se je naglo vršilo nadalje, ne da bi se zmaga obrnila na to ali na ono stran. Ambrosio je čutil, da utegne naposled omagati, ako je ne zasučé bolje, zato poskuša zopet napasti Hermana. A ta je bil na to pripravljen in urno odbil mahljej. Ker je Ambrosio hotel stališče premeniti, vspodbodel je večkrat konja na skok, a radi opreznosti zopet popustil. Doslej je to vselej storil s skokom naprej ali v stran; sedaj pa je skočil nazaj in v stran tako nepričakovano, da je Herman napravil skoro gol udarec in se pokazal nasprotniku golega. V tem trenutku je že tudi zažvižgala sulica, katera bi ga bila izvestno vrgla na tla, ko bi bila prosto zamahnjena. Ker pa je Ambrosio sunil naprej, ko je skočil konj njegov nazaj, izgubil je mahljej pol moči in Herman se je vzdržal na sedlu ter bil takoj zopet v odporu. Naglo je preudaril svoje stanje, stisnil kopje močnejše v pest, oklenil se krepko konja in poskusil z grozno urnimi udarci in odpori napraviti dvojni turški mahljej. Ostro je gledal nasprotniku v oči in mahal in suval in odbijal udarce bliskoma. Kar trči njegovo kopje, namenjeno Ambrosiu v prsi, na rob sedla, in namesto v prsi, švigne kopje kvišku in zadene bleščečo se čelado, da se kar zaiskri, in krasni perjevec zaplava v zraku. Ambrosio je hotel z levo prestreči čelado, a Herman je bliskoma zdrknul mimo njega, da ga je skoro treščil s konja in se je Ambrosio le težko obdržal v sedlu. Čelada pa je odletela daleč tje in padla v pesek. Boj je bil končan.

„Oh, kaj bo pa sedaj?“ vzdihnila je Ana na odru, obrnjena proti kastelanu.

„Boj je končan“, odgovori ta, ker je tromba zapela. „Zmaga ni sicer popolna, a vendar nesrečo je imel Ambrosio; pa kdo bi prisodil temu Švabu toliko spretnosti!“

„Izgubljen je zate“, siknila je Izabela, Virida pa je bila prestrašena in ni slišala, kaj ji je govoril Baldessare na uho. Vitezi so častitali grofu Hermanu, občinstvo pa je imelo sočutje z vitezom Ambrosiemi in je molčé gledalo njegov poraz.

Razsojevalci so odločili zmago grofu Hermanu Celjskemu, in knežna mu je podala prisojeno darilo. Moško je pristopil, odprl svoj krasni vezir in tako drzno pogledal knežno z velikimi očmi, da se ga je kar ustrašila. Bilo je, kakor bi ji hotel reči: „Jaz sem te priboril in moja bi bila po pravici.“

Vojvoda Rudolf ga je prijazno zahvalil in namestnik ga je očitno prištel prvim tedanjim junakom. Leopold je čutil poniževalni Hermanov pogled in je bil nevoljen, pa premagoval se je.

Ker je bil vsopred za sedaj končan, vrnilo se je vse občinstvo v mesto, boljše ali slabše volje, kakor je šlo komu po sreči.

Pri Sforzovih so bili nekoliko potrti, da se je ob tako važni priliki pokazilo vrlemu Ambrosiu; le mati je bila na tihem zadovoljna, da ne pride v hišo tako visoka nevesta. Gospod kastelan pa je menil, da še ni vsega konec in treba počakati, kaj prinese popoldan. Ambrosio je bil na videz malomaren, nič ni odgovarjal kastelanovim besedam, češ da je zmagal dva nasprotnika in je bil tudi pri tretjem le deloma premagan. Gorelo je v njem, ne toliko zaradi knežne, kakor zaradi sramote, v katero je spravil sebe in svoje ljudi. Ni poslušal tovariša več, da bi poskusil svojo srečo še popoldne. Po malem obedu je zasedel konja, pa odjahal z mesta na svoj grad ob Comskem jezeru.

Popoldne je bila gneča še večja, ker je govornica raznesla čudne reči o hrabrosti ptujih vitezov. Vsakdo je hotel videti Hermana, Ravbarja in druge junake. Še mnogo lepši je bil prizor, ker so vsi vitezi skupaj prihajali na torišče. Med avstrijskimi vitezi je šel tudi vojvoda Leopold v boj za nevesto. Bil je lep princ in dokaj močan za svoja leta; seveda se mu je videlo, da se ne more zanašati na svojo moč. Zato se je držal v sredi ob najboljših junakih, ki so ga zaslanjali. Ob desni in levi so bili grof Herman, Volk Turjaški, vitez Bogenski, Ostrovhar in drugi štajerski in koroški junaki. Nasproti so jim stali v sredi Feltrino, Baldessare, Barbo in drugi lombarški vitezi. Feltrino je bil voljan, da prepusti zmago vojvodu Leopoldu, le grofa Hermana ali Volka Turjaškega ponižati, — to je bila njegova vroča želja.

Znamenje za napad se oglasi, borenje se začne. Vse križem so švigali med seboj in se zopet družili v večje gruče in krdela. Že je ta ležal v pesku, oni je izgubil čelado, tretjemu se je zlomila sulica.

Najhuje je delal gospod kastelan. Nemce je podiral v pesek in tiščal za vojvodom, da bi maščeval Ambrosia kakor Ahil Patrokla. Avstrijski vitezi so bili silno pozorni nanj, da ne pride preblizu vojvodu, ker ta bi bil izgubljen, in potem tudi nevesta. Jednako so tudi drugi Lahi napadali najbolj srednjo avstrijsko četo, kjer se je vojvoda sam boril proti Feltrinu in tovarišem. Herman je stal nasproti Baldessaru, kateri res ni bil slab, a večkrat ne kos Hermanu. Ker pa je Feltrino pomagal Baldessaru, bila je stvar kočljiva, ker proti dvema braniti se ni kazalo Hermanu. Jezil se je nad Lahi, ki se boré tako malo junaško, da dva silita v jednega. Kar zakličé vojvodu, naj krepkeje poprime, sicer bo slaba, Turjaškemu pa zavpije po slovensko, naj pazi na Feltrina.

Vojvoda so pogrele te besede, a požrl je nevoljo in jel krepkeje mahati po nasprotnikih. To je čutil tudi Feltrino, ker mu ni več

ostajalo dosti časa, da bi meril na grofa Hermana.

Herman je bil porabil že vse zvižace, da bi spravil s konja črnoglavega Feltrina, pa ni mu šlo po sreči. Klical je Volka in Ravbarja, učil vojvoda, sam s seboj govoril in tudi klel vmes: dobra prilika se mu le ni ponudila. Polovica vitezov je bila že na tleh, mnogim je bilo razbito kopje, le okrog vojvoda se je sukalo še krdelo najboljših sobojevnikov. Sedaj je bilo Hermanu že odveč. Hudo pogleda Feltrina, kakor bi ga hotel streti, zakadi se proti njemu z vso silo, zasučé se v stran, zvrši po bliskovo turški mahljej, in Feltrinu sede čelada na tilnik, ob jednem se mu zasadi vojvodovo kopje v baržunasti jopič. Sedaj potegne Herman svojega konja hipoma in silno nazaj, sune v Feltrinovega, vojvoda pa še krepkeje potisne sulico: Feltrino omahne s konja Hermanu v naročje. Trombe zadoné.

Boj je bil končan, zmaga avstrijska. Za ujetega gospoda Feltrina so priznali vojvodu kot darilo — knežno Virido.

Z velikim sijajem so se vrnili gostje in domači vitezi v namestnikovo palačo, kjer so obhajali avstrijsko zmago. Za drugi dan je bila določena zaroka svetle knežne Viride z vojvodom Leopoldom. Kar se je dalo pripraviti, vse je bilo narejeno bogato, sijajno in vkusno. Povabljeni so bili vsi dvorni dostojanstveniki, pa ptuji in domači vitezi, ki so se bili udeležili tekme. Za slavnost je bila prirejena velika dvorana.

Barnaba Visconti je sedel na prestol, poleg njega kneginja, nadvojvoda Rudolf, Cane della Scala, gospodar veronski. Za priče so bili kancelar Arigo z dvornim maršalom od milanske strani, za ženina pa deželni glavar koroški in Volk Turjaški.

Poleg nadvojvoda Rudolfa je stal Leopold, in zraven matere Virida. Bila je oblečena v svetlo svileno obleko, bogato okrašeno z zlatenino, v obraz pa je bila močno bleđa; dogodki prejšnjega dneva so jo bili utrudili.

Barnaba vstane s prestola in vsi umolknejo. Nato izpregovori slovesno:

„Velecenjeni vitezi in gospodje, zvesti moji senatorji in svetovalci slobodnega mesta Milana! Ni vam neznano, da moj dragi sosed, mogočni gospod nadvojvoda Rudolf Habsburški, gospodar avstrijskih deželá, snubi za svojega brata, visokorodnega gospoda vojvoda Leopolda, našo drago hčer, knežno Virido. Nismo smeli, niti mogli odreči ljubemu in mogočnemu sosеду tako umestne prošnje, tem manj, ker je tudi naša želja z mogočno Habsburško hišo stopiti v tesnejšo prijateljsko zvezo. Kakor ste se sami prepričali, zvesti moji senatorji in gospodje, so ženin in njegovi

tovariši tudi vredni take neveste, ker izkazali so se častivredne viteze. Zato ta trenutek v pričo svojega maršala, kakor tudi v pričo svojih svetovalcev in senatorjev slovesno zaročam svojo drago hčer, knežno Virido, mogočnemu gospodu vojvodu Leopoldu Avstrijskemu.“

Leopold in Virida sta pokleknila pred očeta Barnaba, podala si roki in prejela njegovo častitko. Klečoč je nataknil Leopold svoji nevesti zaročni prstan in jo predstavil nadvojvodu Rudolfu, kateri jima je želel jednako obilno srečo v prihodnjem zakonu.

Zaroki je sledil slavnostni obed, h kateremu je bila povabljena vsa pričujoča gospoda. Ubrana godba je svirala mične napeve po tedanjem vkusu, imenitni pevci so proslavljali lepoto in bogastvo nevestino ter slavo in mogočnost ženinovo. Gostje so se dobro zabavali in naključilo se je marsikaj zanimivega. Prijateljski razgovor je seznanil in zbližal viteze.

Grof Herman in vitez Bernardo sta se bila sprijaznila do dobra — dva prava junaka, dasi v značajih precēj različna. Všeč je bila kastelanu prostodušnost Hermanova, s katero se je izražal o vsem, kar mu je prišlo pred oči. Čudno, da sta se v marsičem skoro vjemala. Ko je Herman gledal milanski grb na zastavah, visečih po stenah, reče:

„Meni se zdí, da je Virida ta kača, katera požira Leopolda, ker ne vem, da bi prišlo kaj sreče iz tega zakona.“

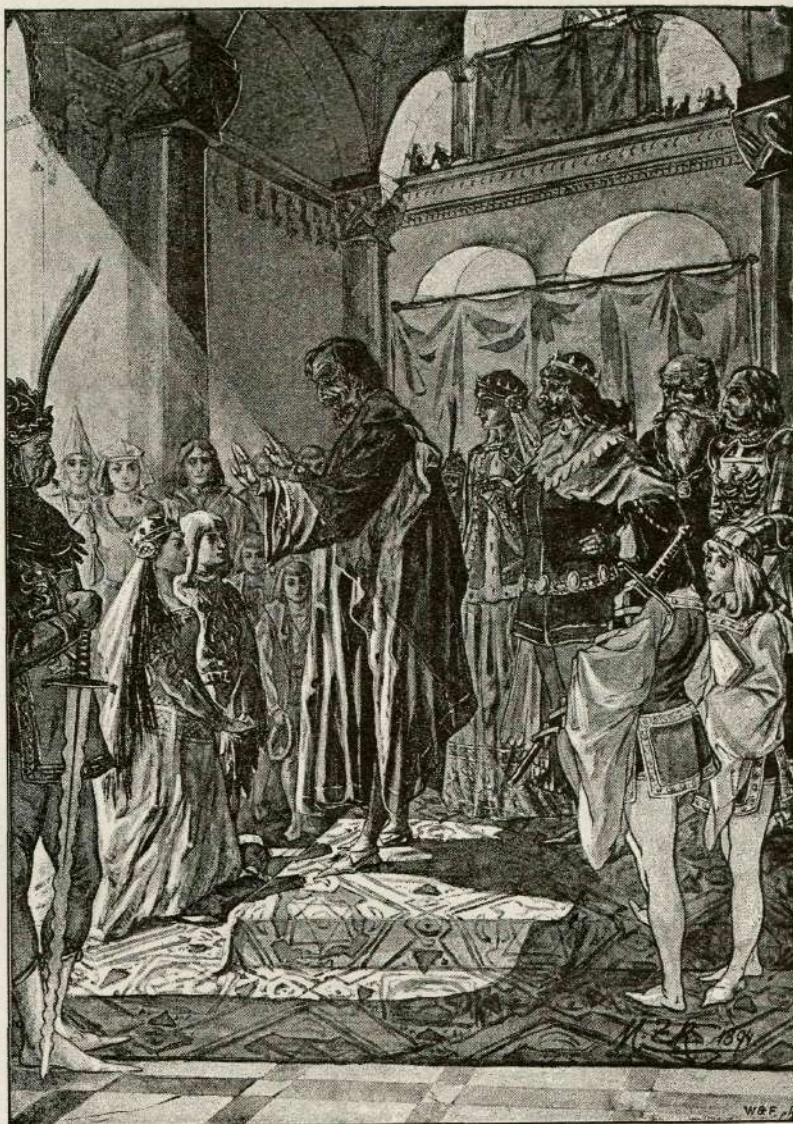
Kastelan posluša čudeč se te besede in pravi: „Res ima to dekle lastnost kačjo, da omami, kogar pogleda, in mu škoduje.“

Kastelan je mislil na svojega prevarjenega prijatelja Ambrosia, ko je govoril te besede.

„Meni se zdi vladoželjna in častihlepna. Pa pri nas na Štajerskem ji bomo že pregnali take želje in ji odpihali napuh.“ In pripovedoval je

o lepoti štajerske dežele, o njenih vitezih in gradovih in ni pozabil omenjati svoje moči in svojih posestev ob bistri Savinji.

Gospod kastelan je z zanimanjem poslušal grofa in mu naposled stisnil roko; postala sta dobra prijatelja. Le gospod Feltrino se je še

Leopold in Virida sta pokleknila pred očeta Barnaba.

srdil nad mladim Nemcem, kakor je rekel, ker ni mogel pozabiti včerajšnje svoje nezgode. Grdoga je pogledoval, toda Herman se mu je smejal in ga s tem še bolj dražil. Ko je Volk Turjaški grofa opozoril na Feltrinovo izzivanje, odvrnil je Herman zaničljivo: „Da nismo tukaj pod gostoljubno streho, omeščal bi jaz njegovo trdo glavo. A morebiti se še kje srečava.“

Feltrino je videl, da govore o njem, in kakor je posnel iz obrazov, ne baš v prijaznem zmyslu; zato se je obrnil proč ter pristopil h gospodu della Scala. Dolgo in skrivnostno je Veroncu razlagal, česar pa Cane menda ni maral kar tako sprejeti. Naposled sta se pač pobotala, ker Feltrino se je zadovoljen poslovil od Veronca in škodeželjno z očmi pomeril Hermana in Volka.

Obilna družba je bila raznovrstno pomešana: vitezi, senatorji, dvorniki in vmes gospe in gospe v prijaznih razgovorih.

Leopold in Virida sta bila v sredi med Barnabom in Rudolfom. Nekam boječ je bil videti izpočetka Leopold in nič prav srčno ni gledal okrog sebe. Z nevesto je bolj tiho izpregovoril nekaterikrat. Povedal ji je tudi nekoliko o vitezih iz svojega spremstva. Močno se je knežna zanimala zanje. Splošno je bila ž njimi zadovoljna in jih je hvalila. O grofu Hermanu ni hotela izpregovoriti. A Leopold ji je sam omenil Celjana. Knežna se je nekoliko stresla ob tem imenu:

„Meni je strašen ta človek“, vzdihne Virida, „grozno oster pogled ima in neka silovitost mu sije iz očij.“

„Hudoben ni, nasprotno je bil do mene in do brata vedno prijazen in zvest. A to svojstvo ima, da z neko predrzno odkritostjo pogleda vsakemu v oči in pové v obraz, kar misli, in to ga dela strašnega.“

„Ne vem, ali bi mogla navaditi se tega, tako oduren mi je.“

Leopold jo še bolj potolaži in razloži še druge stvari.

Družba je bila čimdalje veselejša, razgovor vedno živahnejši. Gospica Izabela je bila jako vesela, ko je gledala oba zaročenca, in si mislila, da sedaj ni več nevarnosti za Ambrosia.

Čas je potekal, tudi pijača se je prilegala.

Barnaba vstane in napije zaročencema, voščoč jima srečo in božji blagoslov, ob jednem tudi slavo vsej avstrijski hiši. Vsi gostje so zaorili: „Živela Virida in Leopold!“

Ko je še namestu ženina Rudolf izrekel zahvalo in napil na srečo rodbine Viscontijeve, začeli so se povabljeni polagoma razhajati. Rudolfa je gnalo, da bi uredil nevestino doto in pospešil priprave za odhod. Obravnave zastran dote so se vršile še dovolj hitro, saj glavna stvar je bila že prej določena, da namreč dobi 100.000 zlatov. Za sedaj je hotel nadvojvoda dobiti vsaj nekaj naprej ali „na račun“, Barnaba pa je izkušal doto dobro zavarovati si, da bi mogel ob kaki homatiji prijeti za kaj in tirjati jo nazaj. Nadvojvoda je ponujal razne variščine, in naposled se domenijo, Barnaba in oba brata, da se vsa dota zavaruje na mesti Kamnik in Kranj in na mitnice ljubljanske. Naložili so zlato in raznih daril za ženina na tovore, in spremstvo vojvodovo je odrinilo naprej proti Veroni s poveljem, da tam počaka, ako dojde tje pred vojvodom. Za poveljnika tej četi je Rudolf odločil grofa Hermana. Spremljali so ga veronski vitezi in Volk Turjaški mu je bil v pomoč. Rudolf in Barnaba pa sta imela še skrivne pogovore o vojski s patrijarhom, o državnem zboru in cesarjevih zahtevah. Kancelar Arigo je imel dovolj dela, da je sestavil vsa potrebna pisma: uredilo se je vse brez posebnih težav, in vrnila sta se vojvoda iz Milana z zavestjo, da je ta zveza v korist hiši Habsburški in celi Avstriji.

Gorko so se poslovili, in Leopold je zaklical svoji lepi nevesti ob odhodu:

„Da ste mi zdravi, knežna Virida, do prihodnje pomladi! Tedaj pa pridemo po vas, in vi pojdete z nami v lepe naše dežele.“

Solznih očij je podala knežna ženinu roko v slovo, želeč mu srečno pot in veselo svidenje.

(Dalje.)

Janičar.

(Epična pesem; speval O. Gojko.)

O nesrečno dragovanjsko polje!
Ni vodice v tvojih logih hladne,
Niti ptice v tvojem zraku brze;
Niti klasa, ni zelene bilke
Ne bi mogel v tvoji ravni najti.
Tvoje klasje in zelene bilke
Turški šotor pri šotoru krije.
Ptice v zraku tvojem lahkokrile
Glasni bobni bojni so splašili.
In vodice v tvojih logih hladne
So popili konji in vojaki:
Janičarske čete poplavile

So nesrečno dragovanjsko polje.
Kjer rodili so se, tam morijo,
Kjer molili nekdanj, zdaj grozijo;
Oj, od bratske so krvi krvavi
In sovražni lastni so ljubavi.
Dvori beli zdaj so začrnéli,
Prej veseli, zdaj so zaneméli.
Narod plaho je pobegnili v gore;
Pred ljudmi je bežal k volkom ljutim
In od bratov, da z zverjô se brati.
Ni orožje, ni srcé jekleno
Pomagalo ne bi proti vragu,

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVII. Poroka in smrt.

Kmalu se je kazalo na avstrijskem dvoru in tudi zunaj, da se je bilo zgodilo nekaj posebnega. Kraljevska obilost in sijaj se je razširil, vojne naprave so se vršile z večjo silo. Vojaki so se zbirali, vitezi so dohajali. Največjega pomena je bilo za Avstrijo, da so prepričani s patrijarhom poravnali dostojno. Ugodnega miru pa Rudolf ni smel pričakovati po poslednjih nepovoljnih uspehih v Furlaniji. Zato je poskušal, da bi pridobil vsaj nekaj zmaga nad patrijarhom in njegovimi zavezniki. S tem je upal, da ga prisili k častnemu miru. Zlati in Barnabovce čete so vidno pomagale: prvotna gorečnost na furlanski strani je pešala, zavezniki so se naveličali čakati mezde in odškodnine in drug za drugim zapuščali bojišče. Patrijarh je rad ali nerad sprejel na prigovarjanje ogerskega kralja Ludovika mirovne predloge Rudolfove z malimi premembami. Vojno odškodnino, tisoč srebrnikov je odpustil nadvojvoda, zato je pa obdržal vse patrijarhu — po Kranjskem in Štajerskem — vzete gradove in posestva, vendar ne kot priborjeno last, ampak kot od patrijarha mu podeljene fevde z vsemi pravicami in dolžnostmi prejšnjih posestnikov.

Velike premembe so nastale zaradi te vojske in mirovne pogodbe po naših krajih. Mnogo grajščakov je bilo šlo za patrijarha v boj in niso se več vrnili: njihovo posest so zasedli Rudolfovi vojniki in razdelili med seboj. Nekateri so se izneverili patrijarhu in prostovoljno prestopili k Rudolfu kot močnejšemu, kar seveda ni bilo moško in viteško niti v 14. veku. Malo število onih, ki so ostali zvesti, umaknilo se je novim gospodarjem, kateri so bili često pustolovni vitezi, a so dobili te gradove za vojno plačo mestu denarja in so postali nekaka bramba novemu gospodu v novih pokrajinah. Ker so jih potrebovali, zato so jim iz početka gledali skozi prste, dasi se niso vselej vedli primerno svojemu poklicu.

Nikakor ni prišteti na rovaš nadvojvodu Rudolfu vsega tega, kar so počenjali ti junaki, pač pa so bile te homatije in vojne povod, da se je manj gledalo na poštenost vitezov in več popuščalo njihovi samovolji. Nekateri izmed njih so bili pravi roparski vitezi, kateri so prežali ob javnih potih in cestah in se nepovabljeni oglašali v goste po samostanih in sosednih grajščinah.

Po sedanjem Dolenjskem, tedanji „Slovenski krajini“, bila je večina posestva patrijarhova, mnogo grajščakov je bilo došlo iz Furlanije, kakor nam kažejo tudi njihova imena. Poslal jih je bil v naše kraje patrijarh, da bi oskrbovali in branili deželo.

Podložniki so takoj čutili to premembo v večjih davkih in hujši tlaki, a večkrat celó v strašnih davkih človeške časti. Rudolf sicer ni slišal vseh pritožeb zaradi raznih krivic, vendar se mu je pač dozdevalo, da utegne iz teh silovitih prememb nastati nevolja. Da je ljudstvo sprejelo te nove gospode, trebalo je že od začetka ostrega in odločnega postopanja; seveda ljudstvo naj bi storilo iz strahu, česar ni hotelo in moglo iz ljubezni. Tako so se udali naši predniki našilstvu, češ, saj je neizogibno, saj se ne dá nič pomagati, in nosili so pohlevno težki jarem, dokler ga jim ni preložil Bog.

Tako je nadvojvoda Rudolf mogočno razširil svojo moč na jugu zlasti po Kranjskem in Primorskem. Pričakovati je bilo, da bo to moč tudi porabljal modro in zmerno. Gotovo bi bil tudi to storil, da mu je bilo usojeno dolgo življenje. Za sedaj pa je imel le čast in ponosno zavest, da je ponižal veljavnega soseda in si utrdil oblast prav tje doli do sinje Adrije.

Po hudi zimi je prišla prijazna pomlad, klicala ljudi na delo, odklenila težavna pota — in vabila tudi naša brata vojvoda po nevesto v lepo Lombardijo. Zopet je klical Rudolf viteze, da bi si pridružil veliko in častno spremstvo.

V mestu Beljaku so prišli poslednji plemiči k spremstvu, in bilo jih je lepo število. Stari znanci so se zopet videli in pozdravov je bilo mnogo. Sivi Kreuzpek je bil tudi sedaj središče viteškega življenja. V prijetnih družbah so govorili o viteških dogodkih preteklih časov in delali načrte za potovanje v Italijo in za bivanje v Milanu. Spominjali so se milanskih junakov in mnoga pohvala se je slišala o njih, zlasti o vitezih Ambrosiu in Bernardu. O gospodu Feltrinu se glasovi niso vjemali, ker so ga nekateri hvalili kot vrlega viteza, drugi pa so ugovarjali, češ, da nima poštenega značaja. Posebno ga je grajal Volk Turjaški.

„Feltrino, da je pravi vitez? Vrag naj me vzame, če je to res! On je pravi rokovnjač, če hočete vedeti gospodje, zvit in potuhnjen kakor ris. Pa kaj bi vam govoril: vprašajte tukaj-le mojega prijatelja grofa Hermana, ta vam lahko razloži marsikaj zanimivega o tem lisjaku.“

Vsi so pogledali grofa Hermana. Ta malo pomolči, potem pa izpregovori:

„Ne odrekam Feltrinu telesne moči in velike spretnosti v orožju, a v vedenju ni vitez, kar tudi ni čuda, če se pomisli, kakšnega rodú je. In komu še ni v spominu, kako nas je napadel, ko smo se lani vračali skozi Veronsko domov! Ni se sicer pokazal sam, pa jaz ne dvomim kar nič, da ne bi nihče drugi kakor Feltrino hotel zavratno napasti mirnih ljudij. Vem, srdi se name, da sem mu zabavljaj. Pa o tem vam povem, kadar bomo imeli več časa in manj skrbi kakor danes.“

„No, če bo tudi sedaj kazal roge“, seže Podolski vmes, „potem mu posvetimo drugače, ko se ne bo več bati, da bi se ta ženitev razdrlo.“

„Ej, če bi se tudi razdrlo, kaj je za to!“ omeni naglo drug vitez.

„Tako ne govóri“, pokara ga Kreuzpek, „zameriš se hudo vojvodoma.“

„Kaj pa je, če se zamerim? Saj govorim resnico, če pravim, da ta Lahinja nam ne prinese nič dobrega. Pa naj pove gospod Herman Celjski, ki jo dobro pozna! Ali ni res prevzetna in vladeželjna!“

„Ti mi staviš nevarno vprašanje“, odvrne Herman, „ker odgovor bi me utegnil spraviti v nemilost pri našem vojvodu Leopoldu; modrejše je, da molčim in ti prepuščam, da sodiš sam o tem, kakor ti drago.“

„Kaj bi tisto! Saj smo vsi zvesti vitezi: Zakaj bi torej ne govoril, kar mislim! Pa saj vidim dovolj, da ti ni všeč laška nevesta.“

„Kar se mene tiče, pravim, da ne bi hotel rad mnogo ž njo opraviti.“

„To je vendar preveč, Herman“, reče mu Kreuzpek, „ako tudi ni knežna ravno že vzor dobre soproge, a pomisli, da je še mlado dekle in se ne more reči o njej ne dosti dobrega ni slabega. Človek se pokaže šele potem, ko odraste, ko ima zrelo pamet.“

„Recite, kar hočete, ošaben duh je v tej ženski, ki nam utegne napraviti mnogo škode“, odvrne Herman kratko in pogleda temno na stran.

„Pustimo to stvar“, opomni Ravbar; „kar je, to je.“

Res se je končal ta razpor, ker po teh besedah so vstopili nadvojvodovi pobočniki, kateri so prinesli raznih ukazov in naročil. Treba je bilo pripraviti se za odhod proti Veroni. Ukaz je velel, naj ravnajo vitezi previdno, „ker se ne vé, kakšne prijatelje imamo tam doli po laških ravninah“. Vitezi so takoj prevzeli razne službe in načelniška mesta in šli k svojim krdelom.

Grof Herman in Volk Turjaški sta bila zopet pri prednjih stražah na najbolj nevarnih mestih. Ko sta odhajala, reče Volk tovarišu: „Ako zopet

naletimo na gospoda Feltrina doli kje ob jezeru, kako se bodeta pogledala, brate?“

„Menim, da ga ne bode več blizu, ker sem ga že tako zaznamoval, da ga bode za vselej sram. Ako je pa načelnik kaki roparski četi, potem ga obesimo na prvo vejo ob potu, če nam pride v roke.“

Odrinili so iz Beljaka. Bila je lepa četa. Poleg onih, ki so šli snubit, spremljalo je to pot vojvoda še mnogo drugih, zlasti dvornih dostojanstvenikov in tudi nekoliko pridvornih gospej za spremstvo novi vojvodinji. Razni plemčiči in služabniki so se mešali med gospodo, da je bil ves sprevod jako raznoličen. Na vozéh so peljali razne potrebščine zase in pa darila za Barnaba in njegovo družino.

Vojvoda sta se hotela izkazati pred Lahi in jih prepričati, da se pridobivajo tudi v Avstriji znamenite stvari. Potovanje je bilo mirno in brez nezgod. Premikali so se pa naprej le počasi in šele ob kresu so dospeli v Milan.

Tu je bilo seveda vse po koncu. Delale so se v obče velike priprave, nekateri meščani pa so bili za to slovesnost čisto malomarni. Med take družine je spadala tudi Sforzova.

Ker je bilo že poprej vse urejeno, imela se je vršiti poroka kmalu v mesecu malem srpanu. Ko je bil dan določen, razglasili so to po Milanu in po Lombardiji.

Pred poroko in na dan poroke so prihajale v Milan množice od vseh stranij. Milanci so le težavno sprejeli vse goste in jim dali bivališča. Nekateri vitezi so ostali in bivali kar v šotorih pred mestom kakor v vojnem času. V najlepših opravah so pohajali sem in tje velikaši, služabniki so se gnetli po prodajalnicah in drugih javnih prostorih. Nadškofovska prestolnica je bila za dan poroke lepo opravljena; milanska duhovščina je rada storila od svoje strani vse, da bi povzdignila slovesnost, storila tem rajša, ker je bil Barnaba zopet v miru s cerkvijo in papežem.

V prekrasnih opravah so bili svatje pri poroki. Knežna Virida je imela belo svilenko obleko s čipkami bogato obrobljeno, in biserni dijamem v črnih laseh. Zlata zapestnica se je oklepala lepe roke in demant se je lesketal na zaročnem prstanu.

Ženin Leopold je tudi imel na sebi najlepšo opravo, katero je premogel avstrijski domači zaklad. Ravno tako so bili nagizdani njegovi tovariši.

Poročal je ženina in nevesto sam nadškof milanski Viljem. Prelepo jima je govoril o zakonskih dolžnostih sploh, posebno pa še o dolžnosti do cerkve. Lepo je kazal, kako ves sijaj knežji prihaja od veličastva božjega, in kako sloni sreča vladarjev in ljudstev na pravici. Boga

se bati in po pravici ravnati — to pa uči sveta cerkev, božja namestnica na zemlji. Zato naj spoštujejo in poslušajo cerkev tudi vladarji. Z vnetimi besedami jima je želel srečo: knežni, ker odhaja iz mile domovine, vojvodu pa, kot potomcu slavnega Rudolfa Habsburškega, kateri je ljubil sv. cerkev z otroško udanostjo. Naj bi bil njun zarod mogočen in slaven in vladal mogočno Avstrijo v poznih vekih.

Dasi je nadškof govoril jako prisrčno in nikakor ne zbadljivo, vendar je bilo marsikateremu gorko pri srcu ob njegovih besedah. Barnabu se je zdelo, da je prizadet, in nadvojvoda Rudolfa je spreletela neka nevolja in groza ob jednom zaradi resnih besedij o cerkvi in njenih pravicah. Leopold in Virida pa nista premišljevala mnogo onih besedij, marveč sta se veselila srčnega voščila, katero jima je izrekel nadškof tako vneto in odkritosrčno.

Poroka je minula, Leopold in Virida sta se vrnila z nepreglednim spremstvom v Viscontijevo palačo. Tukaj, v veliki dvorani, so se zbirali povabljeni svatje. Cvet lombarškega viteštva, milanskih gospej in gospic se je zibal in gibal v krasnih oblekah sem in tje, kakor pšenično klasje ob poletnem vetru. Po mehkih divanih so posedle hčere iz najimenitnejših milanskih in lombarških rodovin. Dvorili so jim vitezi in junaki, katerih imena so že slovela po svetu. Lišp in cena oblek in nakrasja je presegala vsa pričakovanja in kazala bogastvo lombarške gospode.

Za lombarškimi gosti so prihajali tudi Avstrijci. Dvorni maršal in kamornik sta jih sprejemala in predstavljala že zbranim gostom. Dohajali so po vrsti in dostojanstvu: grof Ureh Celjski kot kranjski deželni glavar, Kreuzpek, vitez Ortenberg, Hohenstein, Ravbar, Volk Turjaški in cela množica drugih. Ko je vstopil grof Herman, obrnile so se oči vseh vanj; on pa je korakal moško in iskal z očmi nekoga po dvorani.

Ko je bilo vse zbrano, vstopi dvorna gospoda. Najprej prideta Rudolf in Barnaba, za njima pa Leopold in Virida, in potem po vrsti sorodniki in sorodnice. Navdušeno so jih sprejeli, potem pa začeli častitati poročencema, kar se je godilo na razne načine in trajalo dokaj dolgo.

O obedu govoriti bi bilo dolgočasno za čitatelja, tem bolj, ker bi povedali jako mnogo, ko bi bili natančni, in tudi ne samo o jednom dnevu, marveč o več dnevih. Zakaj gostovanje je trajalo več dnij, da so prišli vsi na vrsto, na katere se je bilo treba ozirati.

Nadvojvoda Rudolf je bil pozabil vse skrbi in se je iz dna srca veselil poročnega dne. Pa nič ne traja dolgo na svetu, tudi veselje mine.

Nekaj dnij po svatbi je bilo že pozno v noč, ko je nadvojvoda Rudolf legel počivat, sicer zadovoljen, da se mu obrača vse po volji, vendar ni bil čisto mirnega srca. Spominjal se je še vedno škofovih besedij ob poroki, in ni se jih mogel iznebiti, dasi jih je obračal bolj na Barnaba kakor nase.

Tudi mu ni bilo dobro v glavi in želodcu, le težko je zaspal zaradi trudnosti. Imel je pa hude sanje. Prišel je med sovražne ljudi; med njimi je spoznal tudi vse viteze, katere je bil pregnal ž njih gradov. Močno so ga stiskali, da skoro ni mogel dihati. Zaradi hude muke se vzbudi, vesel, da ni resnica: toda iz jedne težave je prišel v drugo. Ni vedel, ali je temu vzrok laško podnebje ali močna pijača; tudi je imel težko glavo in čutil se je trudnega. Do jutra ni mogel več zaspiti, in kadar so se mu sklenile oči, pretile so mu prejšnje hude sanje. Težko je čakal jutra, da pride na prosto v sveži zrak in prežene težave iz glave in iz srca.

A jutro mu ni prineslo zaželene olajšave. Moral je ostati v postelji. Nikdo pa ni prideval tej slabosti kakih nevarnih posledic.

Proti poldnevu je sicer vstal, pa ni prišel k skupnemu obedu, tudi ni maral ničesar zaužiti. Ker je bila glava silno težka in je čutil trudnost po udih, vlegel se je kmalu zopet. Proti večeru pokličejo avstrijskega dvornega zdravnika. Zdravnik tudi ni našel še nič nevarnega, vendar je priporočal paznost, ker se ne vé, odkod izvira slabost.

Čez noč se je bolezen shujšala; zdravnik določi drugo jutro, da ima nadvojvoda vročinsko bolezen, ker je skoro gotovo zaužil kaj strupenega.

Silno je završala po dvoru in po mestu novica, da je vojvoda Rudolf zbolel nevarno zaradi zastrupljenja. Rudolfovi zvesti vitezi so se zbrali pri grofu Urhu Celjskem, deželnem glavarju kranjskem, v posvete.

„Kaj se vam zdi, gospoda“, reče Ureh, „je-li zdravniku verjeti, da je naš gospod zastrupljen ali pa smemo misliti, da se je le pregrešil v jedi iz neprevidnosti? Slišali smo sicer že marsikaj čudnega iz laških mest in posebej iz Viscontijeve rodbine, vendar pa tukaj ne najdem povoda za kak zločin.“

Ortenburger méni: „Ugibati je nespametno, ker je težko zadeti pravo; vprašajmo nadvojvoda samega, saj pač vé ali sumi, kaj mu je škodilo. Tako dobimo vsaj podlago za svoje sklepe.“

Kreuzpek, lovski mojster, pravi:

„Po jutrovem se je kaj takega večkrat pripetilo, pa tam so neverniki, in imeli so vselej veliko osebnega sovraštva, tukaj pa smo vendar kristijani in ne morem najti razloga za tako

Smrt Rudolfa IV.

hudobijo. Zato menim, da je gola nesreča, sicer pa upajmo, da se še vse obrne na dobro.“

„Nespametno je bilo, da smo šli“, oglasi se grof Herman, „med te zvite Lahe; saj je pri nas dovolj nevest, lepih in boljših, kakor je ta knežna, in ne bili bi imeli že toliko sitnostij, pa še to nesrečo. Verjeti moramo se vé, da je nesreča, a meni ni všeč vsa ta reč in bojim se, da to ni zadnja nesreča iz te italijanske poroke.“

Pregovarjali so še dolgo sem in tje, naposled pa sklenili, da bodo pazili na vojvodo in skupno kaznovali hudobijo, ako bi prišla na dan. Sicer pa so pritrdili grofu Hermanu in Turjaškemu, da takoj odrinejo domov, ko okreva nadvojvoda.

Nič manj skrbi ni napravila Rudolfova bolezen Barnabu in njegovi soprogi. Že samo ta sum, da bi utegnila biti kaka hudobija vmes, bil mu je strašen. Gotovo ni bil on niti najmanje kriv te nesreče, četudi je imel mnogo drugih grehov na vesti. Zato je storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi pomagal Rudolfu. Najboljše zdravnike je poklical in jih pošiljal k bolniku in čakal nestrpno, kaj porekó.

„Kaj je novega?“ vpraša tretji dan zdravnika, „ali je upati, da kmalu ozdravi nadvojvoda?“

„Kmalu ne ozdravi, ker je legar huda bolezen; treba jo je pretrpeti več tednov. Upam vendar še, ker je močne postave in mlad, in

ker se ne dá dokazati, da je zaužil kaj posebno strupenega.“

„Na čem torej, menite, je dobil bolezen?“

„Ali na smokvah, ali na vodi, natanko ne vem. Oboje je užival nekoliko neprevidno.“

„Hudobije torej ni pri tem?“ vpraša namestnik ostro.

„Hudobije tukaj ni nikake, kakor sodim.“

„Dobro, sedaj pa vas prosim, da storite, kar znate in morete, da rešite nadvojvoda, plačilo dobodete bogato.“

Zdravnik je šel. Barnaba pa je poiskal svojo rodbino, kjer je našel tudi vojvoda Leopolda še dosti dobre volje, ker se ni nihče nadejal nevarnosti. Barnaba jim na kratko pové, kako je z bolnikom, in pravi:

„Moja misel je, da sporočimo o bolezni nadvojvodovi domov na Dunaj in na cesarski dvor v Prago.“

Kneginja je zagovarjala ta predlog, da zvé nadvojvodica Katarina o bolezni sprogovi na primeren način in se ne prestraši, ako bi ji od drugod došle slabe in pretirane novice. Vojvoda Leopold je bil nekoliko v strahu in skrbi in je menil, da bi ne bilo treba poročati, dokler ni bolj nevarno; ako pa že gredó odposlanci, bilo bi dovolj, da gredó do Dunaja.

Barnaba pa je imel svoje razloge za poslanstvo do cesarja, zato je ostalo pri tem. Vrida je bila nevoljna, da so prvi dnevi njenega zakona ogrenjeni s to neljubo boleznijo. Rajša bi bila videla, da bi bili bolnega nadvojvoda vzeli domov, sama pa bi bila z Leopoldom še ostala v Milanu. A ko ji je oče Barnaba odločno izpodbil vsako tako misel, udala se je v svojo usodo. Tako je bila bolezen nadvojvodova najvažnejši dogodek v Milanu, kateri je zanimal vse in skoro izpodrinil spomin slavne poroke. Dan na dan so popraševali na dvoru, kako je nadvojvodu, in dobivali so vedno neugodnejša poročila. Ob prazniku sv. Jakopa izjavijo zdravniki, da se kmalu odloči, da pa je v obče malo upanja. Svetovali so, naj vse dene v red, ker je nevarnost velika.

Hudo je izpreletela ta novica vse prijatelje in služabnike nadvojvodove in bili so močno potrti. Naslednjo noč se je bolezen zasukala

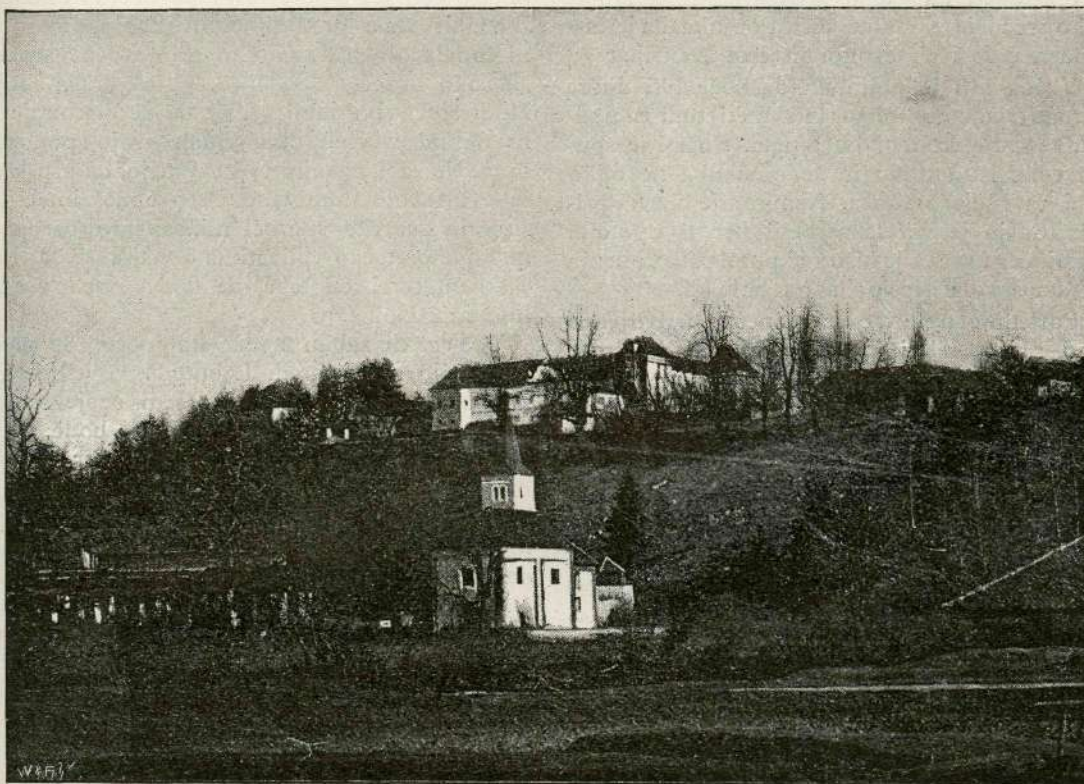
— v smrt. Rudolf je spoznal, da ni rešitve, ker so ga včasih napadle hude bolečine in ga je mrzlica tresla. Poklical je svoje viteze in dvorjane, da jim sporoči in naroči svojo poslednjo voljo. Žalostni so stali okrog njegove postelje udani možje, ki so ga ljubili. Rudolf jim je počasi naročal, kako naj se godi, če umre; kar je njegovega imetja, naj izročé v varstvo bratu Albrehtu. Opominjal jih je, naj pazijo na to, da ostanejo vse dežele nerazdeljene, in naj se bratje v jedinstvu sporazumejo med seboj.

Vitezi so mu dali častno besedo, da hočejo vestno izpolniti njegovo oporoko. Poslovil se

je prisrčno od vsakega posamič in se jim priporočal v blag spomin.

Prišli so Barnaba, kneginja in poročenca k nadvojvodu in ga izkušali pomiriti, kolikor so mogli. Videti je bilo, da hoče posebno še bratu Leopoldu nekaj položiti na srce. Ko sta obadva, Leopold in Virida, stala poleg njegove postelje, gledal ju je dolgo sočutno, kakor bi hotel reči: Izgubila bodeta najboljšega variha in očeta, pa tega sedaj ne poznata. Zbral je vse svoje moči, da je govoril bratu Leopoldu:

„Dragi moj brat, prišla je zame ura ločitve. Predno umrem, rad bi te še opomnil nekaterih

Boštanj ob dolenski železnici. (Fot. J. Šiška.)

rečij, katere želim, da pametno uravnaš. Čast in moč naše hiše — to je bil moj smoter v življenju vsega, in prosim te, da tudi ti ravnaš jednako. Mnogo sem se trudil in delal v ta namen in dosegel mnogo lepih uspehov. Vendar nisem tako zadovoljen in vesel, kakor bi bil lahko, ker mi greni večje marsikak bridek spomin preteklega življenja. Mnogo vojsk sem vojeval in mnogo krvi prelil, ki je morebiti ni bilo treba, mnogo posestva prisvojil, ko so drugi zato trpeli. Zlasti mi greni poslednje trenutke, da sem se toliko bojeval s patrijarhom. Prosim te, obljubi mi, da hočeš z dobrotljivostjo in darežljivostjo to poravnati, kar sem jaz zakrivil z vojsko in silo.“

„DOM in SVET“ 1894, št. 14.

Teško je govoril nadvojvoda. Brat Leopold ga je tolažil, rekoč:

„V vojski so vedno take trde in boleče reči; pa brez teh ne more biti, tudi jih nisi namerjal, saj pridejo same od sebe. Vendar pa hočem vedno gledati, da se ne bode ljudem pod našim žezlom godilo slabeje, kakor se jim je pod patrijarhovim.“

Rudolf se je obrnil tudi k Viridi, katera je stala blede poleg moža. Prijel jo je za roko in ljubeznivo rekel: „Pregovor je že nastal, da sreča Avstriji raste po porokah, ker prihajajo vrle, modre žene kot soproge in matere v našo rodbino. Vrle in modre žene sem želel tudi

bratu, in to upam, da sem našel. Gospa Virida, bodite podpora in zavetje svojemu soprogu v težavnih urah življenja in vedite, da je sreča vladarjev le v sreči podložnikov. Ako bodeta znala vso svojo skrb obrniti v to, da si pridobita ljubezen podložnikov, tedaj sta si pridobila tudi srečo in blagoslov božji.“

Nato je nadaljeval obema: „Ker je moj brat vojvoda Albreht najstarejši med brati, naj on vlada vse avstrijske dežele, in vi drugi ga podpirajte po svoji moči. Nikar ne iščite vsak zase samostojne vlade, ker le zedinjene moči kaj zmorejo. Ako je tudi vajino življenje manj svetlo in veličastno na zunaj pred svetom, lahko je toliko srečnejše v domači hiši. Pomnita, da je čast jednega čast vseh drugih in čast Avstrije.“

Virida mu je obljubila, da hoče biti dobra soproga svojemu možu in skrbeti tudi za podložnike svoje, kolikor bo mogla. Počasi je spustila roko Rudolfovo in se umaknila nekoliko nazaj za svojega moža. Nemirna je bila in prihodnost jo je začela skrbeti, ker ti opomini umirajočega svaka je niso nič potolažili. Solznih očij sta se oba poslovila od bolnika.

Poslednje trenutke se je pečal nadvojvoda samo sam s seboj in se pripravljal za smrt, kolikor mu je bolezen dala zavesti.

Pridvorni kapelan Peter mu je stal na strani in ga pripravljal za zadnjo pot. Vpričo brata in Viride, Barnaba in kancelarja in svojega duhovnika je sklenil svoje kratko, a jako delavno življenje dne 27. mal. srpana. „Mlad, pa velik mož“, rekli so Avstrijci. „Škoda zanj!“

Ob smrti nadvojvodovi so prenehale vse veselice, in izpolnilo se je tudi tukaj, kar se dogaja često v življenju, da konec veselja pride žalost.

Napravili so mu veličasten pogreb in ga položili začasno v rodbinsko rakev Viscontijev v Milanu.

Avstrijci so ostali brez gospoda — sirote v ptujini. Žalostni so se spogledovali in želeli iti domov.

„Kdo bi bil to mislil kdaj“, jadikoval je stari Kreuzpek, „da bodem jaz starina na pogrebu nadvojvoda Rudolfa! Da, čudna so pota božja.“

„Nepričakovana je res smrt nadvojvodova, a storil je veliko. Bodimo mu hvaležni za to in ohranimo mu blag spomin“, pripomnil je grof Ureh Celjski.

„Jaz pa menim, da kar najprej poberimo kopita in odrinimo domov, da se nam še kaj ne primeri v tem začaranem gnezdju“, mislil je Turjaški.

„Ista je tudi moja misel“, oglašil se grof Herman, „le da bi jaz ničesar ne jemal s seboj

iz Milana, tudi Viride ne, ko bi že ne bila poročena z vojvodom. Zdi se mi, da je ona tisti zli duh, katerega seboj odpeljemo, da nam bo doma delal nadlego.“

Dvorni kapelan Peter pa je opominjal mlade duhove, da ne smejo tako ostro soditi človeka, „saj se tudi grešnik lahko vsak hip predrugači in poboljša, kar mora biti tudi vseh skrb.“

Ganljivo je bilo slovo knežne Viride od domače hiše. Ko je prišel dan ločitve, vstala je zgodaj in šla v cerkev, kjer je molila dalje nego navadno. Vedela je, da je to resen trenutek v njenem življenju. Potem se urno napravi v potno oblačilo ter gre najprej sama k očetju in materi. Bleda je stala pred silovitim Barnabom in še ni mogla govoriti; zato jo prime oče prijazno za roko in reče: „Sedaj torej greš, draga moja. Hodi srečno! Pomni vselej, da si Viscontijeva, in ohrani v vseh okoliščinah svojo ponosno нрав. Ne zabi, zakaj greš v Avstrijo, da proslaviš sebe in svojo domovino. Ako bodeš imela težave in zapreke, sporoči mi, saj smo sosedje in ne bode pretežko vplivati na dunajski dvor. Pričakujem torej od tebe, da bodeš vredna naše hiše in rodbine.“

„Tega ne zabim nikdar, ljubi oče. Ne grem v Avstrijo samo zaradi Leopolda, verjemite mi, pač pa, ker upam, da dosežem svoje vzore. Ako se mi posreči, in upam, da se bode, prav, ako ne, bodem znala tudi nositi, kar sem si nakopala sama.“

Bleda kakor marmor je stala pred očetom, in govorila je kakor modrijan iz stojiške šole; pa očetju je bila všeč, ker jo je poznal kot otroka čisto po svojem srcu. Pohvalno je pritrdil tem besedam in spremil mlado vojvodico k materi. Odtam pa je šel v družinsko sobo, kjer je bil pripravljen zajutrek za vso družino.

Slovo od matere, sestrice in bratov je bilo kratko, ker so že več dni govorili samo o tem. Rekla je mati hčeri: „Bog bodi s teboj in ti daj srečo! Podlaga zakonski sreči pa je medsebojna ljubezen in jedinost. To jedinost bodeš ohranila le, če se boš znala samo sebe premagovati in zatajevati. V začetku bodi bolj skromna, in polagoma si bodeš pridobila srca svojih svakov in dvornikov. Ne pozabi Boga in dolžnosti do cerkve! Sporoči nam večkrat, kako se ti bode godilo, ker veš, da moje srce gre s teboj.“ Obe sta zajokali, mati in hči, in se večkrat objeli. Jednako je objemala in poljubljala sestrico in oba brata. Trgalo ji je srce — oči so bile rdeče od obilnih solz, vendar se je še močno premagovala.

V obednici je čakalo avstrijsko spremstvo gospôde. Po zajutruku se predstavijo vojvodskemu paru dvorni dostojanstveniki in se poslové od vojvodinje. Kancelar Arigo je bistro gledal izpod

velikih obrvij in stiskal blede, drobne ustnice, češ, to sem spravil dobro. Izabela pa je gledala ponosno in zmagovalno, kakor da se je iznebila svoje tekmovalke. Don Loschi je bil jako žalosten; obljubil pa je, da bo pošiljal vojvodici vse boljše pesmi.

Vozovi in konji so bili že pripravljene. Kmalu se jame pomikati dolga avstrijska truma po Milanu — želeč si, da dojde srečno domov v milo Avstrijo. Žalostna je bila ta pot domov, kakor je bil vesel prihod v Milan. Leopold in Virida zaradi mladosti nista tega tolikanj čutila,

dasi je umrl nadvojvoda izmed vseh bratov najbolj ljubil Leopolda. Vedel je, da bo viteškega duha in je pričakoval od njega prav mnogo za Avstrijo. To je tudi nekoliko žalilo druge brate in jim budilo zavist, pa se niso upali ustavljati mogočnemu Rudolfu. Sedaj pa, ko je umrl mogočni zaščitnik, preide vlada in jerobstvo na vojvodo Albrehta, katerega so dosedaj bolj prezirali. Leopoldu se je k večjemu dozdevalo, da se bode marsikaj izpremenilo, Viridi pa se niti sanjalo ni, da smrt Rudolfova je zanjo znamenje slabe prihodnosti. (Dalje.)

Oj pridi zopet!

Oj pridi zopet, dušo mi prevzami
Po trudnem delu, zôrna poezija:
Pogrešal dolgo tvojega sem sija,
Dovolj sem dolgo se boril z željami —
Oj pridi zopet, dušo mi prevzami!

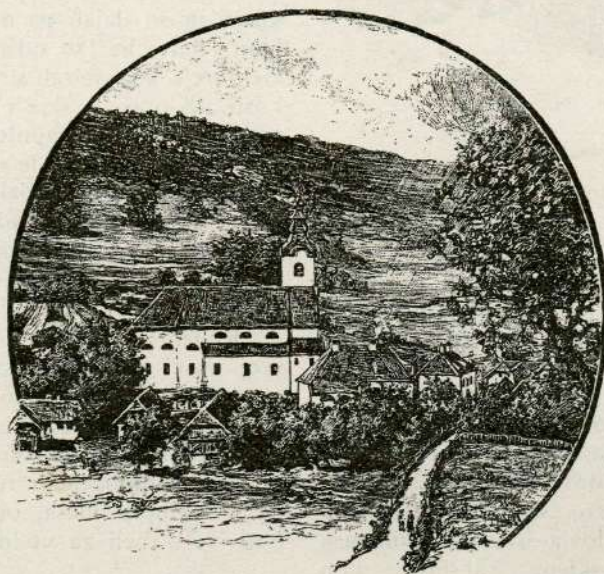
Utêšen um — ni ÷lovek še utêšen,
Srcé in um, oboje nam je dano —
Duhá sem jaz živíl z modrosti hráno,
A naj je dvójbe vóznel mnog razrêšen:
Utêšen um — ni ÷lovek še utêšen!

Srcé za vzóre svêtle, neminljive
Srcé je naše polno koprnenja,
In ko je dvíga moç oduševljenja,
Izraza íšče si, beséde žíve
Srcé za vzóre svêtle, neminljive.

Oj blagor, kômur slast je podeljêna,
Kar çuti, v tihi, jáсни spév izliti:
Radóst in bol sladkó mu je çutiti,
Ko pesem draga mu je zaroçêna . . .
Oj blagor, slast mu vsa je podeljêna!

Zatorej pridi, dušo mi prevzami
Po trudnem delu, zôrna poezija:
Pogrešal dolgo tvojega sem sija,
Dovolj sem dolgo se boríl z željami —
Oj pridi, zopet, dušo mi prevzami!

Mih. Opeka.

Krka na Dolenskem. (Narisal Jos. Germ.)

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVIII. Vojvodica Virida in njeno svaštvo.

Na Dunaju so odkazali novoporočencema tesno stanovanje z malo služabniki v dvornem gradu. Jako različno je bilo to stanovanje od domačega, to je zapazila Virida takoj. Nikjer sijaja, nikakega blišča; tudi se sanju niso mnogo brigali. Imeli so mlada poročenca skoro še za otroka in tako tudi ravnali ž njima. Po domačih postavah je prevzel starejši brat vlado vseh dežel in jerobstvo nad mladoletnimi brati. Smel si je dovoliti več stroškov za svoj dvor, nego njegovi brati, in to je porabil tudi vojvoda Albreht. Leopold je moral biti zadovoljen s skromnimi razmerami in ž njim tudi Virida.

Iz početka ji je bilo neizmerno bridko pri srcu. Ptuje navade, nekako osorno vedenje proti njej, tudi nemški jezik, katerega se dolgo ni mogla privaditi — vse to je tlačilo njeno ponosno in živahno naravo.

Zato lahko umevamo, da je v prvem času pretočila marsikako solzo. Kadar je bila sama v svoji sobi, mislila je domov v Milan. V duhu je videla domačo hišo z vsem bogastvom in bliščem. Preštevala je mnogovrstne dvorjane in velikaše, gledala je svojo tovarišico Izabelo, gledala je junaške viteze, in kakor zvezda med njimi se je odlikoval vrlí Ambrosio. Stresla je krasno glavico ob tej podobi; nehoté je nastala v njeni duši misel, da se je vendar le zmotila, ko je šla na Dunaj. Pri Sforzovih bi ji bilo gotovo bolje, kakor ji je sedaj. To je bila nevarna misel, ki je hotela razdirati zakonsko srečo. Čim večkrat se je povrnila, tem močnejša je bila, kakor sploh vsaka izkušnja, ako je ne zatremo prvi hip. Njena pisma do matere so to naznanjala prikrito. Mati pa si je z veliko previdnostjo prizadevala pripraviti mlado soprogo do drugih mislij.

Polagoma je Virida pregledala dvorne običaje in razmere; opazovala je ostro osebe okrog sebe, njihov značaj in vpliv na dvoru, njihovo naklonjenost proti sebi in soprogu. Po teh razmerah je poskušala uravnati svoje vedenje, kakor jo je bil naučil oče Barnaba.

„Zato nisem prišla na Dunaj“, rekla je sama sebi, „da bi čepela v teh tesnih sobah kakor nuna, ampak da se pokažem kneginjo in vladarico, da kaj storim za svojo čast in za čast naše rodovine. Zakaj naj bi gospodovala samo vojvodinja Elizabeta ali vdovica Katarina, jaz pa stala v kotu kot malo dete? Za pranje in

šivanje bi me še hoteli porabiti, za javno nastopanje pa ne! Ne, tega ne trpim več in rajša pobegnem domov, kakor da bi tako živela.“

Virida je tiho ihtela in se žalostila. Smilila se je sama sebi in rada bi bila videla, da jo kdo tolaži, pa mesto tega pride komornik vojvodinje Elizabete ter ji naznani, da svetla gospa vojvodica želi, naj pride v domačo dvorano; pristavi, da so tam zbrane gospe pri delu.

Virida je obrnila objokane oči v mrzlega gospoda, malo pokimala in vstala. Premišljevala je, ali bi šla v delavnico, ali bi se uprla. O pravem času še ji pridejo na misel zlate materine besede, naj si izkuša s prijaznim in skromnim vedenjem pridobiti ljubezen ljudij, ako želi biti med njimi zadovoljna in srečna. Pognala je siloma slabe misli, obrisala si solze, popravila obleko in lase in šla počasi in kolikor se je dalo z veselim licem med svoje svasti in druge dostojanstvenice.

Vojvodinja Elizabeta, žena vojvoda Albrehta, je bila mlajša hči cesarja Karola IV. in sestra vdove rajnega Rudolfa, vojvodinje Katarine. Iz početka je bilo tudi njeno stališče v zakonu podobno Viridinemu, a to je manj čutila, ker je bila vladajoča vojvodinja Katarina njena sestra. Zato je smela marsikaj, kar bi drugim ne bilo dovoljeno. Poleg tega je imela za domače gospodinjstvo močno pripravno nprav, in to ji je delalo mnogo razvedrila. Sedaj pa, ko je tako nepričakovano prišla na prvo mesto pri dvoru, kazala je vso svojo sposobnost. Natančna in točna je bila povsod in tó je tirjala tudi od drugih dvorjanov. Kakor njen soprog, tako je bila tudi ona pobožna gospa; gledala je na to, da so vsi vršili redno svoje cerkvene dolžnosti, in rada je videla, da so bili vsi ž njo vred vsako jutro pri sv. maši. Ker njen soprog, vojvoda Albreht, ni ljubil veselíc in zabave, imela je vojvodinja Elizabeta mnogo prostega časa, in tega je uporabljala dobro. Rada je zbirala v družinski dvorani okrog sebe vse mlajše vojvodice in dvorjanke, da so skupno delale kaj koristnega.

Ob določeni uri so že čakale dvorne gospe v prostorni, ne posebno bogato, pa vendar prijazno opravljeni dvorani. Bilo jim je na tem, da jih ceni vojvodinja. Pri okrogli mizi, preggnjeni s tkanim prtom, z ročnim delom, sedeli sta gospa Linda Raucheneckova, predstojnica vojvodičinih služabnic, in Jela Landenbergova sestra avstrijskega maršala in pridvorna gospa. Obe gospe sta bili že bolj priletni, pa jako

zgovorni. Sedaj sta bili na pol pri delu, na pol v pogovoru.

„Pozno je že, pa svetle gospe še ni v delarnico. Kaj je neki vzrok temu, saj je sicer tako točna!“ pravi Linda.

„Najbrž so prišli nepričakovani gosti, pa je treba kaj urediti in pripraviti“, méni Jela.

„Gostov prihaja sedaj malo, zato ne verjamem, da bi bili danes došli. Prihodnje dni pa pričakujejo ogerskih poslancev, kakor sem slišala včeraj.“

„No, potem je kaka druga reč, ki zadržuje vojvodico, morebiti družinske stvari.“

„Da, kaj takega pač utegne biti. S svetlim soprogom sta sicer v lepi jednosti, saj je tako dober gospod, kakor moj rajni Henrik: toda sicer ni na dvoru vse tako v redu, — pa saj sama veš, Jela, kaj bi ti razkladala!“

„Moja vednost je bolj površna, ker nimam pravega darú za dvorne tajnosti, vendar se mi zdi, da se je dokaj izpremenilo na dvoru po smrti nadvojvoda Rudolfa.“

„Premenilo se je res, pa menim, da na dobro stran.“

„O, nikakor ne ugovarjam, ampak le mislim, da bi utegnil kdo pogrešati prejšnjih razmer.“

„Morda, draga Jela, a časi se preminjajo in ljudje so vedno drugačni. Medve sva bili nekdanj tudi mladi in dobre volje, sedaj pa je nama vse to odveč in tako je tudi pri drugih. Vojvodinja Katarina, katero menda imaš v mislih, je res dobra, mlada gospa, pa je vendarle vdova, kakor jaz; zato ni zanjo nedostojno, ako se nosi bolj vdovsko in manj zahaja v veselo družbo.“

„Saj je popolnoma prav, da žaluje po rajnem soprogu, ker je bil plemenit in velik gospod. Vendar je poleg tega še kaj drugega: sedaj ni več vladarica, nima otrok, nima pravega dela, nima več prejšnje časti — in to je bridko. Pomilujem jo.“

„Kakor nanese usoda, Jela; midve nisva krivi. Kar se pa naju tiče, ne moreva se pritoževati: Elizabeta je prav dobra gospa.“

„To priznava vsakdo; samo to menijo nekateri, da je preveč prikrajšala vdovo. Pa pustiva to! Ne zameri, da sem govorila odkrito.“

Lindi se je zdelo, da je malo prizadeta kot načelnica dvornega služabništva, zato je nekoliko pomolčala, potem pa vzdihnila:

„Vsem ne moremo vstreči, pa polagoma se bo uredilo vse. Saj sta sestri, naj se torej sami pogovorita med seboj!“

„Prav tako, pametno govoriš. Kje pa je mlada vojvodica Virida? Ali je ne bo danes v našo družbo? Meni je jako všeč ta zanimiva mlada gospa, zato jo pogrešam nerada.“

Linda jo srpo pogleda, ne vedoč, ali se šali, ali govori resno, zato odvrne nedoločno:

„Tako, tako! Mlado gospo bo treba zopet klicati, kakor sicer. No, vidiš pač, vsak ima svoj prav, kaj bi človek govoril! Stara sem že in mnogo izkusila, pa vendar še vedno kaj novega pride nad mojo glavo.“

„Kaj pa je tako strašnega?“

„Ne vem, kako bi ti povedala svojo misel. Glej, dve leti je že pri nas, in meniš-li, da se je kaj udomačila? Nič, vedno je čemerna, sama zase, vedno premišljuje in piše domov, da človeku kar preseda. In celó vojvoda je že pohujšala. Saj si ga poznala preje, kako ljub in prijazen mladenič je bil, kako rad se je sukal pri nas in se z nami kratkočasil. Sedaj se pa tudi nekam jezno drži in je sam zase. Kaj bode iz tega? Bojim se, da nam bode še težko, če pride kdaj do veljave in vlade. Toda . . .“

Gospa Raucheneckova bi bila govorila še dalje, kar se odpró vrata in vojvodinja Elizabeta vstopi z vdovo Katarino in gospemí, katere so jo čakale v prednji sobi. Po kratkem pozdravu sedejo vsaka k svojemu delu, in začne se miren in hladen pogovor.

Ko pa vojvodinja zapazi, da še ni knežne Viride, pokliče jedno gospico in ji tiho naroči, naj v njenem imenu povabi gospo vojvodico v delarnico. Vse navzoče gospe so to opazile in takoj uganile, kaj je naročila vojvodinja. Radovedne so čakale, ali pride mlada knežna, ali ne, in med tem čakanjem skoro niso mogle govoriti. Toda kmalu vstopi Virida v dvorano, lepo vzrastla, a bledega obličja. Molcé se prikloni vojvodinji Elizabeti in tiho pozdravi vdovo Katarino, sede poleg nje k mizi in prime za delo.

Pri teh delavnih shodih so bile gospe navadno prav živahne in jako vesele, danes pa je bilo nekaj posebnega nad njimi. Govorica se kar ni hotela razplesti. Elizabeta je začela večkrat na to in na ono stran pogovor, pa dobila je le kratke odgovore od obeh vojvodic, zato je naposled umolknila tudi sama. Virida je bila na videz silno zaverovana v delo. Zlato je vezla v svilnat robec, dar za svojega soproga. Nalašč je preslišala več vprašanj in ogororóv; če je odgovorila, povedala je le malo besed. Prav pustó je bilo vsem, in želele so si konca današnjega dela. Zato vsi pozdravijo s tihim veseljem naznanilo vstopivšega komornika, da so došli ogerski kraljevi poslanci.

Vojvodinja je vstala in družba se je poslovila z navadnimi pokloni in odšla iz sobane. Le vojvodice so še ostale. Videti je bilo, da hoče Elizabeta nekaj povedati, kar ji teži že dolgo časa srce.

„Vesta, dragi moji, da je določen za sprejeme dvorni običaj, kateri naklada vsakateremu mesto po njegovem dostojanstvu? Ne omenjam

vama tega, kakor bi ne vedeli, pač pa je potrebno, da se vsi točno ravnamo po njem. Ker le tako se napravi odličnim gostom dostojen sprejem in ohrani ugled našega dvora. Opažali pa so že nekaterokrat, da se to ni godilo zadnje čase, da se je kdo ali neumestno rinil naprej, ali pa nekako mrzlo in prezirljivo odtegoval. Želim, da se ne bi zgodilo nič takega, zlasti sedaj ne ob sprejemu ogerskih kraljevih posolancev.“

Na te besede nista svasti nič odgovorili, kakor bi jih stvar ne brigala; hoteli sta iti v svoje prostore. Zato pristavi Elizabeta kar naravnost:

„Pričakujem, da mi storita tudi ve dve to uslugo.“

Sedaj pa odgovori vdova vojvodinja Katarina:

„Ti si vladarica, draga sestra, torej imaš dolžnost in priliko sprejemati in častiti ptuje odposlance. Jaz pa sem vdova in ménim, da se oziraš na moj stan. Ko sem bila jaz na tvojem mestu, vedela sem, kaj mi je storiti. Nihče se ni pritoževal zaradi dvornih sprejemov na Dunaju, kakor praviš, da se godi sedaj. Treba iskati vzrokov za to kje drugod.“

Nato se je obrnila proti vratom in odšla. Vojvodinja Elizabeta je bila nekoliko užaljena, vendar se je mirno obrnila do Viride in ji rekla:

„Prosim te, da storiš tudi ti s svoje strani, kar je prav, da napravimo dostojen sprejem.“

Virida je lahko prikimala s črnolaso glavico in tiho odšla na strani Elizabete iz dvorane. Prišedša v svojo sobo, bila je sama in govorila s seboj:

„Kadar me potrebujejo, tedaj se me spomnijo; pomagam naj jim povzdigniti sijaj pridvornega sprejema. Seveda, to storim rada, pa ne za druge, ampak sama zase. Premalo me bodem storila, o tem smeš biti prepričana, ti unna Elizabeta.“ Poredno se je nasmejala in šla pregledavat oblačila in okrasnine.

Sprejem ogerskih odposlancev je bil veličasten. Vojvodu Albrehtu je bilo na tem, da ohrani in utrdi prijateljske razmere z mogočnim ogerskim kraljem. Staro bogastvo iz Rudolfovih časov so poiskali in razložili. Sprejemna dvorana na dunajskem dvoru se je lesketala v kraljevskem blišču; tudi dvorjani so se pokazali v najlepših opravah. Vse pridvorne dedne službe so se kazale; zastopali so jih slavni avstrijski plemiči, katere so v naglici povabili.

V sprejemno dvorano so polagoma prihajali velikaši in njihove gospe, vse v krasnih oblekah z obilnim lepoticjem. Živahno gibanje in govorjenje je bilo med njimi, in vsakega novega gosta so pozdravili s pristojno častjo. Ostri opazovalci so ocenjali obleko in vedenje

navzočih gospodov. Henrik pl. Holgenberg in Linda Raucheneckova sta sprejemala dohajajoče in jih vodila v dvorano. Z vidno zadovoljnostjo sta opravljala ta posel, ker jima je šlo po volji.

Ko je bila že vsa gospôda zbrana, prihajali so dvorjani, nato vojvodinje in vojvoda Albreht sam. Najprej je šla vojvodinja vdova Katarina v spremstvu samo jedne gospe, vsa v črni obleki, brez nakitja. Linda je bila nevoljna in povabljeni so se čudili, da tako dolgo hodi črno oblečena in k taki slavnosti prihaja tako preprosto. Sedla je na svoj prostor in se malo zmenila za ljudi. Igrala je ulogo razžaljene in prezirane vojvodinje. Nasprotno pa sta prišla Leopold in Virida mogočno in sijajno. Nastopala sta oblastno in se mnogo vrtela med gosti in dvorjani. Vse je občudovalo mlado dvojico, krasna Milanka je očarala vse. Celó vladarica Elizabeta na strani vojvoda Albrehta, ki sta vstopila poslednja, ni izbrisala tega vtiska, in splošno so govorili, da je Virida kraljica tega dné. Opazil je to nadvojvoda Albreht in je bil nevoljen nad toliko preširnostjo; opazila je tudi Elizabeta in spoznala, da so njene dobre besede učinile prav nasprotno ravnanje, kakor je želela sama. Zapomnila si je to in sklenila, o priliki maščevati se nad njima.

Leopold in Virida sta spoznala, da sta stopila na ono pot, ki bi ju najkrajše vodila do veljave in morda tudi do vlade. Leopold se je udal popolnoma svoji umni soprogi, ki je ravnala natančno po navodu svojega očeta. Dоследno sta nastopala tudi naprej sijajno in prikupljivo, da sta imela dan na dan več zvestih privržencev. Ni mogel lahko kdo pozabiti ljubeznive prijavnosti mlade vojvodice. Ta živahnost, ta ogenj v velikih črnih očeh, vsa milina njene osebe, in potem zlati značaj in vrlina mladega vojvoda — vse to je marsikomu vzbudilo misel, da bi imela Avstrija vse drugo veljavo, ko bi imela Leopold in Virida v rokah vladarske posle. Od misli do želje pa ni daleč, za dejanje treba le ugodne prilike, kakoršna se je naposled tudi ponudila.

Leta so potekala hitro. Vojvoda Leopold je dorastel in postal polnoleten. Pustiti so ga morali k vladarstvu in mu dati besedo pri javnih naredbah. Pokazala se je kmalu razlika med obema bratoma tudi pri vladarskih poslih. Bojeviti Leopold je vedno silil le na širjenje oblasti in moči, na pridobitev dežel in gradov, na vojske in vojne zveze. Albreht pa je bil nasprotno zadovoljen s tem, kar je imel, in želel v miru vladati svoje podložnike. Prišlo je čestokrat do prepиров; Albreht je izpočetka zmagoval le zato, ker je imel še stare, sebi udane služabnike in svetovalce, kateri so sicer bolj ali manj v srcu pritrjevali vojvodu Leopoldu, vendar pa mu še

niso mogli zaupati. Saj ni doslej še nikjer pokazal, da tudi res more in zna kaj opraviti v boju ali v politiki. Ta nedostatek je najprej opazila Virida in ga razodela soprogu. Mladega vojvoda je močno zadela ta opazka. Takoj je sklenil pokazati nevernim ljudem, da je junak ne le v besedi, ampak tudi v dejanju.

XIX. Samasvoja.

Komaj je stopil Leopold na svoje noge, delal je neprestano za razširjanje svojih pravic. Terjal je zase večje in lepše prostore, sprejel mnogo služabnikov in dvorjanov v službo, soprogi je dajal večje vsote na roko, v obče: kazal se je vseskozi pravega kneza. Povsod je posnemal rajnega brata Rudolfa. Ljudje so to opazili in vsi nekdanji prijatelji Rudolfovi so se sedaj oklenili Leopolda. Pričakovali so, da se povrnejo prejšnji lepi časi. Zlasti bojeviti vitezi, med njimi junaki slavnega imena, ponujali so se mu v službo in ga priganjali v junaška dela.

Nekdaj so hodili junaki na jutrovo nad nevernike, kadar so si hoteli pridobiti posebno slavo. A ob času, ko se godi naša povest, ni bilo več te navade. Pač pa so šli tu pa tam junaki nad neverne Pruse, s katerimi so se bojevali „nemški vitezi“. Vitezi nemškega reda so imeli tedaj zlato dōbo moči in slave; vladal jih je veliki mojster Vinrik Kniprodski (l. 1351. do l. 1382.). Tako umevamo, zakaj je vleklo tudi Leopolda, da bi šel pridobiti si v boju s Prusi viteške slave. Virida ga je v nemala in mu živo slikala življenje slavnih junakov.

V najlepši dōbi, poln moči, hrepeneč po nevarnih činih, je odrinil v spremstvu mladih, bojaželjnih junakov na Prusko. Marsikomu se je treslo srce v prsih in po pravici so se jokale soproge in sestre za može in brate, ker slovo je bilo morebiti za vselej. Virida se ni jokala, marveč še druge je tolažila. Prigovarjala jim je, češ da je bolje ničesar ne imeti, kakor soproga ali brata brez viteške slave.

Leopolda je vodila pot v divje severne, deloma slovanske kraje. Mnogo mest je videl, povsod so njega in viteze lepo sprejeli, zlasti pa še nemški vitezi, katerim so se takoj radi pridružili v boju. Sreča jim je bila zvesta, mnogo viteških dejanj so dovršili in si pridobili obilno slavo. Po večmesečnem bojevanju je sam veliki mojster nemškega reda „udaril“ Leopolda za viteza in ga tako najslavneje povzdignil med častito družbo viteško.

Ker je bil dosegel namen, vrnil se je Leopold domov. Slovesno so tu sprejeli njega in viteze. Virida se mu je ovila okrog vratu, rekoč:

„Sedaj si mi dvakrat ljubši, ker tudi v hrabrosti si kos vsakomur.“ Zares si je bil pridobil Leopold s tem veliko priznanja; njegova veljava je rastla na vseh straneh.

Zatorej lahko umevamo, da oba brata nista mogla dolgo časa skupaj vladati. Leopold je silil, da bi delila dežele in naposled je res pripravil brata, da mu je odstopil tirolsko deželo, katero so bili pridobili Habsburžani malo poprej.

Toda Leopoldu je bilo Tirolsko kmalu pretesno in silil je zopet v brata tako dolgo, da sta delila v drugič, in gledal je, da je prav izdatno povečal svojo oblast. Od sosedov je kupoval grajščine in posestva ter tako množil domačo posest. Kot hrabrega junaka in mogočnega gospoda so ga iskali za zaveznika povsod in to ga je zamotalo v mnoge boje in prepire. Večinoma je prihajal domov zmagovit in zato bolj mogočen in ponosen in bratu svojemu silnejši tekmeč. Zahteval je novih dežel, bil je marsikak prepir, v katerem Virida ni odjenjala preje, da se je zgodilo, kar je hotela. Tako je prav ona neprestano v nemala moža za nove pridobitve, saj je bilo to tudi njej v slavo in svasti v poniževanje.

L. 1379. sta delila zadnjič, in Albrehtu je ostala samo Avstrija pod in nad Anizo, vse druge dežele je moral odstopiti bratu Leopoldu. Sedaj je imel v roki, česar je želel: moč, denar, ljudi, tovariše, na strani pa ognjevito in junaško ženo Virido. Njegove so bile te dežele in posesti: Štajersko, Koroško, Kranjsko, Slovenska Krajina, Istrija, Feltre, Cividale, Tirolsko, grofija Habsburška, mejna grofija Burgavska, Trst in še druge manjše pokrajine. Leopoldov dvor je zablščal v kraljevskem sijaju, vzori in upi Viridini so se začeli izpolnjevati.

Odkar sta imela vojvoda vsak svoje dežele in vsak svoj dvor, nista več skupaj stolovala na Dunaju. Leopold je bival ali v Gradcu ali na Tirolskem, kakor so mu velevali opravki in razni boji. Povsodi se je izkazoval vrlega moža, spretnega vladarja in viteškega junaka. Virida pa je bila središče, okrog katerega se je vrtelo ne le vse življenje in gibanje na vojvodskem dvoru, ampak tudi vse javno delovanje vojvodovo. Znala ga je pridobiti za najtežja početja. Ko je videla kak krasen grad in omenila le mimogredé, da mora pač prijetno biti na njem, takoj ga ji je podaril ljubeznivi soprogo. Če ni bil njegov, kupil ga je, in če ga ni mogel kupiti, zamenjal ga je za druga posestva, in kjer tudi to ni bilo mogoče, porabil je vojne homatije, da je pridobil, česar je želela soproga. Vsi niso odobraval tega ravnanja, a kaj posebnega si nikdo ni upal ugovarjati, moč Viridina je bila prevelika.

(Dalje.)

Konrad.

Meni daj ta list!

Lahkó ga berem. Vse mi je zaupal.

(Jošt mu izroči list. Konrad ga razgane in bere polglasno.)

„O vedite, moj oče, da je v meni
Pognala, dozorela sladka misel . . . ,
Katero vam razkriti čem pred smrtjo,
Če srečate se morda v boji ž njó.
Samote si poiščem — svet ostavim.
V nečast in smrt ne pahnem vas zató.
Naj v celi samostanski v Velesalu

Za srečo molim našega rodú

In mir uživam, ki ves um presega.“

(Konrad list zamišljen povese in pogleda Jošta, ki se zdaj obupan ozira na mrtveca, zdaj proseče na Tolda.)

(S tresočim ganjenim glasom.)

Pustimo ga! Naj straži mrtvo lice,
Dokler se jaz ne vrnem. V rodni grad
Do rake hočem ga spremiti sam.

(Konrad in Told odideta, Jošt se iznova jokaje skloni k Viljemu.)

Zavesa pade.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Kako čudno se igra včasih sreča s človekom! Morda je od nje pričakoval veliko, toda še več mu dá ali ga celo obsipa s svojimi darovi. Tako je bilo pri Viridi. Dobila je moža, ki je bil prvi junak svoje dóbe, oblast njuna se je razširjala čez razne dežele tako, kakor je njuna slava hitela od mesta do mesta, od dežele do dežele. Je-li bila torej morda Virida srečna v taki veljavi, slavi in mogočnosti? Rekla je lahko sama sebi, da ima za vse Leopoldove uspehe zasluge tudi ona sama. Zakaj ona ga je v nemala za junaštvo, ona je ž njim delala načrte, ona ga je tolažila v bridkosti, s svojo ljubeznijo mu je sladila delavno življenje, s kratka: bila mu je res družica, tovarišica v življenju v vseh rečeh. To je spoznaval Leopold in zaradi tega jo je ljubil in cenil neizmerno. Vendar — srečna, prav srečna ni bila, zakaj njene želje se niso še nikakor izpolnile, njeni vzori so se dvigali in plavali še veliko, veliko više.

Četudi utegne biti za čitatelja nekoliko težko premišljati dolgo vrsto zgodovinskih dogodkov, ne moremo drugače zvršiti svoje naloge, kakor da popisujemo še nadalje zgodovino Leopoldovega vladanja; potem se bomo tem lože in prijetneje mudili v njegovi domači hiši in se bavili z njegovo družino.

Po želji Viridini se je mešal Leopold v boje z Benečani v Italiji, kateri so pa donašali koristi le Barnabu. Stari plemenitaži so se nad tem jezili in godrnjali zarad ženske vlade, toda v obraz si niso upali tega povedati Leopoldu. Ker je pa vendar nekoliko slutil nevoljo, sklenil je boljše urediti svoje dežele in tako odstraniti vsak povod za nezadovoljnost in nasprotovanje.

Najbolj v nevarnosti so bila avstrijska posestva po Švici in na Švabskem. Leopold si je

mного prizadeval, da bi zjedini vsa raztresena posestva in spravil pod svoje gospodarstvo. Toda ustavljale so se mu velike zapreke in težave. Pravi junak se ne straši težav; tudi Leopold se jih ni. Zopet je bila Virida, katera je tudi za to stvar v nemala Leopolda.

Tačas je posebno slovel kot hraber junak in mogočen gospod grof Eberhard Virtemberški, kateri se je bojeval kar v jedno mer s svojimi sosedi, zbral in izuril si lepo vojsko in tako postal celó nekaj gospod Leopoldov za one kraje. Leopolda bi samo to ne bilo toliko jezilo, ko bi hkrati v tem ne bila velika ovira za njegove namere. Virido pa je to močno žalilo, ker ni marala biti podložna nikomur, še bolj pa, ker je ta mož tako slovel, da je za njim zaostajal njen Leopold. A kako bi spravil s poti neljubega tekmeca? Stvar ni bila lahka, zlasti ne, če bi bil Leopold rabil samo poštene pomočke. Leopold je bil sicer dobra duša, a njegovi svetovalci so znali najti razlogov in vzrokov dovolj za kakoršnokoli ravnanje. In ko je videl Leopold, da je tudi Viridi po volji, pomišljal je še manj o tem, kaj ima storiti. Težave so mu delale skrbi in gubančile čelo. Virida je to opazila in ga izkušala razvedriti.

„Kaj ti je, dragi soprog?“ vpraša ga sočutno, „da ti leži oblak na čelu in je izginila veselost iz tvoje duše? Vzemi meč, zajaši konja in pojdi v boj, na lov, tam najdeš razvedrila!“

„Ne morí me dolgi čas, predraga, pač pa skrb za nas in za naše dežele. Poleg tebe biti mi je slast, a tebe in otroke videti v nevarnosti, to me morí.“

„Od kod naj nam preti nevarnost? Ali ni tvoja desnica, ali ni orožje tvojih zvestih služabnikov dovoljna obramba za nas vse?“

„Upam, da je. Toda marsikaj se je pred kratkim močno predrugačilo in treba je posebne

previdnosti, da ne zabredemo. Mesta ob Renu in v Švici so se zavezala: to je velika moč, ako jim bo sreča mila. Knezi se morajo združiti v brambo, da se ustavijo mestom. Kako bi se končal naš boj z mesti, tega ne more nihče vedeti.“

„Zoper viteštvo in plemstvo, ako je jedino, ne zmorejo mesta.“

„Res je, ako je jedino. Veš pa, draga moja, kaj pomenja: društvo levovo, sokolsko, svetega Mihaela in sv. Jurija, in druga, kjer so udje vitezi in mali plemiči!“

„Klativitezi so, kateri služijo onemu, ki bolje plača.“

„Prav to je; kaj nam pomorejo taki? Še z mesti potegnejo, če treba. Mesta pa imajo denar in lahko dobro plačajo vojake.“

„No, brez denarja tudi mi nismo“, pripomni Virida, ozirajoč se nekoliko tudi na svojo veliko doto.

„A vojska požre še tako velike vsote. Vojska je pravo brezdnno. Zlasti, če se je treba vojevati v daljnih deželah, kakor je švabska.“

„Eh, moj junaški soprog, če posežeš s krepko roko vmes, vse bode kmalu mirno. A treba urnosti in odločnosti. Urnost v vojski je pol zmage.“

„Govoriš, kakor zveden vojskovodja. No, posvetoval se bom najprej s svetovalci, potem pa skličem stanove skupaj na deželni zbor, da se odločimo za boj in dovolimo potrebne troške.“

„Stôri to, dragi moj in bodi trden! Morda zavisi od tega celó cesarska krona. Kralja Venclja malokdo mara, in vsi si bodo posihmal želeli odločnega moža za vladarja. Zatorej bodeš ti prvi na vrsti, dragi mi Leopold.“

„To so pač lepe želje, in ako bi se dale uresničiti s samim mečem, ne bi se jim odrekeli. A ker je ta stvar zavita na toliko strani, pač ne morem več, nego da se pripravljam za vsak slučaj.“ Leopold je vstal, poslovil se od soproge ter šel zopet navdušen na svoje delo. Poiskal je takoj maršala grofa Sponheima, da bi se ž njim posvetoval o vojnih pripravah. Ko vstopi maršal in pozdravi vojvoda, takoj ga praša Leopold:

„Kaj je novega, dragi maršal?“

„Vaša visokost ste mi naročili proučavati razmere ob Renu in na Švabskem ter o njih poročati.“

„Da, vrli moj maršal. Kaj ste dognali?“

„Stvari so se zasukale za grofa Eberharda na slabo. Njegov sin je izgubil bitvo pri Reutlingenu in prišel z bratom v razpor. Kralj omahuje in se bliža mestom, da bi ga podpirala.“

„Dobro, sin Ulrik je torej izgubil vojsko in stari se jezi, seveda! Za nas je prišel čas,

da pametno postopamo. Kaj menite, kaj treba storiti najprej?“

„Težko je tukaj svetovati. Vendar mislim, da pred vsem treba dobiti od kralja državno oskrbnništvo švabske dežele. To bi se posrečilo pač kmalu. Grofu Eberhardu kralj ne zaupa, ker se mu zdi premogočen, in ne zna zmerno rabiti svojih močij. Kralj želi mirú in potrebuje osebe, da uvêde mir na Nemškem.“

„Dobro si pretehtal razmere. Kralj hoče imeti mir, to je kazal na obeh zadnjih državnih zborih v Norimberku in Frankobrodu, kjer je predložil dotične ukaze v potrdilo. A malo je upanja, da se mesta uklonijo temu ukazu, ker bi morala sicer popustiti svoje zveze. Tudi je že odločen vojvoda bavarski kot najbližnji sosed, da prevzame državno oskrbnništvo v Švabih.“

„Po mojih mislih pa vojvoda, Bavarec, ni kos tej nalogi, in to izprevidi preje ali sleje tudi kralj.“

Tako sta se pogovarjala še dolgo in skovala pameten načrt, ki se je obnesel prav dobro.

Kralj Vencelj je dobil zaupanje do Leopolda in mu res izročil državno oskrbnništvo Švabov. Sedaj je imel lepo priliko, poskusiti svojo srečo. Ni se maral zameriti niti mestom, niti knezom, zato je vedno posredoval med njimi. Toda prav zaupati mu niso hoteli ne ti, ne oni. L. 1381. je nastala splošna vojska med mesti in nižjim plemstvom na jedni strani, pa knezi in Virtemberžanom na drugi strani. Leopold je želel pomiriti obe stranki, a naposled je izprevidel, da z besedo ne opravi veliko pri oboroženih nasprotnikih. Zato je bil prisiljen tudi sam postaviti svojo vojsko na noge. Trebalo je denarja, a stanovi ga niso radi dajali, ker ni bilo bojev ne konca ne kraja. Naslednje leto se je Leopoldu posrečilo napraviti premirje za poldrugo leto. Ko pa je pretekla ta dôba, hotel je kralj Vencelj sam narediti konec preprirom. Prepoval je vse zveze in ukazal knezom, naj poravnajo vse krivice, napravljene meščanom. Vojvodu Leopoldu pa je odvzel državno oskrbnništvo švabsko na prošnjo obeh strank, ker sta se bali njegove moči.

A Leopold ni takoj odjenjal, kadar se je lotil kake stvari. Hotel je delati brez ozira na kralja in državo, da bi ohranil svojo oblast ob Renu in v Švici. Zato pa je namerjal vojevati se sam na svojo roko, brez državne pomoči. Tu se je imelo pokazati, kaj zmore Avstrija sama, kaj zmore njen vladar. Leopold je bil na razpotju: na jedni strani mir z nekoliko prijenljivostjo in manjšo slavo, a večjo varnostjo; na drugi strani obupen boj z mesti in slobodoljubnimi Švicarji, ki bi pa utegnili zmagovitega Lepolda povzdigniti do prve stopinje v Evropi, do cesarstva.

Leopold je nekoliko omahoval. A Virida ga je zopet vnela za vojsko — zroč pred seboj urne zmage, nove časti in tam v daljavi krono cesarsko. Oh srce človeško, kdaj so dopolnjene tvoje želje?

Začetkom poletja l. 1385. je videla stolnica Leopoldova, lepi Gradec, veličasten zbor vitezov in veljakov iz raznih krajev južnoavstrijskih pokrajin. Mnogi so imeli celó svoje hiše v mestu, drugi so stanovali pri znancih in sorodnikih ali pa po javnih prenočiščih. Grofi Ortenburgi n. pr. so imeli v Gradcu lepo palačo in tukaj sprejemali došle znance. Zastopnikov mest pa ni bilo tukaj; naša mesta po Avstrijskem so imela še majhno veljavo, ker niso bila združena, in zato tudi niso imela velike moči. V deželni hiši so bili zbrani med drugimi Rudolf Lichtenstein, kamornik štajerski, Konrad Kraig, glavar kranjski, Henrik Hoegenberg, dvorni mojster, Wilgraim pl. Strejm, dvorni maršal, Kunrich pl. Prum, dvorni točaj, Albreht Ottensteiner in več manjših vitezov. Na drugi strani pa so bili Viljem in Herman Celjski, Hugon Devinski, grof Oton Ortenburški, Šenk Libenjski, Turjaški in veliki grajščaki.

Friderik Walsee, glavar štajerski, pozdravi zbrane gospode in pové, da želi vojvoda imeti pomoči za svoje posle ob Renu in na Švabskem.

Grof Ortenburški takoj vstane in nekoliko nevoljen zahteva natančnejših pojasnil o tej stvari.

„Volja vojvodova je bila“, reče grof Sponheim, vojvodov dvorni maršal, „da ste prišli sem. Iz njegovih ust bodete tudi slišali, česa želi od vas.“

„Vojvoda je treba slišati“, pritrđi Hugon Devinski, „potem pa tudi dobro pretehtati, da ne storimo nič nepremišljenega.“

Tako so se razgovarjali navzoči velikaši, dokler ni došel sam vojvoda.

Ko vstopi, pozdravijo ga vsi navdušeno, zakaj klanjali so se njegovemu junaštvu. Z mogočnimi koraki gré do svojega vzvišenega sedeža in začne govoriti:

„Veledenjeni vitezi in gospodje! Moč in slava Avstrije je bila vselej prva skrb in glavna naloga mojega življenja. Tega se hočem držati tudi v prihodnje, tembolj, ker je bila to želja pokojnega brata in sporočilo na smrtni postelji. Treba je v ta namen dela, truda in denarja. Vse to sem žrtvoval, kolikor sem mogel. Kupil sem Montfort, grofijo Feldkirch, Breisgau, Bludenz, za kar je bilo treba mnogo denarja. Privojeval sem pošteno, kolikor sem mogel, sedaj pa želim, da mi pomorete in me krepko podprete. Po tem, kar sem kupil, dalo bi se posestvo avstrijsko v Švabski lepo okrožiti in utrditi: treba pa je močne vojske in prave

oblasti od kralja. Prvo tirjam od vas, drugo pa si izposlujem o pravem času. To so moje želje.“

„Urá, na boj za našega vojvoda“, oglasi se Henrik in ž njim mnogo mlajših vitezov. Starejši pa so bili previdnejši in so odgovorili vojvodu po Ortenburžanu:

„Za srečo domovine smo vsegdar pripravljeni darovati imetje in življenje. Tudi danes se ne upiramo, a želimo, da se stvar dobro premisli, predno se začne. Namera je dokaj nevarna. Razmere na Renu so tako napete, da zadostuje le mal povod in se vname splošen boj. Držimo se državnozborskih sklepov in pravica bo na naši strani. Grof Kyburški ni ravnal prav, da je napadel mesto Solothurn; zato nas nič ne briga, če so ga Švicarji dobro okrcali. Ko bi se pa Švicarji lotili naših krajev, potem jih zavrnemo, kakor se spodobi.“

Stari gospodje so pritrjevali Ortenburžanu, in ker se je vojvoda tudi odločil za to misel, obveljala je splošno. Sklenili so: „Grof Kyburški naj izvojuje prepir sam, kakor ga je sam začel.“

Ko se je ta sklep razvedel po dvoru, bili so različni dvorjani raznega mnénja. Vojvoda je soprogi ob kratkem omenil sklep zborov, in Virida je prikimala, kakor bi ji bilo to čisto prav. Morda ji je takrat tudi bilo. A stvar se je naglo zasukala.

Drugi dan je šel vojvoda z večino vitezov na lov, in vojvodica je ostala sama doma. Z dvorno gospico Jelo Barbovo je bila v živahnem pogovoru. Videlo se je, da uživa ta brhka gospica vse zaupanje vojvodice Viride. Prišlo je na vrsto tudi vprašanje o Kyburgu. Grofa sta hvalili obe, da je ljubezniv, vljuden vitez, izboren družabnik, da ga je škoda, ker je prišel v tako zadrego in se mu ne obeta nikaka pomoč.

Med tem pogovorom oglasi komornik nekove ljudi, ki želé priti k svetli vojvodici. Prvi pride Hardeg Ptujski. Ko se je po vseh pravilih vrlo lepo poklonil, ponudi mu vojvodica sedež in ga vpraša, česa želi.

„Visokost, prihajam kot berač, proseč, ne zase, pač pa za svojega prijatelja, ki je v sili in stiski.“

„Jako lepo se vam podaje, gospod Ptujski, da nastopate kot berač, ki ste imovit vitez. Rado vedna sem; za koga prosite pomoči.“

„Res, visokost, so mi stariši zapustili lep imetek, vendar to vse ne zadostuje, da bi pomogel svojemu prijatelju.“

„Torej je sila neizmerno velika.“

„Taka je, visokost, da le vaša mogočna roka še lahko pomore.“

„Povejte torej, gospod Hardeg, kakšna je ta sila, in kaj naj storimo vašemu varovancu v pomoč?“

„Dovolite mi, da govorim v podobi. Bil je gospodar, dober, varčen in pravičen. Zavidni sosed mu ni privoščil sreče. Hujskal je njegove podložnike na upor in jih podpiral. To je srdilo gospodarja, da je sklenil sam napraviti konec temu počenjanju. Ko je sosed zopet očitno podpiral upornike, prime ga iznenada, da ga kaznuje in ostraši. Pa kaj se zgodi? Ta hudobni sosed je bil v zvezi z enakimi tovariši. Ti so gospodarja premagali, njegove ljudi pobili ali polovili, njegovo posestvo razdejali in ga pripravili v najhujšo bedo.“

„Zakaj se ne pritožite vojvodu, da mu pomore do pravice?“

„To je storil, visokost, pa svetovalci vojvodovi so sklenili, naj si ubožec pomaga sam.“

„Tako? O, sedaj umevam: vi govorite o grofu Kyburgu! No, sedaj vidim, da imate vrlega prijatelja. A kako bi mu pomogla iz te stiske?“

„Ni ga, da bi mu pomogel, kakor samo vi. Zato se obrača grof po meni do vas, da

ga rešite pogube. Hvaležen vam bode vedno, on je mož beseda.“

„Verujem, a z orožjem pomoči se ne dá, ker bi to bilo zoper včerajšnji sklep; in zoper ta sklep se ne dá nič storiti.“

„Sklepe te spoštujemo vsi, pa soglasni niso bili, tudi se niso ozirali na vse razloge. Čast, veljava in obstanek naše Avstrije pa utegnejo zahtevati, da vendar-le primemo za orožje.“

„Pozvedite in sporočite mi zvesto, kako se razvijajo te stvari, da posežemo vmes o pravem času. Prijatelju pa pišite, da ga ne zapustimo v nesreči.“

Hardeg se je poslovil zadovoljen in šel k svojim somišljenikom. Vojvodica pa in njena zaupnica sta ugibali, kaj bi bilo storiti.

„Da, pomagati mu treba, pomagati mu hočemo, naj velja, karkoli.“

Tako je sklenila vojvodica Virida.

(Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

II.

Sosedje pa naj dajo, kar morejo,
Po jedno streš'no al' po dve.

Narodna.

Drugo jutro so pri Resnikovih mlatili pšenico. Toda, dasi županovi, bili so vendar bolj bore mlatiči. Prvi mlatič Štefan in njemu za par Betežnikova Metka sta sicer že še bila, no, ni da bi ju grajal, zlasti Štefana ne. Saj je bil korenjak od nog do glave, in zjutraj, predno so jo udarili, pošepnil je Metki na uho: „Le nikar se preveč ne ženi, bodem že jaz bolj pritisnil.“ Druga dva mlatiča, oče župan in šestnajstletna njegova hči Anka, pa že nista bila za pšenico. To je Resnik sam spoznal in précej po prvem nasadu tudi povedal: „Pri pšenici nič ne pomaga, če je še bolj suha. Tisto je še vedno res, kar pripovedujejo o prepiru pšenice z ječmenom. Ječmen je namreč dejal pšenici: ‚Mene lože bolan mlati, kakor pa tebe zdrav‘. Pšenica pa se mu je odrezala: ‚Mene pa lože bolan je, kakor tebe zdrav‘. Če ne udariš kolikor moreš, pa ne gre iz klasa.“

„Drugič bom malo počasneje odrival, da bomo naredili bolje“, potolažil je Štefan očeta, vrgel svoj otep pred pod in pomagal stresati slamo. Metki, ki ni mogla dohajati krepkejšega soseda.

Metka je bila jedina hči Betežnikova, soseda županovega. Za svoja leta — bilo ji je namreč tedaj nekaj nad dvajset let — ni bila slabotna, vendar pri pšenici je treba močnejših ljudij, kakor je bila ona. Pa tudi sicer je bila skoro škoda, da je morala bivati v takem prahu: prav bati se je bilo, da se le preveč napraši njen kakor deteljni cvet rdeči obrazek. A Štefanu je gotovo še bolj ugajala njena pridnost, kakor sama čedna zunanost, zakaj tako vesel je bil pri delu, kakor bi se igral. Metka in Štefan sta bila dobra prijatelja in nekdanj sta se že tako pomenila, da ne bode Metka le včasih hodila pomagat k Resnikovim, ampak da vedno ostane pri hiši, pa ne kot dekla, marveč . . . No, pa tega naj bi za jedenkrat še nihče ne zvedel, skrivnost jima je bila mnogo slajša. Teh njunih načrtov ni prav nič motilo, da je bila Metka — beračeva hči. Res, da je njen oče živel ob miloščini, toda Štefan in Metka Betežnikova ga nikdar nista imenovala prosjaka. Saj je imel svojo hišico in nekdanj tudi ni bil tak revež, kakor je sedaj.

Da, nekdanj je bil Betežnik dokaj trden kočar. Bil je zdrav, živela mu je še žena, veselil se je

Vabljivi ptič.

V deželi srečni svoje dni
Prebival sem vesel,
Pa pisan ptič mi prileti,
Da s sabo bi me vzel:

Opeval mi je kras sveta,
Lepoto pravil mest,
Opeval mi je blišč morjá
In tok železnih cest.

Prepeval je: Z menoj, z menoj!
In jaz se poslovim;
Pojoč me véde ptič s seboj,
Jaz slepo mu sledim.

Poletel ptič je v tamen gaj,
Z drevesa na drevó,
Pojoč mi, da me vodi v raj,
A res ni bilo to.

Izvabil me je na goré,
Frčeč š čerí na čér;
A sreče našlo ni srcé
Na gorah tu nikjér.

Z gorá sem zrl poljé ravnó,
Na polju cvet in sad,
A izpolnilo polje to
Ni srcu vročih nad.

Železno cesto sem zazrl
In voz ognjenih kril,
Mordá bo ta mi pot odprl,
Kjer srečo bi dobil?

Železni voz naprej drdrá,
In jaz se vozim ž njim,
V dežele, mesta me peljá,
A sreče ne dobim.

Privabil me je do morjá
Vabljivi sreče ptič;
Srcé pa moje še ne zna
O sladki sreči nič.

Še dvigne krila ptič pojoč:
Za máno čez morjé,
Tam našlo srečo jih tisoč
I tebi jo dadé.

Le sen, ko pride temna noč,
Povéde me nazaj,
Po kratkem snu pa tajna moč
Spet sreče stré mi slaj.

In vkrcam se na parobrod;
Ptič poje: Le naprej!
Odplóvi ladja brž od tod
Do onostranih mej!

V naročje ladja se spusti
Nezmernega morjá,
Usodo vetru izroči,
Za srečo odvesla.

In onkraj morja kot domá
Goré so in poljé,
In ptič me vabi, kakor zna,
In bega mi srce.

Oj kje si, sreče dragi dom?
Moj ptič me le slepi,
Več ni krepiti upov s kom,
Nikjer je sreče ni . . .

Nazaj, nazaj, domú, domú,
V deželo mladih dni!
A čolna ni in ni mostú,
Ni potí, ni brví . . .

Anton Hribar.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XX. Leopoldova rodbina.

Državno obnebje v Nemčiji se je temnilo čim dalje bolj in postajalo za Leopolda nevarno. A ko mu je pretila nesreča s te strani, užival je veselje doma — v svoji rodbini. Štirje krepki mladeniči so rastli zdravi in brhki, očetu in materi v radost. Viljem, Leopold, Ernest in Friderik so bili nada in sreča svojih starišev.

V tej dóbi (v l. 1385.), o kateri govorimo sedaj, bil je Viljem, najstarejši sin, v 15. letu, Leopold v 14., Ernest v 12. in Friderik v 4. letu. Starejši trije so bili končali navadni nižji šolski pouk in so se imeli sedaj izobraževati za vladarski poklic v raznih jezikih in strokah.

Virida je imela veliko veselje nad otroki. Ljubila jih je že po prirodnem nagibu, ker so

bili njeni, ljubila jih je pa tudi, ker so bili lepi in krasni mladeniči, ljubila jih je zato, ker je imela najlepše nade o njihovi bodočnosti. Marsikaj se ji je že bilo posrečilo, zakaj bi tudi sinovom ne pridobila sijajne sreče? Njen prvo-rojeni Viljem je bil vzoren mladenič, prav kraljevsko dete; Ernest je bil junaškega duha, ostala dva pa sta bila ljuba dečka. Vsi so bili zdravi in krepki. Leopold je skrbel, da so bili vrlo izurjeni v orožju in potrebnih vedah, mati pa si je prizadevala, da so bili vrlo olikani, plemenitega vedenja, in kar je še takih potrebnih svojstev za vladarjeve sinove. Nameré Leopoldove in Viridine zastran otrok so si bile pač nekoliko navskriž, pa vsaj na videz je zmagovala tudi v tej reči volja odločne soproge, in če se ni zgodilo vse po njenih mislih, bile so tega

vzrok okoliščine in pa varstvo božje nad pobožno družino.

„Otroci naši doraščajo; treba jim priskrbeti še nekaterih učiteljev, da se vzgojé za izvrstne može; na njih bo slonela sreča podložnikov in moč Avstrije“, reče Leopold soprogi v domačem pogovoru.

„To sem mislila tudi jaz, dragi soprog, a kje jih dobiti, da bi bili kos svojemu poslu? Gledati treba, da bodo najini sinovi sposobni za najine namere. Učiteljev za tako izobraževanje pa ne poznam tukaj.“

„O pač“, odvrne Leopold; „imamo, hvala Bogu, vrlih takih junakov, da nama izurijo dečke v vseh vojaških vednostih. Kreuzpek je bil res nad vse, toda tudi drugih móž poznam nekoliko, ki so prvaki v junaštvu in omiki.“

„To je tvoja reč, vzemi kogar hočeš. Le takih ne jemlji, kateri niso naklonjeni naši hiši.“

„Ne boj se, neprijatelj nimava, kakor upam. Kar se pa tiče pouka, ni dovolj za najine sinove, da znajo rabiti orožje, ampak znati morajo tudi državne vede: državne zakone, ustavo naše države, pravice vladarjev in njihove dolžnosti, pogodbe, zgodovinske dogodke, razmere do sosednih knezov in gospodov in jednake stvari. Za to pa imamo profesorje na dunajskem vseučilišču, ti znajo dobro te vede in bodo vrlo izučili najine sinove.“

„Ne dvomim, da ne bi imeli potrebnega znanja, a poleg tega morajo imeti nekako svetovno oliko, kakoršna je potrebna za kneze; mislim pa, da oni možje nimajo take olike.“

„Olike si sinovi lahko pridobé doma v naši družini, saj je vendar pri nas vse pravilno in dostojno, kakor si uredila sama.“

„Doma je vedno drugače in mnogo prostje kakor v ptuji hiši, na ptujem dvoru. Tudi imajo na ptujih dvorih marsikatero posebnosti, katere naj bi poznali najini sinovi.“

„Ne, draga; čemu tako? Od nikogar ne tirjajo, da naj pozna vse ptuje običaje. Vsakdo naj ravna po domačih navadah, kadar je tudi v ptujini, da pokaže, kdo je, zlasti še knez, ki se ne sme sramovati domačega rodú in njegovih šeg. Če je pa treba ravnati po ptuje, ni to nikakor težka stvar za pametnega človeka. Jaz se kažem Avstrijca povsod, kamor pridem, pa me zato ni zasramoval še nihče. Veš, ptujstvo mi ni nič posebno ljubo.“

Viridi niso bile všeč te besede, ker je prav ona mnogo ptujih, zlasti laških navad gojila na graškem dvoru; tudi je imela nekoliko laških dvorjank okrog sebe. A požrla je nevoljo in se delala, kakor da ni razumela besed. Saj ji pa tudi ni hotel Leopold očitati ničesar, ampak le govoril je iz srca.

Ko je Virida le molčala, nadaljeval je Leopold: „Zlasti morava skrbeti, da ohranijo najini sinovi pobožno srce. Naša habsburška rodbina je od nekdanj slovela in se odlikovala v pobožnosti, tako že kralj Rudolf, slavni naš praded, tako vsi njegovi potomci. Rečem ti, draga soproga, da sem srečen po dobljeni zmagi, a najbolj srečen sem vendar-le takrat, kadar mirno, brez morečih skrbi molim in se mudim pri svojem nebeškem Očetu. Zato ne smeva tega zanemariti pri svojih čvrstih dečkih. Gospod Peter je mož na pravem mestu, le več veljave in moči mu dajva, saj je je vreden. Moja misel je, naj se ves učni načrt nekoliko premeni in naj se gleda zlasti na to, da se jim oblaži srce. Taki sinovi nama bodo v čast in bodo vredni habsburškega imena.“

Omeniti moramo, da je bil imenovani Peter duhovnik in vzgojevalec Leopoldovih sinov. — Ko je oče tako razložil svoje misli o vzgoji knežjih sinov, stopita v sobo knežiča Viljem in Ernest, vojvodova starejša sina, oba lepa in krepka mladeniča. Viljem je bil nežnejšega, Ernest pa krepkejšega telesa. Ko prijazno pozdravita mater in očeta in povesta vsak svoje dogodke, sprejme mati Viljema k sebi in ga ljubko poboža, oče pa namigne mlajšemu in ga pokliče k sebi. Videlo se je, da je mati vsa zaljubljena v svojega prvorojenca. Božala mu je rdeča lica in gladila rmene lase z visokega čela.

Leopold pa je mirno izpraševal Ernesta, kaj sta se danes naučila z bratom.

„Učila sva se o Rudolfu Habsburškem, našem dedu, kako je pridobil za svoja sina avstrijske dežele.“

„Tako bodeta morala tudi vidva biti junaka po njegovem vzgledu. Utrditi in povečati moč Avstrije, povzdigniti slavo naše hiše, to vama bodi namen.“

Ko je oče tako govoril, izvil se je Viljem materi in pristopil k očetu. Z žarečimi očmi sta gledala očeta in pazno poslušala, ko jima je razkladal nalogo pravega viteza in junaka.

Mladeniča sta bila vsa prevzeta. Ker sta videla, da je oče tako vnet in dobre volje, poprosita vnovič, naj jima dá konja, da se naučita jahanja. Res jima oče obljubi, da dobita vsak svojega konja, in jima naroči, naj bodeta vredna te dobrote.

Njuno veselje je bilo nepopisno. Takoj sta poljubila roko očetu in potem hitela tudi k materi izreč zahvalo.

Leopold pa porabi takoj to priliko in reče sinovoma:

„Da, konja dobodeta oba, a poleg tega še učenika za pravo, državno ustavo in druge jednake predmete. Pričelo se bo resno učenje. Vodstvo nauk pa prevzame za naprej častiti

gospod dvorni kapelan Peter, kateremu bodeta pokorna v vseh rečeh, kakor meni ali materi.“

Mladenica sta poslušala mirno in obetala, da bodeta prav marljiva. Na to se poklonita in odideta, spoznavša, da jima oče nima nič več povedati.

Virida je še mnogo govorila soprogu, kako želi odgajati sinove, da bodo pravi knezi. Hotela jima je podati vzgojo, kakoršno je sama uživala doma v Milanu. Nekaka dvorska olikanost, občudovanje pesnikov, zabavanje v ženski družbi, premetenost v državnih stvareh, in pa drzno junaštvo, to ji je bilo vzor. Ni ji pa bilo na tem, da bi se omikali sinovi temeljito, zlasti ne, da bi se mnogo pečali z verskimi rečmi ali ukvarjali z verskimi vajami. Zato ji ni bilo čisto po volji, da bi duhovnik vodil višjo odgojo knežičev. Ni ji šlo v glavo, da bi mogel duhovnik vzgojiti vrla junaka ali velika državnika. No, uspeh je pokazal tudi tukaj, da je bil oče ukrenil jako pametno in da je bil duhovnik Peter popolnoma kos veliki nalogi.

Kmalu po tem sklepu se je po Leopoldovem naročilu uredilo poučevanje obeh starejših sinov. Učitelji so bili izvrstni in knežiča sta napredovala vidoma. Gospod Peter pa je imel zadosti dela, da je krotil mlada živa duhova in ju navadil Boga se bati in izpolnjevati z veseljem njegove zapovedi. Bilo mu je vselej načelo: „Gospodu služiti je — kraljevati.“

Ko je tako napredovala umna vzgoja Leopoldovih sinov, skrbela je Virida neprestano za to, da bi se povzdignila njena rodbina. Najboljši pripomoček za to bi bile po njenih mislih imenitne in bogate neveste. Tistega časa je bila najbogatejša nevesta Hedviga, kraljičina poljska, dedičinja poljskega in celó ogerskega kraljestva. Zakon s to knežno bi bil posebno srečen za Leopoldovega naslednika. Imela je res mnogo snubcev, a Virida si je mislila, da njen Viljem ni preslab za njo. Začeli so se pogovori in slednjič so se dogovorili, da se zaročita vojvoda Viljem in kraljičina Hedviga. Res, da se še nista videla, pa zadosti sta vedela drug o drugem, da je bila zaroka veljavna. Bolj nego zaročencema samima, ugajala je zaroka materi vojvodinji. Njene želje so se hotele skoro izpolniti. Viljem, kralj poljski in ogerski, Ernest, vojvoda vseh avstrijskih deželá doli do morja, njen soproj Leopold mogočen cesar, ona pa — cesarica in mati kraljev in vojvodov, prva gospa na svetu! Kako se bo čudil Milan, ko pride s soprogom na rimskem pohodu v ponosno očetovsko mesto! Viscontijeva Virida je postala cesarica! O sladke nade!

V takem zmislu je preudarjala sama s seboj, tako se pogovarjala z zvestimi služabniki, taka so bila tudi pisma, katera je pošiljala često domov

v Milan in sicer očetu, zakaj materi ni rada pisala o takih rečeh. „Da, prav si mi svetovala, Izabela, ko si me nagovarjala, naj vzamem vojvodo in grem v Avstrijo, kjer bom gospa in kraljica, dočim bi bila v Milanu ostala ob strani Sforzovi navadna meščanka, brez slave, brez upanja lepše prihodnosti. Res, da ni še vse premagano in pridobljeno, pa korak za korakom me vodi bliže namenu, in nekega dné dospem do vrhunca. Oh, to bo zmagoslavje čez vse nasprotnike in zavidljivce na Dunaju, v Pragi, v Milanu in še drugod! Zavist ne miruje nikjer, toliko slajša pa bode zmaga nad njo.“

Take misli so ji rojile po glavi čestokrat in tako se je bila že v to zajedla, da si bodočnosti niti ni mogla misliti drugačne.

Nič ni bolj nestanovitno, nego sreča na dvorih. O gospodu Petru se je smelo vsekako reči, da je srečen mož. Zibelka mu je tekla na lepem kraju naše Dolenjske. Bil je sin kmečkih starišev, toda nenavadno nadarjen. To mu je odprlo pot do učenja. V onih časih je bila ta pot za nižje stanove neizrekljivo težavna. Saj ni mogel — ni smel kmet dati v šolo sina, če ni dovolil gospodar grajščak. Gospod Peter je prišel v šolo, v Zatičini je preživel v samostanu mladeniško dóbo. A v samostanu ni ostal. Gnalo ga je med svet. Šel je proti severu in ostal v Gradcu. Tu je stopil v duhovski stan. Tedanji sekovski škof Janez Neuberski ga je jako čislal, in tako je prišel Peter na dvor za kapelana. Slišali smo že, da ga je Leopold izprva rabil pri odgoji svojih sinov, naposled pa mu je izročil to vzgojo popolnoma. Zaradi tega je imel gospod Peter veliko moči in veljave. V mnogih stvaréh je odločeval le on. To so dobro vedeli dvorjani, zato so se mu sladkali in klanjali, zlasti oni, kateri so želeli biti v milosti tudi pri sinovih. Zakaj vsi sinovi so jako spoštovali „gospoda Petra“, kakor so mu rekali po navadi.

A poleg cvetoče sreče se plazi vedno mēdla, zelenkasta kača zavisti. Tudi na dvoru so bili možje, ki niso mogli trpeti duhovnika Petra in so skrivaje zabavljali nad duhovsko vlado, kakor so poprej zabavljali ženski vladi Viridini. Toda — v istini se ni gospod Peter nikdar vtikal v vladarske posle; ves čas se je bavil samo z vzgojo knežičev, katere je ljubil iz dna srca.

No, zavistneži bi ne bili mogli odriniti moža z njegovega mesta; bil je dovolj spreten in tudi pogumen, da se je ustavljal njihovim spletkam: toda nasprotnica mu je postala polagoma tudi mati sama, Virida. Da so jo zavistniki lahko spravili na svojo stran, ni nam treba šele pravit.

Najprej jo je peklo to, da je bil starejši sin čim dalje resnobnejši in se ni več maral dobrikati materi ali jo pogostoma poljubljati.

Umela bi bila lahko, da se je ta resnoba vse-lila v sina sama po sebi zaradi njegove starosti, toda razlagala si je rajša, da ga uči tako gospod Peter in ji tako krade ljubezen njenih sinov. Ni ji bilo prav, da je vojvoda Leopold tako točno ravnal po nasvetih duhovnega vzgojevalca in celó preziral njeno mnenje ali njene želje. Opažala je, da je tudi Leopold sam nekam resnobnejši ali celó pobožnejši, da nenavadno dolgo moli, ostaja v cerkvi in prejema svete zakramente. Njenemu srcu ni ugajalo to, in čim dalje bolj je mrzela gospoda Petra.

Naposled mu je postala ostra nasprotnica in sklenila, da ga odpravi z dvora, naj velja, kar hoče. Ne, da bi mu mogla očitati kako napako ali kak pogrešek, narobe, cenila je njegovo delavnost in mnoge vrline, a ni ji bil po godu, in zato se ga je hotela iznebiti.

Večkrat že ga je bila nalašč razžalila ali mu pokazala zaničevanje; če jo je pozdravil, ni mu odzdravila, pri slovesnih obedih in sprejemih ga je prezirala, nekaterikrat kar hipoma poklicala sinova k sebi, četudi sta bila pri nauku. Gospod Peter je to čutil, toda potrpel je, dobro vedoč, da brez nasprotnikov ni noben človek in da se težave ustavljajo vsakemu dobremu delu.

A najhuje je še prišlo. Nekega dne obiščeta gospoda Petra dva domačina z Dolenjskega. Bila sta v preprosti narodni obleki. Ker je bival gospod Peter prav v dvornem gradu, prišla sta vanj naša Dolenjca. Ko je zvedela o tem Virida, zdelo se ji je to jako za malo. Dvorjani so si šepetali: „Plebejec, kmetavs, pritepenec, plezavec — —“, tako so govorili o gospodu Petru in njegovem nizkem rojstvu. Virida je pa drugi dan pri skupnem obedu v nekaki nevolji izbruhnila — gospod Peter je bil navzoč in je uprav nekaj razlagal knežičem —: „Žalostno je dovolj, da se kmečka suknja šopiri že po dvoru.“ Gospoda Petra je zadelo to bridko; vsi so se spogledali, — a molčal je.

Naslednjo nedeljo je imel pri božji službi pridigo, pri kateri je bil navzoč ves dvor. Gospod

Peter je govoril preprosto in prepričevalno v evangelijskem duhu. Virida ni nikakor marala za take govore, želela je laskanja in lepoticja v cerkvenih govorih, kakoršnih je slišala dovolj v Milanu. Razkladal je, zakaj pravi Izveličar, da ne moremo služiti dvema gospodoma. Lepo je pojasnil, da moramo najprej služiti Bogu, da, tudi tedaj, če bi se zamerili ljudem.

V govoru ni bilo nič zbadljivega, vendar ni bil Viridi všeč. Pritožila se je Leopoldu in zapretila, da ne gre več v cerkev k pridigi, ako ne odpravi z dvora tega človeka. Leopold je sicer videl, da ni kriv pridigar prav nič, a ni imel srčnosti, da bi bil zavrnil ženo. Ta se je hudovala nad gospodom Petrom tudi proti dvorjanom, da je prišlo vse to na uho njemu samemu. Izprevidel je, da tako ne more biti dolgo, in da se treba umakniti, če hoče sam živeti v miru in potolažiti vojvodinjo.

Gospod Peter je tako izkusil, kaj je milost in nemilost velikašev. Presedalo mu je tako življenje in sklenil je odslej služiti samo Bogu v samostanski tihoti. Ker je bil vzgojen v zatiškem samostanu, vleklo ga je tje, vleklo v ljubeznivi kraj dolenski, kjer priča potniku še dandanes velikansko poslopje o nekdanjem obilnem številu zatiških cistercijencev.

Ganljivo je bilo slovo duhovnikovo od tako dragih mu gojencev. Jokali so se vsi, jokali se je tudi Leopold, in solze je brisala Virida, ko je zrla to tako ganljivo ločitev. Vest ji je rekla, da je krivico delala možu, ki ji ni storil nič žalega, pač pa se je žrtvoval z vso ljubeznijo za njene sinove. Ni si mislila, da pride stvar zares tako daleč; njena ženska lahkomisljenost je želela samo v stran potisniti ga, ne pa odpraviti do cela z dvora.

Odšel je gospod Peter proti jugu in kmalu so dobili drugega vzgojevalca. A mir in zadovoljnost nista bila večja, ko ni bilo več „kmečke suknje“ na dvoru. Poletje in jesen sta minula za Virido dokaj počasno, sama ni vedela, zakaj jo nekaj teži in ne more biti vesela lepih nád o bodočnosti. (Dalje.)

Čemú?

Nikar, o nikar se ne boj,
Četudi gospod sem ‚visok‘,
Prijateljček vendar si moj,
Ti, mili, nedolžni otrok.

Zaliva ti solza okó.
Čemú pač? Samó od strahú.
Jaz tudi prikrivam solzó
A tebi ni znano, čemú.

Anton Medved.

Kako določen, čist in veren,
Kako umljiv, domač, krepak,
Čutilom, mislim vès primeren
Jezika vam izraz je vsak.

Če prav domneva zbor učeni,
Da jezik kaže ljudstva dar,
Potem, srcé, raduj se v meni!
Poslednji ni naš oratar.

Ubožen, prêprost na zunanje,
Po duši darovit, bogat,
Vsegdar za dobro vnet dejanje,
Pozdravljen bodi, beli brat!

Mirú in sreče ure zlate
Uživaj vedno zarod tvoj,
Kot vekomaj spomine nate
Jaz v srcu nosil bom s seboj.

Anton Medved.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XXI. Temni oblaki.

Kadar je človek nezadovoljen sam s seboj, tedaj je nadležen vsem; zlasti čutijo to podložniki, kateri morajo radi ali neradi tiho prenašati njegove sitnosti. Prav to se je godilo sedaj z Virido. Dosegla je bila z gospodom Petrom svoj namen še bolj, nego je želela: jedna dozdevna ovira njenih namér je bila odpravljena, a zadovoljna vendar-le ni bila. Opazila je na soprogu neko potrtost in vedela je, odkod prihaja; tudi sinovi so jo vedno spominjali dobrega gospoda Petra. Zato je občevala najrajša s svojimi laškimi dvorjankami in nekaterimi priliznjenimi plemiči, kateri so ji vse pritrjevali in jo hvalili. Najrajša se je zibala v kolobaru svojih priljubljenih načrtov, pregledovala, kaj je že zvršila, in preštevala, česa je še treba.

Kakor vsak človek, zlasti še če je delaven in trden, tako je imela tudi Virida nasprotnike. Nasprotniki Viridini so bili dvojne vrste: prvi so bili hudobni, kateri so delali naravnost v njeno škodo in celó pogubo; drugi nasprotniki so ji hoteli prav in dobro, toda njeno delovanje so imeli za škodljivo. Med temi-le je bila stranka dvorjanov in plemenitašev, katerim ni ugajala politika Leopoldova. Ker so slutili, da ima preveliko moč in veljavo vojvodinja, bili so nevoljni na njo. To se je kazalo zlasti y prepiru švicarskega grofa Kyburškega z mesti. Če tudi so bili sklenili stanovi, da naj se vojuje grof sam, vendar je šel glas, da hoče vojvodinja vsekako, naj mu pomore Avstrija, in da je za to pridobila Leopolda.

Nevolja je rastla tem bolj, čim več stroškov so prizadevale vojne. Največkrat ni bilo pričakovati od njih nikake koristi. Poslednji čas pa je prišlo poleg tega še nevarno vrenje ob Renu. Nezadovoljneži so prerokovali hude stvari za Avstrijo.

Vendar se nasprotovanje še ni moglo pokazati, ker so Leopolda osebno spoštovali več ali manj vsi in se klanjali njegovemu junaškemu značaju. Nekoliko shujšale so se razmere, ko je Leopold izgubil državno oskrbnništvo nad Švabi. Tukaj mu niso zaupali niti knezi niti mesta. Razne zveze mest in malega plemstva so bile naperjene zlasti proti njemu kot najmočnejšemu. Največji nasprotniki vojvodovi so bili pa Švicarji, ki so bili napravili med seboj močne zveze v obrambo svoje slobode. Videlo se je, da pride med tema dvema nasprotnikom do boja, zakaj Leopold tudi ni mogel mirno gledati, kako se mu ustavljajo nasprotniki; s tem bi bil pripoznal svojo slabost in strah pred njimi.

„Ali more, ali sme trpeti kaj takega naš vojvoda?“ rotil je mladi tajnik Burghart vsakoga, s komur se je sešel. Bil je poseben ljubljenec Viridin in govoril vse po njeni volji.

Virida pa je klicala soprogu in vsakemu plemiču, ki jo je obiskal: „Šramota je za Avstrijo, šramota za naše plemstvo, če je smejo tako izživati ti lačni švicarski meščani.“

A miroljubni in previdni svetovalci so se ustavljali. „Pustimo jih v miru“, rekel je umni vitez Volbenk iz Ljubna. „Bil sem po Švicarskem in videl te ljudi. Slobodo ljubijo, a žalega nečejo nikomur. In če pridobimo vse švicarske gore, čemu nam bodo?“

Grof Hartberški pa je pristavil: „Sosedje nas sovražijo skoro vsi. Naš vojvoda se jim zdi premočan. Če bodo le mogli, spravili nas bodo v zadrege in nevarnosti, da bi nas pokončali. Čakajmo! Vojvoda je še mlad; lahko si pridobimo po mirni poti še veliko, za kar bi bilo treba sedaj prelivati kri.“

Ni se dalo lahko reči, na katero stran po-tegne tehtnica. Da bi torej gotoveje odločila dvor in stanove za vojno, obrnila se je Virida do očeta Barnaba v Milanu. Prosila ga je, naj vname

Leopolda za vojno in mu pomaga, kakor je nekdanj tudi Rudolf pomagal njemu.

Toda po tej poti ji ni šlo gladko, kakor je upala. V Milanu se je bilo mnogo premenilo. Barnaba Visconti se je bil postaral in ni bil več tako delaven; tiščal je, kar si je bil pridobil in bal se je, da ne izgubi vlade. Izkušnje so ga bile izmodrile. Nezaupljiv je postal do vseh in povsod je videl nevarnosti in zarote. Stare, ukoreninjene strasti pa so še tlele v njem. Največ časa je preživel v Monzi v svojem gradu, kjer se je mislil varnega med debelimi zidovi in stražami, nekaj pa tudi zato, ker je imel tam zaprte žrtve svoje jeze. Njegova dva sinova sta bila ž njim jednaka v strasti, pa manj krepka in delavna. Zato je pa padala veljava Barnabova, moč njegovega brata Galeazza in njegovih sinov, ki sta vladala v Paviji, rastla je od dné do dné. Milanci so bili siti Barnaba in radi bi se ga bili iznebili. Galeazzova sinova sta bila prijazna in tako sta se prikupila ponosnemu mestu. To je Barnaba čutil in zato je sovražil brata in njegova sinova, dasi tega ni kazal očitno. Ogibal se je prav skrbno vsega, kar bi napravilo kako gibanje po mestu in deželi, ker je v nemirnih časih težko krotiti ljudi. Najmanj po godu mu je bila sedaj vojska in pa še v ptujini; zato se ni zmenil za Viridino prošnjo.

A Virida se ni dala hitro odgnati. Obrnila se je do bratrancev, katera sta ji tudi obljubila pomoč. A stvar je bila težka in zapletena. Ko bi bila Virida želela samo denarno podporo, ne bi bilo pomisleka; a ker je hotela imeti tudi vojno, pomišljala sta se bratranca. Postavni vrhovni poveljnik milanske vojske je bil namreč Barnaba, Pavija sama je imela le nezatno vojno silo. Kako bi se torej pridobil Barnaba za vojsko?

Oglašala se je zima, sneg je pobelil z deskami krite strehe v prijaznem Gradcu, ob hitri Muri se je vlačila megla. Vse življenje se je bilo nekam skrilo. Najbolj pa je mračna tihota legla na vojvodov dvor pod „Gradom“. Sinoči je bil prišel brzi sel naravnost iz Milana in prinesel Viridi strašno poročilo, da so našli nje-nega očeta mrtvega v Monzi, pa tudi oba njena brata mrtva. Vsi trije da so skoro gotovo zastrupljeni. Tako se je glasilo grozno naznanilo.

Četudi so povedali Viridi to novico jako previdno, vendar je bila dolgo kakor omedlela. Samo dihala je še in roke stegovala krčevito in včasih zaklicala: „Oh, moj oče, moj oče!“ Leopolda ni bilo doma, da bi jo bil tolažil, tembolj potrni so bili z materjo vred sinovi.

Le polagoma se je nekoliko pomirila. Njena dušna moč se je vračala, prirojeni ponos se je vzbujal, in ustavila je solze. Takega udarca Virida še ni bila občutila v življenju. Ko bi le bil poslednji!

Žalosten je bil ta dan za dvor, žalostni so bili naslednji dnevi. Nihče si ni upal svetovati vojvodinji, kaj naj stori. Tudi Leopold je bil potrtn, ko se je vrnil domov.

Ko je preteklo nekoliko dnij, poslali so sela domov in mu prideli drugega, da bi prinesel natančnejših poročil. Vojvodinja ga je poučila skrbno, kam naj se obrne, da zvé resnico. Sel se je vrnil v Gradec, potoval je pa dobre tri tedne. Prijateljica Izabela, žena pesnika Loschija, poslala ji je najbolj zanesljivih poročil. Med Barnabom in obema stričnikoma so bile že dalje razprtije. Očitno je bilo, da se hočeta polastiti vlade v Milanu. Zlasti Giovanni je bil drzen. Skoro gotovo je on zvršil ali vsaj ukrenil ta zločin, da bi spravil s poti vse ovire.

To žalostno poročilo je ni nič potolažilo; skrb je legla na njeno lepo obličje, njeno visoko čelo se je krčilo v gube. Več tednov potem — bilo je že v novem letu — dobi Virida od bratranca Giovannija Galeazza pismo, v katerem ji je trdno obetal podporo, ker so odpravljene sedaj vse ovire. Pristavil je, da se je obrnil tudi do vojvodovega kancelarja, da se napravijo potrebne pogodbe. Kar nič je ni razveselilo to pismo, temveč z grozo je je brala in potem zaprla v svoje skrivne predale. O čem se hoče bratranec dogovoriti z vojvodom, tega ni marala več vedeti.

Barnaba Visconti je bil cesarski namestnik za Lombardijo, torej državni dostojanstvenik. Zato je kralj Vencelj zaukazal, naj se preiskujejo vzroki njegove nenadne smrti, in ako se pokaže zločin, naj se krivci ostro kaznujejo. Ta ukaz se pa ni hitro izpolnil, zima in vojne priprave so preiskavo zavlekle mesece in mesece.

V zeleno Štajersko je zopet pricvetla lepa pomlad l. 1386. Tudi na dvoru so se je veselili, saj je bila zima žalostna, ker je gospa vojvodinja žalovala neprestano. Veselic ni bilo, slavnostni sprejemi so se godili brez radosti in tiho; vse je bilo tako tužno-mirno in mračno, kakor je mirno pred hudo uro. S strahom so se ozirali na dvoru tje, kjer se je pokazalo kako nevarno znamenje, kjer se je zabliskalo na političnem nebu. In takih znamenj se je kazalo čim dalje več.

Ob Renu se je napravljalo vse za vojsko, Švicarji pa so vzeli dve dotlej avstrijski mesti v svojo zvezo proti cesarskim odlokem. Leopold je zahteval, naj mu izročé Švicarji obe njegovi mesti z lepa, a oni so se tej zahtevi ustavili odločno. Tako je priklopelo nasprotje do vrhunca, vojski se ni dalo več ogniti. Hipoma se je vsa Nemčija razdelila v dva tabora. Z Leopoldom je potegnili vse, kar je imelo strah pred mesti, ali je vsaj zavidno gledalo njihovo moč in bogastvo. Mesta pa, hoteč braniti slobodo, potegnili so na drugo stran. Živahno gibanje je vzbujalo

jala pomlad po gorah in dolinah avstrijskih in švicarskih; na dvorih, po mestih, po gradovih pa je vrelo, zakaj vojska se je bližala urno, kakor huda ura. Tu ni bilo več pomislekov zastran boja, vsakdo je videl, da jedino le boj more odločiti med njimi. Šlo se je Leopoldu za čast in državne pravice, Švicarjem pa za zlato slobodo in meščanski ponos. Sploh so pričakovali, da Leopold zmore; po gradovih so pretili Švicarjem, češ, „Leopold vam pokaže, da imate še gospoda nad seboj.“ Švicarji pa so se vnmali: „Ne udajmo se!“ in meščani so jim pritrjevali.

Pač še nikdar ni bilo v Gradcu tako živahnega gibanja, kakor meseca velikega travna in začetkom rožnika istega leta. Virida je premagala žalost in bila zopet pogumna, pa tudi drugim je vlivala poguma v srce. Na dvoru se je vse trlo poslancev, selov, plemenitašev; po mestu pa so se gibali vitezi in vojniki, veseleč se, da je došel čas pravega in resničnega boja. Tu si slišal razne jezike, videl različne noše, opazoval razne šege. V mesto je prihajalo ljudstvo ogledovat velike vojne priprave, štajerski Slovenec, ki je bival takrat malone okrog Gradca, je občudoval moč in veljavo svojega hrabrega vojvoda Leopolda. „Bog pomози našemu Leopoldu!“ klical je preprosti kmetič. „Varuj ga Mati nebeška, velmožna!“ klicala je pobožna ženica, proseč zmage svojemu vladarju.

Štajerska je dala veliko hrabrih in lepih vitezov, da so Gradčani kar gledali mlade junake, pravi cvet plemstva. Za njimi se je vrstilo slavno kranjsko plemstvo, resnobo in mogočno sedeč na velikih konjih, pod katerih kopiti se je kar potresala zemlja. Bili so junaki, kakoršne že poznamo, in katere bi bili imenovali skoro nepremagljive. Tudi s Koroškega in Tirolskega, od juga in severa so prihajali vojniki, katerim je bilo vsem geslo: „Pokážimo meščanom, da prva moč je v plemstvu!“

Na gradovih pa so žene, hčere in neveste točile bridke solze, zakaj skoro povesod so pogrešale kako drago srce, ki se je ločilo od njih, vnmajoč se za ljubezen do domovine in bojne slave. In naposled — po binškošnih praznikih — je zaplakala še Virida, zakaj ločitev je bila prišla tudi zanjo.

Kdo si more razložiti skrivnostno moč slutnje! Kakor je prej Virida silila na vojsko, tako se je je sedaj bala. Jokaje je opasovala soprogu meč in ga prosila: „Ljubljani Leopold, pazi na-se in na svoje življenje zaradi otrók in zaradi mene! Kaj bomo počeli brez tebe?“

„Bodi mirna, draga moja; kakor je volja božja, tako se zgódi. Brez krivde smo se zapletli v boj, zato upajmo, da zmoremo sovražnika. Ako pa je Bog drugače določil, da padem v

boju, skrbi modro za otroke, poslušaj stare svetovalce in izkušaj biti vsem za mater in očeta ob jednom. Bog bodi s teboj!“

Neizrekljivo prisrčno je poljubil Leopold soprogo in sinove, kakor bi hotel vso ljubezen svojega junaškega srca izliti v te poljube. Naročil je sinovom, naj ljubijo mater in jo podpirajo v vseh težavah, naj bodo vsi jedini in se ljubijo med seboj, naj ne zabijo vrlin in lepih čednostij Habsburžanov, naj delajo vedno za moč in slavo Avstrije in naj goreče molijo, če pade v boju, za njegovo dušo, katero udano izročá Bogu.

Glasno je zaihtela Virida ob teh besedah, sinovi so se oklenili ljubega očeta, Leopoldu je zablestela solza v očeh. Lepa je solza na junaškem licu, lepa kakor svetel biser.

Težko je bilo iztrgati se rokam mile družine, toda rogovi so doneli na odhod, konji so bíli s kopiti — kmalu stopi med četo lepa postava vojvodova. Bil je ves v železju in na glavi je imel čelado odličeno s prelepo, svetlo bliščečo krono. Ni bila brez vzroka Virida, pa tudi vsa Avstrija, ponosna na takega vladarja. Gromoviti „Hurá!“ se razlega iz vseh grl v pozdrav vojvodu — kot klic v krvavi boj.

Dolgo so gledali Gradčani z Gradú na krasno četo, ki je hitela z doma ob urni Muri, da bi se v južni Nemčiji čim najhitreje združila s tamošnjim viteštvom.

XXII. Zvezda se utrne.

Polagoma je postalo mirno po naših krajih. Večina vitezov in hlapcev je bila odšla proti Švicarskim goram. Njihovi domačini so se skrbno zapirali po trdnih gradovih, zakaj med vojsko ni lahko zaupati komu. V domovini so ostali le nekateri stari grajščaki in pa nespravljivi nasprotniki vojvodovih bojev, kakor celjski grof in njegovi somišljeniki.

Z naglimi dnevnimi hodi je došel vojvoda Leopold s svojo četo kmalu v južno Nemčijo. Po svojih pokrajinah na Švabskem je zbiral okrog sebe viteze in vojščake, ki so ga že čakali in bili pripravljeni za vojsko. Kar je bilo odličnega viteštva, vse je hitelo pod njegovo zastavo, zlasti še mlajši vitezi, ki so si hoteli pred očmi tako slavnega vojvoda pridobiti viteško čast za celo življenje.

Vojvodu je bilo vse na tem, da udari naglo na nasprotnika in mu ne dá časa za uspešen upor. Zato je tudi hitro sestavil s svetovalci bojni načrt. Iz dolgih obravnav in raznih pogodb mu je bilo jasno, da izvira vse sovražno nasprotstvo proti njemu od združenih Švicarjev, in da je središče in ognjišče tega gibanja mesto Lucern. To mesto torej treba zgrabiti in ne-

mirneže ostro kaznovati, pa je dosežen namen vojske.

Vojna Leopoldova je bila zbrana. Malokdaj je bilo skupaj toliko plemstva, malokdaj so se tako trdno nadejali zmage kakor tukaj. „Kmalu pokazemo tem rovarskim Švicarjem, da imajo še gospodarje nad seboj“, in „Idimo, dajmo Švicarjem gospodarja!“ klicali so vitezi in zamahovali z meči, hoteč pokazati, kako jih mislijo natepsti.

Začetkom meseca mal. srpana se je pomaknila vojna Leopoldova v Švico, njen namen je bil — zasesti mesto Lucern.

Toda Švicarji niso med tem držali rok križem; vsi zavezni kantoni so postavili pogumne, slobodoljubne može v vojsko in tako imeli moč, ki se ni namerjala ukloniti vsaki sili. Imeli so jako ugodno stališče na gorah in v gozdovih, in naposled so dobivali skoro gotovo podporo od višjega plemstva, ki je zavidalo Leopoldu njegovo slavo in rastočo veljavo. Zato ni bilo nikakor odveč, da je vojvoda Leopold postopal previdno in z vsestranskim preudarkom sestavljal svoj bojni načrt.

V vojnem posvetovalnem zboru so sedeli tudi mejni grof Badenski in slavni vojniki grof Eberhard Virtemberški. Oba sta bila pritrčila temu načrtu in le kaj malega še dostavila gledé na prodiranje. Leopold, plemenitega značaja od nog do glave, je zaupal vsem in se ni nadejal, da bi utegnili biti tudi v njegovem taboru skriti nasprotniki. Kako ga je pa žalilo, ko je opazil tu in tam sumljiva znamenja! Prepričal se je tudi večkrat, da imajo Švicarji na vseh straneh ogleduhe, ki pazijo na vsak njegov korak.

Najhuje pa je bilo, da so zvedeli Švicarji za bojni načrt Leopoldov. Jeden izmed grofov — skoro gotovo Eberhard sam — je ali naravnost ali po ovinkih stvar spravil med ljudi in Švicarjem v roke.

Leopold je razdelil svoje čete na dva dela: manjši del je bil namenjen proti Curihu, da bi zadrževal pomožne čete in jim branil združiti se z Lucernci. Vodil ga je grof Kyburški, kateri je poznal vse kraje in kote po težavnem gorovju. „Nikar ne hodite v boj, ampak le opazujte in dražite sovražnika, to vam bodi navdilo“, tako je naročal vojvoda. Glavna moč pa je bila odločena, da ide na desnem bregu reke Are proti Sursee-ju in ob sempaškem jezeru dalje gori do Sempaha. Vodil jo je Leopold sam. Radostno se je oziral z vso vojno vred na rodni grad Habsburg, ki se je ponosno dvigal nad Aro, in si mislil, da bo stal še trdneje in ponosneje, če on, potomec Rudolfov, ukroti nemirne Švicarje.

Toda — kakor veli pregovor — človek obrača, Bog pa obrne.

Grof Kyburški je upal, da bo prekanil Švicarje in prišel v njihovo sredo brez ovire. Kako se je čudil, ko je našel povsod na sovražni zemlji najprevidnejše bojne priprave. Tu je zadel na prekope, tam v soteski so ga ustavili nasipi in dobro oboroženi sovražniki; povsod se je moral boriti z največjimi zaprekami.

Lože se je pomikala glavna vojska, kateri je zapovedoval vojvoda sam. Na večer dné 8. mal. srpana se je ustavila za dobro uro od Sursee-ja, ki je na severnem bregu sempaškega jezera. Taborila je pod milim nebom in se pripravljala, da napade drugo jutro mesto Sursee. Leopold je vedel, da pride tukaj do boja, ker so imeli todi Švicarji precejšno vojno moč. Toliko so mu sporočili ogleduhi, ki so le z največjo nevarnostjo opazovali od daleč gibanje sovražnikovo.

Ko je potihnil nemir v taboru in so straže sprejele svoj posel, pisal je Leopold Viridi kratko pa prisrčno pismo. Naznanil ji je stanje vojne in pa sporočil, da upa prihodnji dan ali vsaj v najbližjem času odločilne zmage. Poročilu je pridal srčne pozdrave zanjo in za drage sinove, zastran katerih le obžaluje, da jih nima pri sebi.

Po mirni noči je zasvetilo iznad švicarskih gorá najlepše jutro. Vročina je bila že prejšnje dni dokaj močna, a ta dan se je obetala še hujša. Zato odrinejo zjutraj za rana proti jezeru. V jedni uri pridejo pred Sursee. Nikdo se ni branil ali ustavljal, vse mesto je bilo mirno; vojvodu so se poklonili, izročili mu ključe in ga prosili njegove milosti. To je zadostovalo za sedaj; kar je drugega računa, sporazumeli se bodo pozneje, tako je velel vojvoda, ki je bil nevoljen, da ni bilo nič boja. Zabavljal je Švicarjem, da so strahopetni širokoustneži, kateri se postavljajo in mogočno nosijo, dokler jim nihče ne zapreti. Ko pa pride sovražnik, utihne vse in se skrrije po kotéh. Meščani so molčali ob teh zabavljicah in mislili svoje.

V vojnem svetu so se čudili, zakaj ni sovražnik branil tega dokaj velikega in trdnega mesta. Večina je razlagala to ravnanje za strah, nekateri pa so slutili zvijačo. Vojvoda se je pa posvetoval s svojimi načelniki, kaj bi bilo sedaj storiti.

Med tem vojnem posvetovanjem pride sel grofa Kyburškega s sporočili prejšnjega dné o njegovem prodiranju proti jezeru in pristavi, da je obstal in se utaboril blizu jezera, od koder more pregledati in tudi preprečiti sovražno gibanje. Večjih sovražnih čet še ni našel, vendar so se mu ustavljala povsodi oborožena krdelca.

Vojvoda in njegovi svetovalci so čudeč se brali to poročilo in se popraševali, od kod so

mogli Švicarji zvedeti, da misli vojvoda oddelek vojakov poslati po oni stezi, koder je šel grof Kyburški. A grof Eberhard jih je znal potolažiti, rekoč: „Ni tako čudovito, če je sovražnik nekoliko zavaroval le-ono dolino. Saj veste, da v Lucern drži bližnja pot od Habsburga ravno tam skozi dolino reke Reusse. Za nas pa je dobro, da so razcepljeni naši nasprotniki; čim več jih je tam, tem manj jih bo tukaj in tem ložja bo naša zmaga.“

Nekatere so grofove besede prepričale, drugih ne, in začel se je o tem živahen razgovor, kateri je pretrgalo drugo poročilo patrolj, da stoji sovražnik više gori ob jezeru poleg mesta Sempaha. O številu in kakovosti čet niso mogle povedati nič zanesljivega, ker so Švicarji taborili v gozdu.

Na to poročilo so sklenili po kratkem razgovoru z znatno večino: takoj odriniti, in ako bodo le mogli, še ta dan zgrabiti sovražnika in ga prisiliti za boj. Nekatere je sicer strašila velika vročina na pekočem solncu, a drugi so menili, da pač ne pride do boja, ker se bodo sovražniki umaknili resnemu napadu.

Vojvoda dá torej povelje za odhod in cela vojska se začne pomikati na jugovshodno stran ob jezeru proti Sempahu. Vitezi so bili veseli in so vriskali od veselja v trdni nadi, da bodo sijajno zmagali. V solncu se je lesketalo orožje in veselo so vihrale zastave raznih oddelkov; čez vse pa je vihrala velika avstrijska zastava, poleg katere je jahal v krasni opravi lepi sedemintridesetletni vojvoda Leopold.

Švicarji so stali na podolgastem griču ob strani mestu Sempahu, za hrbtom so imeli gozd v zavetje. Mirno so gledali bližajočo se vojsko vojvodovo. Zemlja se je tresla pod kopiti težkih konjikov in votlo je donelo, kakor glas daljnega groma. Že je prinesel veter posamezne glasove na višino do ušes temnih Švicarjev, razločili so pretenje.

Vojvoda je razvrstil svoje čete za napad, zabičal poveljnikom oster red in pazljivost, določil, kaj se ima zgoditi v slučaju zmage ali izgube. Na to je dal povelje, da naskočijo sovražne vrste, in on sam je stopil na čelo cele vojne, da jo vodi proti sovražniku. Prijatelji so ga svarili in tudi prosili, naj se varuje in ostane zadaj v zavetju, od koder bi mogel ravno toliko koristiti, kolikor spredaj; toda vojvoda je odgovoril junaško: „Ali naj Leopold od daleč gleda, kako se njegovi vitezi zanj vojskujejo? Ne, tukaj v svoji deželi za svoje drago ljudstvo hočem ali zmagati ali pa umreti.“

Rogovi zatrobijo, trombe zadone in viteški roji naskočijo sovražno postajo na griču, a sovražnik ni čakal udarca, ampak v zadnjem trenutku se je umaknil in skril v gozdu. Vitezi

počasi prebrodijo goščavo in se zberejo na nasprotnem robu gozda. Pred seboj so imeli ozko dolino, ali nekako sotesko, na nasprotni strani rob, na robu visoko, trdno ograjo, za ograjo pa vse črno oboroženih Švicarjev. Položaj se je torej premenil in sicer jako neugodno za težko oborožene viteške čete. Stališče, tla, okolica, vse je bilo ugodno Švicarjem, neugodno pa vojvodovi vojni. Na prvi hip niso vitezi vedeli, kaj bi začeli, a nekaj se je moralo zgoditi. Hitro stopijo poveljniki v svét, in vojvoda jih vpraša, kaj menijo o tem nepričakovanem prizoru.

Hasenburg se oglasi in pravi: „Ne vemo, koliko jih je in kje stojé; torej počakajmo, da pride še pehota za nami, potem jih oklenemo in zdrobimo.“

Ochsenstein pa se ni strinjal s to mislijo: „Kar je sedaj pred nami, to se nam ne more ustavljati. Predno dobé pomoči oni, dobimo je tudi mi. Strahú ne smemo kazati; kar primimo jih!“

Večina je potegnila z njim, in tudi Leopold je pritrdil temu odločilnemu nasvetu. Takoj je ukazal naskočiti sovražne utrdbe. Cel roj mladih plemičev, kateri so bili danes prvič zares v boju, pade pred vojvoda in ga poprosi za viteški udarec. Vojvoda zamahne z mečem in pravi: „Bodite pravi vitezi!“

Roj mladih vitezov se je spustil doli po bregu in na drugi strani gori po rebu proti švicarskemu stališču. Mnogo jih je bilo iz raznih krajev in rodbin, ki so v veseli nadi drvili proti sovražniku. Tu so bili Švabi, rmenolasi mladenci, prvokrat v boju, pred resnim nasprotnikom. Utripalo jim je srce, a vendar so se hoteli izkazati, nobeden ni maral zaostati. Kaj jih še čaka, niso pač vedeli. Tam so bili Tirolci, vajeni hribov in prepadov, rojeni strelci in lovci. Z lahka so splezali po bregu čez skale in kot koze so se vspenjali navkreber. Na levi je bilo malo krdelo Korošcev in Štajercev, katere je prignala ljubezen do vojvoda pred te nevarne sovražnike. Bili so tam vitezi krški, ognjevit Ungnad, Jurij Holeck in mnogi tovariši iz vseh korotanskih dolin: vsi so se skupaj zagnali proti ograji. Andrej Ungnad jim je bil načelnik. Vrgel je proč ščit in z golim mečem v desnici je planil proti dobro zagrajenemu in zavarovanemu stališču Švicarjev.

Da bi se hitro pokazali junake, planejo čez ograjo med Švicarje. Hipoma je bilo pred njimi vse pohojeno in pregnano. A sedaj so prišli na dan tudi oni sovražniki, ki so bili skriti v gozdu. Hud boj se je razvnel in širil na vse strani; čim dalje več je obležalo mrtvih in ranjenih na bojišču. „Udri, bíj, tovariš!“ klical je Andrej

Ungnad, in Avstrijci so se iznova zagnali med Švicarje in jih mnogo podrli na tla.

Vojvoda je spretno vodil svoje roje in le malo jih je izgubil, nasprotno pa so sovražniki trpeli veliko izgubo.

Vodja Švicarjev Gundoldingen je padel in več nego sto tovarišev poleg njega. Vendar prav do splošnega boja na celi vrsti ni hotelo priti, ker so Švicarji stali na robu, kamor Leopold ni mogel spraviti konjikov, nasproti pa tudi Švicarji niso hoteli na plano in tam prijete vitezov; le vmes med obema vrstama so se borili večji ali manjši oddelki, zlasti mlajših junakov, katerim je bilo lahko brez konja preskočiti jarek ali plot in udariti na sovražnika skritega za ograjo. Vojvodu je začelo potrpljenje uhajati; spoznal je, da tako ne pride kmalu do zmage. A tudi ni maral, da bi sovražniki po noči razbegnili ali dobili pomoči. Zato je sklenil prijete Švicarje gori na robu samem. V ta namen pa so morali vitezi razsesti in oddati konje svojim hlapcem. Postavili so se v ozke vrste, napravili čveterokot, in kopja držoč pred seboj so počasi plezali v hrib proti sovražniku. To je bila težavna pot; vsi v železju in težkih opravah so se pekli na solncu kakor v razbeljeni peči in težko sopihaje rinili navzgor. Bilo jih je videti, kakor bi se bližala železna nepremagljiva stena. Švicarji so spoznali, da je sedaj prišel odločilni trenutek, da morajo ali zmagati ali — umreti. Bile so res strašne za sovražnika te železne vrste z močnimi sulicami; pretile so pogin onemu, ki bi jih napadel: a močnejša nego strah pred gotovo smrtjo je ljubezen do domovine in slobode.

Ko so prihropeli vitezi nekako na sredo rebri, tedaj se spusté Švicarji z višine in z vso močjo se zapodé na vojvodove vrste: železne stene niso mogli predreti; prva vrsta je padla zdrobljena na tla, drugi pa so se urno umaknili nazaj.

Ker so se taki napadi večkrat ponavljali in vselej neugodno za Švicarje, izgubili so veliko mož, a vojvodovi so bili skoro brez škode. Švicarske vrste so se redčile in krčile vidoma. To je Leopold porabil, da je izkušal priti jim za hrbet in tako jim preprečiti umikanje in beg.

Švicarski voditelji so to opazili in izprevideli veliko nevarnost. Bežati niso hoteli, a zmagati se jim je zdelo jako težko. Le jedna pot bi bila do zmage: predreti vrste vitezov, tako napraviti med njimi zmešnjavo in jih pobiti.

A kako bi predrlí strašne vrste? Na to vprašanje niso vedeli odgovoriti švicarski načelniki, ki so bili v kratkem posvetovanju. Kar stopi pred druge poveljnik Erni Winkelried in pravi svojim tovarišem:

„Bratje, jaz vam napravim pot skozi viteške vrste. Skrbite le za mojo ženo in otroke!“

Osupli so ga gledali poveljniki; nihče ga ni vprašal, kako in kaj misli storiti. Molčé primejo zopet za orožje in udarijo na viteze, toda previdneje, nego so ravnali poprej. Ko so Švicarji že blizu groznih vrst in jim vitezi pomolé ostre sulice nasproti — smrt napadovalem, tedaj po-grabi Winkelried hipoma nekaj teh nasproti štrlečih sulic s svojima orjaškima rokama in jih potegne náse; sulice se zasade v njegove prsi, mož omahne, krčevito objemajoč sulice, pade, s tem potegne za seboj tudi viteze in jih potisne na tla. Tako je bila narejena vrzel v avstrijski vojski — pot med viteze je bila odprta.

Bliskoma skočijo bližnji Švicarji skozi to odprtino in udarijo nad težko obložene viteze. Težki oklepi, železo na rokah in nogah jih je silno oviralo, da so se komaj obračali na strmem bregu. Ko je bilo sovražnikov sredi vrst vedno več, ko so napadali viteze od spredaj, ob strani in za hrbtom, bilo je hitro kretanje skoro nemogoče. Drug za drugim so omagali in se zvrnili, ali od sovražnih udarcev, ali od pehanja krdel, ali zaradi lastne neokretnosti. Neredna gneča je nastala in bojevanje se je do cela premenilo. Središče vojvodovih vrst je bilo pretrgano. Gruče borečih so se vrstile in valile proti dolini po strmi rebri doli. Kdor je padel, bil je izgubljen; pobili so ga razljučeni Švicarji ali pa poteptali v gneči.

Švicarji so prodirali vedno naprej. Na desno in na levo je divjal boj in prišel do vojvodove zastave. Krepko so jo branili avstrijski vitezi, pa ni je bilo môči rešiti. Ureh iz Arburga jo vzdigne, pa že isti trenutek ga zadene sovražni kij, da se zgrudi in še padajoč zakliče: „Reši, reši Avstrijo!“ Ko vojvoda to zasliši, hitro pristopi, vzame zastavo vso krvavo iz rok umirajočega viteza in jo drži visoko nad glavami bojevalcev. S tem je prišel vojvoda sam med najhujšo gnečo na najnevarnejši kraj. Mladi Korošci in Štajerci so bili okrog njega in so ga krepko zaslanjali. Za nekaj minut so ustavili sovražno prodiranje, celó nazaj so potisnili Švicarje pred seboj, a preganjati jih niso smeli, da bi ne zapustili tovarišev.

Ta čas so porabili vojvodovi častniki, da so mu svetovali, naj se umakne in reši, zakaj zmaga se nikakor ne dá več dobiti. A vojvoda se ni maral umakniti. Ponosno zavrne one, ki so mu tako svetovali: „Bolje je umreti častno, nego živeti sramotno in brez časti pred plemenitimi gospemi.“

Tovariši so zmignili z ramami in se obrnili proč, češ, kar hočeš, to stóri; mi nismo odgovorni več. Vojvoda pa se obrne do svojih

zvestih koroških, štajerskih in kranjskih vitezov in jih vpraša:

„Ali hočete bežati in si rešiti življenje?“

Vsi na glas: „Nečemo.“

„Ali me hočete zapustiti?“

„Ne: ali zmagati ali umreti s teboj.“

Nato vrže Leopold krasno, s krono olepšano čelado proč, in udari iznova na sovražnike. Kjer so bile najgostejše vrste in najbolj vroči boj, tam je bil vojvoda: iskal je smrti in jo našel na bojišču. „Kakor cvetka je padel med cvetje ta krasni cvet tedanjega viteštva, vojvoda Leopold avstrijski“, piše neki pisatelj. Ves boj se je zagnal tu sem, kjer se je boril vojvoda kakor ranjen lev. Zato je bilo silno težko rešiti njegovo truplo. Več vitezov je skočilo zaslanjat truplo smrtno ranjenega vojvoda, pa bili so vsi na njem ubiti. Poslednji je ostal Andrej Ungnad in branil sovragu naprej, pa bil je že osamljen in truden, da je komaj še vihtel svoj težki meč. Ko je videl, da omaguje, je vzdihnil: „Ko nima Avstrija vojvoda več, ni treba ji tudi vitezov več.“ Krepko je zamahnil poslednjič in od treh strani zadet padel na prsi umrlega vojvoda. Zastava avstrijska pa je bila smrtno ogrinjalo junaškega vojvoda in njegovih tovarišev.

Ko drugi poveljniki in vitezi niso več videli vojvoda in njegove zastave, upadlo jim je srce in začeli so misliti na beg. Hiteli so v dolino in klicali svoje hlapce, da jim pridejo s konji naproti. A bilo je že prepozno. Krdelo Švicarjev je zapodilo hlapce s konji vred v beg, in gospodje niso mogli več uiti, le od daleč so videli še prah, ki se je dvigal izpod konjskih kopit. Ni jim bilo na izbiro nič drugega, kakor drago prodati svoje življenje. Usmiljenja niso prosili.

Ko je solnce zahajalo, bil je boj končan, in mir je zavladal nad sotesko. Hlad je potegnil od jezera sem čez junake, ki so mirno ležali v tem orjaškem grobu. Nad šest sto grofov, baronov in drugih gospodov je bilo ubitih in blizu 2000 drugih vojakov. Velika zmaga za Švicarje, strašen poraz za nesrečno Avstrijo.

Grof Kyburški je stal s četo blizu curiškega jezera in čakal povelja vojvodovega. Pridružil se mu je bil tudi njegov prijatelj Hardeg Ptujski in nekoliko štajerskih vitezov. Ko mu pové poslanec, da je vojvoda šel proti Sempahu in da tam stoji sovražna vojna, vzdignil se je takoj s svojimi ljudmi po cesti proti Lucernu, ker je upal, da vojvoda zmore, potisne sovražnike nazaj proti Lucernu, in da tam pride do odločilne bitve.

Mrak se je naredil, postavili so šotore in se utaborili. Zavarovali so se na vse strani in postavili močne straže ob potih.

Ponoči pa na hip ustavijo straže več jezdecev, kateri so v silnem diru podili svoje konje naprej.

Iz početka niso mogli nič zvedeti od njih, šele potem, ko so videli, da so pri svojih in za jedenkrat brez nevarnosti, izpovedali so, kaj se je dogodilo pri Sempahu.

Ta novica je spravila ves tabor na noge. Šum in hrup je vzbudil tudi grofa. Hitro plane na noge, obleče bojno opravo in hiti med straže.

Pri glavni straži je bilo mnogo begunov zbranih in okrog njih cela gruča vojakov in voditeljev. Ko pride grof Kyburški do straže, pride mu gospod Hardeg nasproti ihteč: „Oh, grozna nesreča! Bitva je izgubljena, vojvoda mrtev.“

Grof prebledi in se strese, potem pa reče: „Poglejmo najpreje, ali je res.“

Nato stopi pred begune in jih začne izpraševati, kaj se zgodilo. Pripovedovali so razne, celó nasprotujoče si stvari, a v tem so bili vsi jedini, da je bitva izgubljena in vojvoda mrtev.

Kyburg zbere takoj svoje podnačelnike v posvetovanje, kaj bi bilo storiti. Naprej prodirati ni varno, ker bi se utegnili pripetiti i njim, kar se je vojvodu in njegovi vojski. Kar tako bežati ni lepo, dasi je večini vojakov najbolj ugajalo oditi čim najpreje. Sklenili so torej, da ostane vojska na tem mestu, da pa takoj odrine močna patrolja gledat, kaj se je zgodilo, seveda varno in previdno, da ne spravi vojske v nepotrebno zadrego in nevarnost. Ker je bila ta pot močno nevarna, dovolil je, da se oglasi radovoljno, kdor hoče iti gledat, kaj se je dogodilo na bojišču.

Oglasil se je tukaj Hardeg Ptujski in še več srčnih junakov, kateri so odrinili z jutranjo zoro proti Sempahu. Srečavali so še vedno novih begunov in ti so bili sami hlapci. Ker so od begunov zvedeli, da se je švicarska vojska obrnila proti Lucernu, in da ni bilo za njimi nikogar po tej poti, korakali so brezskrbneje in dospeli proti poldnevu na hribe ob sempaškem jezeru. Tu in tam so naleteli na ljudi, ki so se potikali po gozdih; ali so bili domačini, ki so iskali plena, ali razkropljeni vojaki, tega ni bilo mōči preiskovati. Dva beguna, katera je Hardeg vzel s seboj za kažipota, privēdla sta slednjič njegovo četico na bojišče. O, kakšen je bil ta prizor! Doli po soteski se je premikalo kakih sto ljudij, ki so pregledovali mrličē. Navadne vojake so kar pokopavali na mestu, bogatejše viteze pa so odnašali na voz in jih vozili v Sempah. Predno so koga pokopali, preiskali so, ali ima kaj kovanega denarja pri sebi. Tam pri koncu soteske ob potoku je stala straža deseterih mož, kateri so menda nadzirali pokopavanje. Večina je ležala v senci na travi, dva pa sta sedela na skali ob cesti in gledala, kako vozijo mrličē. Ko je gospod Hardeg vse to pregledal, prijela ga je žalost, potem pa

jeza in sklenil je zmaščevati se nad temi-le ljudmi. Razdelil je svojih sto mož ob robu gozda in jim naročil, da naj vsi zatrobijo in zakriče, kadar bodo zaslišali njegov rog in glas, in potem naj planejo v nižavo in pobijejo, kar ne uide.

Ko je Hardeg to ukazoval, začutili so čuvaji, kaj se bliža. Urno so vstali, staknili glave skupaj in kazali tje gori proti gozdu. Zadnji čas je bil. Hardeg zatrobi in za njim vsi na okrog, potem pa uderó v nižavo. Pogrebci pobegnejo in potegnejo še straže s seboj. Hardeg jih je podil nekaj časa, potem pa se je hitro vrnil, da bi kaj zvedel o vojvodu. A ni bilo več ne zastave ne vojvoda, pač pa je še našel nekaj znanih vitezov, katere je dal odnesti s seboj, in krasno vojvodovo čelado med grmovjem.

Dosti so videli in zvedeli; zato so odšli nazaj proti svojemu taboru z žalostnim bremenom.

Grof Kyburški je sedaj videl, da je vojska končana; umaknil se je s svojim oddelkom nazaj čez mejo na avstrijsko zemljo in od ondod začel obravnavati s Švicarji zaradi vojvoda in drugih padlih vitezov, da jih dobé domači nazaj in lepo pokopljejo.

Poslal je tudi poročilo vdovi Viridi v Gradec, v Prago in na Dunaj o nesrečni bitvi.

Gospodu Hardegu je bilo tesno pri srcu ob teh razmerah. Spomnil se je, da je prigo-varjal vojvodinji za pomoč grofu Kyburškemu in da je tako bil povod tej vojski in vzrok tej nesreči. Bal se je stopiti vdovi pred oči, zato se je mudil v Švici. (Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

V.

Pa Jezus, Marija, bolni ste, kaj ne?
Kar pravim, bo res, narejeno vam je!

Dr. Tušek.

Dan po tej božji poti sta imeli Maruša Klepetčeva in Tiščinova Lenka tehtno posvetovanje.

„V domači cerkvi ni bila pri maši, to dobro vem“, pravila je Lenka, ker je sumila, da je šla Betežnikova Metka z Resnikovim Štefanom na Brezje. „Ali si ju kaj videla?“

„Betežnikove že ne, Štefana pač“, izpovedovala se je beračica. „Toda pri cerkvi sta se lahko ločila zaradi ljudij, po poti sta pa hodila, kakor se jima je ljubilo.“

„Če bi se dalo dognati za trdno!“ vzdihnila je Lenka tako, da se ni vedelo, ali bi ji bilo ljubše, da sta Štefan in Metka romala skupaj, ali ne.

„Lenka, le nikar ne skrbi, še danes pozvem.“

„In če je bila ona ž njim, povej to Resnikovi materi!“

Zvečer tistega dneva je prišla Maruša precëj zgodaj k županovim prosit prenočišča. Po svoji stari navadi je sedela v veži ter gledala na ognjišče, hkrati pa je pripovedovala materi županji novice.

„Blagor vam, mati, ki imate takega sina!“ jela je hvaliti Štefana. „Ali vam je kaj povedal o Urbanu Krpi?“

„Nič; kaj pa sta imela?“ vprašala je Resnikovka radovedno.

„Saj pravim in pa še rečem, takega mladeniča ni devet vasij na okolo. Vidite, na božjih potih ljudje radi kaj podaré beračem, zato se jih pa natepe vse polno, in kar je najžalostnejše, takih, ki niso prav nič potrebni. Ta-le Krpa je tudi prišel; obvezal si je roko, da so ljudje mislili, da ne more delati. Vaš Štefan pa ga je spoznal in spodil. Dobro mu je zagodel, kaj nas bi tak slepar zajedal? No, saj se je vsem — romarjem in beračem — dobro zdelo, da ga je tako izplačal.“

„Lej, doma pa ni nič pravil o tem!“

„Vidite, to je sin, mati, to! Ta vam dela veselje! — Betežnikova je menda prav pritiskala za njim“, pripomnila je sedaj Maruša bolj potihoma. „Še na božji poti ga moti —“

Dalje pa ni pripovedovala, zakaj mati županja jo je tako čudno hudo pogledala, da ji je brž beseda zastala. „Kdo pravi? Z našo Anko sta bili dopoldne na Šmarni gori, ob polu dveh pa že doma.“

„Saj jaz sama nisem nič videla in tudi nič ne verjamem“, popravljala je Maruša. „Ali neka znanka, no, morda jo poznate, tista beračica, veste, ki ima črno liso na vratu in glavo malo po strani — tista mi je pravila.“

„Le povej ji, naj ne skrbi preveč za našega Štefana, ne bo se izgubil na božji poti, ne, če tudi ne bode pazila nanj. Kakšni so vendar

Takó pritiskajo srcé
Bolesti mi nerazjasnjene,
Dokler ne sine žarek tvoj
Topèč, o sladka pesem, v mène.

Iz mislij nemih se izraz,
Iz čustev mi beseda snuje,
In prsi tesne tolažeč
Ubrani glas v uhó mi sluje.

Privri, o pesem, spet na dan
In vzèmi od srcá mi breme!
Brez tebe sem kot list drhtèč,
Kot s snegom krito gorsko sleme.

Anton Medved

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XXIII. Poročilo iz vojske.

Virida ni mogla biti več vesela, odkar je odšel Leopold na vojsko. Skrbi so jo mučile po dnevu in hude sanje ji niso dale pokoja po noči. Silno se je bala za njegovo življenje, kakor še nikoli doslej, dasi je bil že večkrat v velikih nevarnostih. Po smrti očetovi je često mislila, da se kaj podobnega lahko pripeti tudi drugod. Hotela se je razvedriti in se pečala s sinovi bolj kakor doslej. Najbolj ji je bil pri srcu Viljem, katerega je najrajša zadrževala v ženski družbi. Pri drugih sinovih je sicer ostal učni red nepremenjen, vendar se ga niso več držali tako točno, kakor prej. Vse se je zanimalo skoro samo za vojsko, in oni dnevi so bili najznamenitejši, ob katerih je došlo od vojvoda kako poročilo.

Prvo pismo je bilo veselo, popisovalo je vojvodovo pot iz Gradca; poznejša so kazala upanje, da se bo vojna končala srečno. Skrbno je pozvedoval vojvoda, kako se godi doma, kako je s sinovi.

Tako je minulo že več tednov od Leopoldovega odhoda, pa še vedno ni bilo poročila o boju. Iz tega je Virida modro sklepala, da je stvar težavna in nasprotnik močen in nevaren. Strah jo je preletel, ko je slišala, da so okrog vojvoda grof Eberhard in njegovi pristaši. Nič mu ni zaupala, pa Leopold jo je miril s tem, da gré vsem za skupne koristi, torej Virtemberžan ne bo delal nikakih zaprek. Vojvoda je naročil svojemu kancelarju, grofu Sponheimu, kako naj sploh ravna ob času njegove odsotnosti. Posebnih naročil pa so zahtevale poznejše dogodbe, in te so mu donašali seli s pismi na vojvodinjo vred. Včasih pa je naročal tudi soprogi, naj se v kaki reči dogovori s kancelarjem in naj mu potem sporoči,

kaj je ukrenila. Tako nahajamo v drugi polovici mal. srpana vojvodinjo v njeni sobi z gospico Barbovo pri delu in grofa Sponheima pri njiju.

„Tako bi bila torej stvar v redu, dragi kancelar“, izpregovori vojvodinja; „iz vašega poročila razvidim, da je denar že na potu in ga vojvoda dobi o pravem času.“

„Kakor ukazujete, presvetla vojvodinja, tako se je zgodilo. Naročil sem deželnemu glavarju kranjskemu, naj nabrani denar urno pošlje v Gradec. Kranjski glavar, Hugo Devinski, pa je previden in odločen mož; on je gotovo uravnal vse tako, da se izteče dobro.“

„Potovanje iz Ljubljane do Gradca je pač zamudno; kaj menite torej, kdaj pridejo gotovo z denarjem v Švico do vojvoda? Rada bi mu sporočila v pismu, kakor me je prosil.“

„Presvetla vojvodinja, po mojem računu pride vaše pismo skoro za teden dnij prej, nego pride denar, ako namreč odpošljete pismo danes. Saj umevate, da so z denarjem na potu posebne težave in da je treba močnega spremstva.“

„Potemtakem pa hitiva, gospod kancelar, s pismom in denarjem, kar se le dá! Kako bi mi bilo žal, ko bi kaj zamudila s počasnostjo!“

Vojvodinja Virida je imela sto tisoč florentinskih zlatov dote, in ta dota je bila zavarovana z dohodki od kranjskih mest. Te dohodke je prepuščal vojvoda Leopold soprogi za razne troške, sedaj o vojnem času pa je bilo treba porabiti vse za vojne potrebščine. Virida je dajala srčno rada svoje dohodke za vojsko, ker je upala, da se dokonča vojska tudi njej v srečo in njeni družini v slavo.

„Z denarjem pač ne morejo tako hitro potovati, kakor potuje sel s pismi“, pripomni gospica Barbova, „a zdi se mi vendar, da se Kranjci obnašajo leno; denar so zbirali dolgo in neradi

ga dadó iz roke, vojska bo prej končana, nego presvetli vojvoda dobi denar v roke.“

Vojvodinja je pogledala gospico in potem kancelarja, vprašajoč, kaj poreče na to.

„Izkušnja v teh rečeh mi pravi“, nadaljuje grof, „da se naša vojska ne bo končala z jedno bitvijo, ampak se bo vlekla, dokler slednjič jeden izmed nasprotnikov ne opeša; opeša pa vojskujoči se knez največkrat tedaj, kadar mu poide denar. Tako bo najbrže tudi v tej vojski. Saj v resnici se vojujemo več let sedaj bolj, sedaj manj hudo; to, kar se godi letos, je le jeden prizor v celi bojni igri. Ni se nam treba torej bati, da bi denar ne dosegel svojega namena.“

„Dolgotrajna vojna bo pa tirjala mnogo stroškov, in stanovi jih bodo plačevali neradi“, omeni vojvodinja. „Ker ima vojvoda veliko vojsko, upam, da zaslišimo kmalu o odločilni zmagi nad sovražniki. S tem se bo utrdil mir za dalje časa. In mirú nam je treba, da si naše dežele opomorejo in se okrepčajo“, tako je mirovno govorila Virida, ker je najbolj želela kmalu zopet imeti doma svojega soproga.

„Morda si res pridobi naš svetli vojvoda tako zmago, dasi je jako težko potlačiti z jednim mahljejem nasprotnika tako, da si ne more opomoči na leta. Ako se to zgodi sedaj, dobro, potem si prihranimo denarja za druge potrebe.“

„Naši junaki se povrnejo domov in konec bo tega tihega in žalostnega življenja na dvoru“, omeni gospica Barbova.

„In junake sprejmemo slovesno in z največjo častjo“, pristavi Virida.

Obe se spogledata z veseljem, toda Virida povesi pogled in pomolči nekaj časa, kakor bi hotela reči: „Kdo vé, kdaj se zgodi to!“

Tako se je vrtel razgovor o vojvodu, o vojski, o vitezih, o nadah in o bodočnosti. Videlo se je, da ima vojvodinja rada tak razgovor, da je zanjo vsaj začasna tolažba.

„Poslednje pismo je pisano že pred sovražnikom: torej je pač že bila bitva. O da bi vedela, kako se je končala!“

„Male praske so gotovo že bile, večjega boja pa mislim da še ni bilo. V onih goratih krajih je težko dobiti pripravnega prostora za velike čete. Zato pričakujmo le takih poročil, da so se tukaj-le počasi umikali Švicarji, tam napadli naše iz kakega gozda, drugod pa bežali, in kar je podobnih vojnih dogodkov. Polagoma šele bo spretno vodstvo presvetlega vojvoda prisililo sovražnika do boja v takem kraju, kjer bo zanj ugodna prilika za večjo in odločilno zmago“, modroval je kancelar.

Kancelar je pripovedoval še mnogo o neizmerno visokih švicarskih gorah, na katerih je vedno sneg, govoril o Švicarjih, četudi jih ni

poznal, in se večkrat začudil, kako se drznejó ti gorjanci bojevati se s tako močnim knezom.

„Oh, to je grozno, hoditi po teh krajih in vedno gledati, od kod prifrči pušica, ali prileti sulica, ali prigromi toča kamenja na glavo! Ubogi naši vitezi v teh divjih krajih, ko nekateri niso bili vajeni drugega, kakor svojih lepih grajščin“, žalovala je gospica Barbova.

„Vsakdo ne prenese teh naporov, a za mlade viteze ne smé to biti posebna težava, ako hočejo biti vredni svojega imena. Kar se mene tiče“, razkladal je kancelar, „grem rajši v boj, kjer je veliko nevarnosti, kakor pa v vojsko, v kateri se malone igrajo.“ No — resnica je bila, da ne bi bil šel rad v noben boj.

Vojvodinja je poslušala tiho take besede; njene misli so se mudile pri dragem soprogu v daljnji Švici. Videla je vse nevarnosti v duhu in se bala za njegovo življenje. Hotela bi bila imeti peruti in poleteti tje ter pogledati, kaj dela njen Leopold. Tihi, globoki vzdihli so naznanjali, da trpi močno. Kancelar vstane in se pokloni; tudi vojvodinja vstane. Gnalo jo je iskat boljše tolažbe in utehe. Česar pa ne morejo dati ljudje, to daje Bog. To je izkušala tudi Virida, ki je prav v poslednjem času mnogo molila, in tudi danes je šla v grajsko kapelo ohrabrit si srce in napolnit s potrpežljivostjo.

Vendar jo je kmalu zopet prevzela skrb. Hodila je plašno po gradu in po vrtu; ozirala se je, kdaj pride kdo s poročilom iz vojske. Sinove je žalostno pogledovala, in če so jo kaj popraševali, odgovarjala je nekam zmedeno. Trpela je, a to trpljenje je čistilo njeno srce.

Naslednje dni so že prinesli nekateri v Gradec glas, da je bila velika bitva; a kdo je zmagal, ni bilo znano. Ti so trdili, da so zmagali Švicarji, oni, da naši. Te govorice niso mogle utolažiti vojvodinje, trepetajoč je čakala natančnih poročil.

Kar dospe poslanec prav z bojišča. Resno se je držal, nič ni govoril; oddal je pisma kancelarju in odšel v družinske prostore, da dobi pokrepčila. Sluge in služkinje so ga zvedavo izpraševali o novicah, pa niso zvedeli ničesar; mož je odgovarjal le to, da ni dobro in da bodo kmalu zvedeli vse.

Kancelar je prebral pismo in kakor okamenel je obsedel v naslonjaču. Polglasno je izgovarjal: „Leopold mrtev, vitezi skoro vsi mrtvi! O uboga vojvodinja, nesrečna Avstrija!“

Glas o došlem poslancu je prišel hipoma Viridi na uho. Stresla se je in vprašala: „Kako je?“ a vsi so molčali in zmajevali, češ da ne vedó. Hitro pošlje vojvodinja po kancelarja; naj ji prinese pisma in poročila, kaj se je zgodilo. Kamornik odide in naznani grofu voljo gospe. Počasi je vstal in se odpravil v njene dvorane.

Ta pot mu je bila zares tako težka, kakor še nobena v življenju. Vzel je pisma in šel počasi, četudi je vedel, da ga težko čaka vojvodinja.

Ko vstopi, pomeri ga Virida z očmi, da bi spoznala z obraza, kako je. Bled in potrj je bil grof, a premagoval se je dokaj in se kazal mirnega.

Tiho ga vpraša vojvodinja: „Govorite, kako je!“

„Ne hudujte se nad menoj, svetla gospa, da prinašam neugodna poročila. Bitva se je že vršila, pri Sempahu so se udarili naši s sovražnikom, toda sreča jim ni bila mila: bitva je izgubljena za vojvoda.“

Virida je omahnila v naslonjač in si zakrila obraz z rokama. Slišala je prvič v življenju, da je njen mož premagan. Globoki vzdihljeji so se izvijali njenim prsim.

Grof si ni upal pripovedovati naprej, dokler ni zahtevala Virida.

„Padlo je dokaj naših vitezov, zakaj bitva je bila grozno huda.“

Zopet je obstal grof-kancelar in zrl v vojvodinjo, da bi spoznal sam, koliko sme povedati in koliko ne.

Virida se kmalu vzdrami, kakor bi jo nekaj prešinilo. Vstane, stopi proti kancelarju in vpraša z obupnim glasom: „Kaj je pa z vojvodom? Ali je živ ali mrtev?“

Grofa je kar pretresel ta glas, in vedenje njeno ga je navdalo s strahom. Ali bi povedal resnico, ali bi za sedaj odložil poročilo . . . : vsa državniška spretnost mu je tukaj pomagala malo.

„Povejte, povejte!“ silila je Virida. Tu šine kancelarju v glavo navadna tolažba, kakoršno je slišal večkrat ob smrti kakega moža:

„Vojvodu je dobro, a za nas je slabo, svetla gospa.“

„Torej je mrtev, moj Leopold mrtev? Govorite vendar naravnost, kancelar!“

Grof je težko dihal, obotavljal se je, pa moralo je biti, zato reče jecljaje: „Vojvoda je mrtev, padel je slavno v boju.“

To je bil skoro smrten udarec za vojvodinjo. Njen močni duh je onemogel. Tema jo je objela in padla bi bila, ko bi je ne bil hipoma prijel kancelar in jo polagoma spravil na njen naslonjač. Nato je odprl vrata in glasno poklical dvorne gospice.

Hitro je priletelo vse polno gospic in strežajev; poklicali so zdravnika in duhovnika, ker so se bali za njeno življenje.

Po gradu je zašumelo, da je vojvoda padel v boju in da je bitva izgubljena. Velika žalost se je polastila vseh, splošno jokanje in ihtenje se je slišalo. Čutili so dvorniki in družina, da se bodo godile velike premembe. Mlade dvorjanke

so se stiskale po bogatih sobanah, jokale za brati ali ženini, in ugibale, kaj pride sedaj.

Kmalu so prihiteli k materi tudi sinovi. Tudi njihova žalost je bila nepopisna. Stali so poleg nje in glasno jokali. Oče mrtev in mati od žalosti malone mrtva!

Za nekoliko časa odpre Virida oči in se ozre okrog sebe. „Kje sem, kje je Leopold, kje so sinovi? Viljem! Kakšne sanje!“ Zopet se je zdelo, da jo objame nesvestnost, a veliko število navzočih domačinov jo je nekam predramilo. Bila je smrtno bleda, trpela je silno. Ko začuje še jok svojih sinov, odrine ji ta žalostni prizor spomin vojvodove smrti. Strastno objame starejšega sina Viljema, kakor bi hotela s tem pregnati vso bridkost in se utolažiti zaradi izgube. Drugi sinovi jo obstopijo bliže in se oklenejo matere.

Sluge in dvorniki so se nato umaknili, in mati je bila sama s svojimi otroki.

„Glejte, dragi moji“, vzdihne vojvodinja, „sedaj smo sirote brez očeta, brez variha! Kaj bo z nami?“

„Ne bojte se, mati“, izpregovori Viljem, „ako treba, ostanem jaz doma, ali pa greste z menoj v Varšavo; tam bode pri meni in kraljeva moč vas bode čuvala.“

Tudi drugi sinovi so jo tolažili, vsak po svoje. To je sicer dobro delo njenemu užaljenemu srcu, a bolečine ni mogla pregnati.

Trpljenje ima to moč, da ukloni vsakega človeka, naj se udá rad ali nerad. Tudi Virido je to hudo trpljenje uklonilo, da ni vedela, za kaj bi se oprijela, kje bi iskala pomoči. Na Milan ni hotela misliti, doma pa se ji je kazala le turobna bodočnost, zavita v mrak negotovosti. Tu se je spomnila odličnega duhovnika Petra, katerega prav zaradi njegovega moškega vedenja in govorjenja ni marala. A sedaj ga ni bilo. Njeni sinovi? Da, sedaj so njeni, a sovražna sila ji morda ugrabi tudi to podporo.

Vsakdanja opravila in posebne skrbi v teh razmerah so prisilile vojvodinjo, da je začela zopet misliti na delo in gospodarstvo. Prva skrb ji je bila, da bi vojvodu napravila veličasten pogreb. Grof Kyburški je uredil, da se je položilo vojvodovo truplo začasno v Königsfeldenu v rakev, dokler ne dobi določnih povelj z Dunaja ali iz Gradca.

Virida je hotela imeti veliko slavnost, dostojno za takega moža, in dvorniki so pristali na to radovoljno; kar pride z Dunaja glas od vojvoda, da prevzame vitez Walsee, avstrijski deželni glavar, vso skrb za dostojen pogreb brata Leopolda. Virido je nemilo prišlo to poročilo; začutila je hipoma ono odvisnost od svaka, v kateri je že nekdanj živela tako nerada. A ker je bil gospod Walsee plemenit značaj, znal je

ravnati tako modro, da niti čutila ni, kdo vodi dotične pogrebne priprave.

Res je bila silno pobita, ko ni mogla spraviti trupla rajnega soproga domov, pa udala se je tudi v to in na tihem je mislila nanj in tudi molila.

Napravili so pa v Gradcu vsaj slovesno mrtvaško opravilo. Vojvodinja, knežiči, dvorjani in služabniki so molili za dušni pokoj vojvodov.

XXIV. Komisar.

Velike premembe je napravila smrt Leopoldova. Kakor duša oživilja telo, tako je oživiljal Leopold svoj grad in svojo družino, svoje uradnike in svoje ljudstvo. Najbolj ga je pogrešala rodbina. Vojvodinja je v mračne misli zatopljena presedela več ur v samoti in prebdela cele noči. Glavni steber, na katerem so slonele njene lepe nade o prihodnosti, zrušil se je, in na njegovih razvalinah plaka mlada vdova. Njen soprog, kateremu ni bilo skoro najti druga med vitezi in junaki, ne tekmeča med knezi, njen ljubljeni soprog počiva v grobu. Virida je sama, zapuščena, vdova.

Tudi sinovi so kazali žalost zaradi smrti; nauki niso imeli več pravega reda, igre in vaje so ponehale, vse življenje je bilo potrto.

Precejšna zmešnjava pa je bila med strežniki in raznimi posli. Mnogi so res žalovali, ker so ljubili svojega gospoda; drugim je bilo le za dobri kruh in prijetno življenje. V gručah so postajali in se pogovarjali o tem, kar se je zgodilo, in ugibali, kaj pride v bodočnosti. Počasno so pohajali sem in tje za svojimi opravki; videlo se je, kakor bi bila ponehala moč, ki je gonila vse dele in ude tega telesa.

Največje težave so nastale pri višjih dvornih dostojanstvih in uradih. Kancelar, star mož, je bil udan svojemu gospodu in v resnici mu je bilo žal, da ga je izgubil, vendar pa je tudi ljubil svoje lepo in bogato dostojanstvo, katero je zaradi smrti vojvodove prišlo v nevarnost. V enakem položaju so bili drugi dvorni dostojanstveniki in uradniki, in treba je bilo urno se domeniti, kaj je storiti, da jih ne prestraši kaka nagla prememba vlade.

Kmalu po cerkvenih slovesnostih v spomin pokojnemu vojvodu so se zbrali vsi dvorni veljaki in višji uradniki v posvetovanje. Bilo jih je lepo število, pa vsem se je poznala skrb zastran bodočnosti. Kancelar jih nagovori počasi:

„Gospodje, tovariši moji! Žalostna dogodba je znana vam vsem, in vidim vam na obrazih, kako vas je potrla. Iz tega sodim o veliki ljubezni in zvesti udanosti do umrlega gospoda. Vekomaj ne izgine njegov spomin iz našega

srca. A smrt vojvodova ima še druge nasledke, katere moramo takoj danes premisliti. Znane so vam, gospodje, hišne postave avstrijske habsburške rodovine, po katerih je najstarejši sinvojvoda vladar, drugi pa so le njegovi pomočniki. Pri nas je knežič Viljem najstarejši in njemu pripada vladarstvo. Toda knežič je mladoleten in ne more osebno vladati. Kdo torej prevzame mesto njega dejansko gospodarstvo? Postava zopet določuje, da najstarejši brat-vojvoda, torej pri nas vojvoda Albreht z Dunaja. Kaj bo pa potem z nami? Vojvoda Albreht bo ali obdržal vse urade in dvorna dostojanstva do polnoletnosti Viljemove, ali pa bo postavil svojega namestnika, kateri bo brez vseh dejanskih dvornih uradov v njegovem imenu vodil vlado. Sicer bodo tudi v tem slučaju potrebovali nekoliko uradnikov, a vseh ne, in katere bodo izbrali, tega ne vé nihče. Mislim, da se obrne vojvoda name, da mu svetujem, kako naj ukrene. In prav za ta slučaj bi rad vedel vaše mnenje, hočete li služiti novemu vojvodu, ali se poslovite od dvorskega življenja.“

Oglasi se dvorni točaj in pravi: „Znano je, da je vojvoda Albreht mož varčen in skromen, zato gotovo ne obdrži vseh uradnikov v službi; oni, kateri imajo večjo plačo, tisti bodo gotovo odpuščeni najpreje. Zakaj vojvoda-vladar ima pravico do pol večjih dohodkov iz vsega posestva ob času vlade, kakor drugi vojvodi. Ako torej zmanjša stroške, povikša dohodke in tako tudi svoj delež znatno. Potemtakem treba, da se pripravimo za odhod vsi tisti, ki imamo dobre službe.“

„Ne ugovarjam dvornemu točaju“, začne dvorni maršal, „saj je znano, da ima bister um in ostro razsodnost; vendar mislim, da bo še kaj drugega odločevalo preje in bolj, kakor visoka plača. Gospodje, kateri ste že dalje časa na dvoru, spominjate se, kako so se vršile razne delitve in sicer ne posebno po volji vojvoda Albrehta. Umrli vojvoda Leopold je imel dobre svetovalce in krepke pomagače, kateri so znali Albrehtu tudi zobe pokazati, ako ni šlo drugače. Ti so bili rajnemu gospodu najtrdnjša podpora. Ti možje, kolikor jih je še živih in v službi, niso pri vojvodu dobro zaznamovani; težko, da bi ostali v službi kot njegovi svetovalci in zaupni možje. Ako torej komu kaj vest očita, naj nekoliko misli o odpustu.“

Tako so se razgovarjali o negotovi bodočnosti, boječ se za svoje službe. Trdnega pa niso mogli skleniti ničesar. Ločili so se z besedo, da bodo složno delali in podpirali drug drugega.

Virida je opazila, da se je obrnilo mnogo na slabše, zlasti pri gospodih, kateri so bili mnogo hladnejši proti njej in nič več tako pokorni kakor nekdaj. Opravila so odlašali in ji

prigovarjali, da je treba premisliti in počakati, vmes pa govorili, da ne vedó, kako bi ravnali in komu bi bili pokorni. Vojvodinjo je to bolelo, zlasti, ker so bili med temi gospodi možje, za katere se je nekdanj potegovala, večkrat celó zoper voljo svojega soproga, a sedaj nimajo več srčnosti in ne hvaležnosti, da bi jo branili. Spoznala je resničnost starega pregovora, da v nesreči se pokaže pravi prijatelj. Kako so se ji prej prilizovali, da so zlezli v visoke službe in častne stopinje, sedaj pa se bojé pokazati, da so njeni prijatelji, da, celó pripravljeni so zatajiti jo, da sami sebe rešijo! Bile so pač izjeme med njimi, pa največ med tistimi, na katere se je nekdanj vojvodinja najmanj ozirala. Tako se je prepričala, da je mnogokrat sodila ljudi prav napačno.

Ko je Virida jela okušati grenkobo vdovskega stanú, pripravljale so se razne premembe v vladi. Ob času njene poroke — o, kje je tisti čas! — je postal vojvoda Albreht jerob rajnega Leopolda, sedaj pa je postal jerob njegovih sinov. Nepričakovano je prišlo za Albrehta to, zato je dolgo premišljal, kaj bi storil. Posegel je po raznih pogodbah prejšnjih let in prebiral, kako je bilo nekdanj, našel je to in ono, kar je dobrovoljno potrdil, a naletel je tudi na reči in na imena, katera so mu vzbujala neprijetne spomine. Večkrat mu je hotela vzkipeti jeza zaradi nasilstva in krivice, kakor je mislil. Črno so bili zapisani nekateri vojvodovi pristaši in sedanji velikaši na Viridinem dvoru. „S temi ljudmi imam sedaj zopet opraviti“, govoril je s seboj, „seveda v precéj drugačnih razmerah. Radoveden sem, kako se bodo vědli proti meni. Ali še živi tista mogočnost in neupogljivost v njih, kakor pred leti, ali so se pa kaj unesli? Kazali sicer tega niso zadnji čas, pa sedaj, ko ni Leopolda več, tudi srčnosti ne bo več. Potrpimo še malo; saj bodo kmalu pokazali svojo barvo, ko pridemo skupaj in si pogledamo v oči! Lotiti se moram te sicer sitne stvari, a ravnal bom mirno in previdno, pa tudi odločno in pravično.“

Potem je nadaljeval: „Najprej je tu gospa vojvodinja-vdova Virida. Ta je bila pač visoka gospa svoje dni. Spominjam se še dobro, kako nam je kljubovala, dokler je bila pri nas na Dunaju; saj sem ji bil komaj vreden pogleda in poleg njenega Leopolda sem ji bil le pritlikavec. No, sedaj pa naj bom njen varih in jerob njenih knežičev! To je pač čudna reč, in sam ne vem, kako je to prišlo in kako se bo razšlo. Osebnó ne maram imeti opraviti z njo. Žaliti je nečem, a molčé bi tudi ne maral več prenašati njene ošabnosti. Najbolje, da imenujem mesto sebe komisarja, kateri bo vodil vse obravnave in tudi vladal v mojem imenu. Treba bo

za to moža, izkušenega in trdnega, kateri se ne bo ustrašil njenih očij in se ne dal omehčati od njenih prilizjenih besedij. Koga bi postavil: Walsee je premehak, Drachenburg je prehitler, napravil bi mi sitnosti. Najboljši bi bil pač — Celjan, samo, da bi se hotel v to udati. Pa, saj ga lahko vprašam, ker je sedaj na Dunaju. V boj z Leopoldom ni maral, no, tako si je vsaj ohranil življenje. Močen in neupogljiv junak je, pa tudi razumen mož. Z Virido si res nista dobra, pa to je zame ravno v prid; njega ne spravi na svojo stran. Če ji pové kako bolj ostro, kaj morem jaz za to! Škodilo ji ne bo, ako zvé tudi resnico, saj je prilizovanj že itak slišala dovolj. Da, tega povabim, in vlada bo v najboljših rokah. Dam mu navodila, sicer pa naj ravna po svoje.“

Še tisti dan je dal vojvoda Albreht poklicati grofa Hermana k sebi in ga nagovoril prav prijazno, naj prevzame nalogo vrhovnega komisarja v Leopoldovih deželah. Grofu je ta ponudba mrzela iz početka. Nikdar mu ni bila všeč vojvodinja, dasi je bil z Leopoldom dober. Na Leopoldovem dvoru je bil le malokdaj, le ob večjih sprejemih, in še tedaj je občeval z dvorjani le toliko, kolikor je bilo neobhodno potrebno. Sedaj pa naj bi bil tako blizu te zoperne ženske, njen varih in oskrbnik!

„Svetli vojvoda, to ni zame“, odvrnil je kratko Celjan po nekolikem pomisleku.

A ko mu je vojvoda obetal svoje prijateljstvo in razne ugodnosti, in ko se je nekako dotaknil še njegovih skrivnih želj, udal se je grof in je obljubil, da prevzame ta posel.

Kmalu so mu napravili na Dunaju potrebna pisma, in z njimi oborožen je šel grof Herman s precejšnjim spremstvom čez sneženi Semernik — bilo je začetkom zime — v Gradec, da tam prevzame vlado v vojvodovem imenu.

V Gradcu so med tem na dvoru željno pričakovali, kako se bode zasukalo. Dvorjani so si dajali skrivna znamenja, uradniki so se držali modro, češ, tako smo pripravljene za vse slučaje. Vojvodinja-vdova je sicer tudi vedela, da ima svak Albreht postavno pravico prevzeti jerobstvo njenih otrók in vlado njihovih dežel, pa mislila je tudi, da najbrž do tega ne pride, ker je imel Albreht že prvokrat veliko težav z jerobstvom, in ker bo njen prvorojenec Viljem kmalu polnoleten. Za nekoliko mesecev se pa svak pač ne bo hotel mešati v ptujo vlado. Že je naredila lep načrt za prihodno delovanje, sestavila je oklic do svojih dvornikov in uradnikov, v katerem je knežiča Viljema razglasila za vojvoda, sebe pa za vladarico, dokler ne doraste sin.

Dvornikom je sicer to ugajalo, vendar si niso upali temu glasno pritrditi, ker nevarnost zanje še ni bila minula. Čuli so se z Dunaja razni

glasovi, kaj namerja Albreht, a doslej se ni bil potrdil še nobeden.

Virida je preudarjala s kancelarjem, kaj bi ukazala raznim deželnim glavarjem in namest-

Egiptovski kačji krotilec. (Po fotografiji.)

nikom, kako utrdila gospodarstvo, kaj storila z vojsko proti Švicarjem in druge take stvari. Naročila mu je, naj izdela načrt vseh teh opravil

in ga v kratkem predloži njej v potrdilo. — Šola za knežiče se je nadaljevala, vendar je dohajal Viljem, kot sovladar, k posvetovanju. Vse je

kazalo, da se utrdi nekaka začasna vlada dotlej, dokler bi je ne prevzel Viljem.

Kar dospe z Dunaja pismo do kancelarja s to-le vsebino:

Ker mi hišne postave nakladajo varstvo mladoletnih sinov rajnega brata Leopolda in izročujejo vlado v njegovih deželah, štejem si v dolžnost, da to nalogo dejansko prevzamem in kar najboljše izpolnim. Dobro sem premislil s svojimi svetovalci, kako bi se to zgodilo najboljše. Sklenil in ukrenil sem to-le:

Z dnem bratove smrti prevzemam varstvo njegovih sinov, svojih stričnikov: Viljema, Leopolda, Ernesta in Friderika. Kar se tiče njihove izobrazbe, pridržujem si sam pravico, da o tem določim potrebna vodila pozneje. Dalje naznanim z oklicem do deželnih stanov vseh avstrijskih pokrajin, da prevzemam vlado do polnoletnosti vojvoda Viljema. Vsi deželni glavarji in namestniki morajo priseči zvestobo meni in mojim namestnikom. Vladne posle prevzame moj posebni komisar, kateri se bo izkazal s potrebnimi pismi in pooblastili. Moja volja je, da greste komisarju pri njegovem poslovanju na roko in ga v vsem slušate.

Naznanite to tudi vojvodinji-vdovi Viridi in komur je še treba vedeti.

Dano na Dunaju 15. listopada 1386.

Albreht.

„Tako je torej prišlo, česar sem se bal. Vlado prevzame vojvoda, in Virida bo morala pustiti vse svoje načrte in naklepe. Uboga vojvodinja!“

Kancelar je vzel pismo, šel počasi skoz pisarne in skrivnostno povedal uradnikom, kaj ima v rokah. Ko je prišel do vojvodinjinih sob, pustili so ga takoj noter, ker je vojvodinja že pričakovala njegovih načrtov.

Ko vstopi kancelar in se pokloni vojvodinji, vpraša ga hitro: „Ali ste izgotovili vse, kakor vam je bilo naročeno?“

„Dogotovil, presvetla gospa, tudi vam pokladam vse to v potrdilo; toda tega ne moremo več izvesti.“

„Zakaj ne?“

„Dobil sem, svetlost, prav sedaj-le pismo od vojvoda Albrehta na Dunaju, v katerem mi naznanja, da prevzema varstvo mladih knezov in vlado pokrajin v svojo roko in da nam pošlje v kratkem svojega komisarja za namestnika. Tu-le je vojvodovo pismo.“

Virida je gledala sedaj pismo, sedaj kancelarja in je med tem krotila svojo nevoljo in vzburjenost. Vzela je pismo v roke in je pazno prebrala.

„Naj poskusi, svak, naj! Saj dolgo ga ne bo veljalo. Malo več nego leto dnij — in Viljem je polnoleten, vlado prevzame sam. Za ta kratki čas bi pač ne bilo treba preminjati vlade. Ako pa misli vojvoda izkoristiti te okoliščine zase, potem mu bomo prečrtali račune. Branila bom pravice svoje in svojih otrok in nadejam se, da najdem srčnih mož, kateri bodo podpirali mene in otroke. Naj pride torej, kadar hoče, ne bojimo se.“

Načrt za vladanje ob času mladoletnosti je ostal tamkaj na mizi; ni se več govorilo o njem. Virida pa se je zamislila v to, kar je slišala. Na vseh straneh je iskala, kaj bi se dalo storiti nasproti tej naredbi, pa ni našla nič pripravnega. Tudi kancelar ji ni vedel reči drugega kakor to, da treba čakati, dokler ne pride komisar. To je bila slaba tolažba, in vojvodinja je iskala boljših pomočkov. Stanove klicati in jih prositi pomoči, ne gre. Preveč so še v spominu zadnja vojna in padli vitezi, zato se je bilo bati popolnoma neugodnih sklepov. S silo upreti se tudi ne more, ker nima ne vojske, ne denarja. Nič ni mogla določnega ukreniti, a to je sklenila, da se ne pusti nič omejiti, in ako bi ne imela drugega orožja, ostane ji tihi užaljeni ponos proti svakovim naredbam.

Mladi knezi so sprejeli to novico dokaj hladnokrvno. Mlajši trije so se celó veselili strica, le Viljemu se je zdelo, da bi mu mogel delati zapreke, kakor je slišal od matere; a skrbelo ga to ni nikakor preveč.

Vse je bilo radovedno, kdo bo novi komisar. Ugibali so tega in onega, a pravega nihče ni vedel.

Bilo je zopet zimsko jutro, kakor pred letom, ko je došlo poročilo o Barnabovi smrti, ko prihaja v mesto večji oddelek vojaštva in nekoliko vitezov, njim na čelu pa grof Herman Celjski.

„Kaj pomenja to? Grof Herman nima navade hoditi v posete, ako ni posebej povabljen. Da bi sedaj premenil svojo navado zaradi lepe vdove, tega ne verujem.“ S temi ne preveč dovtipnimi besedami se je obrnil vrhovni dvorni maršal do kancelarja, ko sta, stoječ pri oknu, gledala na došle jezdece.

„Ta prihod pomenja novo vlado; ne motim se“, pravi kancelar.

„In Celjan da bi bil komisar? To ne more biti. Herman je persona ingrata na dvoru; to bi moral Albreht vedeti“, poprime besedo maršal.

„E, kdo ve, ali ni tako naredil ravno zaradi tega.“

„Ne verjamem.“

„Počakajte, takoj bova slišala.“

Spremstvo grofovo je ostalo zunaj pred vrati. Straže so mu napravile običajno čast, in grof z nekaterimi vitezi je šel v grad. Tu je takoj poklical kancelarja ter se mu predstavil kot

vojvodov komisar in mu izročil dotični vojvodov ukaz.

Kancelar se je skoro do tal priklonil močnemu grofu, ta pa se ni brigal za to in njegove besede. Bolj ga je gnalo, da obišče Virido in ji razloži svoj posel.

Virida se je močno ustrašila, ko je to slišala. „Grof Herman, vojvodov komisar in moj varih, oh, joj meni!“

Bliskoma je pregledala v duhu vse od prvega trenutka, ko ga je spoznala v Milanu, do tega trenutka; čutila je, kako ji je bil vedno zopern, kako nasproten, in sedaj je skoro njen gospod! Prvi hip je hotela odkloniti sprejem in nič občevati z njim, a hladni razum in kancelarjev svet sta jo zmodrila, da je privolila sprejeti ga. A sprejeti ga je hotela kakor vojvodinja z vsem

sijajem na prestolu, sredi dvorjanov in mladih knezov. Določila je, kar je bilo treba za sprejem, in ukazala dvornemu maršalu, naj uredi vse po navadnem običaju.

Ob določeni uri je bilo vse pripravljeno. Virida je sedela na vojvodskem prestolu, na desni in na levi njeni sinovi, okrog prestola pa so stali najvišji dvorniki in uradniki in spremstvo njeno. Prišla je v žalni, vendar krasni obleki.

Dvorni maršal pripelje grofa Hermana in njegove spremljevalce viteze, in jih predstavi vojvodinji-vdovi. Tudi komisar in spremljevalci so bili v izbornih opravah. Po dostojnem pozdravu ji je izročil grof Herman vojvodsko pismo, katero je slovesno prečital kancelar.

(Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

(Dalje.)

Lenka je prav za trdno upala, da pride Štefan ponjo, kadar mu izroči stari Resnik gospodarstvo. Čakati je morala sicer, toda kadar si človek drugače ne more pomagati, oklene se z obema rokama rad tudi čakanja.

Toda njen oče je jel nevedé podirati vse njene nade. Tiščin namreč nikoli ni zaupal hčeri svojih skrivnih bolečin in skrbij, Lenka pa tudi njemu ne. Zato se je lahko zgodilo, da je Tiščin ob novih volitvah izkušal izpodrinuti Resnika, česar bi menda ne bil storil, ko bi bil poznal hčérine namere. Besedica „menda“ je označevalna za Tiščina, zakaj hčer je ljubil le toliko, kolikor se je ta ljubezen zlagala z njegovimi nakanami. Štefana bi ji pač privoščil, ko bi prinesel k hiši par tisočakov ter ju izročil njemu, potem pa delal za hlapca in molčal. Da bi pa kdo drug ukazoval pri hiši, tega si ni želel nikakor. Še manj pa bi bila po njegovem vkusu taka Lenkina možitev, v kateri bi ji moral odšteti sam kaj dote, zato pa na to še mislil ni. Tiščin je bil namreč pogostoma v silnih denarnih zadregah že pri manjših stvareh — a to je bilo znano samo njemu —, kako bi bil neki dal Lenki doto? Premišljal je in si ubijal glavo, kje bi se kaj pridobilo, da bi ga upniki ne pestili. Sode je pridno zalival z vodo, pijancu je rajši zaračunal polič več kakor manj, vendar denarja je potreboval še vedno.

Nič čudnega ni bilo, če ni imel denarja. Sam je najrajši sedel pri gostih, da so mu napajali in da je zvedel kaj novega; kadar so bile

pa mize prazne, hodil je v klet pretakat vino. Dobra vina kar ni mogel gledati; brž ga je zmešal s slabšim in potem še z „belim“, z „nedolžnim“. Lenka je pomivala, snažila, kuhala, včasih se malo dolgočasila; dnevi so minevali, Tiščinova dva pa nista storila na polju ničesar. Zato je Tiščin imel vedno hlapca in deklo; kadar je bilo pa več opravkov, najel je še ptuje delavce. No, pa to bi bil že zmagoval, saj drugi kmetje tudi niso mnogo na boljšem, če imajo mnogo posestva, doma pa kôpo malih otrok. Toda Tiščina so skelele še druge, skrivne rane, za katere še Lenka ni vedela: na Dolenjskem nekje je imel petsto na vinu, po očetu je bil prevzel star dolg, osemnajst sto —: to ni kar si bodi. Sedaj pa računaj človek božji: družina, davki, obresti, poprava, obleka . . . Kadar gre vse po sreči, kadar je dobra letina na polju in veliko ljudij v gostilni, tedaj je še nekaj, a nesreče pripravijo človeka na nič. To je dobro čutil Tiščin in na tihem ga je skrbelo.

To pomlad pa se mu je ponujala ob volitvah prilika, da si nekoliko opomore. Marsikak belič bi mu došel tu ali ondi, če bi županil v Dobovcu, to je preračunal že davno in lovil može, da bi glasovali zanj. Kadar je nosil brezplačno krščeno vino na mizo, dobili so res močje precěj napák na Resniku: prestar je, preveč se boji župnika in Pajka, včasih ukrene kako presamovoljno. „Prebrali si bomo, prebrali“, govorili so možje, „Tiščin je dober človek, ta bo naš župan.“

Toda nasprotna stranka se je tudi gibala. Sam Pajek je želel, naj ostane župan Resnik.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Neprijetna tišina je zavladata po dvorani, nestrpno so čakali, kaj se bo zgodilo. Kar vstane Virida na prestolu in ogovori grofa Hermana in navzoče veljake:

„Vsak čas zvesti vitezi in gospodje! Resen in težak je ta trenutek zame, zapuščeno vdovo rajnega vojvoda Leopolda, resen je za te njegove osirotele sinove, resen za celo Avstrijo, vojvodovo deželo. Poznali ste rajnega vojvoda. Koliko se je trudil, koliko delal in boril, da osreči svoje ljudstvo, da proslavi svojo Avstrijo! Saj ste ž njim delali in trpeli tudi vi. Kar je napravil in ustanovil, to ni samo njegovo delo, to je tudi sad vašega truda. Zapustil nas je prerano, a zapustil v nadi, da bomo spoštovali to, kar je napravil, da bomo ohranili, kar je pridobil.

Po postavi in pravici je njegov najstarejši sin Viljem dedič njegovega imetja. Leopoldova volja je bila, da prevzame on celo in neprikrajšano očetovo posest.

Slišali pa ste prej-le ukaz mojega svaka, vojvoda Albrehta, ki mi naznanja, da prevzema vladno in gospodarstvo Leopoldovih dežel sam v svojo roko, in nam pošilja komisarja za svojega namestnika. Ali je bilo potrebno, ali ne, o tem sodite sami. Nekoliko časa bi bili že prebili in preživeli po stari šegi in navadi. Svojo skrb bi nam bil mogel naš svak pokazati tudi na drug način. Toda on ima le osebno mržnjo do mene, in sedaj ima priliko pokazati mi, da sem odvisna in da je v njegovih rokah sreča in gorje moje in mojih otrok. To je prvi vzrok te nepotrebne preuredbe, kar pa res ne hvali državniške modrosti vojvoda Albrehta in njegovih svetovalcev. Morebiti ima gospod vojvoda Albreht tudi še namen okoristiti se med tem časom na stroške teh sirot. A rečem vam, da jih bom branila na vso moč, vi mi pa gotovo vsi kot jeden mož pomorete. Da, pomorete mi, to upam trdno in rotim vas ob spominu rajnega vojvoda Leopolda.“

To rekši, je sedla na prestol in srčno je gledala po dvorani.

Govor njen je osupnil vse zbrane gospode. Spogledovali so se, kakor bi popraševali drug drugega, kaj bi na to rekli ali storili. Čutili so vsi, da je v tej ženski čudovita moč, katere ni zdobila niti najhujša nesreča.

Tudi grof Herman je bil nekoliko zmeden v prvem hipu. Besede Viridine so bile razžaljive za vojvoda Albrehta in zanj.

Braniti je torej moral vojvoda in sebe. A sukal se je izprva z odgovorom ves v kolobaru njenih mislij in nehoté ji je pritrjeval v marsičem. Mesto ostrega odgovora je spravil na dan le nekak izgovor. Rekel je: „Spomin rajnega vojvoda je tako drag meni kakor drugim. Spoštujem njegove naprave, ker vidim, da so povzdignile Avstrijo. Moj posel pa tukaj ni, razdirati in odpravljati, kar je dobrega in koristnega ukrenil umrli vojvoda, ampak prišel sem zato sem, ker je tako velel naš gospod in vladar Albreht. On ima po hišnih postavah dolžnost skrbeti za zapuščeno vdovo in za sirote svojega brata. Za to delo pa je treba moške roke. Za gospodinjstvo, za oskrbovanje domačih opravkov zadostuje modra in odločna ženska: za vladno mnogih dežel pa ne, in recimo, da se dobi taka junakinja, ki bi vodila ljudstvo v miru, a ob času vojská in homatij ne zmaguje ženska moč in veljava. In prav sedaj smo v nevarnih in hudih časih. Ako ostri meč, junaška roka in bistri um rajnega vojvoda ni mogel ukrotiti sovražnika, kaj ménite, da jih ukroti kdor koli? Najboljši in najsrčnejši junak in najmodrejši mož bo imel težavno nalogo: kaj bi pa storil neizkušen mladenič ali celó šibka ženska? Vojvoda Albreht je vedel, kaj dela, in ni mogel in smel drugače ravnati. Ako torej želite, svetla vojvodinja, dobro sami sebi, podpirajte mojega gospoda v njegovih namenih in sklepih. Taka je moja naloga; ménim, da je plemenita in poštena, zato jo hočem tudi izpolnjevati natančno in vestno, naj se komu prikupim ali zamerim.“

Oči so se grofu iskriale, ko je govoril tako odločno; vse je prešinel strah, in Viridi se je zdelo, da je prav tak, kakoršen je bil tisti dan, ko ji je na torišču pri tekmi v Milanu prvokrat pogledal v oči.

Nastal je popoln molk. Nihče ni odgovarjal ali ugovarjal. Virida s svojimi dvorniki je vstala, hladno pozdravila navzoče može in odšla, komisar pa je ostal v dvorani in takoj razglasil, kaj želi najprej, da se uvéde v Gradcu in po deželi. Hitro so minevali dnevi, hitro so se vršile na dvoru in blizu dvora razne premembe. Mnogi dvorniki in uradniki so odšli odpuščeni, ker niso bili več potrebni. Obilno dvorno osebstvo je skrčil grof znatno, ker sam je potreboval le malo služabnikov zase. Odložil je sebi

le majhen del vojvodovih prostorov, drugo je pustil vdovi in knežičem. Vsi vladni posli so šli seveda skozi njegove roke, in vojvodinja je ostala osamljena. Ogibala se je komisarja, kolikor je mogla, in občevala sta le pismeno, kolikor je bilo naravnost in neobhodno potrebno. Grof Herman je videl, da je vdova res v težavnem položaju, vendar se ni maral preveč bližati ji, ker je tako lože opravljal svojo nalogo. Največ dotike je bilo pri knežičih. Odgojevati je hotela svoje sinove sama, a jerob je dajal ostre ukaze, kako naj se ravna z mladimi stričniki in s čim naj se pečajo. Četudi ni mogel Herman do cela odobravati Viridine odgoje, zdelo se mu je le, da jerob seza predaleč. Grofu je šlo v obče še dokaj gladko: mladi knezi so ga imeli radi, zakaj slišali so bili že poprej mnogo slavnega o njem in jako ugajala jim je njegova junaška postava. Kadar se jim je ljubeznivo nasmešnil ali kadar je ž njimi prijazno govoril, bili so vsi srečni. Četudi jih je mati ovirala, vendar so se grofu radi bližali, kar mu je bilo posebno všeč. Zato jih je res ljubil in skrbel zanje prav po očetovsko. Polagoma se je v Gradcu udomačil in njegovo poslovanje se mu je zdelo čim dalje prijetnejše.

Grofu je postajalo vedno ugodneje, a Viridi vedno huje. Čim prijaznejši so bili sinovi z grofom, tem težje ji je bilo v srcu. Sodila je, da ji hoče odtrgati njene sinove in ji vzeti njihovo ljubezen.

Kar pride nenadoma povelje od vojvoda Albrehta, da naj komisar pošlje stričnike na Dunaj, ker jim je tam namenjena najboljša vzgoja. S težkim srcem je grof ukaz naznanil Viridi. Bilo mu je tem težje, čim bolj je upal, da se utrdi zadovoljnost v vojvodovi družini. Četudi je opravil Herman to sporočilo sam in je ravnal jako rahlo, vendar je neizmerno razburilo in užalostilo Virido. Očitala je svaku, da je grozovit in krut, kar nič ni hotela slišati o tem, da bi sinove v resnici pustila od sebe. Grof ji ni maral preveč prigovarjati, ker tudi njemu se je zdela stvar prehuda.

„A pripravite se na to, svetla gospa, da vojvoda Albreht ne bo odnehal, dobro ga poznam. Sicer sem pa pripravljen odložiti svoj komisarski posel, ako mi ne bo možno izkazovati pokorščine svojemu gospodarju. Do jutri želim dobiti odgovor.“

To rekši, poslovi se vljudno in odide po svojih opravkih.

Virida je veliko mislila na vse strani, kako bi se ognila tej hudi poskušnji, pa od nikoder ji ni sijalo upanje. Da bi se uprla in s tem grofa prisilila odstopiti, to ni kazalo, zakaj potem bi prišel skoro gotovo še hujši vojvodov namestnik, a o grofu ne more reči, da ne bi bil

skrben za Leopoldove dežele. Sporočila je torej drugi dan grofu, naj se zgodi volja Albrehtova, če se ne dá nikakor odvrniti ta smrtna grenkost od njenega srca. Takoj so se začele priprave za odhod, in proti koncu zime so odrinili z grofom mladi knežiči po neizrekljivo hudem slovesu.

Da je mater bolela ločitev mnogo bolj nego sinove, ni treba praviti. Sinovom je bilo v tolažbo, da bodo videli Dunaj in živeli na dvoru mogočnega strica, a Virido je trlo še to, da jim bodo morda tam iz srca iztrgali še ljubezen do nje. „Spominjajte se naročil našega ljubelega očeta, katera vam je dajal, ko je odhajal v vojsko“, govorila je še Virida — potem pa ni mogla več. Bolest jo je premagala, in kakor otrpnela je sedla na bližnji sedež. Tedaj pa so odtrgali sinove žalostnemu prizoru, spravili jih na konje in vozove — in jih spremili na Dunaj.

Ko se je vojvodinja zopet zavedela, ni bilo sinov več. A ona tudi ni več točila solz. „Vzeli so mi vse, sedaj mi nimajo vzeti nič več“, govorila je sama sebi, „sedaj nimam več veselja, ne tolažbe, — samo jedno uteho še imam in ta je — smrt. O Bog, o Bog, kako si me ponižal, kako si me potrl!“

XXIV. Zapuščena.

Po odhodu knežičev je bilo pusto in prazno na dvoru v Gradcu. Mati je živela sama zase, in dvorjani niso imeli več pravega posla ter so pohajkovali in postajali semtertje. Posebno samotno je bilo za Virido. Skoro nihče se ni zanj več menil kakor njene postrežnice in par dvorjank, katere so ji bili še pustili; dan za dnem je potekel brez premembe.

A kjer odneha svētni šum in kamor ne zahajajo ljudje, tam je bliže Bog. In prav zato je Bog pripustil, da so ji vzeli vso svētno tolažbo, da je tem gotoveje počakala njega, ki more jedini za vselej utolažiti in oveseliti dušo.

V bridkostih in stiskah je začela Virida misliti o siromaštvu človeškega življenja in o nestalnosti zemeljske sreče. Še bolj kakor doslej je iskala pomoči pri Bogu. In iskala je resnobno, iskala z udanim, pohlevnim srcem.

Ker je imela dosti časa, prebirala je sožalna pisma, katera so bila došla o soprogovni smrti. Našla je med drugimi tudi pismo gospoda Petra, sedaj meniha cistercijskega samostana v Zatičini. Pismo je bilo polno tolažbe in sočutja. Ko je čitala pismo prvič, ni se mnogo zmenila za pobožne besede: kako drugače je umevala tolažbo in jasni nauk sedaj! Kakor se ji je zdelo poprej nespametno, da je gospod zapustil dvor in si izvolil samostan, tako je spoznavala sedaj, da je ravnal pametno. „Kaj pa mi more dati

še svet? Česa naj iščem, česa pričakujem? Želela sem si cesarske krone, a namestu nje imam trnjevo. Kako drugače bi bilo zame, ko bi bila iskala vselej tega, kar je potrebno najprej, namreč — Bogu služiti in pridobivati si krepostij!“

Gnalo jo je, da je odgovorila Petru in ga prijazno prosila odpuščanja zaradi nekdanjega svojega ravnanja z njim. Potožila mu je svoje bolečine in se mu priporočila v molitev, ker mora veliko trpeti.

Toda še hujša poskušnja je prišla nad njo. Ne dolgo potem, ko se je vrnil grof Herman z Dunaja, kamor je bil spremil knežiče, prišel je v Gradec nov ukaz, da se pripravi vojvodski grad v Gradcu za stanovanje Albrehtu in njegovemu dvoru, ker hoče pomladi priti v Gradec in nekaj časa prebivati tu, da se mu poklonijo štajerski stanovi. Izbral si je za bivališče najlepše prostore v gradu, v katerih je stanovala dotlej Virida s svojimi otroki. Za vdovo je odločil le tesno stanovanje na vrtni strani ter ji ob jednem odvezel vse spremstvo, češ, da mora ravnati varčno, ako hoče poravnati vojne stroške in kaj prihraniti za bodočnost.

To je bilo grofu Hermanu že skoro preveč, ker je čutil, da Albreht z namenom stiska vdovo; zdelo se mu je tako ravnanje malo viteško. Zato je ponudil vdovi svoje prostore, ne meneč se za nevoljo Albrehtovo, in se hotel preseliti v drugo stanovanje. Toda Virida tega ni pustila, rekoč: „Zame je dobro to, kar mi je odločil svak. Ob tistem času se ne bom udeleževala nobenih svečanostij, zame ne bo vprašal nikdo, jaz za nikogar, torej sem prav dobro preskrbljena v tem tihem kotu velikega gradu.“

Odpustila je zopet nekoliko služabništva z bogatimi darovi ter se zaprla v svojo samijo. Občevala ni z nikomur več kakor s svojo služabnico. Molila je in mislila na svojega dragega soproga, na nesrečnega očeta in na žive znanca v Milanu. Na misel ji je prihajal tudi junaški Sforza, in skoro je zavidala ženi, ki je bila sedaj na njegovi strani. Saj je slišala o njem samo lepe in ugodne reči. Nekoliko se je veselila pisem svojih sinov, katera je dobila kmalu z Dunaja.

Če je bila že prejšnja zima huda za Virido, bila je ta še hujša. A minula je, kakor mine vsako trpljenje, in prišla je lepa pomlad. Pod Viridinim oknom na vrtu je dehtelo cvetje, ptiči so prepevali, kakor bi hoteli razveseliti otožno gospo; vse je kazalo veselje. Vojvodski grad v Gradcu je oblekel praznično obleko, ker so pričakovali v goste vojvoda Albrehta z njegovo družino. Gradec je pripravljal za ta čas več rečij: stanovi se bodo zbrali in se vojvodu poklonili. Sklepali bodo tudi o tem, kaj je storiti z vojsko proti Švicarjem, in uredili se bodo

razni vladni posli. Iz vseh krajev dežele so vrel skupaj vitezi in drugi gospodje. Gradec je bil poln imenitne gospode.

Slovesni vhod Albrehtov je bil jako veličasten. Kakor komisar, tako so se potrudili tudi meščani, da so sijajno pozdravili novega vladarja. Iz radovednosti so prihajale velike množice v mesto. Pohajale so sem in tje, zbirale novice in izkušale bližati se dvoru. Bilo je marsikaj drugače, kakor pod Leopoldom, zato so imeli domačini in ptujci mnogo prilike za govorjenje. Zlasti o Viridi so se vrstile različne govorice: nekateri so jo milovali, drugi so hoteli biti modri in so dejali, da so že poprej vedeli, kako mora priti. Pogrešali so skoro vsi priljubljenega sijaja na dvoru in pa Leopolda, mogočnega vladarja. Pravega veselja ni bilo, četudi se je vrstila veselica za veselico; ljudem se je zdelo, da ni vse v redu.

Državni in vladni posli niso delali vojvodu Albrehtu posebnih težav. Stanovom je bilo čisto prav, da on prevzame vlado in gospodarstvo za čas nedoletnosti prvorojenega Leopoldovega sina; obljubili so mu zvestobo. Za vojsko niso bili vneti. Vojvoda ni zahteval denarja, ampak je bil zadovoljen z obljubo, da bodo vsegar branili državne koristi.

Različno poslovanje je trajalo več tednov. Največ opravkov je imel grof Herman kot komisar, Virida pa se je držala trdno svojega sklepa, da se kar nič ne udeleži slovesnostij. Vendar je neljuba stvar segla tudi v njeno samoto in motila njen mir.

Več nego leto dnij je bilo že preteklo po nagli smrti Barnabe Viscontija in njegovih sinov. Javno mnenje je obsodilo Giovanniya Galleazza Viscontija, Barnabovega stričnika iz Pavije, kot krivega te nenadne smrti. Vendar to ni bilo dokazano, ampak samo sum je letel nanj. Povedali smo že, da je ukazal kralj Vencelj, naj se preiskuje ta dogodek, in je izročil preiskavo vojvodu Štefanu Bavarskemu, grofu Mannsfeldu in cesarskemu beležniku Fabru.

Ta preiskava pa je napredovala jako počasno. Večkrat niso mogli gospodje zaradi vojnih nemirov občevati z Milanom, drugič so jih zadrževali lastni opravki. A navzlic težavam so preiskovalni sodniki dognali, da se je umor zvršil pred vojsko vojvoda Leopolda s Švicarji, da je bil vojvoda z rajnim Barnabom v diplomatskih obravnavah o vojni pomoči, da pa Barnaba ni maral pristati na te zahteve, pač pa njegov stričnik Galleazzo, kateri pa tedaj ni imel še v rokah oblasti nad lombarškimi četami. Zato so preiskovalci ménili, da bi se utegnulo iz teh zapisnikov kaj posneti, kar bi razjasnilo ta slučaj. Poleg tega jim je bila blizu vojvodinja-vdova Virida, hči umorjenega Barnaba, katera je bila

v živi zvezi z Milanom, torej bi jim tudi utegnili marsikaj pojasniti.

Za ta namen so se obrnili do Albrehta, naj jim pomore in med njimi in vojvodinjo posreduje v tej kočljivi stvari.

Bila je zopet posebnost za Gradec, ko je prihajalo cesarsko poslanstvo. Vojvoda Štefan je bil že sam po sebi veljaven gospod, sedaj pa še kot pooblaščenec v taki stvari. Grof Mannsfeld je veljal za hrabrega viteza in dobrega vodja, beležnik Faber je bil znan za prebrisanega pravdnika. Imeli so tudi spremstvo za varstvo in sijajno nastopanje.

Po daljšem posvetovanju so naredili ta načrt, da hočejo z vojvodinjo-vdovo osebno govoriti, potem pa še preiskati tista pisma, iz katerih bi se dalo kaj povzeti. Grof Herman naj bi Virido o tem poučil in jo vodil pri teh obravnavah. Sitna služba je bila to zanj, pa moral se ji je udati; tudi si je mislil, da opravi on gotovo bolje nego kdo drugi.

V stranski grajski dvorani so postavili mize in sedeže in so pričakovali vojvodinjo. Grof Herman ji je bil naznanil prejšnji dan, da želijo trije pooblaščenec gospodje ž njo govoriti o važni stvari, ki se tiče njenega rajnega očeta. O določeni uri je prišel in se ji ponudil, da jo spremi in predstavi. Nekoliko plašna je šla Virida z grofom in nemirno je sedla na pripravljene sedež. Čutila je, da je prišla v neko preiskavo.

Po spodobnih poklonih ji je v kratkem razložil vojvoda Štefan, česa želi od nje, in jo zato vljudno zaprosil, naj pové vse po resnici, kar vé o očetovem umoru.

Viridi je bilo težko o tem govoriti in celó vpričo več mož. Vendar je povedala, kar je vedela in znala, na kratko, rekoč:

„Boli me sicer, da treba zopet odpirati stare rane, a povedati hočem, kar mi je znano. Ko sem zapustila Milan in šla za rajnim Leopoldom v Avstrijo, prosila sem lepo svojega očeta, naj me podpira s svetom in dejanjem. Rajni oče je to storil vselej rad do poslednjega leta. Takrat se je pa semtertje mrzleje vèdel proti meni. Nekatera njegova lastnoročna pisma so sicer polna ljubezni in skrbi, druga pa bolj službena in skoro hladna. Spoznala sem, da je nekdo prišel vmes med očeta in mene. Kdo je bil, nečem soditi, a prepričala sem se trdno. Ko se je pripravljala ona nesrečna vojska, tožila sem očetu nevarnost in težavo za vojvoda in za nas druge, a oče ni hotel pomagati, če tudi bi bil lahko. Zdelo se mi je čudno, zato sem izkušala od druge strani pripraviti očeta za pomoč. Obrnila sem se tudi do bratranca Giovannija v Pavijo. Vedela sem dobro, da ne mara moj oče zanj, a imel je bogate zaklade in nekaj vojakov. A predno je bilo pogajanje dovršeno, zgodila

se je nesreča. Vsekako so to storili podkupljeni služabniki, a kdo jih je podkupil, ne morem soditi.“

Vojvoda bavarski je pazno poslušal govor vdovin in rekel:

„Poročilo vaše, svetla gospa, nam daje mnogo trdne podlage in pojasnjuje dobro, kar smo si domnevali, vendar pa ni naravnost ničesar odkrilo. Da so bili sluge Barnaba Viscontija zapleteni v zaroto, to je gotovo, toda izginili so brez sledú. Zato smo hoteli slišati vaše mnenje o tem. Ker ste v tesni zvezi z domačo hišo in sorodniki, dobili ste lahko tajnih poročil, katera vam pomagajo soditi o tej stvari pravično. Zato vas prosimo, povejte nam, koga imate vi za morilca ali onega, ki je najel in podkupil morilce:“

„Dobila sem res nekaj pisem o tem, a iz tega še ne morem posneti, kdo bi bil najbolj kriv tega strašnega zločina. Vem, da ljudje dolžijo mojega bratranca Giovannija, toda jaz ga ne morem obdolžiti na podlagi pisem in poročil, kakoršna sem dobila od doma.“

Ko niso mogli nič natančnejšega zvedeti od vojvodinje, poslovili so se od nje vljudno in se začeli posvetovati, kaj bi bilo storiti. Naposled so sklenili, da pregledajo vsa pisma, katera so prišla med tem časom iz Milana v Gradec. Takoj so pričeli, pa delo ni bilo uspešno, nedostajalo je prav tistih pisem, od katerih so pričakovali pojasnil. Kam so prešla ta pisma, ni vedel nihče. Stari kancelar je bil na odpustu, novi uradniki pa niso vedeli ničesar o tem. Le to je bilo razvidno, da se je vojvodinja Virida mnogo trudila za to zvezo. Zato so preiskovalci prišli na to, da bi Virido poprašali še o njenem dopisovanju v tem času.

Drugo jutro ji napovedó to preiskavo, a vojvodinja se je odločno branila priti. Nič ni hotela slišati o tem. Ko so ji pa le prigovarjali, sklicevala se je na svojo vojvodsko čast, zaradi katere je ne smé nikdo siliti v tako obravnavo brez cesarjevega posebnega dovoljenja. — Gospodje so bili v zadregi, obrnili so se do vojvoda Albrehta, kateri jih je poučil, da za Virido več ne velja ono pravo, ker ni več vladajoča vojvodinja ali soproga vladajočega vojvoda. Zato smé privoliti on sam in tudi rad privoli v to, da jo prisilijo pokazati ona pisma.

Tako so bili pravni pomisleki odpravljeni, a bila je še druga sitnost, kako bi jo prisilili, ko bi se le branila, in kaj bi reklo o tem občinstvo. Saj ni bilo pričakovati posebnih pojasnil, torej ne povoljnih uspehov. Vendar so se odločili, da poskusijo, kar bi se dalo storiti, da ne bi hodili v Gradec zastonj. Sumno se jim je zdelo, zakaj se vojvodinja tako trdno brani pokazati svoje dopisovanje z Milanom.

Virida je bila zaradi te nadležnosti močno razburjena; bala se je vsakogar, kdor je prihajal, da ne prinese kake nove stiske. Želela je le, da odrine čim najpreje vsa ta ptuja gospôda z vojvodom Albrehtom vred. Potem se bo vsaj mogla prosto gibati in uživati zrak na grajskem vrtu. Stala je pri oknu, vroče čelo naslonila na steklo in gledala mlado zelenje v prirodi. O kako je bila včasih vesela, zlasti doma v Milanu kot majhno dekle, a sedaj — kako jo tlačijo in mučijo!

Ko je tako zamišljena v preteklost skoro pozabila sedanjosti, vstopi komornica in rahlo pové, da so zopet zunaj oni gospodje, s katerimi je imela opraviti včeraj, in da želé govoriti z vojvodinjo.

Vse ji je na mah stopilo pred oči: umorjeni oče, rajni soprog, preiskovalni sodniki, vojaki, ječe, in jo razburilo tako, da ni mogla préceje odgovoriti. Ko se pomiri, vpraša:

„Kaj pa vendar zopet hočejo?“

„Z vami govoriti, svetla vojvodinja.“

„Saj jaz ničesar več ne vem, naj me pusté v miru!“

„Ali naj jim odgovorim tako, svetla gospa.“

„Da, reci jim, da ne vem ničesar, da ne morem nič več povedati!“

Dvorjanka je šla, pa kmalu se je vrnila z naročilom, da gospodje ne mislijo več vojvodinje nadlegovati z vprašanji, ampak da le želé ogledati si nekatera pisma, pa bo njihov opravek v kraju. Toda Virida ni privolila niti v to in je spravila preiskovalce prav v zadrego: oditi niso marali, ne da bi bili opravili ta sitni posel, a silo rabiti — tudi ni kazalo. Tudi surovi značaji se ogibajo sile proti slabotni ženski. Po nekotikem pogajanju privoli Virida, da smé grof Herman vstopiti in ž njo govoriti. Grof si je prizadeval dopovedati ji, da ne gré za tajnosti njenih pisem, ampak le za to, da se najde kaka zveza med dejanjem in zločinci. Obljubil ji je skrbeti in paziti na to, da se ne odpré nobeno pismo, čez dve leti staro, in da tudi ona druga vsa vrnejo, ako ni v njih nič važnega za preiskovalne sodnike.

A bilo je tudi to prigovarjanje zaman; na noben način ni pustila, da bi se kdo dotaknil njenih pisem. Ker so drugi gospodje neradi čakali zunaj, poslali so vprašat grofa Hermana, kaj bi storili. To je grofa že jezilo, zato ji odkrije kar naravnost, da je vojvoda Albreht dovolil, naj rabijo silo, ako ne dosežejo z lepa svojega namena, torej naj se modro udá, kjer se ne more braniti.

Na te odločilne besede je odjenjala; zgrudila se je na stol in bleda gledala, kako so ti strašni gospodje šarili v njeni sobani. Kar črno se ji je delalo pred očmi in omedlevice so jo ob-

hajale, ko so jemali njena pisma iz predalov in jih pregledovali. Kar je bilo starejših, pustili so v miru in jih pokladali na prejšnje mesto, kar pa jih je bilo od poslednjih dveh let, pregledali so in prebrali. Vendar je grof Herman pošteno gledal na to, da so pismo takoj odložili, ko se je pokazalo, da ima samo ženske stvari in skrivnosti v sebi. Bilo je pa med njimi nekoliko pisem, katera so se sicer tikala milanskih homatij, a niso povedala nič znamenitega. Ni bilo niti tukaj tistih listov, na katere se sklicuje ono pismo v arhivu. Poskušali so jo vprašati, kje so. Ko pa niso dobili nobenega odgovora, pustili so to in pregledovali še naprej. Slednjič najdejo prav skrito ono pismo, v katerem ji bratranec Giovanni Galleazzo kmalu po umoru Barnabovem naznanja, da so sedaj ovire odpravljene, in ji torej more pomagati, kakor je poprej želela od njega. To pismo je gospode iznenadilo — ne toliko zaradi vsebine — saj ni bilo v njem nič hudega — pač pa zato, ker je bilo tako skrito in ker se je vojvodinja tako močno branila pokazati je.

Iz teh zunanjih znamenj so sklepali, da so posebni razlogi, zakaj je bilo tako skrito prav to pismo. Hipoma se jim je posvetilo v glavi in vrnilo vprašanje: Kaj, če je tudi Virida zvezi s tem umorom? Ko so podrobnosti primerjali med seboj, našli so, da se nekatera prav dobro vjemajo. Po strani so pogledovali ubogo vdovo, pa niso si upali naravnost obdolžiti je. Napravili so zapisnik o vsem, kar so našli in slišali, ter naročili vojvodu Albrehtu, naj poskrbi, da se najdejo izgubljeni spisi in določijo z zapisnikom vred preiskovalcem.

Preiskovalci so odšli zadovoljni s tem, kar so našli, vojvoda Albreht je vdovi na tistem privoščil zadrego in sramoto, grof Herman pa je bil razburjen in zbehan nad vse.

„Da bi bila še morilka ta žena? Tega ne morem verjeti. In vendar ta pisma — skrita — temna, to čudno vedenje, ta strah! Nekaj le pomenjajo te okoliščine. Da ima nekaj demonskega v sebi, to sem vedno trdil; a poslednji čas se mi je zdela drugačna, ponižna, potrpežljiva: ona naj bi bila kriva takega zločina? Kdo mi razjasni to zastavico?“

Grof je hodil zamišljen semtertje po svoji sobi. Sililo ga je, naj pride stvari do dna in se popolnoma prepriča ali o krivdi ali o nedolžnosti. Sklenil je zopet preiskovati to vprašanje, med tem pa ogibati se vdove in skrbneje paziti, kaj dela. Pomnožil je straže po gradu in jih postavil tudi pred Viridine sobe. Osebnosti ji ni kratil, vendar so imeli stražniki nalogo, spremljati jo povsodi in poročati grofu, kaj dela. — Virida je to opazila in hudo jo je zadelo, ker je spoznala, od kod to prihaja, in

izpredvidela, da tudi grof Herman in ž njim ves dvor misli o njenem zločinu. Ni si upala več iz sobe med ljudi, in še ob nedeljah, ko je šla v grajsko kapelo k službi Božji, bila je vsa zagrnjena. Opazila pa je, da so zvedavo pogledovali zanjjo in vseh očij so bile uprte na njeno osebo. Grozna muka za ponosno žensko!

Kar se je v gradu godilo z Virido, prišlo je le deloma med ljudi, zato so imeli toliko več prilike iz svoje domišljije dostavljati, česar so pogrešali v poročilu. Zvezali so skupaj najbolj čudne reči tako, da bi sami sebi ne bili mogli verjeti, ko bi bili stvar sodili pametno.

A to ljudsko natolcevanje in zaničevanje bi bila Virida še prenesla, ker ni vsega vedela in si niti misliti ni mogla, kaj o njej govoré; a dobila je udarce tudi od svojih sinov, od tistih, za katere je vse storila kot dobra mati.

Koliko je storila Virida za svojega prvorojenca knežiča Viljema! Zaročen je bil s kraljičino Hedviko Poljsko. Mati je vse storila, da bi bil njen Viljem pravi cvet viteštva, vreden po vsem poljskega kraljevega prestola. Pa prišlo je drugače.

Dobil je Viljem tekmeča — vojvoda Jagelona Litvanskega, kateri se je potezal za roko kraljičine Hedvike. Ko bi bil oče vojvoda še živel, bil bi branil pravice svojega sina; mati pa tega ni mogla, tudi ji niso povedali, kaj se plete na Poljskem, svak Albreht pa ni hotel ničesar storiti za stričnika. Tako je prišlo, da je kraljičina vzela Jagelona, knežič Viljem pa je imel škodo in sramoto skupaj.

Ko je vse to zvedela mati, bila je seveda potrta; a prenašala je nesrečo še dokaj udano, saj se je bila že privadila hudim udarcem božje previdnosti. Mlada kneza pa je to jako jezilo, in ker se ni znal in hotel premagovati, izkušal je svojo jezo stresti nad onimi, ki so zakrivili njegov poraz.

Na Dunaju pa so knežiča pregovorili, da je vsega kriva njegova mati, katera se vedno vtika

v druge reči, za to pa ne skrbi, za kar bi morala. Viljemu sicer to ni šlo kar précej v glavo, ker je videl in slišal, koliko se je mati zanj trudila; da bi torej bila sedaj zamudila braniti

njegove pravice, to se mu je dozdevalo čudno. Iskal je vzrokov, pa dolgo ni mogel najti za-

da bi bilo resnično. Toda dvorjani so mu potrjevali govorjenje in ko se je začetkom poletja

Umor Galeazza M. Viscontija v milanski stolnici. (Karton Sim. Ogrina.)

dostnih. Kar prinesó glas o graški preiskavi in raztresejo natolcevanje o njegovi materi, da je zapletena v umor lastnega očeta. Sina je to govorjenje neizrekljivo bolelo; ni mogel verjeti,

vrnil na Dunaj stric Albreht, potrdil je tudi on, da ni mati brez krivde. V Viljemu je kar vrelo. Sram ga je bilo, da mu je nevesta postala nezvesta, sram, da tako govore o njegovi materi.

Ves njegov srd se je torej zvrnil na mater. njegova nekdanja ljubezen se je bila umaknila hudi nevolji, kakor se gorkota umakne ledeni zimi.

Dalje časa ni dobila Virida pisma od sinov, dasi so druga pisma dohajala. Zato je prav lepo prosila svoje sinove, naj ji piše jeden ali drugi, so-li zdravi in kako se jim godi, ali molijo za očeta in mislijo na svojo žalostno mater.

Na to pismo je prišel za nekoliko časa odgovor, kakoršnega ni pričakovala. Bilo je kratko pisano.

Svoji materi v Gradec.

Na Vaše pismo Vam odgovarjam, da jaz in bratje smo zdravi in hvalimo Boga, da nas je pripeljal na Dunaj. Saj nam ni treba biti pričam pri žalostnih dogodkih, ki so se godili poslednji čas v Gradcu. Preskrbljeni smo z vsem, in Vaša skrb za nas je čisto nepotrebna; še več nam škoduje, kakor koristi. Z žalostjo se spominjam poljske zaroke, še bolj žalosten slišim govorjenje o milanskih homatijah. Ni mi znano vse, kar je spravila na dan preiskava, gotovo pa je nakopala na našo hišo sramoto, za katero nismo odgovorni sinovi.

Ne morem Vam več pisati. Ko čez leto prevzamem sam v roke vlado, pridem v Gradec; tedaj bom tudi ukrenil z Vami, kar bo treba, ako Vas še tam najdem.

V imenu vseh Vaših žalostnih sinov

Viljem.

Ko je to brala, ni verjela svojim očem, da je ta list od njenega Viljema. Pa bila je resnica — oh, strašna resnica, katera je prebódlá materino srce kot oster meč. Torej tudi otroci jo imajo za krivo, za morilko; odpovedali so se ji, zavrgli so jo — zavrgli mater, da, celó pretijo njej, katera je samo za to živela, da jih povzdigne do sreče in slave! Vsa bleda in prepadena je bila, stiskalo jo je v srcu, kakor bi se bližale smrtne težave, in v glavi ji je šumelo, da ni bila zmožna več misliti. Treslo jo je in mrazilo po udih, gledala je zmedeno in izgovarjala nerazložne glasove. Včasih je določneje poklicala umrlega soproga Leopolda, potem zopet svoje otroke. Preplašen je gledal prihiteli zdravnik, kaj se godi; ukazal jo je prenesti na posteljo in jo opazoval. Uboga vojvodinja se mu je zares smilila. Spoznal je, da je zopet srčna bolečina kriva bolezní. Izprva se je resnóbal, da se ji utegne zmešati, a drugi dan je videl, da je bila sama huda mrzlica, ki je počasi pojenjevala. Za nekaj dnij je bila nevarnost že minula.

Grof Herman se ni brigal za to bolezen, ampak je gonil preiskavo o Viridini krivdi ob

Barnabovi smrti z vso odločnostjo. Pisal je prejšnjemu kancelarju, naj pové, kje so akti dotičnih diplomatskih obravnav, in naj še pristavi zraven, kar vé iz ustnega pogovora o tej zvezi.

Čez mesec dnij dobi od kancelarja ugodno poročilo, da je spravil pisma rajni vojvoda sam, ker je hotel stvar sam rešiti z ozirom na neki bolj družinski pogoj, menda z ozirom na zaroko jednega knežičev z milansko kneginjo. Dalje je kancelar naštel v pismu pogoje, kolikor jih je vedel.

Ko je grof dobil ta odgovor, bil je močno zadovoljen. Hotel je kar brž v Leopoldovo pisarno poiskat dotičnih pisem, pa ključé je imela Virida, ker teh zasebnih prostorov niso pregledovali, ampak pustili družini. Dobro je vedel grof, da mu ne dá ključev, ako pošlje ponje. Zato je hotel iti prosit jih sam. Čez nekaj dnij se oglasi pri komornici in ji pové, da ima nekaj važnega in ob jednom veselega za vojvodinjo. Kmalu se vrne komornica in naznani grofu, da je gospa pripravljena in ga pričakuje. Herman vstopi počasi in previdno, kakor v neko sveetišče. Mislil je že poprej, kako bo govoril, da je ne bi vznemiril. A pozabil je vse, ko je zagledal pred seboj vojvodinjo na stolu sedečo. Kolika izprememba v nekaterih tednih! Vse bridkosti od soprogove smrti še niso mogle izbrisati z njenega obraza vse mičnosti in lepote: sedaj pa je bila kakor prestvarjena. Bolezen ji je vzela moči in živost obličja. Kakor mojstersko delo grškega kiparja je sedela pred njim samo bela in črna, in ko bi bila zatisnila oči, ne bi je bil ločil od mrlíča.

„Oprostite, svetla gospa, da vas vznemirjam v teh razmerah, pa mislim vam napraviti malo veselja.“

„Hvala vam za dobro voljo, gospod grof, a veselje je zapustilo ubogo vdovo.“

„Poznam vaše bolečine in jih znam ceniti, a ménim, da Bog, kateri udari, tudi zaceli, kakor je njegova volja.“

„Verjemite, zasluženó je, in ne smem pričakovati, da mi zanese Bog.“

„Kdo vé, Bog je dober, in vam pošilja, kakor upam, že danes jedno kapljo sladi med grenkosti.“

Vojvodinja ni nič odgovorila. Hvaležno je pogledala grofa in nekoliko ustni nategnila na smehljaj.

Herman je začel praviti, da je dopisoval z bivšim kancelarjem in od njega zvedel zanimivih rečij; „te kažejo jasno, da je bila vsa zadnja sitna preiskava odveč, ker imamo črno na belo zapisano vse, kaj se je obravnavalo pred vojsko. A dotičnih pisem niso mogli najti preiskovalni sodniki; sedaj pa mi piše kancelar, kje so, in da

jih lahko dobimo in pregledamo. Ako vas ne mučim preveč, nadaljeval bi svoje poročilo.“

Virida je prikimala. „Ta pisma so po kancelarjevem pismu v zasebni pisarni rajnega vojvoda, ker je hotel vso dotično stvar dognati sam. Ako dovolite, presvetla vojvodinja, da vpričo vas pogledam ta pisma, tedaj je vse končano.“

Virida je pazno poslušala in hitreje dihala, ko je grof govoril, a naposled ni vedela, kaj bi storila. Skrb, da ne pride kaka nova sitnost, zadrževala jo je, a želja, stvar pojasniti, vnemala jo je; dobra vest pa jo je mirila, da je vendar-le privolila v grofovo prošnjo. Hotela pa je sama iti v Leopoldovo pisarno. Poklicala je komornico, vzela ogrinjalo in vstala. Grof Herman ji je ponudil roko, katero je hvaležno prijela, in lahko sta stopala po širokih hodnikih naprej proti namenjenemu kraju, kamor je sledila tudi komornica.

Čudno je bilo pri srcu ta trenutek grofu Hermanu, ko je stopal počasi vodeč to belobledo gospo s svojo roko. Ni bil strah pred mogočno gospo, kateri se bojimo zameriti, saj je bila izgubila v malo mesecih vso mogočnost in vso veljavo; tudi se grof Herman Celjski ni z lepa bal koga na zemlji. Tudi ni bilo čustvo nagnjenja ob strani lepe ženske, ker ta stvar ni imela skoro nič več telesnega na sebi. Bilo mu je, kakor da ima nekaj dragocenega rešiti, kar gotovo pogine, če ne uporabi za nje vse svoje skrbi, in to je hotel storiti iz usmiljenja, ne iz hvaležnosti ali iz kakega drugega nagiba.

Ko sta prišla v Leopoldovo pisarno, našla sta mnogo prahú po pohištvu. Inako se je storilo Viridi in utrujena je sedla. Grof je sočutno čakal, da se je zbrala, in jo poprosil, naj odpre predale.

Virida mu je podala ključe in je pomaknila stol bliže k mizi. Varno sta odprla ključavnice in pogledala v predale. Lepo v redu so bile zložene vse Leopoldove reči in pismo za pismom se je lepo vjemalo z dnevnikom. Na vrsto pride oni nesrečni čas. Skupaj so bila zavita pisma z napisom: „Milanske stvari.“

Odpreta in vzdigneta tudi ta zavitek, in glej, kaj se jima pokaže! Cela obravnava je skupaj, vsi predlogi in odgovori, vsi pogoji in nasprotne zaveze do pičice zabeležene

Najprej tiho, potem polglasno in vedno glasneje je grof bral, pritrjeval, zmajeval, vzklikal in vzdihal ter končal: „Tako dostikrat ljudje sodijo brez previdnosti. Ko bi bili cesarski komisarji imeli v rokah to, kar imam jaz, ravnali bi bili drugače. Pa kar je zamujeno, mora se popraviti.“

Virida je pazno sledila grofu pri tem in utolažena je slišala njegovo besedo. Kakor mila

zvezda v noči po hudem viharju je zasvetilo v njeno dušo, njeno srce je dihala prosteje, lahna rdečica ji je oblila obličje.

Grof je bil zadovoljen, in ker sta se mudila dolgo časa, spremil je vojvodinjo nazaj, in komornica je zaprla za njima. Ko je bila Virida zopet v svoji sobi in hotela zahvaliti grofa, pokleknil je on pred njo, poljubil ji roko in vneto rekel: „Takaj naj jaz prvi poklonim zadoščenje vaši svetlosti s tem, da se vam ponudim v vsakoršno službo; zakaj prepričal sem se, da so bilé vaše misli in želje sicer visoke, pa vsegdar plemenite.“

Virida je pohlevno odklonila ta viteški poklon, češ da zanjo ni več prostora med visokimi gospemi in viteškimi junaki. Zaradi rajnega soproga in svojih otrók želi, da ostane brez madeža njeno ime, a na svetu nima ničesar več iskati, zato je njen trdni sklep, zapustiti brž ko mogoče ta grad in iti kam v samoto, kjer bo mogla v miru premišljevati svoje dni in se pokoriti za svojo mladostno prevzetnost.

Herman jo je pogovarjal, češ da se bodo časi premenili, prišle druge razmere in se povrne zopet lepo življenje. Ko vse to ni izdalo, spomnil jo je otrók, češ, sedaj bo gotovo ganjena in se bo premislila; a ravno nasprotno: ganjena je bila, a premislila se ni. Pokazala je grofu poslednje Viljemovo pismo, katero je strmeč prebral ter rekel žalosten: „Sedaj umevam vašo bolezen in si razlagam vaš sklep, zapustiti grad ter iti v samoto. Vendar še sedaj ménim, da to ni prišlo iz Viljemovega srca; to mu je sestavilo sovražno pero, in on je to podpisal ali prepisal v trenutku razburjenosti in mladeniške razmišljenosti. Gotovo se bo kesal in čvetero poravnal krivico, katero je s tem napravil svoji materi.“

Virida je molčala, grof se je vljudno poslovil. Šel je v svojo sobo, premislil vse še jeden pot in potem sestavil na podlagi teh pisem krasen zagovor vojvodinje Viride.

Tri dni pozneje pride zopet k Viridi, prebere ji vse, kar je bil sestavil, in ji pové, da pojde s tem pismom sam na Dunaj. Tam bo skrbel, da dobé pismo kmalu v roke cesarski preiskovalci. Ti bodo slovesno izjavili, da niso našli nikake krivde na vojvodinji.

Virida se mu je prisrčno zahvalila in le obžalovala, da ne bo mogla na svetu povrniti grofu te neprecenljive usluge.

„Nisem delal, svetla gospa, za povračilo, ampak za to, da se poravna krivica in da se morem veseliti vašega mirú, vaše sreče.“

Grof je stvar zopet zasukal na bodočnost, na lepše dneve, kadar bode Viljem gospodar; pa Virida mu je odvrnila, da je zanjo svet mrtev in da hrepeni le po samoti.

„Prosim vas, gospod“, rekla je, „izposlušite mi dovoljenje pri svaku, da zapustim Gradec in preživim ostale dni svojega življenja kje drugje, kjer mi bo ugajalo. Iz moje dote naj mi določi toliko dohodkov, kolikor je treba za mirno življenje.“

„Da, o doti hočem resno govoriti z vojvodom; sedanje razmere so le začasne, pa tudi krivične. Znano mi je, koliko dote ste prinesli v Avstrijo, zato vas pač ne bodo obsodili na beraško palico. Sicer pa ne skrbite: naj vam gospod vojvoda Albreht vzame tudi poslednji dolžni grižljaj, moj grad v Celju je vaši svetlosti vedno odprt, in čast in sreča bi bila zame, ko bi vas mogel pozdraviti kdaj na svojem lepem

celjskem gradu. A o tem bova še govorila, ko se povrnem z Dunaja. Za sedaj zdravi, svetla gospa! Bodite uverjeni, da bom mnogokrat med potoma na vas mislil, in upam, da me tudi vaša svetlost ne pozabi.“

Virida se mu je lahko nasmehnila, on pa jo je prijel za roko in jo spoštljivo poljubil.

„Bog vam povrni vse, gospod grof“, klicala je za njim Virida, ko je odhajal skozi vrata.

Spoznala je Virida, da bñje tu pod trdo skorjo najblažje moško srce, srce, ki se ni uklonilo veličastvu in sijaju, ne mogočnosti in sreči, pač pa mehkeemu sočutju v njeni nesreči, v nedolžnosti in ponižnosti. (Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

IX.

V gozdu pa grešnik leži,
Bolán leži, mило ječi,
Duhovnega k sebi želi.
Al' on bi rad duhovnega,
Fajmoštra Šenčurskega,
Pa mu nima kdo po njega.

Narodna.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ pozdravljajal je Betežnik vročega dopoldné gospodinjo svoje Metke na Lužah ter si otiral pot z razbeljene glave. Toda ni prosil darú, samo po hčeri je popraševal: „Kdaj se pa vrne, mati? Ali bom lahko govoril ž njo še pred večerom?“

„Vsak čas bo doma, oče“, odgovarjala mu je kmetica prijazno. „Kar za mizo tam-le pod lipo sedite in malo potrpíte! Ondi je hladno.“

Betežnik je slušal in sedel. Postrežljiva žena pa mu je brž prinesla ne majhno skledo kuhanih suhih krhljev in hrušek, češ da bo lože čakal.

„Pa malo pokusite, kaj smo nasušili lansko jesen“, prigovarjala mu je. „Sedaj o ti vročini ima človek najrajši kaj mrzlega. Ne verjamete, kako naši kosci radi jedó suho sadje. Kar jim skuham drugega, vse jim ostane, te jedi se pa nič ne branijo. No, le zajemite, sramovati se vam ni treba“, govorila je zgovorna gospodinja kar nepretrgoma. „Pa pokarati vas moram, ker hodite k nam v vas tako na redke čase. Vašo Metko imamo vsi tako radi, vas pa ni nikoli blizu. Kaj ménite, da ji ni dolgčas?“

Ob poslednjih besedah je prihitela po stezici velikega sadnega vrta Metka, odložila jerbas, v katerem je bila prinesla prazno posodo domov, na klopico pred vežjo ter stopila k mizi.

„Dober dan, oče, kaj bodele povedali novega?“ Rekši je zvedavo pogledala očeta, kakor da bi mu najrajša že na očeh brala odgovor.

Betežnik se je zadovoljno nasmehnil ter jel vesel pripovedovati, kako mu je Stokavec Blaž povrnil pred smrtjo dobro ime ter še Metki kot odškodnino zapustil svoj prihranjeni denar.

„Vidiš, dekle“, čestitala je gospodinja Metki, „kolikokrat sem ti pravila, da nikar ne poslušaj, kaj kvasijo lažnivi jeziki. I, Metka, pa še bogata boš naposled. Res, res, oče, varčna pa je, da še ne pomnim take deklet: vsaka je toliko zmetala za obleko, da na Šentjanžev dan ni imela nič tirjati od celotnega plačila. Vaša me pa še nikoli ni prosila krajcarja. Le pametna bodi, Metka, in mi verjami, še dobro ti bo na svetu. — No, no, le pomenita se kaj; Metka, pa še ti pri očetu jej, jaz moram pred peč.“

Ko sta bila sama, moral je Betežnik hčeri še jedenkrat natančno razložiti, kar je vedel. In če je bil mož že takrat srečen, ko so ga začeli Dobovčani zopet zvati poštenega človeka, podvojila se mu je danes ta sreča, saj je videl, kako vesela je njegova hči, katero so zaradi njega spodili od hiše, kjer je živela od mladih nog.

Metka je bila očetove novice — dejal bi — pijana. In res, kaj dober otrok teže čuje, kakor: Tvoj oče, tvoja mati, ni pošten, ni po-

Ob sliki slika — lépe kakor dan,
A vsem kraljica babica je bila,
Ki ózka zdaj zaprla jo gomila,
Sprejela v svoj na vek bi tihi stan! . . .

A jeden hip samó prizòr le-tá —
Potem sem zrl, kakó je kras cvetoči
Mladostnih slik sesùl se v grob zijoči,
In ž njim brezskrbnost in radost srcá —

Tu prekipela dušo je bridkost;
Pogrebci delo svoje so končali —
Dve težki solzi sta se mi prikráli
Za babico in za teboj, mladost!

Mih. Opeka.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVI. Prihod na pristavo.

Poletimo sedaj v duhu iz zelene Štajerske na čudovita kranjska tla, katera je Bog priredil med drugimi deželami kot pravo posebnost. Olepšal je kranjsko deželo s krasotami, dal ji je najrazličnejših darov: lepe planjave in visoke goré, prijazne vinske gorice in temne gozde, kjer prebivajo medvedje, risi in volkovi; dal ji je gorska jezera in bistre potoke, močne reke, pa tudi močvirna tla. Pod zemljo je skrtil Stvarnik živo srebro in močno železo, svinec in premogovo bogastvo, v podzemskem svetu gledaš tok urne reke in razne kamenite podobe, dejal bi skoro: podzemске gore in doline. Lahko se reče, da ima malokatera dežela toliko različnih stvari na malem prostoru, kakor naša neprecenljiva kranjska dežela.

Pozdravljena mi, ljuba dolenjska stran, s svojimi hribi in dolinami, s svojimi gozdi in vinogradi, s svojimi rekami, s potoki in studenci! Pozdravljeno mi, vrlo dolenjsko ljudstvo, ki živiš veselo in dobrovoljno, kakor si živelo pred šeststo leti! Pozdravljen mi, vrli slovenski rod, ki živiš todí od nekđaj, ki imaš za svojo ono zemljo, po kateri je nekđaj gospodaril ptuj grajščak. O — bili so časi, ki jih sedaj težko umevamo, srečni in žalostni: srečni, da je domačin delal verno in potrpežljivo, ljubeč Boga, ljubeč svoja rodna tla in domačo cerkev; žalostni, da ni delal zase, ampak največ za druge, da ni bil sam svoj gospodar, da mu je njegov gospod mnogokrat grenil vse dni njegovega življenja. A vselej ni bilo žalostno pod grajščinskimi gospodarji, zakaj nekateri so bili tudi dobri in usmiljeni, polni krščanskega duha in domoljubnega srca. Sedaj je minulo vse to, le podrtine nekđanjih mogočnih gradov se še vidijo semtertje, ali pa tudi ne, in če so ostale še grajščine iz davnih časov, minula je njih

moč in oblast, minulo bogastvo, kakor so minuli iz večine plemeniti rodovi njihovih gospodarjev.

Da, bilo je davno, davno: pisalo se je leta 1388. Sv. Jurij je bil prijahal na zelenem konju vdeželo, novo življenje se je razgrinjalo po Dolenjskem. Po cestah so pridno vozili in nosili tovore, po polju so delali marljivi kmetovalci. Žito je delalo stebela, drevje je bilo že odcvetlo. Po gostih jelovih gozdih je skrivnostno šepetal pomladni vetrič in preširno je pohajala po njih vsakovrstna divjačina, saj je imela obilo živeža.

Kdo bi bil tedaj potoval po Kranjskem in posebej po Dolenjskem in ne bi bil ogledal si slavnega cistercijskega samostana v Zatičini? Kako veličasten je z obširnim poslopjem in mogočnimi stolpi, kako vabljiv z lepo in veliko cerkvijo sredi samostana! In kako lepa je okolica! Na južni strani se odpira ravno in plodovito žitno polje s temnozelenimi travniki, katere napajajo bistri potoki. Pridni kmetje in samostanski bratje imajo pridelka dovolj za življenje. Proti severu in na obe drugi strani pa so temni, visoki jelovi gozdi prav tje gori do vrha hribov, kateri branijo raznim severnim vetrovom prihruti v to tiho, mirno dolino.

Tukaj po zarastlem hribu nad samostanom navkreber je počasi korakal nekega dopoldné o. Peter in zamišljen polglasno govoril sam s seboj. Ni pazil na lepo cvetje in ptičje petje, ni občudoval ljubko šumljajoče vodice, kakor sicer: zatopljen je bil v važne misli. Le, ko so ga srečevali kmetje in ga vljudno pozdravljali: „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ povzdgal je oči in prijazno odgovarjal: „Amen na veke“, ali: „Bog te blagoslovi!“ Ljudje so očeta Petra res radi imeli zaradi njegove priljudnosti in pristne pobožnosti. Navadno je nekoliko pokramljal z vsakomer, kogar je srečal, in mu povedal kaj ko-

ristnega ali tolažilnega. A danes ni bil oče Peter nič zgovoren; celó gozdar Blaž s Potoka, stari znanec v samostanu, ker je prinesel včasih kako divjačino, ni dobil pričakovanega odgovora. Silno rad bi bil govoril z o. Petrom o nekih novih rečeh gori v gradiču, a ni si upal motiti ga.

Ko je naš redovnik dospel v gosto senco pod košatimi drevesi, snel je z glave svojo čepico, vzdihnil, postal in začel zopet govoriti sam s seboj: „Tako daleč je torej prišlo, da mora bežati iz lastne hiše! O Bog, kako čudna so tvoja pota! Zakaj si to pripustil? Visoka in mogočna je bila res in hrepenela je po visokih gradovih in sijajnih častéh: a hudobna ni bila. Sedaj pa je tako ponižana! No, dobrega srca je bila in rada je storila bližnjemu v potrebi kaj dobrega; tega ji Bog ne pozabi, povrne ji že kako na svetu in po smrti.“ — Nekoliko časa gré tiho naprej, potem zopet povzame: „Kaj pa imaš ti, Peter, opraviti pri tej reči? Saj si v samostanu, zapustil si svet, in sedaj se zopet pečaš s posvetnimi skrbmi!“ Ta pomislek mu je prihajal, pa iznebil se ga je z mislijo, da dela le po ukazu svojih prednikov in iz čistega namena. Saj hoče služiti trpeči duši in ji biti v tolažbo.

Rahlo vzame iz halje zavitek pisem, previdno ga odvijje in vzame iz njega nekoliko listov, drobno pa lepo pisanih. Ogleduje pismo za pismom in premišljuje, kako se je pač premenila mogočna gospa, da je sedaj pisala tako udano, tako ponižno. Kaj je pač storila milost božja v njeni duši! Jako je bil vesel tega naš o. Peter.

Redovnik spravi nekaj pisem v zavitek, jedno pa obdrži v roki, pospeši korake po klancu, dokler ne pride zopet na malo senčnato ravan, kjer se je dalo med potjo čitati. Obstoji in začne: „Ker sem trdno sklenila zapustiti vojvodski dvor in iti v samoto za ostale dni svojega življenja, prosim Vas, častiti oče, da mi nasvetujete kak miren kraj blizu Vašega samostana za bivališče, ker želim bivati doli na jugu, bliže doma in ne predaleč od kakega samostana, da dobim v potrebi duhovne pomoči.“ Tega me prosi vojvodinja Virida, ki me je bila izrinila s svojega dvora, da se je iznebila moje pričujočnosti? Bila bi rada blizu samostana, kjer prebiva o. Peter — — to je res čudno!“

O. Peter je bil pisal v Gradec, da je v bližini zatiškega samostana mal gradič, ali bolje, pristava, kakor imenujejo ljudje to zgradbo, ki bi ustrezala njenim željam. Toda gospodar te pristave je vitez Brunon, ki je redko doma, dasi samostanski sosed, pa malokdaj gost. Hodi po svetu okrog in živi viteško, na grajščini pa ima najemnika, kateri gospodari in mu plačuje letno najemščino. Ako bi vitez Brunon hotel

prodati gradič, bila bi stvar v redu. To je bil vojvodinji sporočil o. Peter.

Po krepkem prizadevanju grofa Hermana so ne samo kmalu našli viteza Brunona, ampak tudi sklenili kupčijo. Tako je dobila Virida v last pristavo. Ob sv. Juriju je bil potekel obrok za najemnika, izpraznil je grajščino in jo oddal v roke Viridinemu pooblaščenču o. Petru. Storil je to silno nerad in le zato, ker se ni mogel ubraniti. Na videz se je hlinil prijaznega, a v srcu je kahal jezo, če tudi je dobil drug gradič istega gospodarja v najem, skoro v bližini.

Posestvo je vojvodinja dobila, pa treba je bilo gradič popraviti in posnažiti. Najbolje so pač to mogli oskrbeti samostanski bratje v Zatičini. Res je grof Herman v imenu Viridinem prosil opata, naj iz prijaznosti dá popraviti pristavo.

Tega leta je dobil samostan novega opata, o. Andreja, vrlega moža, kateri je bil poučen od o. Petra o vojvodinjinih namerah in je rade volje prevzel to nalogo. Ker pa ni bilo v samostanu nobenega tako zvedenega v takih stvareh, kakor je bil o. Peter, izročil je opat njemu to skrb. Zatorej je hodil o. Peter dan na dan zjutraj od samostana na hrib, proti večeru pa zopet nazaj. Ukazoval je delavcem in tlačanom, kaj naj storé in pripravijo za novo gospodinjo. Med delom se je z njimi prijazno razgovarjal in jim pravil, da delajo za visoko gospo, za soprogo rajnega vojvoda Leopolda, katera pa je dobrega srca, da se torej tudi njim ne bo godilo slabo. Globoki vzdihli so pričali, da so doslej nosili hud jarem.

Delo je urno napredovalo, vsa notranjščina je dobila kmalu novo lice. Stari zakajeni hodniki so postali svetlejši, veže prostornejše, sobe lepe in prijazne. Okna so se razširila, da so bili vsi prostori svetlejši. Tudi dvorišče je dal predelati o. Peter, in zraven priredil povsodi lepe poti, posute z belim peskom. Mali grajski vrtiček je dobil nekaj cvetlic iz samostanskega vrta. Zid in okopi so bili popravljeni; stolpiča nista bila posebno močna, pa mična. Zato je jako prijazno gledal mali beli gradič izmed črn-zelenih smrek na dolenski svet. Treba je bilo še po sobah prirediti hišno opravo. Pohišstvo je bilo došlo deloma iz Gradca, deloma so je napravili doma; le spretne roke je bilo treba, da je namesti na pravi kraj. Začel je o. Peter misliti, komu bi izročil to delo, in prišla mu je na misel Blaževa Lenka. Bila je umna in spretna deklica, le nekoliko je bolehala poslednji čas, in kdo vé, ali bo dosti trdna, da bi mogla prijeti za delo? Poleg tega je redovnik še dvomil, ali bo hotela iti na gradič, ali ne, zakaj grenki spomini na njenega prejšnjega gospoda so ji vznemirjali srce.

Misleč na vse te razmere in dogodke je prikorakal o. Peter na vrh hriba pred gradič. Na raznih krajih so delavci še delali, a videlo se je, da gré delo proti koncu in da bo v nekaterih dnéh za prvo silo vse gotovo. S skrbnim očesom je vse pregledoval in v duhu primerjal z onim, kar je videl na Dunaju in v Gradcu. Moral je reči, da je vse preprosto, morda celó borno, a vsekako vkusno, lepo. Zadovoljnemu človeku bi gradič zadostoval, razvajanemu ne; kaj poreče vojvodinja, kdo vé? „Storili smo, kar smo mogli; naj še dostavi sama, česar bo treba.“ Dal je površno razstaviti hišno opravilo po sobah, in pokazalo se je, da bo to stanovanje prav ljubo.

Solnce se je nagnilo in o. Peter je naročil delavcem, naj skrbno vse zapró in postavijo može za stražo, da hudobna roka ne napravi škode na dragoceni opravi. Potem pa urnih korakov krene nazaj proti samostanu. Sicer se mu ni mudilo, za dné bi bil lahko prišel domov, a hotel se je gredoč še oglasiti pri gozdarju Blažu in govoriti z Lenko. Zavije jo na stransko stezo in kmalu zasliši šumenje slapa; potoček je tu skakal čez skale in podil svojo bistro vodico proti zatiški ravnini. Nekoliko dalje je stala logarjeva hiša, skrita med gozdnim drevjem in vrbovjem. Redovnik prekorači ozko brv in stopi pred lično ograjo. Psi zalajajo, pa hitro utihnejo, ker spoznajo o. Petra. Že je bil tudi logar na pragu, da se spoštljivo prikloni in pozdravi došlega moža:

„O, kako veselje, da pridete k nam, častiti oče! S čim bi vam postregli?“

„Nisem prišel v goste, da bi mi stregli, prišel sem pogledat Lenko. Slišal sem, da je bila nekaj bolna in rad bi vedel, kako se ji je zdravje zboljšalo.“

„Boljša je, hvala Bogu! Vstala je predvčerajšnjim in sedaj že dela prav pridno. Pravi, da hoče vse dohiteti, kar je zamudila. Pa saj ravno prihaja tam-le z vrta; lahko jo poprašate, kako ji je.“

Lenka je bila osemnajstletna deklica vitke in visoke postave; zaradi poslednje bolezni je bila nekoliko shujšala in obledela, a še vedno je cvetla mladostna lepota na njenih licih. Nesla je v roki posodo z zelenjadjo in hitela popravljat svojo obleko, zagledavša redovnika pred domačo hišo.

Ko pride blizu, odloži svoje breme in pozdravi patra. Ta pa jo takoj nagovori:

„Kako je z zdravjem, Lenka?“

„Dobro sedaj, a preje je bilo hudo. Skoro bi bila umrla, pa že ni bila še božja volja, četudi bi bilo dobro zame.“ Po teh besedah je povsila oči in solzne kaplje so ji zablestele na črnih trepalnicah.

„Pusti take spomine, Lenka, in misli na lepšo bodočnost. Zaupaj, da nam Bog vse obrača na dobro!“ tako jo potolaži menih. Da bi pogovor zasukal na kaj drugega, hitro začne pripovedovati o opravkih na gradu in o svoji zadregi, ker nima pripravne ženske roke, da bi mu spravila v red razne preproge in zavese. Saj je za tako delo treba gibčne roke.

Gozdar pogleda hčer, kaj pravi na to, a dekle je molčalo.

„Ali ne bi hotela prevzeti tega dela ti, Lenka, ki si ga že vajena? Saj nimam nikogar drugega, kateremu bi mogel izročiti to opravilo.“

„Oh, oče, groza me je iti gori v grad.“

„Vem, zakaj te je groza, pa sedaj ni več strašno tam gori; tudi te lahko spremlja, kogar koli hočeš vzeti s seboj. Ako le moreš, prevzemi to delo! Napraviš mi uslugo in bom ti hvaležen. Oglasim se jutri in upam, da ne pridem zastonj.“

Menih se vljudno poslovi in odrine proti samostanu, premišljujoč preteklost logarjeve družine.

Logar Blaž je bil poprej za oprodo v gradu „na pristavi“, a izučil se je bil za lovca in bil ž njim vedno prav zadovoljen. A prišle so homatije in vojske med patrijarhom in avstrijskimi vojvodi, v katerih je njegov gospod izgubil vse: življenje je izgubil v boju, posestvo so vzeli njegovi družini; vdova je morala zapustiti rodni grad. Blaž, ki je bil spremil kot oproda gospoda v vojsko in se zdrav vrnil, ostal je tudi pri novem gospodu Brunonu za logarja in vzel grajsko hišino, lepo Marjeto, za ženo. Srečno sta živela skupaj petnajst let; pred štirimi leti pa je žena umrla in zapustila žalostnemu Blažu dvoje otrok: štirinajstletno Lenko in sedemletnega sinka. Pomagal bi si bil Blaž že še z otrokoma, da niso prišle druge zadrege. Novi gospodar na pristavi, vitez Brunon, se je brigal malo za gospodarstvo; le redkokdaj je bil doma in le toliko časa, da je pobral davek in druge dohodke. Ta čas je živel potratno, bile so gostije in pojedine dan na dan, potem pa je šel in ni ga bilo tedne in mesece na izpregled. Gospodarili so le valpeti in hlapci, in to gospodarstvo seveda ni bilo najboljše. Videl je Brunon, da se manjšajo dohodki od leta do leta, nikar da bi se množili; a on je potreboval vedno več denarja za svoje poti in zabave. Nevoljen je godrnjal nad posli in iskal vzroka propadajočega gospodarstva, pa ga ni mogel najti. Zato je sklenil dati posestvo v najem.

Prvi najemnik je bil dober; popravljal je razpadajoče pohištvo in dobro gospodaril; a ni dolgo živel. Rekli so, da je bil preveč delaven

in da ga je to spravilo v grob. Za njim je prišel neki Rovigo; po polti je bil laškega rodú, po naravi pa hudoben. Ljudje so pod njim grozno trpeli in sedaj hvalijo Boga, da je vojvodinja kupila gradič in jih tako oprostila tega volka v človeški podobi. Z Blažem je bil iz početka silno sladak in prijazen; a Blaž je spoznal, da mu ni zaupati. Zato ga ni rad videl v svoji hiši, ko se je prepričal, da se človek ozira za njegovo hčerjo. Trudil se je vedno, da ga je kmalu spravil od hiše, kadar je prišel. To pa je Roviga jezilo in pokazal mu je kremplje. Začel mu je pretiti in ga pritiskati, kjer je mogel. Ni bilo dvoma, da ga hoče izpodriniti iz službe, ako mu ne stori vsega po volji.

Deklica ni razumela, kaj Rovigo namerja, zato se ga ni toliko bala. A ko ji je nekoč razodel svoje misli, naj gré ž njim v grad, stresla se je in ni marala več biti pred njegovimi očmi. Zato je Rovigo iskal zvijač, da ujame Lenko v svoje mreže in ob jednom prežene Blaža. Vedno večja je bila njegova strast in vedno silnejša nadloga, tako da si Blaž ni več mogel pomagati drugače, kakor da je vpričo hlapcev povedal Rovigu, kako se ne sme vesti. Silno je bil razjarjen in obljubil mu je maščevanje, katero bi bil gotovo tudi zvršil, ko bi ne bila prišla vmes ta kupčija, katera mu je dala drugega posla dovolj. Za hip je bila Lenka rešena, ker je moral Rovigo zapustiti grad. Toda dobil je drugo grajščnico ne daleč v najem, da je bil Blažu malone sosed. Neprijetno je bilo to za logarjeve, vendar mnogo bolje, ker niso imeli ž njim nobenih dolžnostnih opravkov. — —

Logar je izprevidel, da je ponudba o. Petra zanj in za Lenko jako ugodna, in zato je lahko pregovoril hčer, naj le sprejme to opravilo. Zares je bilo dekle kakor prav nalašč za tako delo, in čudil se je zvedeni menih, da ima preprosta Lenka toliko vkusa za red in lepoto.

Gradič na pristavi je bil naposled prenovljen in pripravljen za novo gospo. Bil je ravno še pravi čas, zakaj prihod Viridin je bil že napovedan.

Opat o. Andrej je poslal do Ljubljane vojvodinji naproti vozov in hlapcev, da jo sprejmo in varujejo. Ni bilo sicer roparjev, a bolje je ravnati varno, kakor živeti v skrbeh.

Iz Gradca do Ljubljane je spremil vojvodinjo celjski grof z vojaki. V Celju je tudi ostala nekoliko časa, kakor je želel grof Herman. A mikalo jo je le naprej. V Ljubljani so priredili jako slovesen sprejem vojvodinji Viridi. Bili so za to razni in močni vzroki. Posebno to je bilo važno, da je bila Viridina dota zavarovana na Ljubljano, zato so Ljubljancani plačevali vsakotletne obresti. Zanimali so se tudi za grofa Hermana, kateri je bil tedaj jako znan po naših

krajih. Imel je obilna posestva na Kranjskem kakor na Štajerskem, in skoro ni minulo leto, da bi si ne bil pridobil novih grajščin ali z denarjem ali pa z mečem. Silna sta bila njegova roka in njegov meč, in gorjé sovražniku, kateri je imel ž njim opraviti. Večkrat je bil prišel poprej na Kranjsko z vojsko, a tedaj je bil v Ljubljani kot slavljen gost.

Po dolgem potu trudna je želela Virida počitka; zato se je drugi dan umaknila v svoje prostore. Grof pa je ostal pri vitezih in gospodih in se ž njimi kratkočasil.

Ker se je pogovor zasukal tudi na Virido, zagovarjal jo je grof krepko, tako, da so se mnogi čudili, ker so poznali prejšnje Hermanovo razmerje do dvora in zlasti do Viride. Hvalil je njeno plemenito srce in njene visoke misli, obžaloval pa nesrečo, v katero je prišla.

V Ljubljani so hoteli napraviti še posebno slavnost na čast Viridi in Hermanu, pa vojvodinja je vse to odklonila. Želela je le kmalu priti na mesto mirú, kamor je bila namenjena. Ko so se ji predstavili opatovi poslanci, sprejela jih je vesela in takoj drugi dan odločila za odhod. Zgodaj zjutraj so odrinili, in grof si ni dal ubraniti, da ne bi bil spremil vojvodinje še do Zatičine. Lepega jutra so potovali na konjih in vozovih na dolensko stran in prišli proti poldnevu v Zatičino, kjer jih je že pričakovala samostanska družina z ljudstvom vred.

Virida je imela s seboj le malo poslov. Vozila se je na vozu, semtertje pa tudi jahala, da si je lože ogledala svojo novo domovino in zemljo, kateri je hotela izročiti tudi svoje truplo po smrti.

„Kako lepa gospa, kako lepa gospa!“ šumelo je med ljudstvom, ko se je bližala Virida na lepem belcu velikemu samostanu. In radost zaradi nove gospe se je širila od hiše do hiše po dolenski strani, in imel je veliko veljavo med poslušalci tisti, kdor jo je videl in pozdravil.

Pred samostanom je stopila raz konja, podala roko opatu in šla ž njim v sobano za ptujce, kamor jo je spremil grof Herman z domačimi vitezi. Tam je opat iskreno pozdravil vojvodinjo, izrazil svoje veselje nad njenim prihodom, pozdravil pa tudi mogočnega grofa Hermana in potem predstavil gospódi vso samostansko družino. Ko je prišel na vrsto o. Peter, bila je Virida močno ganjena. Pristrčno ga je pozdravila. „Tukaj se torej zopet vidiva, in v kakošnih okoliščinah! Vendar — zgodila se je božja volja.“ Bila je vesela in si želela zvedeti razne stvari. Jako ji je bilo všeč, kar ji je povedal menih o njeni pristavi.

Pokrepčavši in odpočivši se od potovanja, šli so vsi v lepo in veliko samostansko cerkev, kjer je vojvodinja pobožno molila, pa tudi brisala

si solze. Kako bi ne: srce je bilo prepolno, da ne bi našlo vsaj nekoliko duška v tihih solzah!

Ker je želela Virida takoj odriniti na svoj novi dom na pristavo, pripravljalo se je nekaj vitezov s Hermanom na čelu za odhod. Večina pa je ostala v samostanu. Hvaležno jim je podala Virida roko v slovo za vselej. S spremstvom sta šla tudi opat in o. Peter, bodisi iz spoštovanja do vojvodinje, bodisi, da bi videla, kako ji bo ugajalo na novem samotnem domovanju.

O. Peter je bil naredil lepo vozno pot od samostana do pristave. Sedaj je šla družba pod košatim drevjem, sedaj je dospela na odprte in razgledne ravnice. Večkrat je dala Virida ustaviti svoj preprosti voz in si je ogledovala lepo zatiško in šentviško ravnino pod seboj. Herman si ni mogel kaj, da ne bi bil rekel opatu, ozirajoč se na zatiški samostan z veliko cerkvijo v sredi: „Zares, vaši predniki so vedeli, kaj je lepo. Tako velikega samostana in tako lepe okolice ni ne blizu ne daleč.“ Opat pa se je

Moč. (Črtica Janeza Šubica za muzej v Kaiserslauternu.)

nasmehnil in odvrnil, da so blagi dobrotniki res mnogo storili za to pribežališče miru in zadovoljnosti, da pa bi si želel še večjega samostana v prid svete vere in kranjske dežele. „Naša dežela je dokaj zapuščena. Sloveča je Italija s svojimi mesti, sloveče so sosedne severne nemške dežele: a s čim naj se ponša naša kranjska dežela, posebej slovenska Krájina, če bi ne imela nekaj samostanov, v katerih cvetó vede in umetnosti? Vzemite ji cerkve, vzemite ji samostane in vzeli ste ji vse. Res stojé na hribih mogočni gradovi, a kaj ima ljudstvo od njih?“ — Opat je nehal govoriti, ker je videl, da ne govori po

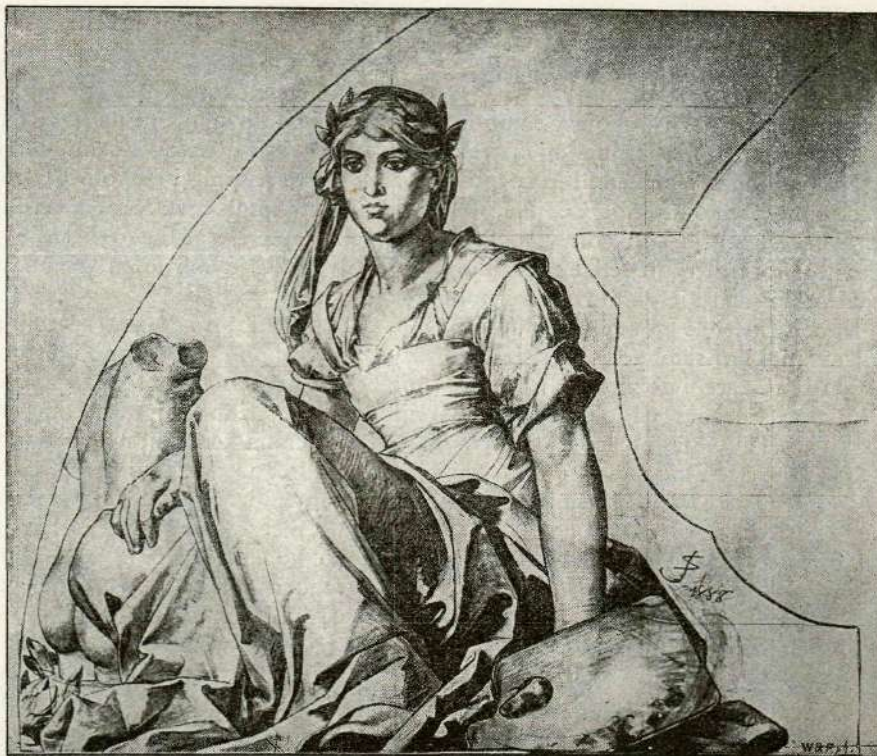
mislih mogočnemu Celjanu, in obrnil besedo na drugo stran, nato pa prepustil grofa o. Petru, ki se je znal ž njim meniti, kakor bi bila stara znanca.

Med tem se je bližalo solnce zapadu, a Virida je bila tudi skoro pred gradičem. Tu je čakalo nekaj domače družine: oskrbnik, dva hlapca, nekaj dekel in tudi Lenka. O. Peter jih je predstavil kot grajsko družino, in Virida je vsem prijazno kimala in jim izpregovorila nekaj slovenskih besed. Naučila se je bila nekoliko našega jezika že v Gradcu, večkrat ga je slišala med potom. Zdel se ji je jako lepo doneč.

Most zdrči čez okop, vrata se odpró in Virida pohiti z lahnimi koraki v svojo pristavo. Naglo je pregledala prostore, komaj so jo dohajali drugi, vseskozi pa je kazala, da je jako zadovoljna. Posebno lepa se ji je zdela domača kapela, ne sicer velika, toda prav priročna; ničesar ni nedostajalo, ne oltarja, ne kora, ne klopj, ne lepih slik. S stolpov si je ogledala okolico: na vse strani gozd, le daleč tam kje se je videla kaka cerkev ali grad in posamezne kmečke hišice. Na drugi strani je imela razgled

na mali grajski vrtič in dalje doli proti Šmartnemu tje do zelene Save z belim prodrom v dolini.

Ko si je površno ogledala svojo novo prestolnico in Boga zahvalila, da je dosegla svoj namen, povabila je spremljevalce na malo južino, prvokrat na popolno svojih tleh. Grof Herman in drugi gospodje so ji želeli srečo in dolgo življenje na pristavi in izrazili željo, da bi jo mogli še kdaj obiskati na tem sicer tihem, a prijaznem kraju.

Obrazovalna umetnost. (Črtica Janeza Šubica za muzej v Kaiserslauternu.)

Mrak se je delal, ko so se poslovili. Težko je bilo slovo grofu Hermanu, tudi Viridi se je tresel glas, ko mu je želela v zahvalo srečo, srečo njegovi rodbini: a trebalo je ločiti se. Konji so urno stopali v večernem mraku in kmalu dospeli do samostana, kjer so bratje imeli mnogo opravkov, da so stregli tako imenitnim gostom.

Po večerji so plemenitaši še posedeli skupaj v prijaznem pogovoru. Krepko je stresel grof Herman roko Volku Turjaškemu iz Šumbrega, rekoč: „Glej, kako se suče svet! Pred triindvajsetimi leti sva se v Milanu borila za lepo

Virido, sedaj pa sva jo spremila v to samoto! Ali ni to čudno?“

„Da, čudovito je to. A še bolj se čudim, da se je tako premenil ponosni Herman. Saj nisi mogel trpeti te prevzetne, visokoleteče milanske gospice; sedaj pa si, dejal bi, njen očetovski varih in poseben častilec.“

Grof Herman se je dobrovoljno nasmejal in odvrnil: „Da, mnogo je drugače, to čutim tudi sam; toda upam, da se ni premenilo na slabo.“

„Bodemo videli, sicer pa — Bog ji daj srečo na pristavi“, odgovori jeden izmed vitezov, in drugi mu pritrdé: „Bog ji daj srečo!“

Ker so bili trudni, poslové se kmalu od opata in odidejo počivat. Ni bilo težko pripraviti jim postelje, bolj ali manj lepe, v velikih prostorih poleg samostana. Zares, v onem času so bili samostani deloma to, kar so dandanes hôteli; le ta razloček je, da v samostanih se ni plačevalo nič za postrežbo, v hôtelih pa plačaš dandanes še sveče, katerih nisi požgal, morda še videl ne. Drugi časi! Nesrečni temni srednji vek!

Drugi dan so gledali zatiški kmetje razne gospode, ki so se razhajali. Največja in najlepša truma je jezdila proti Ljubljani. V samostanu pa je zavladal zopet mir, mir po celi okolici, zlasti pa mir v samotnem bivališču vdove Viride — na pristavi.

XVII. Na pristavi.

Virida si je želela mirú in pokoja v samotni, in tega je našla na pristavi. Oskrbnik njen, nekdanji samostanski žitničar Vidič, vodil je gospodarstvo in vso opravo jako umno. Če je imel čuvaj kaj opravka, čuval je tudi on v stolpu pri vratih, da ni bilo treba prevelike družine. Zlasti je gledal na to, da se je godilo vse mirno, brez hrupa. Noben posel se ni smel prepirati z družino. Ptujcev ni bilo sem gori, ker je bil gradič skoro v hribih in sredi gozdov, daleč proč od prometnih cest. Sosedje pa so vedeli, da gospa želi pokoja. Tako ni bilo žive duše, s katero bi se bila morala Virida pečati. Dan za dnevom je potekel v istem tiru, vse se je gibalo skoro samo.

Pritiskala je poletna vročina. Virida je sedela sama, v misli zatopljena, ob odprtem oknu in gledala čez gozde in travnike, bliščečo Savo in snežno bele planine daleč na obzorju. Drugikrat je bila zunaj na grajskem vrtiču, kjer je sedela na klopici v senci košatega gabra in poslušala zamolklo oglašanje ptičev, brenčanje čebel in raznih hroščev. Imela je večinoma s seboj kako knjigo ali sliko, pa dostikrat ni brala iz knjige, ampak zamišljala se v razne prizore svojega tako nenavadnega življenja. Njene misli so odplavale z malega vrta daleč, daleč tje čez gore, in kdo more povedati, kje so se mudile najrajše in največkrat! Ali so bili njeni otroci, ali rajni Leopold, na katere je mislila, ali krasni Milan, kamor je splaval često njen duh? Ko je minul določeni čas, vzdihnila je, pobrala knjigo ali svoje delo in odšla, kamor je kazal dnevni red. Tako so potekali dnevi. Le nedelja je bila toliko izjema, da je prišla ali prijahala v samostansko cerkev k službi božji; pa še to jo je mučilo. Zato si je izprosila od opata, da je prihajal ob nedeljah in praznikih jeden izmed menihov opravljat v grajsko kapelico službo božjo. Tako je bila sedaj še bolj v

samoti, bolj kakor v samostanu, ločena od vsega sveta.

O. Peter je hodil ob določenih dnevih tje gori, da je opravila izpoved in prejela v domači kapeli sv. obhajilo. Po sv. opravi je ostal menih pri zajutreku na gradu, in te pol ure je imela jedino občevanje s človeško družbo — 40letna vdova, vojvodinja Virida. Pa še tukaj sta se menila največkrat le o preteklih dneh, o rajnem soprogu in očetu. Izpraševala je le, kaj bi še storila za pokoj njunih duš in jima olajšala večnost, v katero sta se morala oba tako nenadno preseliti.

„Svetla gospa, miloščina je lepo, dobro delo, ker pokrije po besedah sv. pisma veliko število grehov.“

„Komu in kako bi delila miloščino, saj ne pride noben človek v naš grad!“

„Vaši podložniki, svetla gospa, imajo razne potrebe in križe, katerih sami ne morejo preložiti, katere pa jim vi lahko polajšate.“ O. Peter je našteval bolnike, starčke in sirote v njenem posestvu, kateri trpé bedo in želé pomoči.

Vojvodinja je mirno in pazno poslušala in rekla:

„Res je, vidim, dolžna sem jim pomagati, saj so moji podložniki, moji otroci. A težko mi bo ž njimi občevati, ker govorim le slabo njihov jezik. Kdo naj posreduje med nami?“

O. Peter na to ni bil mislil in je prišel nekoliko v zadrego. A takoj ji je pojasnil, da ni težko domeniti se, saj se vidi, kje in kakšna je potreba. „Sicer pa se bode jezik privadili jako hitro, ko bode poslušali naše ljudi.“ Prosil je pa vendar odloga do prihodnjega obiska, da stvar še dobro premisli. Medpotoma je stvar preudarjal in se doma posvetoval z opatom samim, kako bi bilo najbolje ukreniti. „Stvar je velikega pomena zanjo in za ljudi. Kako veliko pomoč bi imeli naši ljudje!“ opomni oče Peter opata.

„Umevam“, odvrne opat; „a kdo naj ji pomaga, kdo naj jo vodi in posreduje med njo in ljudmi? Mi se ne moremo vtikati vmes. Opozarjati in prositi za siromake, to že: a prenašati darov ne moremo. Najbolje, da vzame kakega posla za to opravilo krščanske ljubezni.“

„Vi mislite, naj bi imela miloščinarja ali miloščinarico, kakor jih imajo na dvorih?“

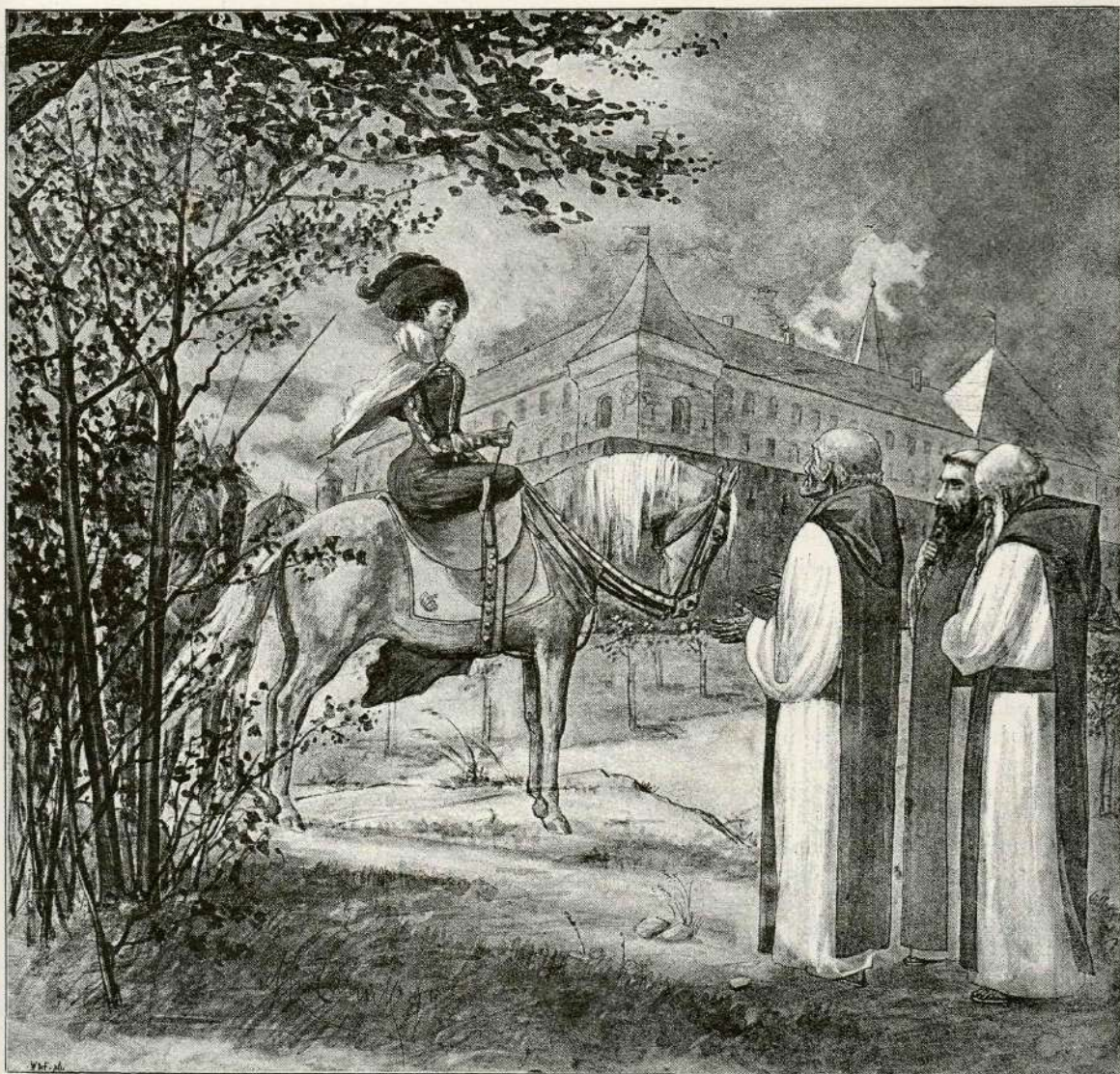
„Da, tako mislim. Pa saj se jedna oseba lahko porabi za več opravil.“

O. Petru je bila takoj na mislih logarjeva Lenka, ki je bila omikano dekle in je poznala domače ljudi. Doslej je imela v gradu opraviti le kaj malega; o. Peter pa je mislil, da bi bila vojvodinji lahko nekaka tovarišica in pomočnica v občevanju z ljudmi. Stavil je torej Viridi predlog, naj si privzame za pomočnico ono

Lenko, ki je zanjo uredila v sobah vso opravo in vse potrebščine. Virida je bila takoj zadovoljna, pa tudi hči in oče sta bila zadovoljna, ko jima je prinesel menih to ponudbo, mnogo lepšo od prve.

Drugi teden je bila Lenka že na gradu. Poročala je gospej o raznih ljudeh, ki so v po-

trebi, in dobila je od vojvodinje darí, naj jih nese temu ali onemu. Dekle je bilo lepo, če tudi preprosto oblečeno, in ko je prihajalo v hiše z darovi, zdelo se je ljudem kakor božji angel. Hvalili so njo, hvalili dobro gospo, ki jo je pošiljala k ubožcem. — Polagoma je želela tudi vojvodinja sama hoditi k siromakom in bol-

Virida došla v Zatičino. (Narisal M. Zarnik.)

nikom. In šla je. Hudo se ji je zdelo izprva, a čim dalje prijetneje ji je bilo in neizrekljivo jo je veselilo, da je storila kaj dobrega bednim ljudem.

Ljudstvo je bilo jako hvaležno za njeno pomoč. Ljubilo je svojo novo gospo in ji voščilo obilno povračila, pa tudi Lenka si je ob tem pridobila spoštovanje, ker so vsi spoznali, da ji vojvodinja zaupa, kakor svoji hčeri. Od

vseh strani so prihajali siromaki ali pošiljali poročila do Lenke ali Lenkinega očeta. Dekle je tako spoznavalo telesne bolečine in dušne skrbi grajskih podložnikov na okoli, in to ji je dajalo neko resnost, kakoršne ne nahajamo navadno v tej dōbi.

Mnogo je bilo zares potrebnih ljudij v grajski okolici, kateri so prosili in dobili izdatne pod-

pore; bili pa so tudi hudobneži, kateri so zlorabili dobrotljivost vojvodinje in neizkušeno logarjevo Lenko. Najbolj zvita je bila Berdajsova Eva, beračica iz navade, še dosti močna za delo, ki je pa rajša živela brez truda. Nekaj je zaslužila za razna pota in poročila, katera je vedno prenašala, vrh tega so jo celo dolžili, da je v zvezi s ponočnimi ptiči, katere skriva v svoji koči.

Odkar je bil Rovigo v potoški grajščini, zahajala je Eva redno tje doli, dasi je imela dobro uro hoda. Ni pa prišla očitno, kakor drugi berači, ampak skrivaje, da jo je opazil le malokdo. Prihajala je vedno proti večeru, v gradu je prenočila in zjutraj se zopet izgubila. Kakšne pogovore sta imela z Rovigom, tega niso vedeli hlapci; ali da ga ne vleče njena suha koža, o tem so bili prepričani. Ker pa je večkrat od Roviga prihajala k Blaževim in od tam zopet po ovinkih nazaj, bilo je videti, da se vrti stvar okrog Rovigove razmere do Blaževe Lenke. Rovigo je ni mogel pozabiti, a tudi ne spraviti k sebi.

Mož je bil jako na slabem glasu pri ljudeh, zato je bilo malo upanja, da dobi po navadni poti pošteno dekle v hišo. Njegovo življenje je bilo zavito v skrivnostno temo, ljudje niti vedeli niso, je-li že oženjen ali še samski; zato je bilo zanj težavno približati se kakemu dekletu, dasi je bil telesno lepe postave in bistre glave.

Kot najemnik je gospodaril kakor volk med čedo. Vzel jim je vse, kolikor je dosegel; ne le desetino in tlako in druge davščine so mu morali oddajati čez mero in postavo, tirjal je od podložnih tlačanov celo hujših rečij: kmetje so mu morali znesti skupaj vse, česar je potreboval za jed in pijačo. Bil je pogosto iz doma. Po dva ali tri dni v tednu je navadno izginil, da ni vedel nihče kam, potem pa se je prikazal zopet s kakima dvema tovarišema, s katerima se je gostil in razgrajal več dnij in nočij.

Ta zavrženi človek torej je hotel dobiti na vsak način Lenko, bodi z lepa ali z grda. Ko ni šlo s prigovarjanjem, hotel je rabiti zvijačo in zato se je zavezal z Brdajsovo, katera je bila zopet v zvezi s hudobo, kakor so trdili kmetje, njeni sosedge.

Največja ovira zastran Lenke je bila Rovigo vojvodinja sama. Zato je sklenil, da se obrne do Viride in jo prosi, naj mu nakloni dekle. Težavno pa je bilo priti pred vojvodinjo v grad, ker ptujcev ni sprejemala, zunaj pa je ni smel ogovoriti, in je bila skoro vedno v družbi Lenkini.

Nekega dne pride pred grad kot prosilec. Kastelan Vidič ga je pogledal od vrha do tal; a ko mu je pomolil znani listek, pustil ga je naprej. Grad mu je bil znan in kmalu je dospel do vojvodinje.

Virida je sedela v lepi črni, belo obrobljeni obleki; veličastvo in ponos ji je sijal z obraza, a krotkost in usmiljenje ji je igralo na ustnih. „Česa želite?“ obrne se do Roviga in ob jednom stegne belo roko, da sprejme listek, na katerem je bila zapisana njegova prošnja. Rovigo je bil v zadregi: ako pokaže list, dala mu bo, česar ne išče; ako ne, tedaj se izdá. Zato se je delal, kakor da ga je izgubil, in se s tem izgovarjal, govoreč nemško in slovensko, oboje zmešano. Vojvodinja mu torej dovoli, naj ustno pové svoje želje.

Rovigo si ni dal dvakrat reči. Povedal je zvito in prikrito, da je ubog najemnik tu blizu doma, ki nima gospodinje, pa snubi tukaj deklico, katere mu pa oče neče dati, češ, da je ni vreden. Potem je žalostno sklenil: „A jaz brez nje ne morem biti, zato sem prišel, da mi pomagate, svetla gospa.“

„V take stvari se ne vtikam, sicer pa tudi ne vem, kako bi vam pomogla.“

„Ako bi prigovarjali dekletovemu očetu, Svetlost, udal bi se mož in mi dal dekle za ženo.“

„Ne vem, ali imam toliko veljave pri tistem možu, katerega morda niti ne poznam, kakor tudi dekleta ne.“

„Poznate oba, presvetla vojvodinja. Dekle je tista Lenka, katera hodi z vami, in oče njen je vaš logar Blaž; torej mi lahko pomagate.“

„Bova videla, kaj se dá storiti; pridite zopet in sporočim vam uspeh svojega truda.“

„Lepa hvala, svetla gospa; a priti, kadar bi bilo, ne morem k vam, ker so silno natančni pri vratih in ne pusté kar nikogar k vam brez pooblastila. Zato bi prosil, da mi daste listek, na katerem bode stalo, da smem priti v grad na vašo besedo.“

Virida je gledala zgovornega moža in ga vprašala, kako mu je ime. To pa je bila za Roviga zopet zadrega, ko svojega laškega imena ni smel povedati, zlagati se pa zaradi Lenke tudi ni mogel, zato je popačil svoje ime in rekel: „Arigo mi je ime.“

Rovigo je dobil zahtevani listek. Odšel je z grada zadovoljen, da se mu je prva zvijača obnesla še dosti dobro.

(Dalje.)

Naprej gre brod, kot sokol ptič,
Po ravni morski cesti.
Ko pridrsijo pred gradič,
Pa ženin dé nevesti:
Muditi se mi dolgo ni,
Naj brž duhovnik prihiti,
Da zakon najin sklene,
Da roko v roko dene . . .

Hitijo sluge dol in gor,
Pripravlja se poroka,
Vesel z nevesto ves je dvor,
Vesolja Žida joka.
Prišel je tudi svečenik.
A zdaj pa koj pred žrtvenik!
Drug drugemu velita:
Da! in se poročita.

Češ iti, Žida, zdaj z menoj?
Moj grad ti ni prostoren,
Ni lep tako, ni bel kot tvoj,
A jaz ti bom pokoren.
Pokorna bodi tudi ti,
Odpravi brž se, se mudi! —
Tam na morjá sredini
Sva brod in jaz v globini . . .

Potrese grad se, zagromi,
In ženin z Žido zginge,
Pod gradom mórje zašumi,
In črni brod odrine. —
Udari ura na polnóč,
Morje zaziblje vihre moč.
Nikdo več ne ugleda
Za črnim brodom sleda. —

Anton Hribar.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XXVII. Med ljudstvom.

Vsakemu človeku je dom ljub nad vse; kadar mora na ptuje, teži mu žalost srce. Saj ne pozna ne kraja ne ljudij; ne vé, komu bi zaupal. Težko je bilo izprva tudi Viridi na pristavi. Dasi je bilo bivališče tiho in mirno, prav po njeni želji in volji, vendar je bila tako sama, da jo je bilo skoro strah te samije. Imela je pač par starih služabnic pri sebi, a ti ji nista mogli biti prava družba. Le samostan je nekoliko blažil to puščavo. Gospodarskih skrbij je bilo dovolj, lahko bi se bila pečala s svojim posestvom in s podložniki: toda tega ni bila vajena. Poleg tega je bil gospod Vidič izboren gospodar, kakor bi si ga bila mogla le želeli. Večkrat ji je sicer prišla želja, naj bi kaj sama vmes posegla pri poslih in tlačanih, a ni si upala, da ne bi pokazala tako slabe strani. Polagoma so ginile te zapreke in čez leto in dan se je že dokaj živahno pogovarjala z ljudmi v njihovem domačem jeziku, občevala je lahko z vsakaterim, privadila se je preprostega kmečkega življenja in se tako nekam udomačila.

Največ je napredovala v pogovoru in občevanju z logarjevo Lenko, katera je lepo in polno izgovarjala slovensko besedo, pa tudi umevala vse domače opravke. Deklica se ji je jako priljubila. Spominjala jo je njene mladosti, mladostnih prijateljic; zlasti je videla, kolik razloček je med dvorno vljudnostjo in pravo udanostjo nepokvarjenega dekliškega srca. Nerada bi jo

bila kmalu izgubila: zato ji gospod Rovigo nikakor ni bil ugoden, ki je snubil njeno najdražjo tovarišico. Sklenila je, da prej ne privoli v to zvezo, dokler se ne prepriča, da bo dekle s tem možem res srečno.

„I kaj je vendar s tem snubcem?“ vprašala se je in začela pozvedovati o Rovigu. Nekoliko čudno se ji je pač zdelo, da ima tako mlado dekle znanje s takim, na pol ptujim človekom. Mislila si je, da najbrž je dekle še najmanj prizadeto pri tej ženitvi. Ker rado se zgodi, da drugi vse že dogovoré in sklenejo, predno prihodnji nevesti kaj povedó, in da je včasih niti ne vprašajo, ali ji je po godu ta ženin, katerega so ji izbrali stariši in sorodniki. Kaj takega bi utegnilo biti tudi v tem slučaju, mislila si je Virida, zato je bila trdne volje, da bo varovala dekletu slobodo in je ne bo pustila siliti v neljubi zakon. Sicer je ta skrb nekoliko motila njeno samoto, toda iz usmiljenja in posebne ljubezni je hotela skrbeti po materinsko za deklico.

Tako je prišlo, da je Virida posehmal večkrat mislila na tega Roviga, in poskušala priti na dno njegovim skrivnostim. Po onem nenadnem njegovem prihodu se je Virida nalašč več pečala z dekletom in pogovor često zasukala na Roviga in njegove namere. Lenka bi bila gotovo kako pokazala, da jo kaj peče, ko bi bila česa kriva. Vojvodinja se je prepričala, da nima dekle nič namenov, da niti ne misli na tega ženina. A hotela je tudi očeta poskusiti,

kaj misli. Blaž je prišel redno vsak teden v grad poročat o svoji službi, vendar ga doslej razven Vidiča, s katerim sta bila že od nekdaj dobra prijatelja, ni poslušal nihče. Tem bolj vesel je bil, ko je sedaj nekaj časa moral naravnost gospej razkladati, kako je z gozdi in lovom. Blaž ni mogel prehvaliti gospe, kako je priljudna, da se vselej v pogovoru spominja tudi njegove družine; Lenka pa tako ni prišla domov nikdar praznih rok. Virida ga je vsak pot kaj malega poprašala o njegovi družini, da je tako spoznala razmere v logarjevi hiši prav natanko. Pa tudi logar ni črhnil niti besedice o hčerini možitvi. Iz raznih pogovorov je vojvodinja spoznala toliko, da je tu nekaj skrivnega, česar ne povedó lahko. A vedela je, da ne ostane dolgo skrita nobena stvar.

Ko pride Rovigo ob določenem času, bil je že bolj zlikan in lepše opravljen. Ko vpraša, koliko sme upati o nevesti, odvrne mu vojvodinja, da je sicer že govorila z Lenko in njenim očetom, da pa še nima določnega odgovora zanj. Ker se pa vendar zanima sama za to stvar in jo hoče tudi dognati, zato naj pa pusti dekletu in očeta v miru. Saj mu bo sama o pravem času sporočila, kdaj naj se oglasi. Najprej se hoče namreč dobro prepričati, ali je ženin tudi vreden takega dekleta, ali ne.

V Rovigu je gorela močna strast. Hotel je dobiti Lenko, veljaj, kar hoče; zato je bil pripravljen prenesti vsako poskušnjo; le odlašati predolgo bi ne maral, in ravno to mu je sedaj obetala vojvodinja. Da bi se temu ognil, začne sam razlagati in hvaliti svoje imetje: „Svetla gospa, priznam, da je pridnost povsodi dobra, a pri meni bi bila nepotrebna. Saj se dekletu z očetom lahko prepriča vsak dan, kaj sem in kaj imam. Naj le stopita doli do mojega gradiča, kamor se z lahka pride v poldrugi uri, in tam naj pogledata, ali bo zadostoval taki nevesti, ali ne. Mislim bi celó, da si bo štelo tako dekletu, nizkega stanú, v čast, ako pride do sreče, katero ji ponujam. Res nisem lastnik gradú, pa sem najemnik do smrti, ker tako sva se pogodila z gospodom Brunonom; vse, kar je v gradu, to je moje, in tega ni malo. Kar jedó in pijó drugod po gradovih gospodje in vitezi, to bo imela moja žena v mojem gradu. Brez denarja tudi nisem, ker redno plačujem najemščino in vrh tega mi še mnogo preostaje. Dobé se v mojih omarah cekini in srebrniki raznega kova; laških in ogerskih je obilo. Zares, pri meni bo gospa, kakor jih je malo po gradovih. Lahko bi si izbiral neveste izmed najboljših družin, toda jaz ne gledam na ime in na doto, ampak na poštenost in pridnost.“

Virida je z zanimanjem gledala Rovigo, kako se je bil razgrel, naštevajoč svoje bogastvo in

razlagajoč svoje lepe namene. Iz govorjenja njegovega je spoznala, da ni domačin, ampak laškega rodú. A ni marala tega opomniti mu, marveč je rekla mirno:

„Imetje vaše je lepo, a samo imetje ne dela še zakona srečnega. Ako žena ne more ljubiti svojega moža, tedaj je vse drugo brez pomena.“

Rovigo je izpreletela nevolja ob teh besedah. Zakaj bi ga ne mogla ljubiti? Kaj ni postaven mož? Ali ima kaj zoper njega?

„Svetlost, o moji osebi se lahko tukaj prepričate, o svojih delih pa hočem dajati odgovor komur koli.“

Oči so se mu iskriale, lice je postajalo blede, potem rdeče. Poznala se mu je razburjenost. Zato je Virida vstala in ga odslovila, rekoč: „Povedala sem vam le svoje mnenje, kako bi ravnala jaz, in kakor mislim, da je pametno. Čudim se, da vas je to razburilo, ker nimate pravega vzroka za to. Sicer pa bodi tako, kakor sem rekla. Zdravi!“

Rovigo je šel iz gradú močno nevoljen; to odlašanje in opazovanje mu je presedalo. Po njegovih mislih bi moralo zadostovati vsakemu dekletu, da ima ženin lepo postavo in primerno imetje, za drugo naj bi se ne brigala. „Pa ženske so ženske“, godrnjal je gredoč Rovigo: „najbrž bi rada zvedela, ali sem že imel kako drugo znanje. Neumna radovednost! Pa saj ne zvedó nič gotovega, od te strani sem se zavaroval zadosti. Morebiti tudi želi vojvodinja zvedeti, ali sem tako radodaren in usmiljen kakor ona in njeni prijatelji n. pr. ta-le gospod Sobraški? No, ko bi vprašala moje prave prijatelje, gotovo bi me pohvalili; ako pa se loti kmetov, utegnili bi slišati kaj manj hvalnega. A to so malenkosti, ni da bi premišljeval take stvari. Drugega pa ne more nič najti. Ne more? Kaj praviš Rovigo? Ne bodi plašljivec, da bi te bilo strah jedne ženske, četudi je bivša vojvodinja! Saj nima sedaj nikake moči. Ima sicer mogočnega variha, tega Hermana Celjana — volk mu raztrgaj kožo! — pa Rovigo tudi ni neumen in ne sili temu risu v žrelo. Tako, le pozvedujte, ne najdete ničesar! Ako pa mi bo stvar le predolga, tedaj si pomorem sam.“ Ozrl se je nazaj proti gradu, zdelo se mu je, da stoji ženska pri oknu in gleda za njim; pa menda se je zmotil. Ko je obstal in pogledal natanko, ni opazil ničesar več. Zavil je v gozd, šel po znanih stezah in kmalu stal pred kočjo Berdajsove Eve; naročil ji je marsikaj, potem vzel svoje orožje in konja, kar je bil pri njej odložil, ker z orožjem bi ga ne bili pustili v grad, in je jahal počasi v dolino proti domu, še vedno v te misli zatopljen. „Ne — odneham pa ne, ako jo zapró v kletko; ugrabim jo, kakor sem res Rovigo ben Jakub iz Benetek.“

Virida je prebivala sama zase v tihi samoti na pristavi, ločena od sveta; vendar se je njena blagodejna pričujočnost kmalu začela razodevati na razne strani. Pristavski podložniki so bili jako zadovoljni z novo gospo. Plačevali so svoje davke pošteno, in vse je bilo v redu, ker ni nihče tirjal več, nego je bilo prav. Ni se bilo treba bati grajskih hlapcev in biričev, ker so bili vsi grajski dobri ljudje, ali so morali vsaj taki biti po ukazu dobre gospe pristavske. Desetina ni bila več tretjina, kakor prej pod Rovigom. A ne samo pravična je bila nova gospa, ampak tudi dobrotljiva in usmiljena. Pomagala je rada svojim podložnikom v vsaki stiski in nadlogi.

Tudi sosedni gospodje po gradovih so bili zadovoljni z gospo na pristavi. Malo je bilo sicer prilike, da bi občevali ž njo osebno, in še to le doli v zatiškem samostanu ob velikih praznikih. Tukaj so se namreč večkrat shajali in tedaj tudi popraševali, kako je gospej na pristavi. Tukaj je spoznala Virida večino svojih sosedov, in ni bila neobčutljiva za razne vesele in žalostne dogodke v njih rodbinah. Semtertje je bilo potrebno v kaki stvari delovati skupno. Tedaj je vojvodinja rada poprosila sosedne izkušene grajščake svetú in pomoči. Vsak je bil z veseljem pripravljen postreči ji ne le kot sosed, ampak tudi kot vitez. Zdelo se mu je nekako odlikovanje, da je hotela ta lepa in visoka gospa ž njim občevati tako zaupno. Gospodje Turjaški iz Šumbrega, Višnjegorski, Sobraški so bili večkrat deležni te časti. Pri teh razgovorih so grajščaki spoznavali dobre in plemenite njene namere, in to je vnelo v njih spoštovanje in naklonjenost do nje in jih vspodbujalo, da so se sami pridružili in podpirali njene napore. Mnogo koristnih naprav je nastalo na ta način in sreča je rastla med ljudmi.

Velika potreba je bila tačas v verskem oziru. Ni bilo dovolj duhovnikov za dušno pastirstvo. Oglejski patrijarh, kateri je imel takrat večino kranjske dežele v svoji škofovski oblasti, ni mogel ustrezati več tem potrebam. Premalo slovenskih mladeničev je prihajalo k mašniškemu posvečevanju. Pomagal si je s ptujimi, pa ljudstvo ni bilo zadovoljno ž njimi, ker jih ni umevalo in oni ne njihovega govorjenja. Po pravici se je ljudstvo pritoževalo, zato so jih morali papeževi komisarji predstavljati drugam. Velika šentviška župnija s 80 podružnicami ni imela župnika slovenščine zmožnega. Že l. 1388. je bil župnik gospod Geysellherus v Št. Vidu odstavljen od papeža Urbana VI. iz tega vzroka, a njegov naslednik Ulricus de Swemwart ni bil mnogo boljši. Virida je iz lastne izkušnje vedela, kako je hudo občevati z ljudmi, če ne znaš jezika. Kakšno pa naj je duhovno pa-

stirstvo, ako ne zna pastir jezika svojih ovčic? Mnogo je premišljala, kako bi pomagala ljudstvu; naposled je izprevidela, da more samostan storiti še največ v tej zadregi.

Zatiški samostan stoji v prijaznem zakotju dolenske strani. Sedaj ni več samostan, ampak prostore rabijo za najraznovrstnejše namene. Mnogo pa vlada ne skrbi zanj, bliža se zato polagoma razvalinam. Ob času naše povesti je bil že blizu 300 let na tem prostoru, in vzrastlo je bilo po mnogem trudu že mogočno poslopje. Z lastno pridnostjo in po darežljivosti sosedov so si bratje vedno pridobivali toliko, da so mogli dosežati svoj vzvišeni namen, to je, krščansko omiko širiti med slovenskim ljudstvom. V mirnih časih se jim je godilo dosti dobro, vojske pa so jim nakladale velike težave. Imeli so obilne stroške za popraviljanje poslopja, za šole, zlasti pa še za vojne prispevke. Zadnje vojske so bile vsekale samostanu hude rane, in trebalo je ravnati pri gospodarstvu skrbno, da se je nekoliko poravnala škoda.

Velika sreča je bila za samostan, da je prišla tedaj vdova-vojvodinja stanovat na pristavo, zakaj bila mu je iskrena in stanovitna podpornica. Že to je bilo za menihe ugodno, da so se iznebili prejšnjega nadležnega sosedu. Vojvodinja sama pa je imela ljubezen do zatiške samostanske družbe kakor mati do svoje družine. Delila ji je dobrote, kadar je bila prilika. Pri njenem posestvu je bilo mnogo oddaljenih kmetij, katere je po vrsti dajala samostanu za dobre namene. Pomagala je večkrat z denarjem, največ pa je pomagala z besedo pri mogočnih gospodih tedanjega časa.

V samostanu so bile bogoslovske šole, pa le za redovnike; redko so se drugi učili tukaj bogoslovske ved. Bile pa so tudi humanistične šole takoimenovanih prostih ved; v te so zahajali mladi plemiči in drugi sinovi samostojnih gospodarjev. V pogovoru z o. Petrom in opatom sproži Virida nekoč misel, naj bi vzeli več kmečkih sinov v bogoslovje in jih potem postavili v dušno pastirstvo po slovenskih krajih. Tako bi se najhitreje priskrbelo čedi domačih pastirjev. Redovnika sta odobravalta to misel, toda nasprotno ji je bilo pravno določilo, da se smejo mladeniči v mašnike posvetiti le tedaj, če imajo dobiti odločeno službo ali pa hočejo zavezati se s samostanskimi obljubami. Oče Peter je opomnil, da bi morebiti patrijarh hotel posvetiti v mašnike tudi take, ki bi imeli „naslov“, kakor velé pravniki, kake cerkve v samostanski soseščini. Seveda bi morale imeti one cerkve tudi posebne dohodke, da bi se v njih opravljala redno služba božja. Za to je bilo pa treba še mnogo potij in pa natančnih in trdnih patrijarhovih določil.

Opat in sosedni grajščaki so se obrnili s prošnjo do oglejskega patrijarha in tudi do tedanjega deželnega glavarja grofa Hermana Celjskega. Te obravnave so se vlekle na dolgo, a na prigovarjanje Viridino so takoj pomnožili število bogoslovcev v samostanu, in njena blagajna je prevzela troške za ta čas.

Trdno so bili prepričani, da se jim ta korak obnese prav dobro. Po vzgledu vojvodinje so tudi sosedni grajščaki podpirali samostan, in celo ljudstvo je pomagalo po malem, tako si je želelo domačih duhovnih pastirjev.

Novo življenje je prišlo v tihi samostan, lepe vede in umetnosti so se povzdignile in obširno učile, kar je bilo Viridi posebno veselje, zakaj že iz mladega je ljubila vede in umetnosti. Ugodna poročila in priporočila so slednjič nagnila patrijarha, da je leta 1395. „utelesil“ celo šentviško župnijo z 80 kapelami zatiškemu samostanu z vsemi pravicami in dolžnostmi, t. j.: zatiški cistercijski menihi so imeli odslej dohodke te velike župnije, a morali so tudi skrbeti za duhovnike raznim cerkvam in kapelanijam. Skoro se je začela nova doba za samostan in njegovo okolico. Tako je bilo dobro poskrbljeno za duhovnike in sicer domačine, pa tudi tesna zveza se je sklenila med samostanom in ljudstvom, ki je bila v prid obema. In največ je temu pripomogla blaga vdova Virida. Samostan je hvaležno spoštoval svojo dobrotnico kot svojo mater. Bratje so skrbeli, da so ji hitro izpolnili kake želje zastran božje službe ali duhovnega pastirstva sploh ali da so pomagali vsem, ktere je priporočala Virida. Saj ni imela skoro nobenih potreb. Živela je sedaj kakor prej tiho sama zase, samo v molitev in dobra dela zamišljena.

Vendar do cela ni pozabila svojih otrok in svojih sorodnikov. Mati se pač ne zataji lahko in materino srce ne more biti brez ljubezni. Tako se je godilo tudi vojvodinji Viridi na pristavi.

Kako se je neki godilo med tem časom onim osebam, s katerimi je bila Virida tako ozko združena? Vojvoda Albreht je poskušal kot varih in jerob Leopoldovih sinov poračunati s Švicarji. Pa tudi njemu se ni obneslo. Pomladi l. 1388. so bile njegove čete pri Nafelsu v Švici tepene, in konec dolgega pogajanja je bilo premirje na dvajset let. Imel je Albreht težavno stališče zlasti nasproti Luksemburžanom. Kralj Vencelj je bil čuden mož, ž njim se ni dalo

pogoditi nič pametnega. Bil je ves v rokah čeških baronov, kateri so ga izrabljali za svoje namene. Jošt, njegov bratranec, je bil mejni grof moravski dober vojniki, a okruten gospod, silno častilakomen in pohlepen. Sigismund, brat Venceljev, pa je bil od l. 1382. sèm kot soprog kraljice Marije kralj ogerski in nevaren sosed. Vsi trije skupaj bi bili zadušili Albrehta, a sreča je bila zanj, da so bili redkokdaj jedini v svojih načrtih. Vsa modrost Albrehtova je bila v tem, da je vedno jednega ali drugega izmed treh imel na svoji strani. Joštu se večkrat ni mogel ubraniti drugače, kakor da mu je plačeval letni davek za njegove najete čete. Razvidno je, da vlada vojvode Albrehta ni bila močna, zato so imeli razni uporni ljudje dokaj prosto roko. In res se je iz slabotnega varstva izleglo roparstvo, ki je bilo kmetom in trgovcem v hudo nadlogo. Dokaj vitezov si je služilo z roparstvom svoj kruh. Tudi Kranjska in Štajerska sta imeli več takih skritih roparskih gnezd ob večjih cestah.

Še hujša nadloga pa je prišla od južne strani, in ta je bila turška sila. Turki so hitro prodirali po Evropi.

Prišedši iz Azije zasedli so Macedonijo in Bolgarijo in l. 1389. je bila nesrečna bitva na Kosovem polju, kjer so Turki premagali tudi Srbe in njihove zaveznike. Hipoma so se razlile turške čete na vse strani in so že nadlegovale Ogersko in Hrvaško. Najstrašnejše novice o grozovitosti Turčinov so šle od ust do ust in vse je prosilo Boga, da bi prišel junak in jim zastavil pot. Videti je bilo, da je ogerski kralj Sigismund v to odmenjen, da poniža oholega Turka in reši krščanstvo sužnosti. Sigismund je imel sicer velike težave z Ogrji, ki ga niso radi slušali, vendar je bil junak in se je hotel poskusiti s Turkom. Povabil je sosede na to vojsko, podobno nekdanjim križarskim vojnjam, in res je bilo tedaj še mnogo vitezov, ki so radi sprejeli ta poziv in odrinili na Ogersko v boj zoper Turka. Med temi je bil tudi grof Herman Celjski.

Celjan je bil najmogočnejši gospod tedanjega časa na avstrijskem jugu; njegova moč je bila skoro tako velika, kakor avstrijskih vojvodov. Imel je vse lastnosti za velikega moža: telesno moč, bister um, veliko bogastvo. Poleg tega je hrepenel po visokih časteh; težko je bil še komu pokoren, zato je želel otrestiti se vsake odvisnosti.

(Dalje.)

Tam sem skakal, tam sem tekal
Zdrav, vesel in prost;
Vrag pa mi je rano vsekalo:
Zdaj sem robstva gost . . .

Hrepeneč se le oziram
Tje na dom, na jug,
Solzne si oči otiram,
Jok mi je sodrug.

To Sibirijo prokleta
Močim sè solzó.
Čakam dolgo na osveto:
Menda je ne bo.

Dajte krila mi, lobodi!
Kličem dan in noč,
Da mi bo domov od todi
Z vami iti moč.

Smrt, kaj roka tvoja čaka?
Hiti me končat!
Enkrat stri me, siromaka,
Ne pa tisočkrat!

Anton Hribar.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Herman ni bil ob onem času več komisar Albrehtov, ampak — deželni glavar kranjski. Kako čudno družni pogostoma usoda razne ljudi! Zdelo bi se, kakor da je Hermana vodila pot vseskozi prav za Virido. Seveda ni imel kot deželni glavar take službe, kakoršna je dandanes služba in čast istega imena, marveč je bila mnogo višja čast, poleg katere je imel tudi veliko oblast, tembolj, ker jo je lahko podpiral s svojim mogočnim mečem. To se je kmalu čutilo po Kranjskem; nemirneži, roparski vitezi, slaboglasni postopači so kmalu čutili, da ima dežela krepkega gospodarja.

Spomin na Virido mu je oživel sedaj še bolj, ko je živel večkrat v njeni bližini. Tudi obiskal jo je nekaterikrat. Zdela se mu je s svojo visoko postavo, s svojo preprosto dolgo obleko, z bledim, a neizrekljivo milim obličjem kakor angel z višave. Neka neumevna moč ga je vlekla k njej, in prav to je blago in uspešno delovalo na njegovo trdo, neupogljivo, celo nekoliko kruto naravo.

Viridini sinovi so rastle na dunajskem dvoru in se pripravljali za vladarska opravila. Odkar se je ločila mati od dvora, ponehalo je nekoliko medsebojno občevanje njeno in sinov, a ne dolgo. Kako bi tudi na bili spoznali krivice, ki se je bila zgodila materi! Prosili so jo odpuščanja in jo vabili iz samote nazaj, toda Virida je bila trdna: česa naj bi iskala med svetom? Vzgajati sinov ni mogla, torej ji je ostalo samo to, da je molila zanje in jih spominjala Boga. To se je pa dalo storiti najbolje v samoti in s pismi.

Stric Albreht je imel vlado v rokah in jo trdno držal, kakor bi se zanjo bal. Niso mu je pa vzeli iz rok stričniki, ampak smrt.

Albreht III. je umrl leta 1395. in zapustil mladoletnega sina Albrehta IV. To je bilo za Leopoldove sinove čisto nepričakovan dogodek. Postali so ne samo samostojni, ampak celó postavniki varuhi svojega mladoletnega bratranca. Urno so se polastili vlade in gospodarstva in vzeli mladega Albrehta v svoje varstvo. Marsikaj bi bil moral pretrpeti od njih, in pristigli bi mu bili njegovo posest, kolikor bi se bilo dalo, ko bi se ne bili razdvojili med seboj. Vojvodu Viljemu kot najstarejšemu niso pustili drugi bratje samemu gospodariti; nastal je prepir in že je pretela vojska. Na drugi strani tudi avstrijski deželni stanovni niso pustili mladega vojvoda preveč pritiskati; postavili so se v bran in skoro bi bilo prišlo do upora. Ko so to videli vojvoda Viljem in njegovi bratje in spoznali nevarnost, da se utegne celó Luksemburžan vtakniti v te prepire, udali so se hitro. Po imenu je sicer vojvoda Viljem ostal gospodar, a v resnici so se morali umakniti z Dunaja in svojemu bratranču še povrhu odstopiti Kranjsko k prejšnjim deželam. Tako se je hitro preminjalo dvorno življenje na Dunaju, kjer je nekdanja Virida sanjala o bodoči mogočnosti. Tudi vdove Katarine že davno ni bilo več tukaj. Omožila se je bila vdrugeč in zapustila domačijo.

Kot samostojni možje so delali Viridini sinovi tudi sami za svojo srečo in hodili po raznih potih. Viljem se je nesrečno poročil z Ivano, kraljično ogersko: umrla mu je, predno sta prišla skupaj. Imel je ta udarec za šibo božjo, zato je sklenil iti v sveto deželo na božjo pot,

da bi delal pokoro za svoje pregreške. Ko se je vrnil, zaročil se je s češko kraljično, s katero pa ni imel otrok. Viljem je bil ublažil svoje srce po mnogih križih in izkušnjah. Približal se je svoji materi in se hotel ravnati po njenih željah; tako je bil tudi velik dobrotnik zatiškemu samostanu. Ko je bil l. 1397. v Ljubljani, obiskal je tudi mater. Bilo je to za oba veliko veselje; ponovila se je vsaj deloma ona ljubezen, ki je vezala nekdanjo mater in sina. Bili so slavni dnevi za Zatičino, ko je pogostovala odličnega vojvoda; celó s pristave je malone izginil mir, in postala je samota shajališče najmočnejših kranjskih plemenitašev. A odšel je Viljem, in mir se je vrnil.

Brat Ernest je bil na visokih šolah v Bologni, ko mu je umrl stric in jerob. Poklicali so ga domov, da bo priča, ko se bodo urejale vladarske razmere. Ernest je bil junak po telesu, pa dobrega, bolj lahkega značaja. Brat Viljem je silil vanj, naj se oženi, in res ga je slušal. Dobil je Marjeto, sestro kralja Sigismunda, katera mu je kmalu umrla. Druga žena pa je bila Cimburga, hči litavskega kneza, po postavi in moči Ernestu podobna. Ker je bil velik junak, hotel je imeti tudi tako ženo. Slišal je pa o kneginji razne stvari, med drugimi tudi, da je čudovito močna: konjsko podkev stare kar v rokah. To mu je bilo všeč, in res jo je pripeljal domov v Gradec, kjer sta srečno živela skupaj.

Vojvoda Ernest je bil izmed čvetero sinov najbolj udan materi in jo je največkrat obiskoval na pristavi.

Spomniti se nam je treba še Leopolda in Friderika, da ne prezremo nobenega izmed Viridinih sinov. Vlade nista imela svoje, dokler je živel najstarejši brat Viljem, ki je kot jerob Albrehtov vladal vse habsburške dežele; pač pa je Leopold delal bratu mnogotere sitnosti, ker je imel jako silovito naravo. Omenjamo že tu, da je umrl zgodaj, kmalu za Viljemom in brez sinov. Najdalje je živel najmlajši sin Friderik, imenovan „s praznim žepom“, ki je pozneje dobil Tirolsko in Švabsko in ti deželi vladal prav srečno.

Virida je jako želela svojim otrokom sreče; zanje je molila in se pokorila. Četudi jih je videla le redkokdaj, v srcu svojem jih je oklepala z vso materinsko ljubeznijo in tako še vedno živela zanje.

XXVIII. Povrnitev in povračilo.

Leto je minulo za letom, Virida je živela mirno na pristavi; navadila se je ljudstva in sosedov. Srečo, katere si je poprej želela brezuspešno, vlivala ji je v srce ljubezen do Boga in bližnjika.

Šumenje vojnega viharja, ki je pretresal Evropo l. 1396., pretreslo je pa tudi Virido. Kako bi tudi ne! Saj je šel v boj kot slaven vojščak tudi njen dobri znanec in glavar kranjski, grof Herman, v boj zoper Turka, kakor smo omenili že poprej.

Kakor so hiteli k Sigismundovi vojni Francozi, Nemci, Lahi, tako je hitel k njej tudi Herman, ker je bil Sigismundu posebno udan, kakor je bil tudi Sigismund Hermanu, saj ga je postavil celó za bana hrvaškega. Herman je imel s seboj lepo krdelo konjиков in pešcev, ki so odrinili iz Celja proti Ogerski. Vsa krščanska vojska je bila prav lepa in močna in se za trdno nadejala zmage. Sredi meseca kimovca so se utaborili pri Nikopolju ob Dunavu v Valahiji, in tu je prišlo do velike bitve. Turki so bili tudi močni in so naglo prišli nad kristijane, ki deloma res niso bili vredni zmage. Francozi so živeli v taboru čisto pogansko, slabeje nego Turki; razuzdanost pač ni priprava za zmago. Zato jim tudi Bog ni dal prave razsodnosti.

Kakor hitro se je prikazal sovražnik, postavil je Sigismund z veliko težavo svojo vojsko v vrsto. Hotel je vojno voditi redno, toda Francozje in Nemci niso poslušali kralja. Drvili so sami v boj in se bili na svojo pest. Res so iz početka zmagovali, a slednjič so omagali, in Turki so jih pobili skoro do zadnjega moža, ne da bi jim bil mogel Sigismund priti na pomoč.

Ko so Vlahi in Ogrji videli, da so Francozi čisto zmleti, lotil se jih je grozen strah, plahi so pobegnili kakor ovce, ko pride volk; desno in levo krilo cele vojske se je razgubilo, pustili so kralja z Bavarci in Slovenci samega. Ostalo je le kakih 12.000 mož vrlih junakov in vitezov, a premalo zoper 40.000 še čile turške vojske. Trčili so skupaj; bili in klali so se celi dan do večera in padali na obeh straneh kakor trava pod koso. Herman bi se bil še lahko odtegnil s svojimi ljudmi, a ni maral zapustiti kralja. Z največjim naporom ga je zaslanjal in mu presekalo prosto pot na reko Dunav, kjer so čakale beneške ladje in rešile kralja in njegove ogerske velikaše. Sigismund ni pozabil tega dne, obljubil je Hermanu kraljevo plačilo. Kmalu je bil na varnih tleh in šel z ostanki svoje vojske proti domu. Herman pa je krenil z ladjo na Črnem morju proti jugu — proti Carigradu.

Bitva je bila končana, krščanska vojska je bila čisto razbita, Turkov pa je ležalo čez 60.000 mrtvih in ranjenih na bojišču. Sultan Bajezid, ki je bil sam ranjen, divjal je kakor besen zaradi tolike izgube. Celi dan je dal klati in pobijati ujete kristijane. Vendar je bil tako oslabljen, da je nekaj časa dal mir krščanskim deželam.

Živo so se zanimali za vojsko povsod, od koder so bili odšli junaki na križarsko vojsko. Tako tudi pri nas na Slovenskem in posebej v Zatičini. Sicer je šlo vse po navadni poti. V samostanu so pridno delali, šole so bile polne ukaželjnih mladeničev, in gospa na pristavi ni pozabila dajati šoli obilne podpore. Vsi so goreče prosili Boga, naj dá krščanski vojski zmago in srečno povrnitev grofu Hermanu in njegovim četam.

Le Rovigo ni živel mirno. Dve reči sta ga skrbeli: ali dobi Lenko, katera mu je hodila vedno po glavi, in kako se bo iztekla preiskava proti mnogim zaprtim vitezom, katere je bil zgrabil mogočni glavar grof Herman. Marsikatero grenko uro je imel v tem času in več nočij brez spanja, ko je mislil na te reči: „Eh, neumen sem“, tolašil se je, „da me to skrbi, saj smo zavezani s prisego, grozno prisego, da molčimo o vsem, naj pride tudi najhujša poskušnja! In ako kdo kaj izblekne, kaj za to! Življenja ne bom prodal po ceni.“

Neizrekljivo važno se je zdelo Rovigo tu, ali se vrne Herman domov ali ne. O, kako si je želel, da bi ga nikdar več ne bilo nazaj! Vesela nada se mu je vzbudila, ko je slišal meseca vinotoka, da je bitva že bila in da je pobita skoro vsa krščanska vojska. Vsekako je tudi Herman med padlimi, tako je sklepal, in tem trdnije se je zanašal na to upanje, čim dalje ni bilo o grofu nikakega sluha.

Zima se je napovedovala, žalostno lice je dobivala priroda, a žalovali so tudi v zatiškem samostanu, ker so videli žalost Viridino zaradi izgube krščanske in posebno zaradi smrti Hermanove. Mislila je namreč, da je mrtev. Odkar ji je padel ljubljeni soprog v vojski, mislila je vedno rajša huje kakor ugodneje. Čula je sicer, da je Sigismund še živ, a o Hermanu se ni slišalo prav nič. „Torej tudi ta“, rekla si je, „poslednja moja podpora, poslednji junak, ki me spominja mojih mladih let! O minljivost!“

A Rovigo je bil vesel, kakor bi praznoval zmago. Ponosno je hodil sem in tje, povsodi si ga videl, na sejmih in na shodih, pri raznih kupčijah je imel opraviti, kjer je prodajal čudno, dotlej Kranjcem neznanu blago. Od kod je dobival vse to, vedel ni nihče. Mož je bil že čisto brez skrbi, ko so se bližali božični prazniki, a Hermana še vedno ni bilo.

Kdo bi se čudil, da se je poprijemal čimdalje bolj roparstva in se je vedno večkrat slišalo iz okolice o napadih.

V samostanu so skrbno zasledovali Rovigovo počenjanje; najbolj pa mu je bil za petami delavni Viridin oskrbnik Vidič, ki je bil že davno pregledal in spoznal vse njegove naklepe. Ker je Vidič vedel, kaj namerja lopov

z Lenko, in ker je prav Lenko rad videl in si je želel z najboljšimi nameni on sam, zato umevamo, da mu ni ušel zločinec izpred očíj.

Nekoč je zasledil, kam je bil skrtil Rovigo svoj plen. Pazno ga je odnesel Vidič in dal shraniti v samostanu. Rovigo je pihal od jeze, ko ga ni več našel in jel misliti, kdo bi ga bil izdal in komu. Sum je letel na Berdajsovo Evo. Maščevati se je hotel nad njo in jo je dokaj neusmiljeno pretepel. Ženišče je kričalo, da nič ne vé, dokler ni odnehal z udarci pohlepni Lah. Pozvedoval je še dalje, kdo bi bil izpraznil njegov brlog, slednjič pa je pozabil tudi to. Kdor pa ni pozabil, ta je bila Eva, katera mu je bila zapretila maščevanje. „Le čakaj, grdoba laška, pride že čas, da te zgrabijo in ti izprašajo vest, takrat bo tudi Eva pomagala, ker vé mnogo več, kakor si misli gospod Rovigo.“ V srcu je Eva kuhala srd, na videz pa je bila kakor prej dobra z Rovigom.

Bilo je proti koncu adventa. Sneg je ležal po gorah in dolinah, a ne na debelo, da je bilo lahko hoditi sem in tje. Obetali so se lepi božični prazniki. Pri Rovigo je bila zbrana družba, ki ni poznala prijetnosti adventnega časa in se ni veselila božičnih praznikov, tem bolj pa je popivala in se zabavala s podlimi šalami. Bili so malopridni vitezi, klateži, katere je Rovigo dobro rabil za svoje namene.

„In ti Rovigo ali Arigo — ne vem, kako hočeš biti imenovan — niti žene nimaš? Slab vitez, ki si je ne upaš dobiti!“

„Jaz si je ne upam dobiti? Kdo pravi to? Še ta predpust se bom ženil. In moji ženi ne bo jednake na okrog.“

„Ha, ha! Ali ste čuli, kaj pravi? Kdo vé, kje je kaj iztaknil: radoveden sem. Ali pa se iz nas norčuje. Eh, katera bi te vendar hotela!“

Roviga je zbadalo to govorjenje in sklenil je temu konec storiti s tem, da ugrabi s silo Lenko, ker je ne dobi z lepa.

Načrt je bil kmalu narejen, pomočniki so bili najeti in Berdajsova Eva je imela glavno nalogo, da bi privédla roparju plen v roko.

Svetega Tomaža semenj privablja tu in tam dosti ljudij skupaj, da si nakupijo kaj za praznike. Tako tudi tedanji Tomažev semenj v Št. Vidu. Med drugimi je bila tje namenjena tudi naša Lenka, saj ji je bilo treba nakupiti marsikaj za očeta in za gospo s pristave. Tega se je trdno nadejal Rovigo in na tej nadi osnoval svoj načrt. Eva mu ga je potrdila in sprejela tudi določena opravila pri tem malopridnem poslu. A Rovigo je bil pozabil, da je beračico pred kratkim stepel.

Zjutraj na sv. Tomaža dan je Eva stala pred grajskimi vrati na pristavi.

„Kaj iztikaš todi, ženišče?“ zadere se nad njo čuvaj Jurko.

„Prosim te, dragi Jurko, odpri mi, imam posla z gospodom Vidičem.“

„Seveda, Evica, ti imaš posla do vsakega, kdor te hoče poslušati, zlasti če ti še kaj dá po vrhu. A vidiš, gospod Vidič ima drugih poslov, kakor zgovarjati se s staro grbo. Hodi z Bogom!“

Eva ga je rotila in prosila pri vsem, kar mu je bilo ljubo in drago, pa težko bi bila kaj dosegla, da ni slučajno prišel gospod Vidič memo in pokaral Jurka:

„Kaj vidim, Jurko? Na stare dni si še tako zaverovan v to žensko, da niti ne čutiš, da kdo prihaja k vratom! Tega bi ne bil verjel. Kaj imaš opraviti s to žensko?“

Jurko je bil v zadregi; nekaj je jecljal in naposled povedal, da Eva ni prišla zaradi njega, ampak zaradi gospoda. Vidič se je na to posmejal, odprl grajska vrata in spustil Evo na dvorišče: „Kaj imaš? Povej urno!“

Eva je hitro in kratko razložila Rovigovo namero na Lenko.

„Ako si me napeljala, boj se me!“

„Dobro, saj veste, kje stanujem. Kaznujte me, ako ne govorim resnice.“

Eva je dobila od Vidiča nekaj v roke, odšla skozi vrata doli proti Zatičini in od tam na semenj v Št. Vid.

„Ta pa ni slaba: dve petici za jeden pot. Lahko bi si kupila par ovác, pa čemu mi bodo? Spravim jih k drugim, morebiti jih bom še potrebovala.“

Eva je hodila po semnju po navadi v družbi beračev, vendar je imela skrbno oko na Lenko, katera je v družbi z bratom Markom kmalu nakupila potrebnih rečij. Na semnju je Lenka večkrat opazila tudi Roviga; zdelo se ji je, da se ozira nanjo in hodi celó za njo, kamor gré ona. Zato je hitela iz semnja, čim najbolj je mogla. Okrog poldné je že odšla z bratom iz Št. Vida in jo zavila gori na Skalo, kjer je imela njena teta hišo. Pri teti so jima postregli, potem pa sta jo urno krenila domov, da bi prišla tje še za dné, saj je dan o sv. Tomažu kratek. Izpočetka sta imela mnogo sejmarjev za družčino, a kolikor dalje sta prišla od Št. Vida v hribe, tembolj so se razgubljali na razne kraje. Gredoč proti Dobravi sta hodila že sama, daleč za njim ni bilo videti nikogar. Ker je bila pot še manj zgažena, stopala sta počasno, zlasti, ko sta šla mimo gozda. Kar nagloma pa se prikažeta dva sejmarja na stezi, kakor bi bila vzrastla iz tal, a stopata hitro za Lenko in Markom. Obema se je zdelo čudno, da ona dva tako hitita. Hotela sta pospešiti korake, a že sta bila pred njima dva močna moža neprijaznega lica. Naša znanca nista vedela, ali bi ob-

stala, ali bi šla naprej. Ko mislita, kaj bi storila, pridirja za prvima še mož na konju in že sta brat in sestra sredi teh neprijaznih mož.

Strahoma pogleda Lenka jezdecu v obraz in zakliče obupno: „O Jezus — Rovigo!“ A v istem hipu zgrabi jeden izmed mož Lenko in ji potisne robec v usta, drugi pa plane na Marka. Začelo se je rovanje in vpitje, a pojenjalo je kmalu. Minuto potem je Lenka že sedela na konju Rovigu v naročju, brez zavesti. Marka pa sta držala ona dva hudobneža za vrat in ga tiščala na tla.

„Ali ga zadavim?“ obrne se jeden k Rovigu.

„Ne, sicer me dekile ne bo maralo.“

„A kaj zato? Kaj pa naj storim? Odrežem mu jezik, da nas ne izdá.“

„Zvežita ga in vzamita s seboj! Morda nam bo še koristil.“

Tolovaja sta začela Marka vezati, on pa se je branil, vpil in raztepal, da je bil velik vrišč. Kar zagromi med to gnečo glas Vidičev: „Hoj lopovi, ali smo skupaj?“ in že je držal Roviga za pas in ga potegnil s konja. Imel je s seboj pet urnih in močnih hlapcev, dobro oboroženih, ki so, kakor bi mignil, pograbili in povezali vse tri lopove. Nekoliko so se branili, a kmalu so videli, da je vsak upor zaman. Sneg je bil rešilecem jako ugoden, da so lahko prišli blizu tiho in neopaženi. Vidič je dobil sicer dve majhni rani, a ni se brigal za to, marveč hitro oprostil ubogo Lenko mučnega stanja in jo rahlo položil na svoj plašč, ki ga je razgrnil po snegu. Dekle se je kmalu zavédlo, in ko je videla, kako se je premenil njen poprej tako grozni položaj, dvignila je hvaležno oči proti Vidiču, potem pa jih zopet zaprla. Vidič takoj veli Marku, naj posadi sestro na konja in naj počasi jezdi proti domu, on pa hoče spraviti te ptičke v varno gnezdo.

Hoté ali nehoté so morali iti tolovaji z Vidičem in hlapci proti Zatičini, kjer so jih zaprli v posebno ječo, da jih čim najpreje potem odvedejo v Ljubljano ter izročé pravici. „Kdor drugim jamo koplje, pade sam vanjo“, rekel je o. Peter, ko je slišal od Vidiča, kaj se je bilo vse zgodilo ta dan.

Lenka in Marka sta prišla srečno domov. Kako so bili prestrašeni domači, ko so slišali o grozni nevarnosti! Kako so pa hvalili Boga in Vidiča, da je nesreča odvrnjena. — „No, upajmo, da bomo odslej imeli mir, zakaj Roviga ne bodo izpustili tako hitro“, razlagal je oče.

Vidič je prišel k logarjevim pogledat še tisti večer. Bil je jako vesel, ko je videl, da se ni bati za Lenkino zdravje. Bila je sicer hudo utrujena in vročina ji je pritiskala v glavo, a prav

smehljaje je zahvaljevala tudi ona svojega rešilca in mu prijazno stisnila roko za slovo, poprosivša ga, naj jo opraviči gospej, zakaj ne pride nocoj na pristavo.

Po dolgi poti se je vračal Herman v domovino. Kakor je nekdanj Odisej blodil sem in tje po morju in morskih otokih, predno je prišel na domačo Itako, tako se je vozil sem in tje in prebil mnoge nevarnosti tudi Herman, dokler ga ni beneška ladija pripeljala v takrat tako mogočne Benetke. Nikakor ne moremo opisovati vseh njegovih čudnih zgodeb. Iz Benetek jo je udaril na Videm, ker je želel govoriti še s patrijarhom zastran zatiškega samostana. Sprejeli so ga z vso častjo in hvalili Boga za njegovo rešitev. Zvedel je mnogo jako zanimivih rečij, katere so mu bile pri srcu.

„Vaši skupni priprošnji smo ustregli“, pravi patrijarh, „vso šentviško župnijo z 80 kapelami smo vtelesili zatiškemu samostanu s popolno pravico“. S tem smo napravili uslugo redovnikom, ker smo pomnožili samostanske prihodke, in tudi ljudstvu, katero dobi domačih duhovnikov v dušno pastirstvo. Dotični ukaz smo že odposlali samostanu in šentviškemu župniku v porabo. Vas pa, mogočni gospod, prosimo, da podpirate to našo naredbo s svojo močjo in oblastjo.“

„Storil sem to vselej rad, sedaj pa storim še dvakrat rajši, ker me vežejo vezi hvalečnosti na samostan in prijetni spomini na tamošnji kraj. Želim le, da se lepi nameni Vaše Vzvišenosti kmalu uresničijo.“

Povabili so grofa k obedu, kjer je našel že več drugih gospodov zbranih. Predstavili so mu jih kot milanske poslance do avstrijskega vojvodskega dvora. Gorko so se pozdravili in kmalu prav prijateljsko pogovarjali. Iz besedij teh gospodov je zvedel Herman, da so namenjeni poslanci najprej do vojvodinje Viride in sicer z jako veseljem opravilom. „Sporočiti ji gremo, da je povišana rodbina Viscontijev v vojvodsko dostojanstvo, in ji tudi nesemo dotično cesarsko pismo.“

To je grofa močno razveselilo, zlasti pa še to, da je našel pri poslanstvu mnogo znancev iz nekdanjih milanskih časov; tudi vitez Ambrosio Sforza je bil med njimi. Krepko sta si stisnila roki in se pozdravila živahno, zakaj od onega časa, odkar sta se borila v Milanu, ozdravila se je lahko vsaka rana. O, koliko sta si pripovedovala! A obema se je mudilo naprej. Poslovišla se je po nekoliko dneh vsa velika družba od patrijarha in je krenila proti kranjski deželi.

Med potjo je Ambrosio popisoval svoje življenje za kratek čas: „Po tisti neugodni tekmi sem nemiren zapustil dom in šel po svetu.

Iskal sem leka in razvedrila in z božjo pomočjo sem našel oboje. Videl sem mnogo novega, zanimivega po svetu in sklenil sem mnogo novih kupčijskih zvez z našo hišo ter tako izdatno povekšal dohodke. Tako sem se vrnil domov čil in zdrav k svojim domačinom, ki so me že težko pričakovali. Sestra Marjeta je podala roko kastelanu Bernardu in obhajali smo lepo svatovščino, mlada Anica pa je stopila v samostan, da bo za nas vse molila in trpela.“

„Oj, kastelan, spominjam se ga; ta je junak, da malo takih“, povzame grof Herman. „Vrlo lepo! Prav iz srca mu privoščim to srečo; plemenit značaj je. Kako se mu godi sedaj?“

„Postaral se je pač nekoliko, vendar še krepko čuva svoj grad in se veseli zdrave družine. Jedenkrat v letu pride v Milan in tedaj nas obišče ter pripelje tega ali onega s seboj. Pravi, da je zadovoljen in srečen.“

„Kako pa je s teboj, tovariš?“ vpraša Herman.

„No, Bogu bodi hvala, srečen sem tudi jaz. Ker ste odvedli Virido, moral sem si priskrbeti drugo nevesto; našel sem jo na svojem potovanju v Solun. Lepo, bogato hčer tamošnjega cesarskega namestnika; srečno sem jo pripeljal domov v Milan in še sedaj živim ž njo zadovoljno.“

Grof Herman ni rekel nič, molčé mu je stisnil roko.

Ljubljanci so bili zvedeli, da se vrača deželni glavar grof Herman in napravili so mu lep, sijajen sprejem. Vse je bilo po koncu, lepo oblečeno in veselo, kakor ob nedeljah in velikih praznikih. Godci so godli in dekleta so mu šla naproti, ko je jahal s svojim spremstvom skozi mestna vrata.

Milansko poslanstvo je vse to gledalo s čudenjem in spoznalo, kako mogočen in priljubljen je gospod kranjski glavar, grof Herman Celjski. Ko se je pa še razvedelo, s kakšnim namenom prihaja milansko poslanstvo, ni bilo veselja ne konca ne kraja. Poslanci so dobili najlepša stanovališča ljubljanska, spremljala jih je častna straža, kakor bi bil sam vojvoda med njimi, in jih vodila sem in tje. Priroda je bila v najživejši pomladni lepoti; te veličastne gore in prijazne ravnine so tako ugajale Milancem, da so vedno ponavljali, kako lepa je kranjska dežela. Grof Herman je pa nastopal z bliščem in sijajem, kakor velik vladar. No, saj je bil tudi v resnici. Poleg velikih svojih posestev je imel glavarstvo na Kranjskem, banovino hrvaško in za dolžnika je imel kralja Sigismunda.

Zatičina s pristavo vred se je zopet pripravljala za sprejem visokih gostov. Seli so hiteli do bližnjih grajščakov in jih vabili na slovesni sprejem. Samostan z okolico je postal kakor

nekak tabor. Virida je bila izrazila željo, da se slavni junak po srečni vrnitvi dostojno poslavi; zato je samostan napel vse moči, da bi ustregel svoji dobrotnici. Tudi je šla govorica, da ima deželni glavar s seboj imenitne goste, a kakšne, v tem ni bilo soglasja.

Samostanski dijaki so se trudili, kolikor so mogli: ti so pletli vence in delali slavoloke, oni pa so zlagali pesmi v slovenskem, latinskem, nemškem in laškem jeziku, pa se jih učili na pamet, da bi jih govorili ob vsprejemu.

Tudi cerkev je bila vsa ozaljšana, zakaj v njej je imela biti zahvalna služba božja, ker se je srečno vrnil deželni glavar.

Opisali smo že veliko slovesnostij v tej povesti, zato ne moremo reči, katera je bila najlepša. Gotovo je bila najganljivejša ta slovesnost oni dan, ko se je pomikal slavnostni sprevod na pristavo. Slavnost junaka Herman in Ambrosio sta jahala proti pristavi. Kako čudno jima je

bilo pri srcu! Kaj jima je vendar ta samotna gospa! Kako se ozira Ambrosio okrog sebe in primerja nepregledne laške planjave s prijazno zatiško in šentviško ravnino, krasne milanske palače in visoke stolpe pa z vitkimi jelkami in košatimi bukvami ob poti! Kdo vé, kakšna je neki sedaj ta Virida, ki mu je nekdanj živela v srcu kakor vir vse sreče in vzor vse plemenitosti? Kakšna je neki ta znamenita gospa, nekdanj znamenita v hrepenenju po zemski velikosti in sedaj zopet znamenita v zaničevanju

svetne časti in sreče? Da, močno bije Ambrosiu srcé, ne manj, kakor nekdanj, ko je dobil iz njenih rok venec hrabrosti. Kako je zadovoljen, da ji nese za povračilo v to samoto naznanilo, ki jo bo gotovo veselilo, nekak venec zanjo in za njeno rodovino.

Virida je bila za ta dan pripravila grad dokaj izborno in lepo. Velika soba je imela čisto viteški obraz in ne bi bila kazila ni turjaškega gradú.

Na stolpih in vratih so vihrale raznovrstne zastave in visoko je plapolal avstrijski prapor. Vidlič in hlapci so bili vsi v najboljših opravah in so se svetili v železju, kakor bi hoteli na vojsko. Kar zapoje tromba na stolpu; dolgi, zategnjeni glasovi, razlegajoči se po gorskih vrhovih, naznanjali so nenavadne goste. Bil je pozdravov brez konca, kakor je bilo tedaj običajno. Prvi med gosti je bil Herman, ki je stopil na ozaljšano dvorišče; milansko poslanstvo pa je ostalo v o-

Vojvoda Ernest Železni, sin Viridin. † 1424.

zadju, zakaj načrt je velel, da šele naposled iznenadijo vojvodinjo z veselim poročilom. Pred vhomom v grad je stala Virida, oblečena sicer preprosto, vendar se je videla kakor kneginja, tako lepa in vznesena je bila njena postava. Njeno glavo je pokrivalo belo zagrinjalo, spredaj lepo in prosto ležeče na črnih laseh; obleka je bila temna in ji segala daleč po tleh, čez to obleko je imela svetlejšo in dražje pregrinjalo.

Spoštljivo jo je pozdravil Herman in po vrsti tudi drugi vitezi, le Milancev še ni bilo

pred njo. Po pozdravu nagovori Virida grofa s kratkimi besedami in mu izreče zahvalo za hrabrost v boju s tako krutim sovražnikom.

„Zato dovolite“, tako je končala nagovor, „da položim po navadi svoje nepozabne domovine na vašo glavo lovorov venec, ki ste ga popol-

Virida. (Po sliki v ljubljanskem Rudolfinumu.)

noma zaslužili, saj ste rešili celó kralju drago življenje.“ Gromovito klicanje in odobravanje se je razlegalo po pristavi, ko je položila Virida Hermanu preprosti venec na razkrito glavo.

Tu se umakne slavljeneč nekoliko v stran, obrne se proti vratom in pokliče milansko poslanstvo. Tromba zopet zadoni, gostje se razmaknejo in milanski poslanci stopajo počasi med

domačimi vitezi proti Viridi. Spoznala je, da so domačini iz Milana, a Ambrosia ni spoznala. Herman jih predstavi samo kot poslance iz Milana in potem pozove načelnika, naj pové, kaj je namen njegovemu potovanju.

Ambrosio se opré na svoj meč, da bi trdneje stal, tako hudo mu je bilo v srcu, in nagovori Virido.

Po glasu ga spozna Virida, pa v tem jo tudi izpreleti čudno ganjenje; globoko vzdihne, zakrije si oči z obema rokama in hoče sestiti. Premagalo jo je čustvo. Urno jo podpreta Lenka in Herman, hipoma ji prinesó sedež, in Virida sede. Uderó se ji solze, in ihtéč reče samó: „Ambrosio, ali ste vi:“

„Da, jaz sem, Ambrosio Sforza, poslanec Viscontijev iz Milana, in vam poročam, svetla gospa, da je vaša rodbina povzdignjena v vojvodsko dostojanstvo. Pozdravljam vas, gospa, kot svetlo vojvodinjo Avstrijsko, pa tudi vojvodinjo Viscontijevo. Tu je cesarsko pismo, dokaz mojim besedam.“

Preveč so bili vsi zaverovani v Virido, ki je molčé sedela na sedežu, kakor da bi bili klicali tudi sedaj slavo Viridi. Vse je čakalo tiho, kaj bo izpregovorila vojvodinja. Kmalu se vzdrami, obraz ji oblije rdečica, povzdigne roki kvišku in pravi:

„Hvala ti, moj Bog, za to dobroto, za čast moje rodovine! Pa kakor si mi jo dal, tako ti

jo vračam. Moja čast bodi tvoja trnjeva krona, moj Izveličar!“

Globoki vzdihni so se izvili iz prs navzočim vitezom, gospé pa so si brisale solze. Virida je čislala sedaj drugačno čast kakor nekdaj, dobro zavedajoč se, da „Bogu služiti je kraljevati“.

Bil je pa za vso družbo oni dan jako vesel dan na pristavi. Tudi Virida je bila vesela, ko se je pomirila in slišala razna poročila iz domovine. Pri mizi je bila zbrana velika družba, kakoršne še ni bilo tukaj doslej, samostanski so pomagali pristavski družini pogostovati domačine in poslance. Tudi Ambrosio je bil vesel, kakor že dolgo ne. Sedel je Viridi ob desni in Herman ob levi. Šele ob mraku se je začela razhajati družba s pristave.

Virida je prosila Ambrosia, naj se vrne s poslanstvom na pristavo še naslednji dan, kar je tudi storil. Na pristavi namreč niso mogli vsi prenočiti, zato so se vrnili čez noč v samostan.

Ko se je drugi dan ločilo solnce od pristave in se skrilo tam za gorami, tam proti lepi lombarški planjavi, jemala je Virida slovo od milanskih rojakov. Nekaj ji je govorilo v srcu, da je to slovo od ljubljenih domačinov poslednje. Bolest ji je trgala srce, solze so ji zalivale oko, vendar se je premagovala še dokaj krepko, izročajoč pozdrave vsem znancem in znankam v Milanu.

Domovina je le jedna.

(Konec.)

Mati.

(Spisal I. Sovran.)

I.

Pred malo hišico v Vodmatu je sedela lepega jesenskega popoldné mlada žena na tratici in šivala. Zraven nje je ležalo v košku drobno dete, in ob cesti sta dva mala dečka skladala kamenčke na kupce in jih zopet razmetavala. Kričala sta, kar sta jima dali mladi grli, in z glasnim hoj, hoj! sta spremljala vsak voz, ki je oddrdral mimo.

„Če mi ne gresta takoj sem, vaju nabijem, da bodeta pomnila“, ozove se mati. „Poglejta, kaj mi napravljata z vednim skakanjem! Še tega je treba, da bi ves atov zaslužek izdala samo za vajine hlače!“

Boječe sta prišla drug za drugim k materi in se posadila zraven nje. Toda dolgo nista strpela mirú; kmalu sta se jela zopet premetavati po tleh. Zadela ju je pa napovedana kazen. Mati ju je pograbila in odštela vsakema znatno

število udarcev. Vse vprek je kričalo: mati, tepena dečka in otrok, vzbudivši se v košu.

„Kar v Ljubljani vaju pomečem s tem nagajivcem vred, saj ste mi samo za križ in težavo“, vpila je mati za dečkoma, ki sta jo ihtéč udrla po cesti. Od blizu je opazovala ves ta prizor stara, borno oblečena žena, ki je ravno prihajala iz mesta; na cesti je prestregla mala beguna ter ju vsakega za jedno roko bolj vlekla nego vodila proti materi.

„Nikar se ne bojta, bom že jaz prosila mamo za vaju. Kako ti je pa ime, ti mali zmršenček?“

„Jakec sem; izpustite me, oj izpustite me“, zaihtel je starejši.

„In tebi?“

„Jožek“, zajecjal je mlajši.

„Lepe in zdrave otročiče imate; lahko ste hvaležni zanje Bogu“, nagovorila je starica mater, ki je čudeč se gledala prihajajočo ženo.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Konec.)

XXIX. Poviševanje.

Kakor so bila v onih časih nekaterokrat hudodelstva jako velika in zlobna, tako je bila tudi pravica ostra. To je dobro vedel naš znanec Rovigo in ni mu bilo lahko v srcu, ko je s tovarišema moral v Ljubljano sredi močne straže. Grofa Hermana je silno jezilo, da so se drznili vitezi počenjati hudodelstva še potem, ko jih je bil on skoro popolnoma ukrotil. Bilo je več okoliščin, ki so nagibale Hermana, naj kaznuje zločince prav po njih zaslugah.

Čudne reči je spravilo na dan ljubljansko krvavo sodišče. Spoznali so še nekatere druge krivce in jih prignali pred sodbo. Po precēj dolgemu natančnem preiskovanju, ki je odkrilo veliko ropov in nekaj umorov, izrekla se je razsodba, da se Rovigo z dvema tovarišema obesi, drugi pa se izženejo iz avstrijskih dežel. Spoznali so bili namreč, da Rovigo nikakor ni bil vitez, kakor tudi ne tovariša, ampak prihajajč preprostega stanú in vrhu tega — judovske vere. Sodniki so se zgrozili, ko so slišali, kako se je znal ta človek zakrivati tako dolgo. Seveda, to je bilo možno le v onih nemirnih časih, ko so se gospodarji menjavali tako pogostoma.

Razsodba je dovolila Rovigu, da se sme pripravljati nekaj dnij za smrt, in tudi, da sme poklicati katoliškega duhovnika, ako se namreč hoče poučiti v katoliški veri in dati pred smrtjo krstiti. A Rovigo ni maral slišati o tem, in kaznen se je zvršila nad njim in tovarišema.

Novica o tem žalostnem koncu potoškega grajščaka je pretresla vso zatiško okolico, ki ga je poznala. Odleglo je pa hkrati vsem, zakaj sedaj so bili vsaj varni doma in na potovanju. Najbolj je pa odleglo Lenki, dasi mu ni želela smrtne kazni.

Mlada srca jednakega čutenja in mišljenja se najdejo in sprijaznijo kaj rada. Vidič in Lenka sta bila poštena, res plemenita dvojica, ki sta bila vredna Viridinega zaupanja. Kdo bi se torej čudil, da je polagoma njuni srci jela vezati mehka vez nagnjenja in ljubezni! Videla sta se pogostoma in tudi govorila med seboj, a na kaj več kakor bratovsko prijaznost ni mislil iz početka nobeden njiju.

Mislila je pa Virida, ki je želela osrečiti oba in se ž njima veseliti sreče. Deklica je sicer zardela, ko ji je vojvodinja vzela prvič to stvar

v misel, a videlo se je takoj, da ne bi se Vidiča tako branila kakor Roviga.

Nekega dne — bilo je kmalu po Rovigovi obsodbi — pride Vidič ves razgret iz Viridine sobane. In kaj bi tudi ne bil vnet! Virida ga je opomnila, da si lahko pridobi grajščino na Potoku, če hoče, in da mu bo ona na roko, ako mu je stvar všeč. Zato ni vedel Vidič, prišedši od tega pogovora, ali bi poprej od veselja poskakoval, ali bi molil, ali pa pustil tako misel, zakaj zdelo se mu je preveč sreče. On da bi bil grajščak, on, preprosti žitničar zatiški in oskrbnik — — —. No, če pa vojvodinja tako pravi, zakaj bi se ne zgodilo? Saj se ne šali ta resnobna in pobožna gospa.

Minulo je več mesecev, in Vidič je kupil grajščino. Nekaj denarja je imel sam, največ pa mu je dala Virida, a le s tem pogojem, da ostane oskrbnik na pristavi tako dolgo, dokler bo živela sama.

Minulo je še nekaj mesecev, in na pristavi se je praznovala vesela ženitev: vzela sta se Vidič in Lenka, prelepa dvojica, katere je bilo vse veselo. Še nekoliko patrov iz samostana je bilo na ženitovanju.

„Kdo bi si bil mislil, da bo Bog kdaj tako povišal naše preproste, naše kmečke domačine! Zares lep vzgled bodeta vsemu našemu ljudstvu, ako bodeta poštena in pridna, kakor sta bila doslej“, govoril jima je opat Peter — zakaj njega so bili izvolili pred jednim letom za opata — in jima voščil obilno srečo v novem stanu.

Kaj je stalno na svetu? Niti veselje niti žalost, niti ljudje, niti njih delo. Minevala so leta in gledala razne premembe na Kranjskem. Grof Herman je odšel na Ogersko in dal svojo hčer Barbaro kralju Sigismundu za ženo, na Kranjskem je prevzel vlado vojvoda Ernest Železni, in ž njim je prišlo nekaj novih veljakov v naše kraje, ki pa niso znameniti za našo povest.

Na pristavi in v zatiškem samostanu je potekalo življenje mirno in srečno, posvečeno Bogu in blaginji bližnjikovi. Zares cvetla je takrat Zatičina, cvetla je vsa okolica daleč na okrog; zakaj pridno obdelovano polje je obilno rodilo, kupčija je bila živahna, med Ljubljano in Hrvaškim je bilo neprestano gibanje, ki je imelo pot mimo Zatičine, Št. Vida in skozi Novo mesto. Mnogoštevilni so bili ptujci, ki so prihajali v te kraje. Bili so med njimi tudi razni dostojanstveniki, cerkveni in posvetni, ki so prišli z

velikim spremstvom. Okolica je imela od tega živega občevarja mnogo dobička, in Zatičina je imela veljavo kakor katerokoli si boji mesto. In kako so se ponašali ljudje s tem, da imajo visoko gospo vojvodinjo v svoji sredi!

Zaradi tega ni čuda, če se je celo med nižjim ljudstvom širila omika. Res se je prijelo ljudij nekoliko ptujstva, vendar so se zavedali svojega rodú in svojega jezika. V zatiški cerkvi in drugodi po nekdanji šentviški župniji se je oznanjala božja beseda v slovenskem jeziku, duhovniki so bili temeljito izučeni, pa tudi ljubili so svojo čedo, saj so med njo vzrastli, med njo živeli in delovali, in med njo tudi umirali kot domačini.

Daleč na okrog se je slišalo in govorilo o teh srečnih razmerah v zatiški okolici. Slišal je mnogokrat o njih tudi oglejski patrijarh sam. Zanimalo ga je tem bolj, čim več skrbij in ljubezni je imel prav za zatiški samostan. Saj so bili nekdanj patrijarhi tudi deželski gospodje teh krajev, le nekaj desetletij sem so jih imeli Habsburžani v oblasti. Ugodna poročila o napredku verskega življenja po teh krajih, zlasti še o Viridini velikodušni podpori, nagnila so patrijarha, da je sklenil v začetku 15. stoletja sam obiskati svoje vernike po Dolenjskem in Notranjskem, navadno je namreč to obiskovanje opravljal njegov veliki namestnik. Ker so bile takrat v sveti cerkvi žalostne razmere, da sta celo dva nepravna papeža hotela imeti oblast pravega papeža in se ustavljala pravemu višjemu pastirju, bilo je res potrebno, da so škofje svoje ovčice skrbno potrjevali v veri.

Dolenjsko je bilo vse po koncu, ko je od župnije do župnije hodil mogočni oglejski patrijarh. Ker je bil tudi svetni vladar, zato je nastopal z velikim bliščem in z mnogim spremstvom.

To vam je bilo zopet življenje v Zatičini! Ljudstvo je prihajalo in odhajalo kakor ob preseljevanju narodov. Videl si razne noše, slišal različno govorico naših Dolenjcev. Kako je bilo vse pisano, vse bogato, a vendar preprosto! Bilo je ravno o binkoštih, trije veliki prazniki zapored, in ljudje so pokazali, kaj imajo in znajo. Moški so prihajali s širokimi klobuki, raznobarvenimi telovniki, irhastimi hlačami in visokimi nogavicami; ženske pa so bile skoro vse bele, zlasti mlajše, posebno lepo so devale čez glavo bele rute iz domačega platna.

Vsa ravnina pred zatiškim samostanom je bila napolnjena z ljudstvom, ko je prihajal patrijarh v škofovskem oblačilu, ves lesketajoč se v zlatu, sedeč na visokem belcu. Siva brada se mu je usipala daleč po prsih, mitra se je videla kakor nekaka krona, posuta z zlatom in dragimi kamni. Res je bil patrijarh veličastna postava,

ki je očarjal naše radovedno ljudstvo. In ko je ta množica padala na kolena in jo je blagoslavljal višji pastir, dvigale so matere svoje otroke kvišku, da bi si tudi ti ogledali tega moža in si zapomnili ta dan.

Dolgo se je mudil patrijarh v Zatičini in med tem časom obiskal tudi Virido na pristavi in sicer z vsem spremstvom in zunanjimi častmi. Kot pohlevna vdova se mu je bila poklonila v Zatičini, in kot samotna, preprosta žena ga je sprejela na pristavi. Patrijarh se je temu kar čudil, a v srcu mu je bilo to jako všeč.

Med pogovorom so se obnavljali spomini nekdanjih časov, onih časov, ko so Viscontiji bili zoper patrijarha, ko ga je stiskal Rudolf IV., in ko je tudi Virida sama hrepenela po slavi in veljavi svoje rodovine.

„Kako je vendar to, visoka gospa, da ste zapustili dvor po smrti svojega soproga? Saj bi bili imeli lahko še vedno imenitno ulogo v habsburški vladajoči hiši.“

„Svetli gospod, veste, da se ne smemo ustavljati, kadar nas kliče Bog. Spoznala sem, da me Bog ni vabil na visoki prestol, pač pa v tiho samoto.“

„In kje ste bolj srečni, gospa; ali ste bili nekdanj, ali ste sedaj?“

„Sreča ni na svetu nikdar in nikjer popolna. Vendar imamo lahko nekoliko sreče, a jedino le tam, kjer jo vliva v naše srce Bog. Srečna sem sedaj, ker iščem sreče pri Bogu.“

„Zanima me, gospa, da to zvem. Povejte mi torej blagovoljno, ali ste sedaj res srečni in ne pogrešate ničesar?“

„Da, kolikor morem biti srečna na svetu. Vesela sem še zlasti zato, da morem vsaj nekoliko popraviti proti sveti cerkvi to, kar sta zakrivila moj oče in moj svak. Upam, da bom potolažila Boga in zopet izprosila blagoslova habsburški hiši in sreče svojim otrokom.“

Solza je zaigrala vdovi v očesu, tudi patrijarh si je obrisal solze. Bil je srečen tudi on, da je videl tako veličasten, tako lep vzgled krščanskega življenja in zatajevanja.

Predno je odšel patrijarh, dogodil se je še prizor, ki ga je pretresel do dna srca. Virida pade pred njim na kolena in ihté vzklikne:

„Oče duhovni, odpustite vse cerkvi storjene krivice — meni, mojemu očetu in moji rodini! Odpustite!“

„Oh, za Boga, kaj naj odpuščam, saj niste ničesar zakrivali!“

„Ne, ne tako! Recite, prosim, da mi odpuščate, da nam vsem odpuščate!“

„Kako ne bi odpuščal, hči moja?“ izusti ves v solzah patrijarh in ponudi Viridi roko,

Nekdanja samostanska, sedaj župna cerkev v Zatičini. (Fot. dr. Fr. L.)

da jo vzdigne s tal. Virida vstane, vzravna se visokó kakor nekdanj, izpreleti jo veselje in nato reče:

„Bogu bodi hvala, sedaj sem spravljena z ljudmi in upam tudi — spravljena z Bogom.“

„Velika je tvoja ponižnost, žena!“ rekel si je patrijarh v srcu, ko se je ves presunjen poslavljaj s pristave.

Jesen leta 1414. je šla proti koncu, sv. Lenart se je bližal in ž njim poseben praznik za pristavo. Virida je bila namreč dala sezidati poleg gradiča majhno, a lepo cerkvico v gotskem zlogu, posvečeno sv. Lenartu. Imela je nad njo veliko veselja, zlasti, ker se je v njej dan na dan opravljal sv. maša za grajske ljudi in najbližje sosesčane. Praznik sv. Lenarta pa je bil tudi oproščenje ali „žégnanje“ cerkveno. Zato so obhajali v gradu ta praznik slovesno in napravljali prav po stari slovenski navadi nekake góstije. Pristavski podložniki so dobivali kruha in pečenke, njihovi otroci pa kruha, jabolk in raznih sladkarij. Virida je to opravilo doslej prevzemala sama, in posebno veselje je imela nad živahnimi otroki: poznala je skoro vsakega po imenu in zadovoljno je gledala, koliko so v enem letu zopet vzrastli in napredovali.

Cerkveno opravilo je imel kak duhovnik iz samostana, celó opat o. Peter sam, ako je le mogel. Izmed sosednjih grajščakov so prihajali oni, s katerimi se je vojvodinja po mišljenju in delovanju najbolj vjemala.

Tudi letos so prišli stari znanci skupaj na pristavo k sv. Lenartu.

Z opatom je bil tukaj Volk Turjaški, nekdanji nasprotnik, a sedaj prijatelj in zaveznik vojvodinjin. Od druge strani je priromala mlada hči sobraškega grajščaka, Neža, s spremstvom. S Kozjaka in Kravjaka so prišli gospodje kot bližnji sosedje.

Polna je bila cerkvice pobožnih ljudij, in še zunaj so morali nekateri ostati. Opat, častitljive postave, je med sveto mašo v lepem govoru opominjal prišlece, naj si z miloščino in dobrimi deli izprosijo odpuščenje grehov in pri-

dobé večno povračilo. Po maši so se pristavski podložniki postavili lepo v red, spredaj mali, zadaj odrastli, in vsem na čelu stari Novljan, starešina med njimi, ter so vojvodinji voščili še zdravja in sreče za dolgo let. Virida je smehljaje se poslušala to navadno voščilo, katero je prišlo iz dobrega srca, in prijazno odgovorila: „Bog vam povrne, dobri moji sosedje, kar mi želite dobrega! Moje življenje se bliža své koncu, a moja ljubezen naj dela za vas, še po moji smrti. Na današnji slovesni dan vam naznanjam, da sem določila v svoji oporoki za siromake med vami tolike vsote, da jim bodo lajšale življenje. In če pridem k Bogu, prosila bom za vas, da vam povrne ljubezen, katero ste mi izkazovali ves čas, kar sem prebivala med vami.“

Solze so zalesketale ljudem v očeh, ko so slišali te besede; bile so kakor slovo dobre matere od svojih otrok. Vendar so se kmalu razjasnili obrazi, ko je gospa s pristave s svojimi ljudmi, zlasti še z gospo Lenko, jela obdarjati in pogoščevati male otroke. To je bilo veselega vpitja! Jako zadovoljno so gledali povabljeni grajščaki ta prizor in sklenili, da bodo tudi sami doma tako ravnali.

Za malimi so prišli na vrsto odrastli in tudi dobili raznih dobrot za spomin ali za na pot. Zakaj gospa Virida ni marala, da bi oni dan kak podložnik njen prišel domov brez „kolačev“.

Ko so bili ti odpravljeni in ko so vsi spoštljivo poljubili dobrotne roke drage gospe, po-

vabila je Virida svoje plemenite goste na obed. Ni bilo ne sijaja ne vrišča pri mizi, pač pa se je glasila čista ljubezen iz Viridinih ust in odmevala v srcu povablencev. Opat je poprijel besedo in napravil lepo primero med sv. Lenartom in vojvodinjo Virido v življenju, polnem zatajevanja in dobrodelnosti. „Naj bi vam torej“, tako je sklenil, „Bog povrnil v nebesih vse nam in našemu ljudstvu storjene dobrote! Bodite uverjeni, da iz našega dobrega ljudstva ne bo izginil spomin na vas in vaša dela. Še pozni rodovi bodo govorili, da vas je sam Bog poslal sem v našo sredo. Tu vladate med nami z ljubeznijo, in tako vladanje je boljše, kakor vladanje s cesarsko krono v posvètnih skrbéh, v prizadevanju za nove dežele. Kdor vlada z ljubeznijo, osrečuje podložnike; kdor pa se prizadeva samo za večjo oblast in čast, ta goni v nesrečo sebe in podložnike. Zares, svetla gospa vojvodinja, vi ste si izvolili boljši del, kateri vam zato tudi ne bo nikdar odvzet.“

Glas se je tresel opatu, ko je govoril te besede. Vsi so vedeli, kako so pomenljive in kam merijo.

Med gosti je bilo prav odkritosrčno veselje in Virida je bila jako dobre volje. A poznalo se ji je tudi, da jo težé leta in da si je tudi starost pridobila svoje pravice. Še predno je bil obed končan, poslovila se je od gostov, rekoč, da potrebuje počitka, priporočila se vsem, prosila jih blagega spomina zlasti v molitvi, ko bi se več tako ne sešli tukaj na zemlji. „Zdi se mi“, rekla je, „da me kliče moj ljubljani soprog za seboj. Saj sem se dolgo tukaj mudila. Z Bogom, moji ljubi, z Bogom!“

Znano je, kako se bojé stari ljudje zime. Saj prikrajša marsikateremu življenje, pokoplje ga in zakrije z belo snežno odejo. Nekega jutra proti koncu listopada je šla Virida v Zatičino. Bilo je še kopno, a napravljalo se je za sneg. Ostala je dolgo v cerkvi, goreče molila, potem se še nekoliko pomudila v sobi za ptujce pri gospodu opatu. Nazaj gredé je pa imela jako neugodno vreme. Iz burje je začelo snežiti. Zato se je Virida z Lenko vred nekoliko podvizala, a noge so jo nesle že težko. Utrudila se je in spotila. Vrh malega klanca je hotela počivati. Lenka jo je sicer kmalu zvalila naprej, a dovolj je bilo za slabotno staro vojvodinjo, da se je prehladila. Bila je njena poslednja pot v Zatičino pred smrtjo.

Drugi dan je morala ostati v postelji, napovedovala se je bolezen. Domače postrežnice z Lenko vred so se trudile odpraviti nasledke prehlajenja, a kašelj je bil vedno hujši, bolezen je stanovitno napredovala.

Kmalu je prejela svete zakramente za umirajoče; čutila je, da ne okreva več, ker so jo moči zapuščale.

Glas o bolezní dobre gospe s pristave se je raznesel med ljudmi. Veliko so molili, da bi zopet ozdravela. A božja volja ni bila. Dva dni pred božičem je izdihnila na pristavi svojo dušo Virida, vojvodinja Viscontijeva in Avstrijska.

Položili so jo na pare v cerkvi sv. Lenarta. Sama je bila prepovedala vsak nepotreben lišp ob truplu; zato je ležala preprosto, oblečena v temno oblačilo. Okrog njenega belega obraza se je ovijalo belo ogrinjalo in jo delalo neizrekljivo mično. Mnoge sveče so gorele okrog nje noč in dan.

Ko se je raznesla novica o njeni smrti, prihajalo je ljudstvo kar trumoma na pristavo kropit blago gospo. Nihče jim ni branil. Ker so bili uprav božični prazniki, silili so ljudje od vseh krajev sém, ker se jim je zdela ta pot — dejal bi — božja pot. „Umrta je svetnica, ta bo svetnica“, tako so rekali in odhajali globoko ganjeni.

Seli so sporočili novico hitro v Ljubljano in tudi v Gradec. Truplo so deli v kovinsko rakev, zaprli je in je tako pustili nekaj dni v cerkvi. Ko je pa došlo iz Gradca povelje, naj Virido pokopljejo, češ, da vojvoda Ernest ne more priti k pogrebu, napravila se je pogrebna slovesnost dva dni pred sv. Tremi Kralji l. 1415. Virida je bila določila, naj jo pokopljejo v Zatičini, kar so želeli tudi redovniki.

V Zatičini se je bilo zbralo v veliki samostanski cerkvi mnogo gospóde in ljudstva na pogreb. Bratje so peli psalme in molili molitve za pokojnico, mašniki so opravljali sv. maše med tem, ko je bila rakev sredi cerkve. Predno so položili truplo v podzemsko rakev, stopil je opat o. Peter na prižnico in govoril pokojni vojvodinji slovo, da ni bilo suho nobeno oko. Opisoval je živo, kako je mlada deklica postala soproga svetlega avstrijskega vojvoda, kako pa jo je že takoj ob svatbi opomnil Bog, da je vse minljivo, ker ji je umrl mogočni svak, nadvojvoda Rudolf. Živo je slikal, kako visoko je potem hrepenela in tudi dospela umrla kneginja, zakaj njen soprog je bil izmed najmočnejših knezov, gotovo pa prvi vojskovodja in junak svojega časa. A Bog je bil sklenil drugače; ni je namenil za višjo svètno čast, ampak namenil jo je, da bi bila sijajen vzgled krščanskih čednostij sredi naše kranjske dežele. „Koliko dobrot je Bog po njej dodelil samostanu in vsej okolici! Saj ste vsi navzoči poslušalci žive priče, kako radodarna je bila pokojna vojvodinja. Ta dobra roka je sedaj res onemóгла, njeno dobro srce je nehalo bítí: toda ker je ljubila svoje podložnike in posebej še ubožce, gotovo bo z isto ljubeznijo prosila za vse v nebesih.“

Po tem govoru, ki smo ga povedali samo površno, odprli so rakev, za njo pripravljeno.

Ta prostor je bil ob zidu na evangelijski strani velikega oltarja. Tukaj so jo spustili v zemsko temo, kjer čaka vstajenja.

Kmalu potem so vzdali na steno spominsko ploščo, namreč njen grb z napisom. Tako se je njen spomin in spomin njenega groba ohranil živ, dokler so bili cistercijenci v Zatičini. Virida je namreč izročila v oporoki večji del svojega imetja, zlasti svoj gradič, samostanu; napravila je mnogo ustanov, posebej še ustanovo večnih maš za samo sebe in za pokojnega vojvoda Leopolda III. Menihi so oba častili neizrekljivo, zlasti še, ker so bili tudi Viridini sinovi samostanu jako naklonjeni. Dali so imenitnemu laškemu mojstru napraviti za samostan po dveh slabih slikah dve veliki prekrasni sliki, kateri sta bili v veliki samostanski obednici. Domačini in ptujci so sliki večkrat ogledovali rekoč: „Glej, ta je gospa s pristave, ta je pa njen mož — velik junak, ki je umrl na bojišču!“

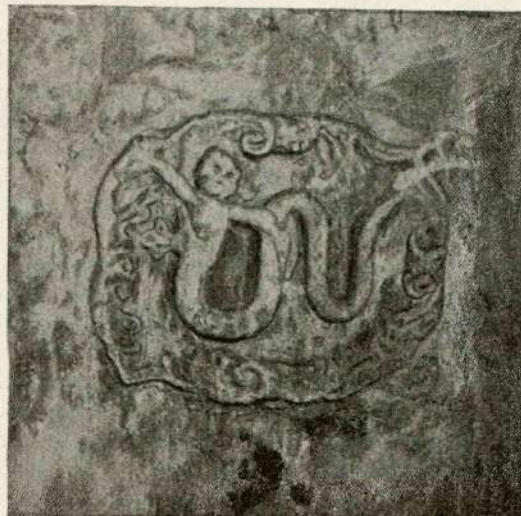
Pristavo samo pa so polagoma zapustili; jela se je rušiti, in tedaj so kamenje porabili za razširjanje bližnje cerkvice. Dandanes se le težko najde sled nekdanjega Viridinega bivališča.

Vidič in Lenka sta živela na potoški grajsčini srečno poleg obilne družine, katero jima je Bog dal. A njun rod se je razgubil na vse strani in se pozabil.

L. 1784. so morali menihi zapustiti zatiški samostan, cesar Jožef II., potomec Viridin, je bil tako ukazal; podobi Viride in Leopolda sta odšli v Ljubljano, spomin Viridin pa je polagoma izginil skoro do cela. Zatiško cerkev so popravljali, večkrat belili, in tako se je malone izbrisala spominska plošča nad njenim grobom. Vendar popolnoma ni izginila. Na evangelijski strani zatiške cerkve vidiš v zidu slabo, težko umevno kamenito podobo: zmaj se zvija tako

kakor črka „S“; v odprtem žrelu drži otroka. Bralec naše povesti vé, da je ta podoba milanski grb, kakor ga je bila Virida nekdanj napravila na zastavo za milansko vojno.

Če prideš, bralec, v Zatičino in stopiš v cerkev, oglej si še ta slabi spomenik, in reci: „Tukaj počiva gospa s pristave.“

Grb Viridin. (Fotgr. dr. Fr. L.)

Pravijo, da je neznatna in temna naša zgodovina. To ni povsem res; temna je le, dokler je ne razsvetlimo z natančnim preiskovanjem. Tudi neznatna ni. Kar se tiče gospé Viride s pristave, hvalimo božjo previdnost, ki je tako plemenito seme, njeno telo, položila v našo slovensko zemljo! Kakor sedi njen potomec na cesarskem prestolu, tako naj bi vzkliklo ob njenem grobu mnogotero cvetje navdušenosti in krščanske plemenitosti v slavo slovenski domovini.

Sveti večer.

V
ečer zagrinja Betlehem,
Že luna zvezde v svate vabi.
Krog mesta mir slovesen vlada,
A hrup, prepir in gneča v njem.
Ti sam sediš ob oknu, sivi Rabi,
Zakaj ti mrak na modro čelo pada?

Pred taboj zvitek povoščen.
Naróda tvojega nezgode,
Krivice, boje in zakone
Nanj mož je mnogi razsvetljen
Zapisal, morda ne vedoč, da bode
Ostal in romal v svet med milijone.

Modrost je pisal Salomon,
Za njim pisali so preroki
O kralju vélikem, ki pride
Odrešit narod. — Kje je On?
Kdaj vzide svetla zarja na iztoki,
Da mrak duhá in led srca odide?

Ob luni bereš, Rabi. Kaj?
„Uzrlo bode luč veliko
To ljudstvo, ki temà je krije.“
O, beri dalje, reci: kdaj?
„Požene Jesetov koren mladiko,
Cvetica iz korena mu prikljuje.“